The Book of Isaiah

CHEYNE

THE SACRED BOOKS

OF

The Old Testament

A CRITICAL EDITION OF THE HEBREW TEXT

PRINTED IN COLORS, WITH NOTES

PREPARED

by eminent Biblical scholars of Europe and America

UNDER THE EDITORIAL DIRECTION OF

PAUL HAUPT

PROFESSOR IN THE JOHNS HOPKINS UNIVERSITY, BALTIMORE

PART 10

The Book of Isaiah

BY

T · K · CHEYNE

Leipzig
J · C · HINRICHS'SCHE BUCHHANDLUNG
1899

Baltimore
THE JOHNS HOPKINS PRESS

London
DAVID NUTT, 270-271 STRAND

THE BOOK

OF

The Prophet Isaiah

CRITICAL EDITION OF THE HEBREW TEXT

ARRANGED IN CHRONOLOGICAL ORDER

AND

PRINTED IN COLORS

EXHIBITING THE COMPOSITE STRUCTURE OF THE BOOK

WITH NOTES

BY

THE REV. T·K·CHEYNE, M. A., D. D.
ORIEL PROFESSOR OF THE INTERPRETATION OF HOLY SCRIPTURE AT OXFORD
FORMERLY FELLOW OF BALLIOL COLLEGE
CANON OF ROCHESTER

Leipzig
J·C·HINRICHS'SCHE BUCHHANDLUNG
1899

Baltimore
THE JOHNS HOPKINS PRESS

London
DAVID NUTT, 270-271 STRAND

PRINTING BY W· DRUGULIN

POLYCHROMY BY J · G · FRITZSCHE

PAPER FROM FERD · FLINSCH

Leipzig

POLYCHROMY PATENTED FEB. 16, 1897

U. S. PATENT No. 577,253

D. R. G. M. No. 28,784

The Polychrome Bible

in English

EDITED BY

Paul Haupt.

Now ready:

The Book of Leviticus. Translated by The Rev. S. R. DRIVER, D. D., Regius Professor of Hebrew, and Canon of Christ Church, Oxford. viii and 107 pages, printed in three colors (55 pages of Translation and 52 pages of Notes). With four full-page illustrations (one of them in colors) and four illustrations in the Notes. Cloth, ... (*M.* 6.00; 6/; $ 1.25 *net.*)

The Book of Joshua. Translated by The Rev. W. H. BENNETT, M. A., Professor of Old Testament Languages and Literature at Hackney and New Colleges, London, formerly Fellow of St. John's College, Cambridge. viii and 94 pages, printed in nine colors (43 pages of Translation and 51 pages of Notes, including an illustrated Excursus on the Tel-el-Amarna Tablets and an Alphabetical List of Geographical Names). With eleven full-page illustrations (one of them in colors) and 25 illustrations in the Notes. Cloth, (*M.* 6.00; 6/; $ 1.25 *net.*)

The Book of Judges. Translated by The Rev. G. F. MOORE, D. D., Professor of Hebrew, Andover Theological Seminary. xii and 99 pages, printed in seven colors (42 pages of Translation and 57 pages of Notes). With seven full-page illustrations (including a Map of the Twelve Tribes, in colors) and 21 illustrations in the Notes. Cloth, ... (*M.* 6.00; 6/; $ 1.25 *net.*)

The Book of the Prophet Isaiah. Translated by The Rev. T. K. CHEYNE, D. D., Oriel Professor of the Interpretation of Holy Scripture at Oxford, and Canon of Rochester. xii and 216 pages, printed in seven colors (128 pages of Translation, 88 pages of Notes). With nine full-page illustrations and 28 illustrations in the Notes. Cloth, ... (*M.* 10.00; 10/6; $ 2.50 *net.*)

The Book of the Prophet Ezekiel. Translated by Prof. C. H. TOY, D. D., LL. D., Professor of Hebrew and other Oriental Languages, and Lecturer on Biblical Literature in Harvard University. viii and 208 pages (89 pages of Translation and 119 pages of Notes). With nine full-page illustrations (including a Map of Western Asia, time of Nebuchadnezzar) and 102 illustrations in the Notes. Cloth, ... (*M.* 10.00; 10/6; $ 2.50 *net.*)

The Book of Psalms. Translated by Prof. JULIUS WELLHAUSEN, D. D., Professor of Hebrew and other Oriental Languages, University of Göttingen, and Dr. HORACE HOWARD FURNESS, Philadelphia. xii and 238 pages (161 pages of Translation and 77 pages of Notes, including an Illustrated Appendix on the Music of the Ancient Hebrews). With eight full-page illustrations (one of them in colors) and 58 illustrations in the Notes. Cloth, (*M.* 10.00 *net.*)

Each in a substantial and attractive cloth binding in uniform style.

In press:

The Book of Deuteronomy. Translated by The Rev. GEO. A. SMITH, D.D., LL. D., Professor of Hebrew in Free Church College, Glasgow.

PUBLISHED BY

DEUTSCHE VERLAGS-ANSTALT
Stuttgart.

JAMES CLARKE & CO.
13 & 14 FLEET STREET
London, E. C.

DODD, MEAD, & CO.
148—151 FIFTH AVE.
New York.

M

CC.	VV.	PP.	NOTES: PP.
45,	1-25	46.47	139-141
46,	1-13	47.48	141.142
47,	1-15	48.49	142.143
48,	1-22	49.50	143.144
49,	1-26	50-52	144-146
50,	1-11	52.53	146
51,	1-23	53.54	146-148
52,	1-15	54.55	148.149
53,	1-12	55.56	149-151
54,	1-17	56.57	151.152
55,	1-13	57.58	152
56,	1-12	60.61	153.154
57,	1-21	61.62	154.155
58,	1-14	62.63	156-158
59,	1-21	63.64	158.159
60,	1-22	64.65	159.160
61,	1- 9	65.66	160.161
	10	67, l. 15	161.162
	11	66, l. 18	—
62,	1-12	66.67	161
63,	1- 6	67	162.163
	7-19	72.73	169-171
64,	1-11	73	171.172
65,	1-25	67-69	163.164
66,	1- 5	69	164
	6-16	69.70	165
	17-18[a]	69, l. 26	164.165
	18[b]-24	70, l. 14	166

M

CC.	VV.	PP.	NOTES: PP.
29,	1-24	16.17	99-102
30,	1-33	17-19	102-104
31,	1- 9	19.20	104.105
32,	1-20	20.21	105.106
33,	1-24	21.22	106.107
34,	1-17	70.71	166-168
35,	1-10	71.72	168.169
36,	1-22	26.27	112.113
37,	1-9[a]	27	113
	9[b]-21	27, l. 22	114.115
	22-32	28	115.116
	33-36	27.28	115, l. 13
	37.38	27, l. 14	113.114
38,	1-20	28-30	116-119
	21.22	29, n. [α]	116, l. 43
39,	1- 8	30	119
40-55:		38-58	126-152
40,	1- 5	38, l. 2	127.128
	6- 8	38, l. 23	128, l. 9
	9-11	38, l. 12	128, l. 4
	12-19	38.39	128, l. 23
	20-31	39.40	129
41,	1- 5	40	129.130
	6.7	39, l. 14	128, l. 49
	8-29	40.41	130.131
42,	1-25	41-43	131-133
43,	1-28	43.44	133-135
44,	1-28	44-46	135-139

6. Index

TO CHAPTERS AND VERSES OF MASORETIC TEXT
WITH CORRESPONDING PAGES OF TEXT AND NOTES IN PRESENT EDITION.

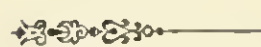

* The first column gives the chapters and verses of the Masoretic text, the second the pages of the present edition, and the third the pages of the Critical Notes.

** [a] and [b] after the number of a page mean right and left columns, respectively.

PP. LL.	CC. VV.	
98, 17	(**20**, 4)	For (5), in the margin, read (4).
33	(**28**, 7)	For (8), in the margin, read (7).
100, 2	(**29**, 1)	For the "(", before DELITZSCH, substitute ";".
101, 30	(10)	For אתהנביאים read את הנביאים.
102, 11	(**30**, 4)	For 𝕴 read 𝕿.
20	(5)	For שַׁי read שַׁי. [שי *present*, however, may have been originally = שֶׂה *sheep*; *cf.* هديّة. — P. H.]
106, 27	(**32**, 19)	Insert] after πεδινῇ.
107, 24	(**33**, 18)	For איה ∘מִנְדָּדִים read אַיֵּה מְנַדְּדִים.
108, 5	(**22**, 5)	For 15^{a} read 15^{b}.
	(8)	For 15^{b} read 15^{a}.
109, 43	(**1**,12-14)	For הי read היא.
110, 52	(5)	Prefix asterisk connecting with that in l. 5.
111, 3	(7)	Insert) after *ad. loc.*
112, 9	(22, 5)	The marginal figure (5) should stand before l. 9 (𝕸 גי חזיון).
29	(6)	For WINKLER read WINCKLER.
116, 12	(**37**, 27)	For ושדפה read ושַׁדֵּפָה, with צרי.
118, 27	(**38**, 15)	For שלותי read שנותי.
132, 29	(**42**, 20)	For *eyes where* read *ears were.*
43	(21)	For ויאדיר read וַיַּאְדִּיר.

5. Corrigenda.

PP. LL.	CC. VV.	
5, 33	(5, 30)	Insert number of chapter before verse-number ל (5, ל).
12, 17	(10, 15)	For חיתפאר read היתפאר, with ה.
26, n. ζ	(36, 18)	For יהוח read יהוה.
27, 13	(37, 9)	For 9^{b} read 9^{a}.
22		For 9^{c} read 9^{b}.
28, 19	(25)	For וְאחרַב read וְאחרִב; *cf.* above, p. 196, l. 11.
29, 24	(38, 15)	For ליו read לו.
32, 1	(16, 1.2)[f]	Insert . between 2 and א (2.א).
38, 9	(40, 4)	Read [1]כל [5]הר [6]ונבעה [7]ישפלו [4]וכל [2]גֶיא [3]נשא.
42, 32	(42, 20)	For רָאִיתָ read ראִיתָ.
43, 1	(25)	For בַּלֶּהָבה read כַּלֶּהָבה, with כ.
44, 17	(43, 28)	For ויחללו read ויחללו.
35	(44, 8)	For [1]צור [3]מבלעדי read [3]צור [1]מבלעדי.
38	(9)	For ∘ read ⌔; *cf.* 𝔖.
40	(11)	For וחָרָשיו read וחָרָשיו.
53, 15	(51, 3)	וַיָּשֶׂם [4]ערבָתהּ [5]כגן [6]יהוה [3]ו[1]מדברהּ [2]כעֵדן.
21	(5)	For יַצֵא read יַצֵא.
55, 4	(52, 8)	For 9 read 8.
6	(9)	For 8 read 9.
42	(53, 8)	Insert : at the end of the verse.
65, 9	(60, 11)	The [2] should stand above the ו, not above the initial נ.
66, 27	(62, 4)	Omit עוד, and add it in footnote [δ]: לא יאמר עוד.
72, 40	(63, 14)	Omit [] at the beginning of the line.
73, 28	(64, 6)	For ותמגנגנו read ותמגְנֵגנו.
74, 5	(24, 2)	For נשֶׂה read נשֶׂה.
75, 24	(26, 1)	Omit ‾ between הזה and השיר.
76, 25[a]	(25, 4)	Omit ⁘ at the end of this line; ⁘ may be added at the end [of note ε.
83, 15	(5, 1)	For שמן read שמן.
84, 50	(9, 17)	*zugâg* is not a misprint for *zuqâq*.
86, 50	(7, 15)	For 40 in the margin read 50.
88, 40	(9, 1-6)	For *Evowel* read *E-vowel*.
89, 11	(4)	Insert . between *dittographed* and *I would*.
90, 16	(17, 2)	For עָרֵי אֲרָם read עָרֵי אֲרָם.
91, 44	(1, 31)	For *In* read *I*.
96, 22	(10, 18)	For מכ' read כמ'.
24		For זונג read דונג, and for ψ 68, 2 read ψ 68, 3.

Notes 𝔐
PP. LL. CC. VV.

158 *At noon-tide we are like the night-owl, we resemble the screech-owl* *cf.* Deut. 14,16; Lev. 11,17.18. Observe that in v. 11 other animals are compared. *Cf.* CHEYNE, *Expositor*, May 1899.

160, 3 (60, 5) 𝔐 המון ים. Parallelism requires המון עַמִּים (17,12).
𝔐 חיל גוים יבאו. Rather קְהַל גוים יבוא (Gen. 35,11).

164,32 (66,1ff.) "The passages [66,1-4.5.17.18[a] (23f.)] can only have reference to the Samaritans" (DILLMANN-KITTEL). KÖNIG (*op. cit.*, p. 201) disputes this; also GRESSMANN (*op. cit.*, p. 25).

165,46 (11) זיז in ψψ 50,11; 80,14 is corrupt. "There may indeed have been a (late) Heb. word זיז *small creatures*; *cf.* Talm. זיז *a mite* (in lentils), Ass. *zîzânu* 'an animal like a locust' (DEL. *Assyr. Dict.*, p. 252[a]). But this word is too mean to be genuine here" (CHEYNE, *Psalms*[2], on ψ 50,11). Read עֲצֵי in ψ 50; שֶׁרֶץ in ψ 80,14.

(13) 𝔐 ובירושלם. Read certainly וברב שלום. *Cf.* 54,13; ψψ 37,11; 72,7.

169,30 (35, 9) 𝔐 פריץ חיות, and יעלנה. Read probably חית הארץ and תעלנה, that is, *No wild beast will come up thither.* תמצא in the gloss is therefore natural.

170,53 (63,18) 𝔐 למצער ירשו עם קדשך. KÖNIG (*op. cit.*, p. 200) thinks the *short space* is the time of the Exile. SELLIN (*Serubbabel*, p. 83) thinks למצער proves that a date as late as Artaxerxes Ochus is impossible. Before reading this, I had studied the passage with a view to its emendation, and arrived at this result. Read:— למה ירמסו רשעים משכנתיך *Why do the ungodly trample Thy dwelling-place?* GES.-BUHL[13] 476[b], למה צעדו רשעים.

Notes 𝔐
PP. LL. CC. RR.

131,44 (42,15) 𝔐 לְאִיִּים. OORT, DUHM, KITTEL, לְצִיִּים. But though Saad. takes ציים in 23,13 to mean *desert places*, לְצִיּוֹת is more probable. ים and ות are easily confounded. *Dry places* is the sense required here.

138,14 (44,14) [According to the emendations suggested on p. 137, ll. 52ff. the Hebrew text of v. 14 must be restored as follows: —

ᵅוי·ב·ח·ר· ת·ד·הר· ואלון ᵝ

ᵅלכרת לו ·עצ·ים נטע א·ל· וגשם יגַדל: ᵝמ·עצי יער

Cf. above, p. 179, l. 4.]

140,30 (45,14) Compare *Orientalistische Literatur-Zeitung*, **2**,136 (May '99).

49 (17) 𝔐 עד עולמי עד. The two עד are suspicious. 𝔊 ἕως τοῦ αἰῶνος. Read עד עולמים.

142,38 (47, 9) 𝔐 כְּתֻמָּם. KROCHMAL and GES.-BUHL[13] (*s. v.* תֹּם) תאמים = תֹּמים *twins*.

145,24 (49, 8) See above, p. 200, l. 46.

147,46 (51,14) The text is not quite hopeless. It has been expanded by an editor, as DUHM rightly suspects. Taking hints (based on 𝔊) both from DUHM and from KLOSTERMANN, I would read in v. 14: —

יְמַהֵר ישעֵךְ לא יְאַחֵר ולא יתמהמה

Thy deliverance will hasten, it will not tarry, nor will it linger.

לא יתמהמה became (*a*) לא ימות, and (*b*) להפתח. ולא יאחר was misread as ולא יחסר.

148,15 (20) 𝔐 כתוא מכמר. RUBEN (*Jewish Quarterly Review*, April 1899, p. 439) כה אמר (from v. 22).

149,10 (52,13) For **52**,13ff. *cf.* above, p. 199, l. 36ff.

150,31 (53, 9) 𝔐 במתיו. GES.-BUHL[13] (*s. v.* מָוֶת) ·בית מותו· *his house of death*. The passage, however, requires a more radical solution of the textual problems. Read, perhaps: —

וי·חַטא· את ·פ·שעים ·בחַ·בר·ת·ו

ואת ·ר·ש·ע·ים· במ·כָּ·ת·ו

He ·made atonement· for the ·rebellious with· his ·stripe·,
And for the ·wicked· with his ·wound·.

The על at the beginning of the following line must then be rendered *because*, as in AV, not *although*.

47 (10) 𝔐 החֱלי אם תשים. BERTHOLET (*Zu Jesaja 53*, p. 22), הָהֵל את שמו *to cause His name to shine.*

151,16 (12[c]) 𝔐 יפגיע. An unexpected verb (see v. 6). Read probably יכַפֵּר *he atoned.*

5 Isaiah.

153,47 (56, 1) Here begins in the Heb. text the so-called *Trito-Isaiah*. That the phrase is a misnomer, has been shown, after the present writer, by GRESSMANN, *Über die in Jes. c. 56-66 vorausgesetzten Verhältnisse* (Göttingen, 1898), who might however have argued more forcibly and with more abundant evidence both for the non-unity, and for the post-Exilic date. KÖNIG (*The Exiles' Book of Consolation*, 1899, pp. 195-205) seeks to answer GRESSMANN.

156,14 (58, 4) 𝔐 בְּאֶגְרֹף. Against the rendering *with the fist* see GES.-BUHL[13], p. 9[b]. But the reading is wrong. Correct certainly ·בְּ·חֲ·רפ·ת· *with insults*; *cf.* Job **16**,10.

158,28 (59,10) 𝔐 כשלנו בצָהֳרים כנשף באשמנים כמתים. The study of ψ **39**,12 and ψ **58**,8, where bold reconstructions introducing the owl appear to me necessary and certain, ·has led me to correct this passage thus: — ·נמ·שלנו בצָהֳרים כ·י·נְשָׁ·ף ·ולְתִנְ·שמ·ת ד·מ··נו·

Notes 𝔐
PP. LL. CC. VV.

127 in the Psalter; nor can the tendency represented by SELLIN, KITTEL, and BERTHOLET be a permanent one. Neither Is. 53 nor ψ 22 can refer to any other personality but the complex, imagined personality of the association of zealous worshipers of JHVH.

SELLIN, however, has more to communicate than a doubtful though brilliantly defended theory respecting Zerubbabel. His theory of Is. 40-55 deserves careful consideration. The Prophecy of Consolation (*Comfort ye, comfort ye my people*) was written, he thinks, after the overthrow of Zerubbabel, and the passages which have been thought to plead irresistibly for an earlier origin at Babylon, are quotations. The author of Is. 40-55 began his career, in fact, by prophesying, at Babylon, the wonderful successes of Cyrus. The contents of these prophecies are the *former things* (רִאשֹׁנוֹת) which are again referred to, and the *new things* (חֲדָשׁוֹת), which are contrasted with those, are the glorification of Israel through Zerubbabel. The prophecies of these *new things* should still be fulfilled, not as the author had hoped, but in and through his violent death (תָּוו *his cross* is read in Is. 53,9), which was a true martyrdom. Compare Tertullian's saying, *Semen est sanguis Christianorum*.

The following passages in cc. 40-48 are, according to SELLIN, *certainly Babylonian*: — 40,18-20; 41,2-4.6-8 (17-20?).25; 42,14-16; 43,1-8.14; 44,9-11.26-28; 45,1-13; 46,1.2.6-8.10^b.11; 48,14 (20f.?). To examine these passages anew, would take too long. Whether SELLIN has adequately realized the corruptness of many passages of Is. 40-66, is to the present writer doubtful. There is also an important section on cc. 63-66. The destruction of the Temple spoken of is an event which occurred in the time of the Messiah Zerubbabel. Here, too, it is doubtful whether SELLIN has always gone deep enough in his corrections of the text.*

52 (40, 2) 𝔐 צְבָאָהּ, is specially doubtful. The parallel passages Job 7,1; 14,14 (צָבָא *time of hardship*?) are suspicious. For צבאה read certainly עָצְבָהּ; *cf.* 14,3. So, too, correct in Job 7,1; 14,14. Read Is. 40,2^b.c thus: —

כי ·השלים עָ·צבּ··ה כי ·השבית· עָ·בֹדת··ה
כי לקחה מיד יהוה ·שִׁ·לֻּ·מִּ·ים בכל חטאתיה

That He has brought her anguish to an end,
Caused her servile toil to cease,
That she has received from JHVH's hand
·Full· retribution for all her sins.

𝔐 כפלים is very suspicious. The usual interpretation requires משנה (Jer. 16,18). *Cf.* Is. 14,3.4.

129,50 (41, 2) 𝔐 צדיק seems to be dittogram of זרח.

130, 6 (4) 𝔊 read קראה מדֹּרות ראש; דרות comes from a dittographed ראש. Metre and sense gain.

131,36 (42, 6) 𝔐 לברית עם. Read ל·תפא·ר·ת ע·מ·ים *as a glory of the peoples*; so, too, 49,8. Many cases of such shriveled-up words exist.

---

* A word of praise may also perhaps be permitted to the progressive spirit of Prof. GEO. A. SMITH's article *Isaiah* in HASTINGS' *Dictionary of the Bible*, vol. 2 (1899). On all the above works, and also on LEY's dissertation on the Servant of JHVH (with metrical analysis) in *Theol. Studien und Kritiken*, '99, pp. 164 ff. see KÖNIG, *The Exiles' Book of Consolation*, translated by Rev. J. A. SELBIE (Edinburgh, 1899).

121 *from Gomorrah.* Twice, says GES.-BUHL[13], plur. שרמות has a sing. verb. Very suspicious.

4 Isaiah.

124,32 (14,3.4) Verse 3 alludes to 40,2 (see p. 200, l. 33), and to the first line of the Ode. In 4^b read: איך שבת ·רֹגֶז· נִפַּשְׁתָּ· מֵעֲבֹדָה *How has the raging ceased! ·How· dost thou draw breath ·again· after service!* The repetition of שבת in 𝔐 is unpleasing. Similar repetitions are often due to scribal errors.

47 (12) 𝔐 הֵילֵל בן שָׁחַר. Applying a key which has often been successful elsewhere, correct: מְהֻלָּל בן חֶרֶם *thou famous one, child of the sun.* Similarly in Job 3,10; 41,9 read עפעפי חרס, *eyelids of the sun*, and in ψ 139,9 כנפי חרס. Note the Arabic parallels for עפעפי שחר quoted by GESENIUS, *Thes., s. v.* עפעפים, which really favor חרס. A Hebrew Aurora-myth thus disappears.

127,32 (40-55) SELLIN's *Serubbabel, ein Beitrag zur Geschichte der messianischen Erwartung und der Entstehung des Judenthums* (Leipzig, 1898) has such a wide range that it is impossible to do it justice in a brief notice. It is also full of criticisms of all the chief books which have recently appeared on the rise of early Judaism, and in particular on Isaiah. These criticisms have the best justification, *viz.* that their author not only pulls down, but seeks to build up again. His main idea is one which appeals strongly to the present writer, who in a recent work (*Jewish Religious Life after the Exile*, pp. 14-16; *cf.* above, p. 127, l. 47)* dwelt much on the importance of Zerubbabel for the Jewish Messianic hope, and connected his sudden disappearance with a charge of high treason. But that the Songs on the Servant of JHVH could be supposed to refer to Zerubbabel was and is a surprise to the present writer.

KITTEL also (*Zur Theologie des Alten Test.*, Leipzig, 1899) favors this view. He holds that the Songs referred to originally formed an independent poem, the hero of which is, not Israel or any section of Israel personified, but an individual, whom the Messianic hope glorified for a moment, *viz.* Zerubbabel.**

Nor do surprises cease. BERTHOLET (*Zu Jes. 53; ein Erklärungsversuch*, Freiburg i. B. 1899), while rejecting SELLIN's explanation of Is. 53, which is specially inconsistent with the language of v. 2, cannot help looking further for a personality to whom this strongly individualistic passage (or part of it) may apply and he finds him in the martyr Eleazar (2 Macc. 6,18-31). It is true, as has just been hinted, BERTHOLET cannot affirm that the whole of the Song can have been applied to Eleazar. He considers Is. 52,13—53,12 to be made up of two small poems of different origin: (*a*) 52,13-15; 53,11^b-12, in which the typical teacher of the Law is glorified, and (*b*) 53,1-11^a, which refers to the martyr Eleazar. The text of the Song is also carefully corrected.

None of these attempts satisfy the present writer. The movement toward an individualistic historical explanation is, he thinks, the fruit of illusion. An analogous movement has perhaps had its day

* German translation by H. STOCKS (Giessen, 1899).

** [*Cf.* the Notes on ψψ 110 and 132 in the *Johns Hopkins University Circulars*, July '94, p. 110. — P. H.]

Notes 𝔐
PP. LL. CC. VV.

2 Isaiah.

114, 9 (37,38) נסרך. MEINHOLD, *op. cit.*, p. 72, asks whether ακ or αχ in the Greek forms (Ασαρακ, Ασαραχ, &c.) may not possibly be correct, and point to *Aku*, the Sumerian name of the Moon-god (*cf.* JENSEN, *Kosmologie*, p. 100). The answer, I think, is that late writers were not likely to choose unfamiliar names (נסרך seems to be a late insertion), and that the only familiar name compounded with *Aku* was *Eri-Aku* or אריוך. KOHLER (ZA 4,50) is right in denying that Shadrach and Meshach in Daniel have anything to do with *Aku*. Compare articles on these names to appear in the work mentioned above, p. 197, l. 5.

53 [Compare *Proc. Soc. Bibl. Archæology*, vol. 21, p. 174. — P. H.]

115,13 (36) MEINHOLD (*op. cit.*, pp. 33-45; see above, p. 112, l. 53), in showing the extreme uncertainty of the statement respecting the plague, even when reduced to smaller proportions, accidentally omits to refer to *Intr. Is.* (1895), pp. 232-234. As regards the plague, M. thinks that "all interpreters since Jerome" have been in error in confirming Is. 37,36 by a reference to Herod. 2,141, and points out that Herodotus quite misunderstands the meaning of the sculptured mouse which he saw. MEINHOLD doubts also whether we can refer either to the narrative in 1 Sam. 5,6 or to the Greek Σμινθεύς in support of the view that the mouse was a symbol of pestilence. He remarks in conclusion that Isaiah's words in 17,14 may very possibly have promoted the formation of the legendary statement that the Assyrians were cut off in a single night (37,36). My own silence on the narrative in 1 Sam. 5,6 and on Ἀπόλλων Σμίνθιος was intended as the most decisive way of stating that arguments based on these were antiquated, partly through KLOSTERMANN's *Samuel*, but still more, of course, through LANG's essay, *Custom and Myth*, pp. 103-120, referred to in *Intr. Is.*, p. 233. The argument in the latter work may for some students be the stronger through being more condensed than that in MEINHOLD's work. Compare the Notes on Isaiah, in *The Polychrome Bible*, p. 165, ll. 3-5. MEINHOLD's details are thoroughly accurate.

116,13 (27) 𝔐 ושדֵמה לפני קמה (2 Kings, ושדֵפה). MEINHOLD (*op. cit.*, p. 86), ושדמות שדפת קדים. Can we combine two competing readings thus? That neither שדמה nor שדפה is correct, seems to me clear. Instead of reading ושפיים, I would take the following course. I suspect both readings to be corrupt expansions of דשא (dittographed): שדמה arose first; א and מ can be and are confounded. The final ה seems to have grown out of ו, which should be prefixed to לִפְנֵי. Omit therefore *and hills* in our English Transl. (p. 51, l. 22), and read ‹*like*› *blades on the tops of the houses, But thou art full* &c.

3 Isaiah.

119,52 (15, 4) For 𝔐 יְרִיעוּ read, with DUHM and MARTI, יָרֵעוּ, 3 pl. perf.

120,13 (7) 𝔐 פְּקֻדָּתָם. Rather ‹כבֻ›דתם or ‹כבו›דתם *their property* (Jud. 18,21).

16 (8) 𝔐 באר אלים. MARTI, following PERLES (*cf.* DILLM.-KITTEL), prefers באראלים *in Erelaim* (or *Arielaim*).

121, 6 (16, 8) The restoration סְמָדַר (*vine-blossom*) is also required in Hab. 3,17, וסמדר לא עשה אשכל *and though the vine-blossom produces no grape-cluster,* and in Deut. 32,32, וסמדרם מעמרה *and their vine-blossom is*

109 *grape, when the blossom is over, and the berry begins to ripen into the grape, he will cut off* &c. At the end, omit התז, a corrupt dittogram. חרצן, Nu. 6,4 (*cf.* PATERSON). Much confusion of letters and dittography. כחם צח = חרצנים misplaced. טל = לֿ[על]ת. Compare *Grapes* in BLACK's *Encyclopædia Biblica.*

110,44 (1, 6) MARTI sees that מחם is a *doubtful word*; he regards the clause as a gloss from ψ 38,4.8.

111, 7 (12ff.) Well restored by MARTI, who omits metrical superfluities, and compares HAUPT's similar attempt, referred to above, p. 109, l. 41.

31 (20) For 𝕸 חרב תאכלו read חרבים תאכלו *carob-pods shall ye eat* (the κεράτια of the Prodigal Son, Luke 15,16). Cf. *Wayyiqrâ rab.*, 35. Similarly in 2 K. 6,25, חמר ערשים, כר חרובים; and in 2 K. 18,27 (= Is. 36,12) חרוביהם, חמצם. *Cf.* above p. 182[a], l. 36. The *ass's head* and the *dove's dung* will not be missed. See *Expositor*, July '99, pp. 32-35.

112, 3 (22,2ff.) Another attempt is here made to grapple with the textual problems. I would suggest the following corrections:—

22,2[a]	תשתעי מעלי לתומות	קריה עליזה
3	כל קציניך נדמו יחד	מחרבי אשור
5	כי יום מהומה ומבוסה	בני הנום
	פקוד וכל בני אשור	שעטו אל השער
6	ועילם נשא אשפה	ברכב פרשים
	וקיר ערה מגן	במבחר כרמיך
	התהלו רכב והפרשים	שעטו שערה

It will be noticed that v. 3[a] and v. 3[b] are here taken as rival readings; v. 3[a] is the more correct, except in מקשת. In v. 5 ומבוכה is a corrupt dittogram. The stimulus to this attempt at restoration was given by WINCKLER's remarkable essay, *Altorient. Forsch.*, Sec. Ser., 2,253-259 (dated Oct. '98). WINCKLER omits v. 4 as the interpolation of an editor who supposed the composition to refer to a siege of Jerusalem by the Assyrians; in reality, however, the reference was to a siege of Sippar in Babylonia by Khalluduš, king of Elam, in B. C. 694. I prefer, however, to return to my former view that v. 6 is an interpolation, or rather to regard vv. 5[b]-7[a] (first two words) as a later insertion. These catalogues of names are not in Isaiah's style. פקוד וכל בני אשור is suggested by Ezek. 23,23, where I suspect that ושוע וקוע, or rather וקוע ושוע, is corrupt, and that the following words, כל בני אשור, are a correction. I accept WINCKLER's statement as to the earliest possible date of such a reference to Pekod; also his cogent argument as to *Kor*, the Κᾶρες of Arrian; but I do not follow him in adopting אֲרָם instead of אָדָם in v. 6, and I doubt his correction of שוע into שות, i. e. *Sûtî*, the name of a people in the direction of Elam. In v. 6 ארם may be simply a corruption of a dittographed [פ]רשם. That ליהוה צבאות, as well as ארני, in v. 5 is an interpolation, has been pointed out by WINCKLER.

33 (8) 𝕸 אל נשק בית היער is most suspicious. 𝔊 is not so remote from the truth: εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς οἴκους τῆς πόλεως. The clause in v. 8[b] corresponds to v. 10[a]; there is repetition: 𝕸 היער comes from ירו; 𝕸 אלנש from שלם. Read: ותספר את בתי ירושלם *and thou didst count the houses of Jerusalem.* See CHEYNE, *Expository Times*, 10 (1899), p. 331 (on passages with נשק).

Notes 𝔐
PP. LL. CC. VV.

95,53 (10,13) 𝔐 ואוריד כאביר יושבים. 𝔊's suggestion of ערים may be right, but I am more disposed, following numerous analogies, to correct אביר into בְּרִיחֵי, and to supplement in accordance with Is. 45,2. The sense at any rate is suitable. Read therefore perhaps:—

וָאֲרֹץ בריחי ברזל
ודלתות נחושה שברתי:

And I shattered bars of iron,
And doors of bronze broke I in pieces.

Cf. 45,2; ψ 107,16. שברתי may have become corrected into יושבים; somewhat less obviously, ארץ into אוריד. [Instead of וָאֲרֹץ we should perhaps, following Masoretic usage, point וָאָרוּץ, and p. 12, ll. 7.12, וָאוֹרִיד ,וָאָסִיר instead of וָאֹרִד ,וָאָסֵר (*cf.* p. 95, l. 46); so, too, p. 67, l. 35 (c. 63, v. 6) וָאוֹרִיד; see GES.-KAUTZSCH §§ 53,n; 72,aa, Oxford Translation, p. 150 below and p. 209, l. 3].

96,24 (18) 𝔐 כמְסֹס נֹסֵם. HALÉVY emends, כניצ׳ץ נֹצֵץ = כניסס נסס (*Revue sémitique,* 1898, 382). Certainly מסס might come from ניצץ (ני = מ; *cf.* above, p. 195, l. 4); but if this be so, ניצץ itself must be corrected into נַעֲצוּץ *thorns* (see note on ניצוץ, 1,31, p. 91, l. 46).

43 (32) Read: [בגב]עת אלהים [ ] יעמד ינפף ידו הר בת־ציון ◦ *On the hill of God he takes his stand, shaking his hand against the mount of Zion's people.* 𝔐 גבעת = עוד בנב; 𝔐 אלהים = היום. וד (of 𝔐 עוד) = ת. גבעת ירושלם, at the end of this verse, should be גבעת אלהים; this was a marginal correction of 𝔐 עוד היום בנב. The existence of a city called *Nob* near Jerusalem is problematical. I shall return to the questions connected with *Nob* elsewhere.

97,26 (11,11) 𝔐 מֵחֲמָת. Almost if not quite certainly read מִכְּתִים. The names go in pairs; therefore CORNILL's identification of חמת with אחמתא = *Ecbatana* is unsuitable.

38 (15) 𝔐 בַּעְיָם רוחו. Read ברוח קדים *with an east wind.* See Ex. 14,21. The error is one of a class largely represented.

107,17 (33,14) 𝔐 ינור. Read perhaps יגער *will rebuke,* or *quell.*

19 (17) 𝔐 מֶלֶךְ בְּיָפְיוֹ and ארץ מַרְחַקִּים, in the following line, are certainly wrong. The variations of commentators might of themselves suggest this. See CHEYNE's article on this passage, *Expository Times,* Dec. 1898, p. 141. Read:—

מִכְלַל יֳפִי תחזינה עיניך
תראינה עיר מַחְמַדֶּיךָ

The Perfection of Beauty thine eyes will behold;
They will see the city of thy choice treasures.

It is Jerusalem which is referred to; ψ 48,3.13ff. is strikingly parallel. יפיפית in ψ 45,3 also is corrupt. For the first line *cf.* ψ 50,2 (Lam. 2,15). MARTI assents to this view.

108,7 (22,15[b]) 𝔐 אשר על בית. אשר should perhaps be שַׂר; *cf.* KLOSTERMANN on 1 Kings 4,5.6, and note that כהן should be סֹכֵן (CHEYNE, *The Priesthood of David's Sons* in *Expositor*, June, 1899).

109,19 (18,4.5) The text has been smoothed by an editor, but the improbabilities are not inconsiderable. Read probably:—

כי כה אמר יהוה אֵלַי   * * * * * *
אשקֳטה ואביטה כּכּוֹרֵם   לְהֵרָאוֹת אִבִּים ולעלות חרצַנִּים
כי לפני חרצָן כתם פרח   ובסר גמל יהיה נצה

For thus said JHVH to me, * * * * *I will be still and look out, like the vine-dresser, for the appearance of the fresh growths and for the coming up of the young* ⸢*sour*⸣ *grapes. Before the young*

Notes 𝔐
PP. LL. CC. VV.

85 presents a piece of an independent prophecy inserted by the Redactor.

86, 1 (6, 4) 𝔐 אמות הספים. Read אַדְנֵי הספים (ני=מ, ד=ת) *the bases of the thresholds* (Job 38,6).

88,53 (9, 2) 𝔐 הגוי לא (לו) has taken the place of רחמיך *Thy compassion*; רחמ was miswritten חמר, and this was confounded with הגד[לת]. 𝔐 השמחה is a corruption of חסדך *Thy loving-kindness.* So we must translate: —

Thou hast multiplied ‹Thy compassion›,
Thou hast increased ‹Thy loving-kindness›.

89,25 (5) Marti, I think, misunderstands this. *Perpetual father* is rather strange (עַד?), and forms a poor parallel to *prince of welfare.* אביהוד would not be used here in its original meaning but would mean *glorious father* (*chief*). אביעזר would also be possible.

90,18 (17, 2) 𝔐 ערי ערֹעֵר. *Cities of Aroer,* — an old puzzle. Read perhaps ערי ‹ארפד› *cities of Arpad.* This suits the political horizon of Isaiah.

(5) 𝔐 רפאים. Read perhaps אפרים *Ephraim.* 𝔊 στερεᾷ; read στερεῶν = אבירים.

37 (10^{a}) A gloss, first recognized by Marti. Observe the phraseological points of contact with Deuteronomy and the Psalms. Accepting this view, it becomes easier to arrange a stanza with eight lines.

48 (11) 𝔐 נֵד קציר ביום נחלה וכאב אָנוּשׁ. Read: — ‹אָבַד› ‹בְּצִירֵךְ› ביום ‹בֶּהָלָה› ו‹אֲבִבַּיִךְ› בְּשָׁאוֹן *thy grape-gathering perishes* [shall perish] *in the day of sudden terror, and thy young plants at the crash ‹of ruin›.* Similarly in Jer. 17,6 יום אָנוּשׁ should be יום שאון; אנוש applied to a day is unnatural. Also in ψ 73,5, for בעמל אנוש אינימו, read ביום שאון ישלמו.

91,33 (1,29ff.) Marti regards vv. 29-31 as all post-Exilic (*c.* 440 B. C.), and relating to the early Samaritans. — For 𝔐 נְעֹרֶת I now read תַּנּוּר *furnace*; see *Expository Times*, Sept. '99.

94,33 (14,28) I should now group this passage (14,28-32) with the song in c. 14, 4^{b}-21. In both passages Sennacherib's death is referred to; both are post-Exilic compositions. The Assyrian king's fate is prophetic, to the writer, of a still future catastrophe. I would propose the following corrections:—

29^{a} אל ‹תשמחי› פלשת ‹לִבֵּךְ›
30^{a} ורעו ב‹נֵי› דלים
31^{b} ‹המון› פלשת לִבֵּךְ
31^{c} כי מצפון ‹אֵשׁ› ‹באה›
31^{d} ו‹בערה› ב‹ארמנותיך›

For בני in v. 30^{a} *cf.* ψ 72,4; ר in בכורי is dittogram (ר). In v. 31^{d} אין comes from אר, a misplaced fragment of ארמנותיך. *Cf.* Am. 1,4. But שאון (for עשן, 31^{c}) and איד (for אין) would also be possible; *cf.* Prov. 1,27. In v. 32^{a} we should probably read מלכי גוים (*cf.* 14,18).

95,30 (10, 5) 𝔐 בְּיָדָם. H. G. Mitchell (*Isaiah i-xii*, 225) adopts Secker's ביום. I prefer to read נמרוד, parallel to אשור (Mic. 5,4). The line should run הוי[2] ‹נמרוד[3]› ‹מַטֵּה[1]› זעמי *Woe! Nimrod, the staff of my indignation! Jareb* in Hos. 5,13; 10,6 should perhaps also be *Nimrod* (Νεβρωδ in 𝔊).

47 (13) 𝔐 עתידתיהם. Driver (on Deut. 32,35) remarks: — "עתידות, an Aram. more than a Heb. word... In Heb. the root is seldom found, and chiefly in parts of the OT either late or tinged dialectically with Aramaisms." Nor is the sense *prepared things* very suitable here. Read ‹אצרתיהם› (Grätz).

4. Addenda.

1 Isaiah.

Notes 𝔐
PP. LL. CC. VV.

80,29*(2,16) For 𝔐 אניות תרשיש read ·אַרְמְנוֹת הַשֵּׁן· (*cf.* 1 K. 22,39; Am. 3,15). In ψ 48,8 read ·מזמות רשעים·.

47 For 𝔐 שכיות החמדה (or כסאות החמדה, as suggested above, p. 80, l. 47) read ·כסאות הָבְנִים·. See *Ebony*, in BLACK's *Encyclopædia Biblica*, vol. 2 (preparing).

81,22 (3, 4) 𝔐 ותעלולים. Read מעוללים. *Cf.* v. 12ª, where MARTI, in his new Commentary, perhaps rightly reads (following 𝔊 οἱ ἀπαιτοῦντες) ·נֹגְשִׂים· *exactors*; the passage may be a gloss on v. 4.

42 (12) 𝔐 מאשריך should be מְיַסְּרַיִךְ (*cf.* above, p. 111, l. 29, and below, l. 21, also FRANKENBERG on Prov. 23,19).

83,30 (5, 8) 𝔐 והושבתם לבדכם is almost certainly a corruption of the lost beginning of v. 9, namely לכן נשבע, *Therefore swears*... (MARTI's suggestion). BACHMANN, הוי ישבי בָתֵּם.

50 (19) 𝔐 יחישה, a cohortative of 3rd sing., is suspicious. *Cf.* GES.-KAUTZSCH, § 48,d (Oxford Translation, p. 132); KÖNIG, *Syntax*, §§ 197.198. In the following line 𝔐 תבואה, another suspicious form, seems to be a corruption of ונדעה, a perfectly regular form, which stands at the end of the verse.

84,34 (9,15) For מאשרי, מאשריו read מיסרי, מיסריו. *Cf.* above, l. 11.

53 (17) 𝔐 ויתאבכו גֵּאוּת עשן. The theory to which HAUPT and I have referred still appears to me highly improbable; I do not feel able to admit a root אבך = הפך. The only trace of such a root is in this single passage, and the proximity of סבכי explains how ב may have been substituted for פ. But I no longer rest content with the correction made on p. 5. The whole of the clause appears to me suspicious. 𝔊 gives καὶ συγκαταφάγεται τὰ κύκλῳ τῶν βουνῶν πάντα. Comparing ψ 83,15, we should perhaps read: וַתִּבְעַר גבעות בְּעָשָׁן, *and burns the hills ·so that they go up· in smoke* (*cf.* Nah. 2,14).

85, 9 (18ª) MARTI suggests נִתְעָה *reels*, which he supports by the theory that v. 15 is a gloss on v. 18ᵃᵇ; *i. e.*, he thinks that מתעים (v. 15ª) is suggested by נתעה. I should now prefer נִתְּצָה *is overthrown*; this goes together with the next correction.

13 (18ᵇ) The figure of fire was worked out in v. 17. Now should come a reference to the national death of exile. Read perhaps כמאכלת ·שאול· *as it were the food of Sheol*. *Cf.* 5,14; Num. 16,30. מְבֻלָּעִים in v. 18 looks like an allusion to this phrase.

(18ᶜ) This passage (9,18ᶜ-20) probably comes from another context, perhaps that to which 3,14 belongs. Judah alone was referred to by the original writer.

17 (10,1-4) MARTI is here less satisfactory than usual. Surely 10,1-3.4ᵇ re-

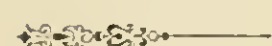

* The figures in the first column refer to the pages and lines of our Critical Notes on the Hebrew Text, while the numbers in parentheses (2,16 &c.) indicate the chapters and verses of the Masoretic Text.

5. Prophecies Composed after the Fall of Babylon.	𝔐 CC. VV.	*Heb.* PP.	*Eng.* PP.
		59-77	97-128
א: PROPHECY 1: Downfall of Egypt (*Main part not later than* 485, *possibly soon after* 528).	19, 1-15	59.60	97.98
Appendix (275).	16-25	60	98.99
ב: PROPHECY 2: Promises to Proselytes and to Eunuchs (444).	56, 1-8	60.61	99.100
ג: PROPHECY 3: Against the Evil Rulers at Jerusalem, and against the Samaritans (444, *Supplement later*).	9-12	61	100
	57, 1-21	61.62	100-102
ד: PROPHECY 4: How to fast aright (450-444)	58, 1-12	62.63	102.103
Appendix on the Sabbath (*Later*).	13.14	63	103.104
ה: PROPHECY 5: Denunciation and Confession (450-444).	59, 1-15^a	63.64	104.105
ו: PROPHECY 6: Vision of Deliverance (432).	15^b-20	64	105.106
Appendix for the Reformed Community (*Later*).	21	64	106
ז: PROPHECY 7: Supplement to the Second		64-67	106-110
1. Poem on Glorified Zion. [Isaiah (432).	60, 1-22	64.65	106-108
2. The Servant of JHVH soliloquizes concerning the gracious message submitted to him, and JHVH confirms his word.	61, 1-9.11	65.66	108.109
	62, 1-12	66.67	109.110
ח: PROPHECY 8: Zion's Response.	61, 10	67	110
ט: PROPHECY 9: Another Vision of Deliverance (432).	63, 1-6	67	111
י: PROPHECY 10: Threatening to Samaritans; Promises to Faithful Jews (450).	65, 1-25	67-69	111-113
יא: PROPHECY 11: The Temple of the Samaritans; their final destruction (432).	66, 1-5	69	114
	17.18^a	69	114
יב: PROPHECY 12: The Opposite Fates of Jerusalem and the Hostile Nations (432).	6-16	69.70	114.115
	18^b-22	70	115.116
Appendix (*Much later*).	23.24	70	116
יג: PROPHECY 13: Vengeance on Edom and the Nations (400 *or later*).	34, 1-17	70.71	116-118
יד: PROPHECY 14: The Golden Age after the Vengeance (*Same date*).	35, 1-10	71.72	118.119
טו: PROPHECY 15: Israel almost at its last gasp, complains to JHVH (350). [Age."	63, 7-19	72.73	120.121
	64, 1-11	73	121.122
טז: PROPHECY 16: Prospects at the end of "this	24-27	74-77	122-128
1. The Last Judgment and the Kingdom of God (*ca.* 334).	24, 1-23	74	122-124
	25, 6-8	74	124
	26, 20.21	75	124
	27, 1.12.13	75	124.125
2. The Low Estate of Jerusalem. The Cause of it, and the Remedy (*A fragment, ca.* 332).	7-11	75	125
3. A meditative Retrospect (332).	26, 1-19	75.76	125-127
4. A Song (*Same date*, 332).	25, 1-5^a	76	127
5. Another Song (*Same date*, 332).	9-11	76	128
6. A third Song (*Same date*, 332).	27, 2-5	77	128

2. Narratives founded on the Acts of Isaiah

including

PROPHECIES AND SONGS OF DISPUTED ORIGIN.

(*Post-Deuteronomic*)

3. Appendices to the Genuine Isaiah

WHEREOF EACH CONTAINS AN ISAIANIC FRAGMENT.

3. List of Prophecies

* The first column gives the numbers of chapters and verses of the Masoretic Text (M), the second the corresponding pages in the present edition of the Hebrew text (*Heb.*), while the third refers to the pages of the English Translation of Isaiah in The Polychrome Bible (*Eng.*).

** *Cf.* English Translation, p. 209, l. 8.

PP. LL.

121 ‹*those*› *who work*› *righteousness*, ‹*and*› *who remember*› *the ways Thou wouldest have.*

29 ‹*wroth*› *at* ‹*our breach of faith*›, *and we became* ‹*guilty*›

30 Before l. 30 there might be a blank line; so, too, on the following page, before vv. 8. 10 (ll. 5 . 11).

32 *our guilt* ‹*carried*› *us away*; or the critical marks might be omitted altogether.

122, 5 *And now, O JHVH, Thou art our father*; ‹[*and the work of Thy hands are we all*; ‖ *We are the clay, and Thou our fashioner*[ ].

10 More accuratelly: ‹*for*› *Thy people are we all*; but in the

PP. LL.

122 English Translation the *for* is better omitted.

13 The fact that היה has been omitted in the Hebrew text, although *is become* is necessary in the English translation, might have been indicated by writing ∘ ‹*is become*›.

30 *High* ‹*heaven, like*›

123, 24 ‹*far countri*‹*es*

125, 12 *sla*‹*yers*›

19 [β] might have been enclosed in ‹›.

36 *by* ‹*affrighting*› ‹*it*›, *by scattering it*, ‹*He*› *contended*› (RT *Thou contendedst*).

128, 5 [α] might have been enclosed in ‹›.

In conclusion it might be well to add that our new English translation of Isaiah was all electrotyped, except the last three pages (pp. 126-128), when the General Editor received the manuscript of the critical edition of the Hebrew text of Isaiah.

PP. LL.
118, 9 α might have been enclosed in ‹[]›, and [] added at the end of the line;
10 in that case it would be clearer to substitute ‖ for [] in l. 10.
11 ‹the› mouth‹ of JHVH›
14 ‹› might be substituted for ‹to them›.
22 | might have been inserted after *narcissus*,[1] to indicate the transposition of the Masoretic :; so, too, at the end of l. 29, and at the end of l. 6 on p. 119, also after ll. 10.23 on p. 119.
119, 13 ‹jackals› and ‹cats›
14 ‹› enclosing *a resting place* might have been omitted.
15 The › after *ostriches* and the ‹ at the beginning of the following line might have been omitted.
19 α might be added at the end of this line, and *elsewhere* without α, read at the end of the following line.
27 For ‹them› we might read ‹them, and at the beginning of the following line,
28 before *Sorrow*, simply ›
120, 5 *JHVH, ‹› so rich in goodness,*α
7 *for* ‹*us*›
11 | might have been inserted after *deliverer*.
12 *no* ‹*angelic messenger*›,
20 *brought* ‹› *up* and *shepherd*›
28 [] might have been inserted after *deeps*7 and | after *without stumbling*,
29 *Like cattle which go down to the valley,* ‹[*like a horse through the pasture-land*]›8
31 ‹*lead*›*ing them*
34 *from Thy holy* ‹› *palace!*
121, 1 *Thy* ‹› *prowess* (RT *Thy acts of prowess*)
3 ‹*Ah*›, ‹*do*› ‹*not*› ‹*Thou*› *restrain* ‹*Thyself*›, |
16 | might have been added after *shake*; so, too, at the end of l. 21.
17 *might* ‹*flame from heaven*›,
23 *the*‹ *ear*› *ha*‹*s*› *not heard,*
24 *which* ‹*Thou*›
25 *who wait*› *for* ‹*Thee*›
26 ‹*Oh, that*› *Thou* ‹*mightest*› *meet*›

PP. LL.
112 left before v. 11 (l. 22), and two blank lines before v. 13 (l. 32) and v. 21, (p. 113, l. 23). On the other hand, there should be no blank line before v. 17 (p. 113, l. 10).
113, 3 ‹*shall men*› *call*
5 ‹*faithfulness*›; so, too, l. 7.
12 ‹*shall they*› *rejoice . . .* ‹*in*› *that*
19 For *an infant of a few days*, see English Translation, p. 211, l. 19.
30 For *bring forth* we might read *bring* ‹*up*›; see above, p. 164, l. 22; *cf.* English Transl., p. 211, l. 20,
114, 24 A blank line might have been left before v. 5 (l. 24).
28 ‹*the one*›
115, 11 *Rejoice* ‹› *Jerusalem* (RT *Rejoice ye with Jerusalem*).
23 ‹*loving-kindness*›
24 ‹› enclosing *indignation towards His enemies* might have been omitted.
25 ‹*like*›
33 ‹*N*›*ame* (RT *fame*)
37 *Phu*‹*t*›, ‹*Meshech*›
116, 3 *as* ‹› ‹[‹*Levite*›]› *priests*[] (RT *as the priests and as Levites*)
27 | might have been added after *blood*, at the end of the line; and in the following line
28 we might read *All the* [] ‹*hills*› *will rot*‹›
30 ‹[β]› might have been inserted after *host*.
117, 1 For the beginning of v. 5, see English Translation, p. 211, l. 22.
4 ‹*His*›
10 | might have added at the end of this line to indicate the transposition of the Masoretic :; so, too, l. 14 (after *fat*;).
20 *Burning* | *night and day*‹›5
22 *from age to age*‹›
25 *pelican* and *bittern* might have been enclosed in ‹›; so, too, *eagle-owl* in the following line, and *wild cats* and *hyenas*, p. 118, l. 1; also *vultures*, p. 118, l. 7.
36 ‹*enclosure*›
118, 6 *It* 5*lies* 6*over* 2*its* 3‹*eggs*› 4*and* ‹1›*hatches*; or 3*brooding* 2*and* ‹1›*hatching its* ‹*eggs*›;
8 ‹› ‹[*none is without his fellow*]›

PP. LL.

105, 31 ‹*a recompense*›, or ‹› *will He render* ‹*[a recompense]*› and [] before ‹*disgrace*› in l. 32

33 ‹*see*›

35 *like the river* ‹*of*› ‹*Egypt*›

106, 14 ‖ might have been inserted before *and the glory* &c. to mark the beginning of the second hemistich; so, too, in the following lines on pp. 106–111; or the second hemistichs in all those cases might have been printed in separate lines, indented.

107, 2 We might substitute *se‹ek*› for ‹*seek*› (RT *serve*).

7 For ‹*ships*› we might read ‹*ship*›*s*

19 For ‹*leading*› we might read *leading*›.

30 ‹*breasts*›

108, 18 ‹*J*«*HVH*›'*s*›

29 ‹*of the eyes*›

33 A blank line might have been left before v. 3, also before ll. 5. 13 (v. 7) and 19 (v. 9) on p. 109, and 2 blank lines before 62, 4 (p. 109, l. 34).

For ◦ after *mourners* we might substitute ϒ, reading at the bottom of the page: ϒ *to appoint to those who mourn in Zion*; or read *all mourners* | ‹[ϒ]› ‖ *to appoint* []$^{\delta}$ *to them*, and at the bottom of the page: ϒ *to those who mourn in Zion* and $^{\delta}$ *to give*.

35 ‹*[the garment of]*› *mourning*, [] *a song of praise*

109, 12 *will be your* ‹*adornment*›

110, 3 ‹*he*› *who* ‹*build*›*s*› *thee* ‹*up*›

111, 6 ‹*march*›*ing*

14 *I* ◦ *tr*‹*o*›*d*◦ *them in my wrath*, ‖ *and trample*‹*d*›

16 *juice* ◦ *besprinkle*‹*d*›

20 *And I* ◦ *look*‹*ed*›, *and* ‹*was*› *astonished*

24 *I* ◦ *stamp*‹*ed*›, *and br*‹*o*›*k*‹*e*› *them to pieces*

26 *And* ◦ *spill*‹*ed*›

34 *which* ◦ ‹2›*called* 1*not* (RT *was not called*).

112, 8 ‹*thei*›*r*; so, too, in the following line.

22 A blank line might have been

PP. LL.

100, 30 *The* ‹*smooth stones*›

101, 3 Blank lines might have been left before v. 8, and before vv. 9. 11. 12 (ll. 9. 17. 23). There is no blank line before l. 20: *Truly I kept silence* &c. might have been printed in l. 20 with *[* before *heart* at the end of the line. In ll. 8. 16, instead of leaving blank lines, *[* might have been placed before *sawest the phallus* and *not desist*.

4 ‹*there*›*by*

6 ‹*buy*›

15 *thou didst not* ‹*desist*›

21 ‹*hid*› ‹*mine eyes*›

27 After l. 27 another line (or two) of asterisks, preceded by a blank line, might have been added.

28 ‖ might have been inserted before *and take*, to mark the beginning of the second hemistich; so, too, ll. 30. 32. 34. 36; p. 102, ll. 1. 2; or the second hemistichs might have been printed in separate lines, indented.

102, 4 *sm*‹*o*›*te*

5 ‹*in*› *wr*‹*a*›*th* (RT *and I was wroth*).

7 *and* ‹*give*› *him* ‹*rest*›

8 | might have been inserted after *mourners*.

10 $^{\alpha}$ might have been omitted after v. 19 and placed after *says JHVH* in l. 6, thus: ‹*[says JHVH*$^{\alpha}$*]*›. For ‹*uptossed*› we might read ‹*uptoss*›*ed*.

11 ‹*toss*› *up*

19 For *sin* we might read *sins*.

29 ‹*money lent on pledge*›

103, 6 ‹*to*› *burst*

14 ‹*and*›

15 ‹*rearward*›

27 ◦ might have been inserted between *conduit* and *whose waters*. For *conduit* see above, p. 156, l. 46.

28 *Thy* ‹*sons*›

31 ‹*Destroyed Place*›*s*

104, 26 *grope* might have been enclosed in ‹›; but this is, of course, unnecessary.

PP. LL.

93, 12 ‹*he had been stricken*› *to* ‹*death*›
15 *with the* ‹*wicked*› *his* ‹*tomb*›
18 *to* ‹*humiliate*› *him*
19 *If* ‹*he*› *wer*‹*e*›
24 *from* ▫ *anguish* ▫ *his soul*
25 *Would* ‹*cause*› ‹*him*› ‹*to*› *see* ‹*light*› *to the full*
31 *life*‹*blood*›

94, 7 *the curtains*[a] ‹ *stretch forth* (RT *let them stretch forth*).
17 *Thy* ‹*husband*›; or ▫ might be omitted altogether.
25 *In* ◦ *wrath*
28 ‹*Like*› *the* ‹*days*›
29 ‹*As*› *I swore*

95, 2 *thy* ‹*bases*›
The second hemistich, *and will found thee with sapphires;* might have been printed in a separate line; so, too, ll. 4.6.
9 ‹*Thou wilt*› *be far*
17 *to* ‹*take a pledge*›
26 ▫ might have been placed [before *eat!*

96, 3 *to the* ‹*people*›*s*
20 ‹*has*› *go*‹*ne*› *forth*
29 ‹*And*›

5 Isaiah.

98, 7 [] might have been added at the end of the line and
8 ‹[a]› after ‹*weave*› *it*
‹ › enclosing *will be* might have been omitted; so, too, l. 9.
9 ‹*work* ‹*for hire*›
19 *chieftain*‹*s*›
20 ‹*them*›
23 ‹ › enclosing *to do* should have been omitted.
33 Fresh paragraphs might have been begun with vv. 18.19.23.24 (ll. 33.36; p. 99, ll. 9.12).

100, 1 ‹*shall be*› *accepted*
12 *watchmen*‹[a]› and ‹} *how to give heed;* {›
15 with [] ◦ }{ at the end of l. 15.
Blank lines might have been left before v. 11 and before 57, 3.6 (ll. 25.30).
21 | might have been inserted after *taken,*[4]
23 *in* ‹*a*› *straight path*
26 *an adulteress and of a harlot*›*!*[b] | *Of whom* &c.

PP. LL.

85, 36 *Syenites*

86, 10 Insert ‹*Zion*› after *thee* (see English Translation, p. 211, l. 15).
18 Another line of asterisks might have been inserted after l. 18, and then one blank line.
20 A blank line might have been left before v. 21 (l. 24).
25 For the gloss to *bereaved and unfruitful*, see English Translation, p. 211, l. 17.

87, 2 ‹*tyrant*›
30 *to* ‹*revive*›
32 [β] might have been inserted after *ear*, and
33 [] after *disciple*, and
34 β at the beginning of line 34 might have been canceled.

88, 15 ‹*let him*› *hearken*
19 ‹*set*› *arrows* ‹*aflame*›
31 *bless*‹*ed*› *him, and increase*‹*d*› *him*
33 A blank line might have been left before v. 3 (l. 33), also before vv. 4.6.7.9.12 (p. 89, ll. 3.10.17.25; p. 90, l. 1)
34 *And makes her* [] }{ *desert like* *JHVH's garden,* ‹}*and her*{› ‹*wilderness like Eden,*›; *cf.* above,

89, 5 ‹*nation*›*s* [p. 183[a], l. 32.
6 *Suddenly will I* ‹|› ‹*bring*› *near my redress,* ‹*suddenly*› ‹*will*› *my deliverance go*‹ *forth*
11 *to dust* *as* ‹*by*
16 ‹*come to an end*›
27 ‹*shatter*› and ‹*deal despitefully with*›

90, 1 ‹*thee*›. *Who*‹*m*› ‹*dread*›*est thou*
21 *who can* ‹ *comfort thee?*
30 The hemistichs might be transposed, thus:—
‹*Thou shalt not drink it again*›, *the goblet*[a] *of my fury;* []

91, 1 *of those who* ‹*oppress*›*ed,* ‹*and of those who afflicted*› *thee,*
8 ‹*captive*›
9 ‹*thy*›*self*
23 *Behold,* | ‹*hastening*›

92, 8 *on* ‹*his*› *account*
10 ‹*Deeply*› ‹*marred*›
12 *as* ‹*deep*›
19 *as* ‹*a sprout from*› *a root*
30 ‹*humiliat*›*ed*

PP. LL.

75, 24 ‹*his*› *enchanters*

28 ° might have been inserted after *smith* to indicate omission of מעצר.

76, 2 ° might have been inserted before *he reared up*.

7 **into**; *cf.* l. 13.

made it into an image, and bowed down to it might have been printed as a separate line.

10 *upon the* ‹*coals*› *thereof*

13 *into* ‹*an*› *image,* ‹*and*› *bows down to it;*

18 ‹*are*› *bedaubed*

77, 6 ‹*who was*› *with me?*

11 *servant*‹*s*›

13 ‹[β might have been inserted before *and* ‹*of*› *the Temple:* and

14]› after *laid!*

16 ‹*of the land*›

19 ª might have been added to 28 (28ª)

20 For β at the end of this line we might substitute []; see above, l. 17.

26 ‹*ways*›

29 A blank line might have been left before v. 3 (l. 29).

34 We might read 28ᵇβ ‹*who*› *say*‹*s*› *of Jerusalem: Let it be built!* (omitting the following words *and* ‹*of*› *the Temple: Be thy foundations laid!* Compare above, l. 24.

78, 6 Blank lines might have been left before vv. 6 and 8 (ll. 6.12), and the six lines of v. 8 might have been somewhat indented.

15 ‹*bear the fruit of*›

21 ‹*his*› *work:* ‹*Thou*› *has*‹*t*›

26 ‹*will ye*› *question me!* [] *and* &c.

27 *hands*‹[β›

79, 19 Blank lines might have been left before vv. 20.22 (ll. 19.28).

34 See English Translation, p. 211, line 11.

80, 24 ⌐ enclosing *There it stands* might have been omitted.

39 ‹*dis*›*couraged ones*

81, 10 ‹*Irreversible*› *vengeance will I take;* ‖ ‹*says*› | *our redeemer,*›—

18 *perpetually*‹,›

25 ‹*shall*› *they come upon thee,*

PP. LL.

81, 27 *Despite the vast number of thy spells* might have been enclosed in ‹[ ]›, and

28 [] inserted at the end of l. 28.

82, 1 See English Transl., p. 211, l. 13.

8 Before *counsels* we might insert *thy many*

12 ° might have been inserted after *coming*.

23 ‹*loin*›*s* [*rightly*,

26 | might have been inserted after

30 *declare*‹*d*›

83, 5 *and* ‹*thou*, *wilt thou not* (RT

9 ‹*in former times*› *you*).

12 *nor* ‹*was*› *thine ear open*‹*ed*› (‹›, however, is doubtful in this case; see above, p. 143, l. 41).

17 ‹*am indulgent to*› *thee*

18 ‹*gain of*› *silver*

20 *For my* ‹*Name's*› *sake*

28 *has* ‹*brought*› *him*

29 ‹*to be known*› ‹*in*› *Chaldea*

31 *and* ⌐ *made his way prosper*

84, 6 The › at the end of l. 6 and the ‹ at the beginning of l. 7 might have been omitted.

13 [I should prefer to read: ‹[*When through deserts He led them*]› ‖ *they thirsted not* []. — P. H.]

Appendix.

19 To indicate the beginnings of second hemistichs ‖ might have been inserted before *and listen*; so, too, in ll. 21.23.25.26.28.30.32; p. 85, ll. 1.3.5.7; or those second hemistichs might have been printed in separate lines, indented.

28 ‹*was*› *honored*

85, 1 ª might have been added to 5 (5ª).

3 ‹› might have been placed after *might* (*might* ‹› *be*).

Blank lines might have been left before vv. 5.6 (ll. 1.5) as well as before vv. 2.4 (p. 84, ll. 23 and 30).

18 *And* ▫ *form thee, and* ▫ *set thee*

30 *all* ⌐ *mountains a road, and* ⌐ *causeways*

35 For *these*ˀ *from* it would perhaps be more accurate to read *these* ˀ*from*

PP. LL.

69 and *that we may mark their issue* enclosed in ‹[]›.

22 ‹*trample*›

30 *I look⸢ed⸣ about*

70, 11 ‹*crushed*›

16 For *with the products thereof* we might read ‹*causing*› *the products thereof* ‹*to spring forth*›.

19 ⸢*have*⸣ *take⸢n⸣ hold*

21 *form⸢ed⸣ thee, and* ° *set thee*

71, 1 ‹*desert*› ‹*rejoice*›

5 A blank line might have been left before v. 13 (l. 5).

24 For v. 19, see above, p. 132, l. 28.

26 *Much* ⸢*hast thou*⸣ *see⸢n⸣*

27 *did‹st›* ‹*thou*›

72, 7 *plunder‹ers›*

8 *heat* ‹*of*› *His anger*

14 *I call* ‹*thee*› *by name*

16 *and* ** *rivers*

32 For *have*ˀ *formed* it would perhaps be more accurate to read *have* ˀ*formed,* with ˀ prefixed to *formed.*

73, 7 ‹*Let*› *all the nations assemble themselves,*

9 *and* ‹*as*› *the first* ‹*one*› ⸢*declare*⸣ *it to us*, or simply *declare* without any critical marks.

13 *my Servant‹s›*

21 *I am* ‹*your*› ı *redeemer*› *from the* ‹*beginning*› ‹,›[a]

30 *a* ‹*large*›

74, 5 *jackals* might have been enclosed in ıı (= *wolves*, p. 62, l. 7).

23 *And th‹y›* *princes* ° *profaned* ‹*my*› *sanctuary*

24 *So I g⸢a⸣ve up*

75, 1 ‹*as*› *grass*

3 *name* ⸢*himself*⸣

5 ‹*on*› and ⸢*receive*⸣ *the surname*

14 ‹*Who has announced*› *very long* ‹*since*›

15 *to* ‹*us*›

16 *be* ‹*disquieted*›

17 For *declared*[a] we might read *declared* °, and cancel gloss [a] *to thee.*

18 *Is there a God* [] ‹*or*› *a Rock* ‹[*beside me*]› °, and gloss [β] *beside me* might be canceled.

21 ° might have been inserted between *witnesses* and *neither.*

PP. LL.

60, 25 *kingdoms⸢,⸣ of nations*

61, 33 [] might have been inserted at the beginning of this line, and *nor will they have pity on the fruit of the womb* might have been enclosed in ‹[]›.

62, 4 *cats* might have been enclosed in ıı; so, too, ‹*jackals*›, l. 5; ‹*hyenas*› and ‹*wolves*›, l. 7.

26 *his* ‹*trampling*›

31 [] might have been inserted at the beginning of this line, and the second hemistich, *since thou art laid low*, enclosed in ‹[]›.

63, 24 ‹*among*› *the slain* ¦¦

28 ‹¦ might have been inserted before *from thy grave* and ¦› after *clothed*

32 For ‹*father*› we might read *father*°

36 *says JHVH Sabaoth*; literally *such is JHVH Sabaoth's oracle*; compare, l. 37; so, too, p. 64, l. 3.

Original Prophecies of the Second Isaiah.

64, 15 [] might have been inserted before *mountain,* and *valley be uplifted* enclosed in ‹[]›, with the preceding *and every* enclosed in ‹¦¦›; *cf.* p. 185a, l. 27.

18 Blank lines might have been left before vv. 9.10.15 (ll. 18.23; p. 65, l. 22).

66, 24 *Lift up your eyes and see : Who has created those?*

27 *mighty* ° *power* (RT *mighty in power*).

67, 15 ° *Come near! afterwards* ° *speak!*

18 ‹*strikes a terror*›

33 *and* ° *feare‹d›*

68, 15 ‹*Few*› *men* might have been added, at the bottom of the page, as gloss to ‹*puny worms*›.

26 For ˀ*The poor* we might read *The wretched*ˀ, and in footnote ˀ, *and the poor* for *the afflicted and* (For the ו *explicativum*, see above, p. 90, l. 21).

69, 10 *Let them* ‹*draw*› *near,*

13 [] might have been inserted at the beginning of the line,

PP. LL.

50, 16 *laid ‹under a ban›* (RT *laid waste*).

51, 10 *With* ‹› *my chariots*

12 *I* ⟡ *fell* (RT *I will fell*)

13 *And* ⟡ *press*

16 *I* ⟡ *dry up*

17 [] *Long ago* ‹*all this*› *I prepared*, — {*Hast thou not heard?*} —

19 *Hence* ▫ *thy task*

22 *housetops and ‹hills›*.

23 ‹*Thou art› full in ‹my› view ‹rising› up*, | *sitting down, going out, coming in* ‹› *;*›

25 *Thy raging* | ᵅ *and* &c., and in l. 38 the gloss ᵅ *because thy rage against me* might have been added (**37**, 22 *Sabaoth* would then be gloss ᵝ); or we might have read in l. 25: *Thy raging* | ‹› *and* &c.

52, 26 ‹› might be inserted after *Jah*.

53, 9 ‹*object*› *against ‹Him›*

23 Add verse-number 19 in margin.

28 This last line might have been printed in two lines.

54, 5 **for** *he ‹had› heard*, or better: **for** ‹*Merodach-Baladan*› ‹*had*› *heard that* ‹*Hezekiah*› *had been ill*

3 Isaiah.

55, 13 *is ‹lamentation›*

17 There is no blank line before v. 5. *My heart cries out for Moab*,[5] * * * might have been printed in l. 17 with *[* before *quails*[4] at the end of the line.

57, 15 *exactly measured*; literally, *like the years of a hireling*; so, too, p. 58, l. 8.

58, 4 There should be no blank line before v. 14.

5 For ‹*offer*› we might read ⟡ *offer* (RT *they offer*).

6 ‹*whetted*›

4 Isaiah.

59, 10 *All sighing* ▫ ‹*of captives*› (RT *all sighing thereof*). *Cf.* 20, 2.

60, 11 *the God of Israel have I announced to you* might have been printed as a separate line.

PP. LL.

39 {}, and {} enclosing the gloss at the bottom of the page might have been omitted. See, however, p. 177, l. 34.

40, 21 *the Lord* might have been omitted and given as gloss ˥ at the bottom of the page, ‹˥› being prefixed to *JHVH Sabaoth* in l. 21.

24 For the transposition of v. 16ᵇ, see above p. 108, l. 9, and *cf.* English Translation, p. 211, l. 6.

43, 16 *a* ▫ *remnant*, and ‹*Almost*› at the beginning of next line.

24 *to* ⟡ *see*⟡ *my face* (RT *to be seen before my face*); S̄ ܠܡܚܙܐ ܐܦܝ.

25 The transposition of the Masoretic : at the end of v. 12 might be indicated by inserting *[ ]* before *?* at the end of l. 25 and enclosing *trample my courts* (l. 26) in ‹*[ ]*›

26 *oblations;*›, or ‹*oblations*›; and ‹*Vain*› at the beginning of next line.

44, 14 [] might have been inserted at the beginning of the line and *the orphan they right not* enclosed in {}.

45, 14 [*the sons of* might have been inserted before *my people* (בת עמי = בני עמי; see above, p. 181ᵇ, l. 12. — P. H.]

2 Isaiah.

48, 14 Literally *to eat their own ordure and to drink their own urine*. Contrast p. 197, l. 13.

49, 19 After *Assyria* [] might have been inserted.

30 The number in the margin might be 9ᵇ, and ˥ after *Libnah* might be enclosed in {}.

50, 9 For ‹*the letter*› we might read *the letter*⟡. [The plural ספרים *litteræ*, however, may refer to a single letter; *cf.* our *letters patent, letters testamentary*, &c. and p. 133, l. 16. — P. H.]

14 *eye***s** [𝔐 עינך, however may be *scriptio defectiva* owing to the י in the preceding syllable; see Stade, § 30ᶜ. — P. H.]

PP. LL.

24, 25 Blank lines, to indicate the beginnings of the stanzas might have been left before vv. 3.5.7 (ll. 9.15.21).

25, 10 Verse 13[a] might have been printed as one line.

18 *make ˹men˺ cross it ˹dry˺-shod.*

27 ˹*Thy wrath turn˹ed˺ away, and Thou ˹didst˺ comfort me* (RT *May Thy wrath turn away and Thou comfort me*).

26, 8 [*Inhabitants of* might have been inserted between *O* and *Zion*, and then *you* substituted for *thee* in next line. — P. H.]

29, 9 *Ari˹a˺l, Ari˹a˺l*; so, too, ll. 13.14; see, however, above, p. 177, l. 21.

10 ˹*Arial*˺

14 Lines 14.15 might have been printed in one line; so, too, ll. 17.18 (v. 4).

30, 3 ˹*Stupefy*˺ *yourselves*

5 ˹*Be*˺ *drunken, but not with wine;* ˹˺ *stagger*, &c. (RT *they are drunken, they stagger*).

32, 25 ˹*as a testimony*˺

33 ˹*the quelled*˺

33, 29 ˹*O ye*˺ *people in Zion,* ˹*who*˺ *dwell* &c.

34, 2 ˹*to the right*˺

35, 14 *And* at the beginning of the line might have been omitted; *cf.*, however, above, p. 177, l. 30.

30 Line 30 might have been preceded by a line of asterisks.

36, 7 ˹*thei˺r* (RT *your*)

8 *for* ˹*them*˺

25 Blank lines, to indicate the beginnings of the stanzas might have been left before vv. 3.6.7 (after ll. 25.31.37).

37, 30 *And* ˹*the*˺ *land of gardens will* &c. (*cf.* preceding line and p. 22, l. 29; p. 57, l. 4).

38, 17 There should be a blank line before v. 3 (l. 18).

20 *And* ▫ *booty is gathered up* ˹*as*˺ *by* &c.

39, 13 ˹*The*˺ *far-off hear what I have done* (RT *Hear, ye that are far*

14 *off*), *And* ˹*the*˺ *near acknowledge my heroic might.*

26 [β] might have been enclosed in

PP. LL.

16, 20 ˹[*mighty*]˺

22 The asterisks * * * might have been printed in a separate line.

17, 4ff. *the proud coronet .... rich valley* as well as ll. 13-15 might have been s p a c e d to indicate the refrain.

6 For *which crown* read ˹ *crowning*; so, too, l. 15.

11 A blank line might have been left after line 11.

14 ˹*And*˺

17 For *which as* read ˹ *As*, and substitute a colon for the comma at the end of the preceding line.

18, 24 *Wail . . . . destroyed* (v. 1) and l. 25 on the following page (v. 14) might have been s p a c e d to mark the refrain.

28 Insert | ˹˺ before *on many waters.*

30 For *Shihor* (so RV) it would have been more consistent to write *Sihor* (so AV).

19, 8 *crowned*˺

14 .... might have been substituted for *like the Nile*; see, however, above, p. 177, l. 9.

18 *Sabaoth* should have been omitted.

19 For *virgin* read ˹ *maiden.*

20 [] *Arise, pass over to* ˹[*Chittim*]˺,

24 * * * * * might have been inserted at the beginning of this line.

20, 2 *to* ˹*her*˺ *hire*

10 ˹*word*˺

21, 7 ˹*of*˺

22 [I should prefer to read *outnumber those of* [β]*Samaria* with note β *Jerusalem and.* — P. H.]

25 ˹*He*˺

32 . . . . might have been inserted after *down*

33 * * * * might have been inserted after *enthroned*

23, 21 | might have been inserted before ˹*the foe*˺

25 * * * * might have been inserted at the beginning of the line.

30 ˹*people*˺. A blank line might have been left after this line.

24, 16 ˹*girdle*˺

25 *His hand to the basilisk's* ˹*den*˺ (with ˹˺ instead of ˹˺) might have been printed in a separate line.

2. Revision of Critical Marks in English Translation.

A CAREFUL scrutiny of the critical marks in the English Translation has suggested some slight modifications. These are here subjoined not as Corrigenda of the Translation but rather as specimens illustrating the manner in which the microscopic minutiæ of textual criticism may be indicated in the English translation. As these details, however, are of no interest to the general reader, and can be appreciated only by Hebrew scholars, this list has not been given in connection with the English Translation but is here appended to the Critical Notes on the Hebrew text (*cf.* English Translation, p. 211, below).

PP. LL.

9, 9 The second hemistich, *of their sandals* &c., might have been printed as a separate line; so, too, in ll. 11.12.14.16.

10, 24 *be ·left·*

11, 5 *Fuller's Field*; *cf.* p. 47, l. 9.

11 *Tabe◦l* (RT *Tabeal*)

18 ‹*from Sheol*›

12, 14 *men·*

21 *and ◦ take* or *and ·do thou· take*, (RT *and I will take*) As we do not profess to indicate departures from AV but departures from the received Hebrew text (RT) it is not necessary to have any critical marks in *take* (AV *and I took*).

31 *And ·despond because of*[β] · * ·

35 *because of* might have been omitted in gloss β.

14, 21 ff. To indicate the beginning of the second hemistich ‖ might have been inserted before *behold*; so, too, in ll. 22.24.25. 27.29.31.33.34.35, and on p. 15, ll. 1-6.

To indicate the beginnings of the stanzas blank lines might have been left before vv. 4.6.7 (p. 14, ll. 27.34; p. 15, l. 3).

15, 3 *Increase·d will be*› (AV *Of the increase of*)

14 *a* ◦ *ruin* and *·there·of*

26 *on ·the· boughs ·of the· fruit-tree*

27 ‹*Sabaoth*›

16, 5 ‹*thy· cities be ·deserted·*

6 *deserted places*›

9 ·*though*·

14 ·*sickness*·

15 *desperate pain* without ◦

PP. LL.

I Isaiah.

1, 18 For *·he bows down·* we might read ·*he*· *bows*· *down* (RT *they bow down*).

2, 3 ‹*the clefts*›

4 Line 4 might have been spaced to indicate the refrain; so, too, ll. 8.9 and 21.22 as well as the words *at the terror* .... *throughout the earth* in ll. 34-36 (v. 21).

9 The ◦ haughtiness of humankind shall be ·[bowed down]·,

·And· the loftiness of man brought low [],

13 Insert [] at the end of the line.

14 ‹[◦ *the uplifted*]›

3, 24 δ might have been prefixed to *thy* instead of being appended to *and*.

26 ·*His· people*◦ (RT *the peoples*).

4, 7 *their· heads*, and add as footnote: *of the daughters of Zion*

32 For *JHVH* read *the Lord* (Heb. אדני).

5, 13 ·*Alas!*·

15 ·*free·men*

18 Insert comma after *vineyard*.

6, 21 ·*of Zion*·

23 ·*amid· ruins*

25 Insert * * * after *punishment*.

7, 15 The refrain *For all this* &c. might have been spaced; see ll. 32.33 and pp. 8.9.

28 *the·ir· foe* ◦ (RT *the foes of*)

8, 8 The marks ·· enclosing *by them* might have been omitted.

19 ‹*burn·ed ·up*›

24 ·*neighbor's*

9, 1 ◦ might be substituted for ◦.

5 *to ·a· distant nation*·

CC. VV. PP. LL.

44, 13 (75, 33) For *a stilus* read *compasses*, and for ⸢*a carving tool*⸣ read *carving tools* [137, 20]

14 (76, 1) The three lines of v. 14 should be fused together as follows: —
αHe ⸢chose⸣ an ⸢elm⸣ and an oak ⸢β
⸢Which God⸣ planted, and which rain nourishes

α *to cut down ⸢timber⸣ for his use* β ⸢*from*⸣ *the trees of the forest*

Compare above, p. 137, l. 52; 138, 5.8.13.14.

23 (76, 35) For *has finished ⸢His work⸣* read *has ⸢delivered⸣* [138, 30]

45, 14 (78, 34) For *Egypt* read *Muçr* [140, 20]. *Cf.* 20, 3; 43, 3.

(35) For *Ethiopia* read *Cush* [140, 25]

46, 1.2 (80, 1 ff.) The Song at the beginning of c. 46 should read thus: —

1 *Bel bows down, Nebo is ⸢torn⸣ ⸢off his pedestal⸣.*
Their images are ⸢put to shame⸣,
Lifted up, ⸢yea⸣ laden on young asses⸣.
2 *They are ⸢torn⸣, ⸢yea⸣, ⸢hacked off⸣ ⸢from their pedestals⸣,*
They cannot deliver ⸢themselves;
As for them⸣, they are gone into captivity.

See above, p. 141, ll. 25-30

47, 9 (81, 25) For *in full measure* read ⸢*of a sudden*⸣ [142, 38]

11 (82, 4) For *unskilled ⸢to⸣* * * read *unskilled ⸢to bribe away⸣* [142, 48]

51, 20 (90, 23) For *as an antelope in a net* read ⸢*amidst ruins*⸣ [148, 13]

52, 8 (91, 27) For *Hark, thy watchmen! They cry* read ⸢*All*⸣ *thy watchmen cry* [148, 42]

53, 3 (92, 22) For *Despised ⸢was he⸣, and forsaken of men* read *Despised was he and ⸢made light of⸣* [149, 40]

54, 15 (95, 11) For *If ⸢any⸣ should stir up strife* read *If ⸢any people⸣ should attack thee* [*cf.* Hab. 3, 16]; and for *against my will* read *against my ⸢desire⸣* [152, 4]

(12) For *stirs up strife against thee* read ⸢*attack*⸣*s thee,* and for *be brought by thee to ruin* read ⸢*have to supplicate thee*⸣ [152, 4]

5 Isaiah.

19, 17 (98, 31 f.) For *to another, there will be shuddering* read *to her* (Egypt) *she will shudder* [153, 28]

60, 12 (107, 35) For *nations* read ⸢*coast-lands*⸣ [160, 23]

61, 3 (109, 1) For ⸢*Children*⸣ *of Righteousness* read ⸢*Plants*⸣ *of Righteousness* [161, 11]

65, 22 (113, 27) For *trees* read ⸢*cedars*⸣ [164, 18]

23 (30) For *bring forth* read *bring* ⸢*up*⸣ [164, 21]. — Contrast English Translation, p. 211, l. 20.

24, 19 (123, 38) For *cracks, cracks* read *is ⸢rent, rent*⸣ [172, 40]

CC. VV. PP. LL.

22, 6 (45, 30) For *with ⸢troops of⸣ men, ⸢horsemen⸣* read *with ⸢troops of⸣ horsemen ⸢in double rank⸣* [112, 27; contrast 122, 51]

2 Isaiah.

37, 38 (49, 24) For *in the house of . ., his god, his sons Adrammelech and Sharezer* read *in the house of his god* {*Adrammelech*}, *his son⸣* [] *Sharezer* &c., or read as proposed, but with ⸢*Merodach*⸣ for *Adrammelech* [113, 45; 114, 6]

38, 9 (52, 22) For ⸢*Miktam*⸣ read ⸢*Prayer*⸣ [117, 8]

14 (53, 7) For *JHVH ⸢be careful for me⸣, be Thou my surety,* read ⸢*Be attentive*⸣ *to me ⸢and answer⸣ me* [118, 19]

15 (9) For ⸢*object*⸣ *against Him, when He Himself has done it* read ⸢*return shall I make to ⸢Him⸣, seeing He has ⸢delivered⸣* [118, 26]

16 (11) For . . . . . *because of the bitterness* read *I will ⸢give thanks to Him⸣ throughout my years because of the ⸢healing⸣* [118, 27]

3 Isaiah.

15, 7 (56, 5) For *the abundance which they have gotten* read *the remainder ⸢of the⸣ ⸢wealth⸣* [120, 13]

16, 1 (12) For *Send ye the ⸢presents⸣ for the ruler of the land* read ⸢*They*⸣ *send the ⸢messengers⸣ of the land* [120, 27]

4 Isaiah.

13, 10 (61, 7) For *The heavens and the Orions thereof* read ⸢*The Bear, the Pleiades*⸣, *and Orion*⸣ [124, 8. 10]

16 (27) Rearrange v. 16 thus: — {*Their wives will be ravished*}, *and their children dashed in pieces before their eyes;* ⸢*The city will be taken, and*⸣ *their houses will be spoiled* []; *cf.* p. 124, l. 14.

22 (62, 7) For *howl to each other* read ⸢*dwell*⸣ [124, 23]

14, 21 (63, 35) For *the face of the world* read ⸢*it*⸣[a], with the gloss [a]*the face of the world* [126, 8]

40, 20 (66, 6) For . . . . read ⸢*A sherbin-tree and an elm he chooses*⸣; or better still, transpose the two hemistichs, thus: — [] *An undecaying wood he chooses,* {*a sherbin-tree or an elm*} [129, 15]

41, 25 (69, 20) For *I roused up one from the North, and he came,* read *I roused ⸢him⸣ up from the North* ⸢; [130, 46]

(21) For *one who calls upon my Name* read ⸢*I*⸣ *called* ⸢*him by his*⸣ *name* [130, 43]

42, 18 (71, 23) See new translation of ll. 23-27 (vv. 18-20) above, p. 132, ll. 28-36.

21 f. (28 ff.) For *to make ⸢His⸣ instruction great and glorious, Yet it is ⸢still⸣ a people* read *to magnify the Law and ⸢its illustrious ones⸣; but, lo, the people are* &c. [132, 48]

43, 3 (72, 21) For *Egypt* read ⸢*Muçr*⸣ and for *Ethiopia* read *Cush* [133, 17]

14 (73, 25) For *Babylon,* . . . . . read ⸢*Elam*⸣, *and ⸢rouse up my heroes⸣, all of them, And the Chaldeans* * * * * ⸢*and I still*⸣ *their joyous shouts with ⸢sighs⸣* [134, 50]

22 (74, 8) For ⸢*nor*⸣ ⸢ read ⸢*nor*⸣ [135, 12]

44, 12 (75, 28) For *prepares it over the burning coals, and with hammers fashions it, He prepares it with his strong arm* read ⸢*cleaves* ⸢*it*⸣ (the glowing metal) ⸢*with*⸣ *a cutting instrument* ⸢; *With hammers he fashions it, with his strong arm he prepares it* [136, 40]

CC. VV. PP. LL.	
9, 6 (15, 2)	For *Father of Spoil* read *Father of ‹Glory›*; see p. 210, ll. 3-10 of the English Translation [89,22]
1,30 (17,30)	For *ye* read *‹they›* [91,40]
(31)	For *garden* read *‹vine›* [91,41]
31 (32)	For *The strong man will become tow, and his work a spark*, read *The ‹sun-pillar› will become tow, and his ‹Baal thorns›* [91,44]
23, 1 (18,24)	For *‹your fortress›* read *‹your haven›* [92,40]
10 (19,14)	For *Pass through thy land, like the Nile; O people of Tarshish, there are no more . . .* read *Pass over to ‹the› land ‹of Egypt›, ye ‹ships› of Tarshish; there is no ‹haven› any more* [93,15]
14 (25)	For *fortress* read *‹haven›*; so, too, footnote α, 23,4[a] [92,42]
14,30 (20,15)	For *‹on my meadows›* read *‹on my mountains›* [94,41]
10,18 (22,31)	For *like a sick man who pines away* read *like ‹melting wax›* [96,23]
11, 1 (24, 4)	For *bear fruit* read *‹spring›* [97,1]
3 (33)	For *and he will find a sweet savor in the fear of JHVH* read *and He will ‹cause› the fear of JHVH ‹to rest upon him›* [97,9]
7 (21)	For *graze* read *‹become friends›* [97,23]
20, 3 (26,16)	For *Egypt and Ethiopia* read *Muçr and Cush*; so, too, ll. 17.18.19.20 (vv. 4.5) and in the heading, l. 11 [98,8]. *Cf.* 45,14.
28,15 (27,29)	For *overwhelming scourge* read ‹›*flo‹od›* [98,43.47]
29, 1 (29, 9)	For *‹Ariah›* read *‹Uriel›*; so, too, ll. 10.13.21.26 (vv. 2[a].6.7), and in the heading, l. 7; but not in l. 14, v. 2[b] [99,48]
22 (31,19)	For *who freed Abraham* read *who delivered ‹him out of the womb›* [101,50]. *Cf.* Coran 16,78; JAOS 16, p. cvi below.
30, 4 (32, 5)	For *his ‹vassals, the› princes are in Zoan, and his messengers go as far as Hanes* read *‹the› princes ‹of Judah› ‹encamp› in Zoan, and ‹the› messengers go as far as ‹Tahpanhes›* [102,11]
15 (33,12)	For *turning* read *‹sitting still›* [103,24]
31, 1 (35,14)	For *And who rely on horses, and [] on chariots because they are many, And ‹[who trust]› in horsemen* &c. read *And who rely on ‹Cush›, And who trust in chariots because they are many, and in horsemen* &c. [105,5]
32,14 (37,23)	For *flocks* read *‹asses of the desert›* [105,49]
33,18 (39,27.34)	For *Where is [] * * * * *?* and for *‹[he who counted the towers]›* read *Where are ‹the tablet-writers›? where are the measuring clerks›?* [107,24]
21 (40,5.6)	For *There have we ‹the river of› JHVH, In place* &c. read *For a glorious ‹name› ‹shall› we have, A place* &c. [107,43]
23[b] (13)	For *spoil in abundance be divided* read *the ‹blind› ‹divide› spoil in abundance* [107,49]
22,15[a] (21)	See *Corrigenda*, English Translation, p. 211, ll. 6 ff. [108,9]
18, 1 (41,24)	For *the shrill buzzing of ‹insects'› wings*, with the footnote α *which is beyond the rivers of Cush* read *winged ‹boats›, ‹land› which rivers ‹cut through›* [108,40]
2 (29)	For *far and wide, a nation of sinewy strength, and victorious* read *‹and renowned›, a nation ‹of glory› and ‹fame›*; so, too, p. 42, l. 20, v. 7 [108,41]
1, 4 (43, 5)	Read *spurned‹α›*, and place α*gone back in estrangement* as gloss at foot of page [110,4]
5 (7)	For *revolt more and more* read *bring more and more ‹bitterness›* [110,5]
8 (15)	For *besieged* read *‹forsaken›* [110,13]
22, 1 (45, 4)	For *Vision* read *‹Hinnom›*; so, too, l. 17, v. 5 [112,9]
3 (11)	For *All thine who were seized* read *all thy ‹strongest›* [112,8]

Appendices

I. Translation of New Emendations.

THE ENGLISH Translation of Isaiah in The Polychrome Bible was issued in December, 1897. The interval between the appearance of the translation and the publication of the Hebrew text has been utilized for a careful revision of the Hebrew text (with special reference to the metrical arrangement of the poetic sections) and the critical apparatus, which has yielded a number of additional emendations. These have not been given in the Hebrew text but have been recorded in the Critical Notes, as Postscripts (P.S.) enclosed in brackets. As to the colors, no changes have been made except in the following four passages, *viz.* (a) הַשֹּׁכֵן בהר ציון *who dwells on Mount Zion*, at the end of **8**, 18, has been printed in LIGHT BLUE as a later, editorial addition; so, too, (b) **40**, 20; (c) **42**. 19, and (d) **54**, 17^{b}, while **45**, 10 has been printed as a gloss at the foot of the page.

The words of the Hebrew text modified by new emendations are enclosed in ‹ ›. A few fresh corrections will be found in the *Addenda* on pp. 194 ff.

The passages of the Translation affected by these additional emendations (apart from the *Addenda* on pp. 194 ff.) are as follows:—

I Isaiah.

CC. VV. PP. LL. [p. 80, l. 18.

2, 10 (2, 4)* For *splendor* read *‹dread›* (so, too, vv. 19. 21, ll. 30. 35); *cf.* above,

16 (20) For *stately vessels* read *costly ‹thrones›* [80, 47]** *Cf.* p. 194, l. 5.

3, 3 (3, 6) For *captain of fifty* read *captain of ‹the armed men›* [81, 22]

7 (14) For *physician* read *‹ruler›* [81, 23]

8 (18) For *eyes* read *‹face›* [81, 24]

5, 1 (5, 7) For *On a hill that is fruitful and sunny* read *In ‹the midst of a valley› that is fruitful* [83, 15]

7 (34) For *‹bloodshed›* read *‹clamor›* [83, 21]

17 (6, 23) For . . . read *in their desert ‹place›* [83, 43]
For *ruins* read *their ruins* [83, 49]

(36) Omit β *‹kids›* [83, 49]

7, 25 (12, 14) For *men will keep aloof from them for fear of* read *if thou wert to go thither, thou wouldst see* [87, 19]

9, 5 (14, 31) For *For every boot of the warrior whose tread resounds, and ‹every› war-cloak drenched with blood, will be burned up, ‹will be› the prey of the flames* read *For every ‹shield the fire consumes, and the buckler defiled› with blood, ‹and the bow, the arrows, and the quiver together›, will be ‹› the prey of the flames* [89, 12]

---

* The figures in parentheses refer to the pages and lines of the English Translation. The references to chapters and verses in the preceding column follow the Authorized Version, not the Hebrew text.

** These figures in brackets refer to the pages and lines of the Critical Notes on the Hebrew text.

25 (11) 𝔐 אָרְבּוֹת. Obscure and probably corrupt. — The following verse in the Received Text is a misplaced gloss on 26,5 (p. 75, l. 30).

27 (2) + וְאָמַר (25,9); so DUHM. The introductory formula was early mutilated; *cf.* v. 6. חֶמֶד (32,12); so HOUB., LOWTH, EWALD, DILLM., &c., with 𝔊𝔗, some MSS, and the Soncino Bible.

(3) פֶּן יִפָּקֵד עָלֶיהָ; *cf.* Num. 16,29; Prov. 19,23, where נפקד means being *visited* by trouble without any special reference to a sin which required punishment. 𝔐 points יִפְקֹד, which inevitably suggests JHVH as the subject (*cf.* 24,21; 27,1). It is only a step further to correct 'י into 'א, with old MSS of Tiberias mentioned by Menahem ben-Serûq (DUKES, *Lit.-hist. Mittheil.*, 1844, p. 146), a few MSS of KENN. and DE R., and the Soncino editions; this reading is adopted by Rashi and mentioned by David Qamhi. Some old interpreters, however, read יִפָּקֵד, and explain עָלֶיהָ as = יָבוֹל עָלֶיהָ (taking the suffix as plural; *cf.* עָלֶיהָ, 1,30, as read and explained by Ibn Ezra, and see KÖNIG, ii, 1, p. 77); Joseph Qamhi held this view. OORT and DUHM have lately revived it (save that the former prefers יִפָּרֵק), but take עָלֶיהָ = עָלָה = עָלֶה. But the aim thus ascribed to JHVH seems hardly adequate to the solemnity of the context (DILLM.). RUBEN (*Crit. Remarks*, p. 18) corrects פן יִמַּל עליה, which goes along with the emendation לבקרים for לרגעים. "The correcting letters בקר crept in after פן, dislodged the letters מל, and were afterwards changed into פקד." מל in מלחמה are the *dislodged* letters referred to; חמה in the same word is a repetition of חמה which follows, and which should be pointed חֵמָה.

(4) 𝔐 חֵמָה. 𝔊𝔖 חֹמָה; so HOUB., LOWTH, OORT, GRÄTZ, BREDENK. וָשַׁיִת (as elsewhere). So LOWTH, BICKELL, with 𝔖𝔍𝔄, a few MSS, and the Soncino Bible.

(5) 𝔐 + שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה־לִּי, an unimportant variant (BICKELL, DUHM).

6 dispensable. Hence Houb., צעקו בלחש *clamant in angustia*. The ע, he remarks, was omitted owing to its resemblance to צ. The above correction seems an improvement on this (*cf.* 65,14). That נ and מ may be confounded graphically, needs no showing (see Euting's Table of Semitic Characters, column *Old Heb. Seals*, in Bickell's *Outlines of Hebrew Grammar* and comp. Euting's *Übersicht der semit. Schrift* in Zimmern's *Vgl. Gramm. d. sem. Spr.*, col. *Siloah*). The sense obtained is just what is required; see next line. For לַחַץ, *cf.* ψ 44,25. כִּי is inserted in deference to a wise remark of Dillm.; it is supported by v. 9. We need not therefore, with Koppe and Dillm., invent a noun צָקוּן.

(17) 𝔐 + תָּחִיל. Not expressed in 𝔊, and metrically superfluous. A copyist inserted it to make vv. 17 and 18 correspond (Duhm).

(18) The first two words of v. 18 belong, on metrical grounds, to v. 17^b (Duhm). 𝔐 + כְּמוֹ יָלַדְנוּ רוּחַ. A most unpleasing gloss on the preceding two verbs (Duhm).

(19) 𝔐 + יִחְיוּ and נְבֵלָתִי (read נבלתם, with 𝔖 and, probably, 𝔗; so Grätz). Neither word is expressed in 𝔊, οἱ ἐν τοῖς μνημείοις and οἱ ἐν τῇ γῇ being duplicate renderings of שֹׁכְנֵי עָפָר. Field's statements (*Hex.*, *l. c.*) require correction in three points. 𝔊's ἀναστήσονται corresponds to יָקֻמוּן (see v. 14); οἱ ἐν τῇ γῇ is only one of two renderings of 'שׁ' ע; and ἈΣ, beyond reasonable doubt, gave futures, and not imperatives, where 𝔐 gives imperatives. נבלתם is a gloss on מֵתֶיךָ, designed to emphasize the resurrection of *bodies*; *cf.* 𝔗 את הוא מחי מתין נרמי נבלתהון (𝔗 perhaps, like 𝔊, read מֵתִים). The insertion of 'נ in the text made a new verb necessary; hence יִחְיוּ. Similarly Duhm. Perles reads נְבֵלֹת, but the evidence is adverse to a plural of 'נ.

וְהֵקִיצוּ וְרִנְּנוּ; so Duhm, with 𝔊ἈΣΘ. 𝔐 הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ.

5 Verses 1-5^a form a Psalm, and, as its style shows, a very late Psalm. *Cf.* Smend ZAT '84, pp. 173ff.

(2) עִיר, presupposed by 𝔊𝔖𝔗𝔍. 𝔐 מֵעִיר, a repetition from l. 3 (so Houb., Lowth, Ges., Dillm., &c., some needlessly reading הָעִיר).

(2.5) זֵדִים; so Lowth, Bredenk., Oort, Duhm, with 𝔊 (ἀσεβῶν). 𝔐 זָרִים; *cf.* Olshausen on ψ 54,5, where the same confusion perhaps occurs.

(3) + נוֹרְעָה יְמִינֶךָ, inserted conjecturally to complete the stanza, with כִּי prefixed from v. 4 (Bickell).

($4^b.5^a$) 𝔐 + כִּי רוּחַ עָרִיצִים כְּזֶרֶם (read קֹר) קִיר: כְּחֹרֶב בְּצִיּוֹן. The first part of this gloss was recognized as a gloss by Dillm., who also accepts קֹר (with Cappellus, Vitringa, Lowth, Oort, Grätz, Bredenk., Duhm). But on metrical grounds it is impossible to retain 'כ' ב, and on looking closer one sees that the two clauses explain מִזֶּרֶם and מֵחֹרֶב, respectively, in line 3 of the fourth stanza. They are also connected in 𝔖.

(5) וְגָאוֹן; so Duhm. *Cf.* 13,11. 𝔐 שְׁאוֹן.
𝔐 + חֹרֶב בְּצֵל עָב זְמִיר עָרִיצִים יַעֲנֶה. A gloss presupposing the false reading שְׁאוֹן. *Song* = *noise*, as *proud* = *tyrant*. How does Jhvh *put down the noise of the proud*? As heat is *put down* by the shadow of a cloud (alluding to the preceding line). So Duhm.

Verses 9-11 form a poem less regular than the preceding one, unlike which it was intended from the first to serve as a lyric illustration of cc. 24-27 (note בהר הזה, v. 10).

(9) 𝔐 + זֶה יהוה קִוִּינוּ לוֹ, a variant to זֶה ק' לוֹ (Duhm).

(10) במי (בְּמֵי), K^{e}thîb. במו Q^{e}rê, which many MSS and some editions (Sonc., Complut.) give in the text. 𝔊𝔖𝔍 also read במו, but in combination with מרכבה (which is not favored by v. 11).

27 posite chapter assumed its present form, as a link between the song in vv. 2-5 and the following prophetic fragment.

+הַיָּמִים; *cf.* Eccl. 2, 16. A similar lacuna in 66, 18.

(7) הֹרְגָיו; so LOWTH, EWALD, DILLM., &c., with 𝔊𝔖. 𝔐 הֲרֻגָיו (so GINSB.) or הֲרוּגָיו (BÄR). The MSS and editions are divided.

(8) This verse interrupts the context. The fem. suffix suggests that the city (v. 10) is the object of the verbs, and בשלחה that the passage is a gloss on נָוֶה מְשֻׁלָּח, which was viewed as synonymous with קַן מ׳ (16, 2).

בְּסַאסְאָה; ס׳ (if genuine) is Pilpel from סוא (KÖNIG, ii, 1, pp. 657 ff.). So HITZ., EWALD, DILLM., &c. 𝔐 בְּסַאסְּאָה (*cf.* 𝔗).

יְרִיבֶנָּה; so OORT, DUHM, with 𝔊. 𝔐 תריבנה, with ת for י (a frequent error).

הֹגָה; so DUHM, but giving the word a wrong sense. Lam. 1, 5 should be compared, not 2 S. 20, 13, where (see KLOST., BUDDE) הֹגָה is corrupt.

(10) 𝔐 וְכִלָּה סְעִפֶּיהָ. But does this suit the image of the calves lying down? 𝔊 presupposes a corrupt Hebrew text.

26 This chapter is a poem in four stanzas, each consisting of seven lines (DUHM), and each line its composed of two or three short κῶλα.

(1) עִיר עֹז. The sense requires this. 𝔐 עִיר עָז־.

(3) 𝔐 + שָׁלוֹם, by dittography. So BICKELL, DUHM. *Cf.* on 57, 18. Not expressed in 𝔊𝔖.

(4) 𝔐 + בְּיָהּ, a scribal error produced by ביהוה in [a] (GRÄTZ). The *Beth essentiæ* should not stand before the subject. DELITZSCH appeals to ψψ 55, 19; 68, 5. But both passages need correction (on the former see WELLH.; on the latter GRÄTZ). 𝔊 simply has ὁ θεός.

(5.6.7) 𝔐 + יַשְׁפִּילָהּ — רָגֶל — יָשָׁר, intrusive variants not expressed in 𝔊. So DUHM and, partly, BICKELL, GRÄTZ.

(6) עֲנִיִּים; so 𝔊𝔖𝔗. Note דַּלִּים at the end of the verse. 𝔐 עָנִי.

(9) 𝔐 + בַּלַּיְלָה, which is unsuitable here (DUHM), and may have been introduced to provide a parallel for אשחרך, taken in the sense of *seeking early*.

𝔐 + כַּאֲשֶׁר, a prosaic variant to כִּי, which overloads the stichus (DUHM). J. D. MICH. and OORT read כָּאוֹר, with 𝔊 (*cf.* Hos. 6, 5), against which see SMEND, ZAT '84, p. 184.

(11) 𝔐 + יהוה, which has arisen by dittography (so, by implication, DUHM).

קִנְאַת עַמְּךָ; *cf.* ψ 69, 10. Note that צָרֶיךָ follows. 𝔐 קנאת עם, which is hardly parallel to ברית עם, and must be incorrect. עמך may originally have been written עמ׳.

(12) יהוה, at the beginning of v. 12, must be transferred to v. 11 to equalize the lines (DUHM).

(13) + נִתְהַלֵּל, inserted to make sense, and to lengthen the stichus. DILLM.'s rendering of 𝔐 is forced.

(15) The writer is not a great stylist. There is no occasion (as SMEND admits) to prefix לוֹ. See English Translation.

𝔐 + יהוה יָסַפְתָּ לַגּוֹי. The opening words repeated contrary to metre with יהוה added for clearness (DUHM).

(16) 𝔐 + יהוה, metrically superfluous (DUHM).

פְּקַדְנוּךָ; so LOWTH, OORT, GRÄTZ, with some MSS of 𝔊 together with *Compl.*, *Ald.* (*cf.* ἡμῖν). 𝔐 פְּקָדוּךָ, $\mathfrak{G}^{VA}$ ἐμνήσθην.

צָעַקְנוּ מִלַּחַץ כִּי מ׳ לָנוּ. 𝔐 צָקוּן לַחַשׁ מ׳ לָמוֹ, *i. e.*, according to 𝔗, *they taught* (lit. *poured forth*; *cf.* Deut. 32, 2) *secretly Thy Law* (*given*) *to them.* But, apart from other objections, there is no sound evidence for a 3 plur. perf. in וּן (against KÖNIG; see DRIVER, *Deut.*, pp. 106 f., note). 𝔊 ἐν θλίψει μικρᾷ (read πικρᾷ) ἡ παιδία σου ἡμῖν, *i. e.*, perhaps, בְּצוּקַת לַחַץ מ׳ לָנוּ (see OORT) At any rate, the confusion of לַחַשׁ and לַחַץ was paleographically of the easiest. But a verb is in-

4 [In antithetical statements the hemistichs are not unfrequently somewhat shorter. So we must arrange *e.g.* 45,7:—

יוצר אור ובורא השך
עשׂה שלום ובורא רע

In this way we obtain the regular five lines just as in the preceding four stanzas, 44,24-45,5. — P. H.]

(8) + כִּי; so DUHM, with 𝔊. The hemistich gains, and the analogy of 63,15.16 (כי after הבט) favors the insertion.

(9) 𝔐 + ציון מדבר היתה. A variant to the first part of v. 9.
לִקְלָלָה; so DUHM, with 𝔊. 𝔐 שְׁמָמָה, to soften the expression (*cf.* on 49,7).

(10) מחמדינו; so GINSB., with most MSS and editions, incl. *Complut.*, and 𝔊A𝔍. מחמרנו, BÄR, with some MSS, incl. BÄR's Cod. Hieros., and 𝔗𝔖. But everywhere else מחמד has plural suffixes.
𝔐 + היה, to mark out 'מ as a sing. noun.

PROPHECY 16.

(24,1-3;4-23+25,6-8+26,20.21;27,1.12.13; — 7-11; — 26,1-19; — 25,1-5[a]; — 9-11; — 27,2-5)

See *Intr. Is.*, pp. 145-162; OORT, *Theol. Tijdschr.* **20** (1886) pp. 166-194.

4 (2) נִשָּׁה; so HOUB., DUHM, with many MSS and most good editions (incl. the Soncino Bible and *Prophets*, and *Complut.*). נִשָּׂא, BÄR, GINSB., with the Masorah and Qamḥi.

(4) מָרוֹם עִם; so GUNKEL (*Schöpfung und Chaos*, p. 48). 𝔐 מְרוֹם עַם־.

(6) חָדְלוּ; so OORT, GRÄTZ. 𝔊 πτωχοὶ ἔσονται, *i. e.* דַּלּוּ (*cf.* 𝔊 ψ 79,8). 𝔐 חָרוּ *burn, as in fever.*

(11) עָבְרָה; so HOUB., SECKER, LOWTH, OORT, GRÄTZ, PERLES, with (probably) 𝔊𝔖𝔗. 𝔐 עָרְבָה, which would produce a striking, though somewhat unexpected, figure, if we were sure of the existence of the verb. Jud. 19,9 needs correction (see MOORE *ad loc.*).

(15) בָּאִיִּים; so LOWTH, J. D. MICH., HITZ., CHEYNE, BREDENK., OORT, GRÄTZ, with (probably) 𝔊. 𝔐 בָּאֻרִים. WEIR, בָּאָרֶץ (יְכַבְּדוּ); *cf.* Esth. 10,1.

(16) מִכַּנְפוֹת; so 𝔊𝔖, and ἄλλος in FIELD. 𝔐 מִכְּנַף, the mark of abbreviation having been overlooked.

(19) רֹעַ — אֶרֶץ; so HITZIG, WEIR, BREDENK., OORT, DILLM., DUHM. 𝔐 הארץ — רֹעָה. ה is twice dittographed.
[P. S. 𝔐 פור התפוררה. Better פרוק התפרקה *is rent, rent* (*cf.* 1 K. 19,11). In ψ 74,13 𝔐 פּוֹרַרְתָּ is doubtful; 𝔗 suggests גָּזַרְתָּ; *cf.* ψ 136,13.]

(22) אֹסֵף הָאַסִּיר; so WEIR, DUHM. *Cf.* 33,4. 𝔐 אֲסֵפָה אַסִּיר ('א is a ἅπ. λεγ.). *Cf.* a similar correction in 22,17.

5 (7) הַלּוּט; so DUHM (see 1 S. 21,10). 𝔐 הַלּוֹט (for the sake of an assonance).

(8) 𝔐 + בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח, a gloss (note the asyndeton), which gives a too narrow explanation of the *veil* or *covering*. See DUHM. SMEND, too, inclines to this view (*AT Rel.*, p. 505); cf. *Intr. Is.*, p. 152. OORT, בֻּלַּע, following 1 Cor. 15,54, which seems to be derived from some lost Greek translation, (VOLLMER, *Citate bei Paulus*, pp. 24ff.; *cf.* above, p. 171, l. 13).

6 (20) דלתיך. So Kᵉthîb. Qᵉrê דלתך, which some MSS and editions have in the text. See DILLM.

7 (6) The style shows that this is a gloss. Probably it was inserted when this com-

27 posite chapter assumed its present form, as a link between the song in vv. 2-5 and the following prophetic fragment.

+ הַיָּמִים; *cf.* Eccl. 2, 16. A similar lacuna in 66, 18.

(7) הֹרְגָיו; so LOWTH, EWALD, DILLM., &c., with 𝔊𝔖. 𝔐 הֲרֻגָיו (so GINSB.) or הֲרוּגָיו (BÄR). The MSS and editions are divided.

(8) This verse interrupts the context. The fem. suffix suggests that the city (v. 10) is the object of the verbs, and בשלחה that the passage is a gloss on נָוֶה מְשֻׁלָּח, which was viewed as synonymous with קַן מ' (16, 2).

בְּסַאסְּאָה; 'ס (if genuine) is Pilpel from סוא (KÖNIG, ii, 1, pp. 657ff.). So HITZ., EWALD, DILLM., &c. 𝔐 בְּסַאסְּאָה (*cf.* 𝔗).

יְרִיבֶנָּה; so OORT, DUHM, with 𝔊. 𝔐 תריבנה, with ת for י (a frequent error).

הֹגָה; so DUHM, but giving the word a wrong sense. Lam. 1, 5 should be compared, not 2 S. 20, 13, where (see KLOST., BUDDE) הֹגָה is corrupt.

(10) 𝔐 וְכִלָּה סְעִפֶיהָ. But does this suit the image of the calves lying down? 𝔊 presupposes a corrupt Hebrew text.

26 This chapter is a poem in four stanzas, each consisting of seven lines (DUHM), and each line its composed of two or three short κῶλα.

(1) עִיר עֹז. The sense requires this. 𝔐 עִיר עָז־.

(3) 𝔐 + שָׁלוֹם, by dittography. So BICKELL, DUHM. *Cf.* on 57, 18. Not expressed in 𝔊𝔖.

(4) 𝔐 + בְּיָהּ, a scribal error produced by ביהוה in [a] (GRÄTZ). The *Beth essentiæ* should not stand before the subject. DELITZSCH appeals to ψψ 55, 19; 68, 5. But both passages need correction (on the former see WELLH.; on the latter GRÄTZ). 𝔊 simply has ὁ θεός.

(5.6.7) 𝔐 + יַשְׁפִּילָהּ — רֶגֶל — יָשָׁר, intrusive variants not expressed in 𝔊. So DUHM and, partly, BICKELL, GRÄTZ.

(6) עֲנִיִּים; so 𝔊𝔖𝔗. Note דַּלִּים at the end of the verse. 𝔐 עָנִי.

(9) 𝔐 + בַּלַּיְלָה, which is unsuitable here (DUHM), and may have been introduced to provide a parallel for אשחרך, taken in the sense of *seeking early*.

𝔐 + כַּאֲשֶׁר, a prosaic variant to כִּי, which overloads the stichus (DUHM). J. D. MICH. and OORT read כָּאוֹר, with 𝔊 (*cf.* Hos. 6, 5), against which see SMEND, ZAT '84, p. 184.

(11) 𝔐 + יהוה, which has arisen by dittography (so, by implication, DUHM).

קִנְאַת עַמְּךָ; *cf.* ψ 69, 10. Note that צָרֶיךָ follows. 𝔐 קנאת עם, which is hardly parallel to ברית עם, and must be incorrect. עמך may originally have been written 'עמ.

(12) יהוה, at the beginning of v. 12, must be transferred to v. 11 to equalize the lines (DUHM).

(13) + נִתְהַלֵּל, inserted to make sense, and to lengthen the stichus. DILLM.'s rendering of 𝔐 is forced.

(15) The writer is not a great stylist. There is no occasion (as SMEND admits) to prefix לוֹ. See English Translation.

𝔐 + יָסַפְתָּ לַגּוֹי יהוה. The opening words repeated contrary to metre with יהוה added for clearness (DUHM).

(16) 𝔐 + יהוה, metrically superfluous (DUHM).

פְּקַדְנוּךָ; so LOWTH, OORT, GRÄTZ, with some MSS of 𝔊 together with *Compl.*, *Ald.* (*cf.* ἡμῖν). 𝔐 פְּקָדוּךָ, 𝔊VA ἐμνήσθην.

צָעַקְנוּ מִלַּחַץ כִּי מ' לָנוּ. 𝔐 צָקוּן לַחַשׁ מ' לָמוֹ, *i. e.*, according to 𝔗, *they taught* (lit. *poured forth*; *cf.* Deut. 32, 2) *secretly Thy Law* (*given*) *to them*. But, apart from other objections, there is no sound evidence for a 3 plur. perf. in וּן (against KÖNIG; see DRIVER, *Deut.*, pp. 106f., note). 𝔊 ἐν θλίψει μικρᾷ (read πικρᾷ) ἡ παιδία σου ἡμῖν, *i. e.*, perhaps, בְּצוּקַת לַחַץ מ' לָנוּ (see OORT) At any rate, the confusion of לַחַשׁ and לַחַץ was paleographically of the easiest. But a verb is in-

64 [In antithetical statements the hemistichs are not unfrequently somewhat shorter. So we must arrange *e. g.* 45,7:—

יוצר אור ובורא חשך
עשה שלום ובורא רע

In this way we obtain the regular five lines just as in the preceding four stanzas, 44,24-45,5. — P. H.]

(8) +כִּי; so DUHM, with 𝔊. The hemistich gains, and the analogy of 63,15.16 (כי after הבט) favors the insertion.

(9) 𝔐+ציון מדבר היתה. A variant to the first part of v. 9.
לְקְלָלָה; so DUHM, with 𝔊. 𝔐 שְׁמָמָה, to soften the expression (*cf.* on 49,7).

(10) מחמדינו; so GINSB., with most MSS and editions, incl. *Complut.*, and 𝔊'A𝔍. מחמדנו, BÄR, with some MSS, incl. BÄR's Cod. Hieros., and 𝔗𝔖. But everywhere else מחמד has plural suffixes.
𝔐+היה, to mark out מ' as a sing. noun.

PROPHECY 16.

(24,1-3;4-23+25,6-8+26,20.21;27,1.12.13; — 7-11; — 26,1-19; — 25,1-5[a]; — 9-11; — 27,2-5)

See *Intr. Is.*, pp. 145-162; OORT, *Theol. Tijdschr.* 20 (1886) pp. 166-194.

24 (2) נֹשֶׁה; so HOUB., DUHM, with many MSS and most good editions (incl. the Soncino Bible and *Prophets*, and *Complut.*). נֹשֵׁא, BÄR, GINSB., with the Masorah and Qamḥi.

(4) מָרוֹם עִם; so GUNKEL (*Schöpfung und Chaos*, p. 48). 𝔐 מָרוֹם עַם־.

(6) חָדְלוּ; so OORT, GRÄTZ. 𝔊 πτωχοὶ ἔσονται, *i. e.* דַּלּוּ (*cf.* 𝔊 ψ 79,8). 𝔐 חָרוּ *burn, as in fever.*

(11) עָבְרָה; so HOUB., SECKER, LOWTH, OORT, GRÄTZ, PERLES, with (probably) 𝔊𝔖𝔗. 𝔐 עָרְבָה, which would produce a striking, though somewhat unexpected, figure, if we were sure of the existence of the verb. Jud. 19,9 needs correction (see MOORE *ad loc.*).

(15) בָּאִיִּים; so LOWTH, J. D. MICH., HITZ., CHEYNE, BREDENK., OORT, GRÄTZ, with (probably) 𝔊. 𝔐 בָּאֻרִים. WEIR, (יְכַבְּדוּ) בָּאָרֶץ; *cf.* Esth. 10,1.

(16) מִכַּנְפוֹת; so 𝔊𝔖, and ἄλλος in FIELD. 𝔐 מִכְּנַף, the mark of abbreviation having been overlooked.

(19) רֹעַ — אֶרֶץ; so HITZIG, WEIR, BREDENK., OORT, DILLM., DUHM. 𝔐 רֹעָה — הארץ. ה is twice dittographed.
[P. S. 𝔐 פור התפוררה. Better פרוק התפרקה *is rent, rent* (*cf.* 1 K. 19,11). In ψ 74,13 𝔐 פוררתָּ is doubtful; 𝔗 suggests גָּזַרְתָּ; *cf.* ψ 136,13.]

(22) אֹסֶף הָאַסִּיר; so WEIR, DUHM. *Cf.* 33,4. 𝔐 אֲסֵפָה אַסִּיר (א' is a ἅπ. λεγ.). *Cf.* a similar correction in 22,17.

25 (7) הַלּוּט; so DUHM (see 1 S. 21,10). 𝔐 הַלּוֹט (for the sake of an assonance).

(8) 𝔐+בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח, a gloss (note the asyndeton), which gives a too narrow explanation of the *veil* or *covering*. See DUHM. SMEND, too, inclines to this view (*AT Rel.*, p. 505); cf. *Intr. Is.*, p. 152. OORT, בֻּלַּע, following 1 Cor. 15,54, which seems to be derived from some lost Greek translation, (VOLLMER, *Citate bei Paulus*, pp. 24ff.; *cf.* above, p. 171, l. 13).

26 (20) דלתיך. So K[e]thîb. Q[e]rê דלתך, which some MSS and editions have in the text. See DILLM.

27 (6) The style shows that this is a gloss. Probably it was inserted when this com-

63 (19) כְּמֵעוֹלָם; so KLOST., with 𝔖𝔍Σ. Probably this is correction enough. But see WEIR's remark on the Versions in *Proph. Is.* 𝔐 ומעולם.

64 (1) אֵשׁ חֲשַׁשׁ (5,24; 33,11); so KLOST. 𝔐 אֵשׁ הֲמָסִים. 𝔊 substitutes the figure of the wax in ψ 68,3^b; *i. e.* הֲמָסִים was written as המס', and the mark of abbreviation was neglected. Σ explains 'ה by ἐτάκη θάλασσα. The modern rendering (see DELITZSCH) is not traditional.

מִשָּׁמַיִם תִּבְעַר אֵשׁ; so KLOST. 𝔊 κατακαύσει πῦρ τοὺς ὑπεναντίους. Θ (ἐτάκησαν) ὕδατα, ἐξέκαυσας πῦρ. 𝔐 מַיִם תִּבְעֶה־אֵשׁ.

(2) 𝔐 + יָרַדְתָּ מִפָּנֶיךָ הָרִים נָזֹלּוּ, repeated from v. 1 (𝔐 63,19). So OORT, LAGARDE, CHEYNE, DILLM., &c.

(3) לֹא הֶאֱזִינָה אֹזֶן (Job 13,1; Prov. 20,12); so DUHM, with 1 Cor. 2,9; Clem. Rom. 1,34,8; *Martyr. Polyc.* 2,3, passages which are evidently derived from the same source, and that source was not 𝔊 (*cf.* VOLLMER, *AT Citate bei Paulus*, p. 48; HATCH, *Bibl. Greek*, p. 203). 𝔐 לֹא הֶאֱזִינוּ (not enough for a hemistich). אֹזֶן might easily slip out before עַיִן.

מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ תַּעֲשֶׂה. 𝔊 καὶ τὰ ἔργα σου ἃ ποιήσεις. 𝔐 אֱלֹהִים זוּלָתְךָ יַעֲשֶׂה. Since יעשה will hardly suit the preceding words DUHM emends it into יוֹשִׁיעַ (*cf.* on 44,23 and ψψ 22,32; 37,5; 52,11). The translator or paraphrast, a fragment of whose work is preserved in the passages referred to above, l. 12, boldly writes καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, *i. e.* עַל־לֵב לֹא עָלְתָה (*cf.* 65,17). Something like 𝔊's version must be right; but τὰ ἔργα σου is too short. 𝔐 simply gives a *conjecture* based upon the fragmentary remains of the true reading.

לִמְחַכֵּי; so LOWTH, GRÄTZ, with 𝔊𝔖𝔍𝔗. 𝔐 לִמְחַכֵּה.

לך for 𝔐 לו. Why DUHM leaves לו, I do not see.

(4) לוּ פָּגַעְתָּ; so GRÄTZ and (virtually) EWALD, KLOST. The wish that God would descend to judgment involves the wish that He might meet righteous persons. That פגע is ever used in the sense of *succurrere* (DELITZSCH), is very doubtful. The second passage quoted (47,3) is corrupt. 𝔐 פָּגַעְתָּ without לוּ. לו would easily fall out after לוֹ.

𝔐 + אֶת־שָׂשׂ וְ. Not expressed in 𝔊, as HOUB. pointed out. The *joyful* doing of righteousness hardly needed emphasis here; nor is שׂוּשׂ the verb that would have been chosen. But שָׂשׂ is not a late qualifying addition to פגעת (DUHM), nor yet a corruption of את (GRÄTZ), but a miswritten עשׂ which, not to spoil the page, the scribe left standing.

עֹשֵׂי; so DUHM, GRÄTZ, GUNNING, with 𝔊𝔖. 𝔐 עֹשֵׂה.

וּדְרָכֶיךָ יִזְכְּרוּ; so OORT, DUHM, with 𝔊. 𝔐 בִּדְרָכֶיךָ יִזְכְּרוּךָ.

בְּמַעֲלֵנוּ וַנִּרְשַׁע; so WELLH. (DLZ, Aug. 2 '90), and partly DILLMANN. [J. KENNEDY, (*Expos. Times*, 8,44) prefers נחנו עָוִלְנוּ ונרשע *we dealt unjustly and became guilty.*] For other suggestions, see DILLM.-KITTEL. 𝔐 בָּהֶם עוֹלָם וְנִוָּשֵׁעַ; ם for נו as in 63,7. 𝔖 ἐπλανήθημεν, *i. e.* וַנִּפְשַׁע, which GUNNING adopts (see 𝔊 Ezek. 33,12).

(5) וַנִּבֹּל (*cf.* 1,30); so DUHM, KLOST. 𝔐 וַנָּבֶל, "which cannot be explained from the ordinary phonetic laws" (OLSHAUSEN). *Cf.* KÖNIG, 1,381. Σ𝔍 express וַנִּפֹּל; *cf.* 𝔊 28,1.

וַעֲוֹנֵנוּ BÄR, GINSB. Some MSS and editions ־ינו (so v. 6).

יִשָּׂאֵנוּ; so DUHM, SIEGFR.-STADE, KITTEL, GUNNING. 𝔊 (οὕτως ἄνεμος) οἴσει ἡμᾶς. 𝔐 יִשָּׂאֻנוּ, implying that עֲוֹנֵנוּ which precedes has a plural suffix. But עֲוֹנִים occurs nowhere, and the forms with plur. suffixes in Ezek. 28,18; Jer. 14,7; Dan. 9,13 are critically doubtful (see SIEGFR.-STADE, *s. v.* עָוֹן). Note עֲוֹן in v. 8.

(6) וַתְּמַגְּנֵנוּ; so HOUB., LOWTH, EWALD, DILLM., &c. with 𝔊𝔖𝔗. 𝔐 וַתְּמוּגֵנוּ. A few MSS with the Soncino Bible and *Prophets*, וַתְּמוֹגְגֵנוּ (Job 30,22), which DUHM prefers. עֲוֹנֵנוּ, BÄR, GINSB. See on v. 5 (l. 44 above).

(7) The transposition of ומעשה ידך כֻּלָּנוּ, as suggested by HAUPT, improves both metre and parallelism.

63 Brescia Bibles and some MSS have in the text; cf. *Taanith* 16ª. But לוֹ צָר produces the same awkward collocation of words as the Qᵉrê in 9,2; 49,5. And yet, לֹא צָר cannot be called exegetically satisfactory. Hence SELWYN proposed to unite the two groups of letters, and read (with KENN. 107) לְאֹצָר, parallel to לְמוֹשִׁיעַ (*Horæ Hebraicæ*, 1860, p. 145 ff.). This is ingenious, but a much stronger emendation is required. צִר וּמַלְאָךְ (לֹא); so, after Bishop HORSLEY (died 1793) in his *Biblical Criticism* (published posthumously in 1820), OORT, BUDDE, DUHM, with 𝔊 (οὐ πρέσβυς οὐδὲ ἄγγελος), restoring metrical regularity. 𝔐 צָר וּמַלְאַךְ. In addition to other drawbacks, exegetical and metrical, this reading introduces a new composite expression, מלאך פניו.

הוֹשִׁיעָם; so BUDDE. *Cf.* Ex. 33,14. 𝔐 הוֹשִׁיעָם.

(11) 𝔐 + מֹשֶׁה עַמּוֹ, on which WEIR long ago remarked (improving on a suggestion of GESENIUS): "A marginal gloss. *Moses* perhaps explanatory of *shepherd of his flock*, and *his people* of *his flock* or *within him*." עַמּוֹ may also be a subject to ויזכר (*Proph. Is.*). So also DUHM. But it is more natural to read עַבְדּוֹ, with HOUB., LOWTH, GRÄTZ, BUDDE, following 𝔖, a very few MSS, and the Soncino Bible. (*Cf.* 𝔊 ψψ 78,71 and 80,5 with BÄTHGEN's note). The words must however still be a gloss (on רעה צאנו). They are not expressed in 𝔊.

+ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר. Inserted, for metre's sake, from Deut. 32,7, which seems to be alluded to.

הַמַּעֲלֶה; so OORT, DUHM, KLOST., GUNNING, with 𝔊𝔖, and a very few MSS; 𝔐 הַמַּעֲלָם, against which DIEHL urges grammatical reasons (*Das Suff. 2 und 3 pl.*, pp. 40 f.), and which is produced by a false assumption that the historical reference must be the same as in v. 12. Note also בקרבו.

רֹעֵה; so GES., EW., HITZ., &c., with 𝔊𝔖𝔗 and some MSS and editions including the Soncino Bible of 1488 (but not the Soncino *Prophets* of 1486). רֹעֵי, BÄR, GINSB., DELITZSCH, with 𝔍 and most MSS (including the best) and editions. There is the same difference of reading at Gen. 47,3, where רֹעֵי is certainly right. Here however it is as certainly wrong. The את is the mark of the object, not the preposition. רֹעֵי is a correction in the spirit of 1 S. 12,8; ψ 77,21.

(12) DUHM would excise עולם on metrical grounds. But the poet who is so irregular after v. 12 may be allowed a small irregularity before. See also the last half-line of the next stanza.

(13) The transposition of כסוס במדבר, as suggested by HAUPT, promotes both sense and metre.

וְלֹא; so DUHM, KLOST., GUNNING, with 𝔊. 𝔐 לֹא.

(14) וְרוּחַ. Probably a circumstantial clause; the first half-line contained *Israel* or the like. 𝔐 רוח without ו.

תַּנְחֵנוּ; so EWALD, OORT, KLOST., with 𝔊𝔖𝔗𝔍. *Cf.* ψ 143,10. 𝔐 תְּנִיחֶנּוּ, rather less suitably. *Cf.* on 57,18.

(15) 𝔐 + וְתִפְאַרְתֶּךָ, an insertion produced by the vicinity of תפארת (v. 14, end).

וגבורָתְךָ; so LOWTH, KLOST., with 𝔊𝔖𝔗𝔍, some MSS, and the Soncino Bible. 𝔐 וגבורֹתֶךָ BÄR, GINSB., with most MSS. Some MSS and editions have ־ֶיךָ. The parallelism favors the singular.

אַל־נָא תִּתְאַפָּק; so, in the main, OORT, DUHM. The words belong rightfully to v. 16. 𝔊 ὅτι ἀνέσχου ἡμῶν, *i. e.* אלינו תת' (corrupted from אל־נא?). 𝔐, less suitably, אֵלַי הִתְאַפָּקוּ.

(16) יַכִּירָנוּ — יֵדָעֵנוּ, so KLOST., GRÄTZ. 𝔐 יְדָעָנוּ — יַכִּירָנוּ, an inconsistency in the tenses.

(17) + לְמַעַן; so DUHM, with 𝔊, for the sake of rhythm.

(18) יָרְשׁוּנוּ; so DUHM, with 𝔊. 𝔐 יָרְשׁוּ.

הַר־קָדְשֶׁךָ; so LOWTH, KLOST., CHEYNE, OORT, GRÄTZ, GUNNING, with 𝔊. עִיר ק', WEIR, DUHM. 𝔐 עַם־ק'.

35 *Proph. Is.*³) is preferable to DUHM's (הנה אל' נֹקם נָקָם יבוא), which is bald and unrhythmical.

(7) The second half-verse in 𝔐 must in some way give a contrast to the description in 34,13, but the phraseology is "singular" (DILLMANN). But this is not the whole truth. The rest of the prophecy is metrical, but this half-verse is unmetrical. Clearly, then, words must have dropped out of the text. BICKELL's restoration (adopted in the main in *Proph. Is.*) *viz.*

בִּנְוֵה תַנִּים הַשֹּׁמֵם
לְצֹאנְכֶם וּבְקַרְכֶם רִבְצֹה
וְחָצֵר בְּנוֹת יַעֲנָה
הָיְתָה לְקָנֶה וָגֹמֶא

is extremely plausible. For הַשֹּׁמֵם, however, we may prefer וְצִיִּים or (as DUHM) וְאִיִּים; *cf.* 13,22. For the second line, *cf.* 65,10, where Sharon is to become לִנְוֵה־צֹאן, and the valley of Achor לְרֵבֶץ בָּקָר. The lacuna existed as early as 𝔊's text.

רִבְצֹה, so BICKELL (see above, l. 9); DUHM, (עדריפם) רֶבְצה; 𝔐 רבצה. [But it is possible to correct לבִצָּה (so, ingeniously, RUBEN); this suits the mention of reeds (*cf.* Job 8,11; 40,21) in the sequel.

(8) והיתה, in accordance with the following correction (l. 22). 𝔐 והיה.]

𝔐's repetition of ודרך, which is not found in 𝔖 and some MSS, must be wrong. But it is not enough to *omit* the first ודרך; we must substitute טהורה [and correct מסלול (ἅπ. λεγ.) into מסלה, in accordance with 𝔊 ὁδὸς καθαρά].

יעברנה; *cf.* יעלנה in 9ᵇ; 𝔐 יעברנו.

𝔐 + והוא לָמוֹ הֹלֵךְ דרך, where D. H. WEIR long ago (see *Proph. Is.*) corrected לָמוֹ into לְעַמּוֹ; *cf.* ψ 28,8 (corrected text). So KLOST., BREDENK., DUHM, DIEHL (*Das Pron. pers.*, p. 16). For 𝔐 והוא, however, we must read והיא. The clause interrupts the connection, and spoils the metre.

+ בָּהּ, required for clearness and rhythm.

(9) This verse should end with the solemn ישבון. At the opening + וְ with 𝔊 (each fresh feature has ו prefixed). In the third line + בָּהּ, with 𝔊.

(10) יְשִׂינוּם; so DUHM, and virtually HITZ., with 𝔊. *Cf.* Deut. 28,2. 𝔐 — וְ ישׂיגו; but in 51,11 ישׂיגון (followed by נסו), which is nearer to the true text.

נסו; so 𝔐 51,11, and 𝔊 in both passages. For 𝔐 ונסו, see preceding note.

PROPHECY 15.

(63,7-16; — 17-19 + 64,1-11)

See *Intr. Is.*, pp. 349-363.

BUDDE, in 1891, rightly traced קינה-metre in 63,7-12ᵃ. After this the stormy feelings of the impassioned liturgical writer prevent a perfectly regular poetical form. DUHM, in 1892, pointed out five stanzas of five lines each in 63,7-16, and six stanzas of four lines each in 63,17-64,11.

63 (7) רַב טוּב; so DUHM. Without this support יהוה would hardly have been again repeated. 𝔊 (Κύριος) κριτὴς ἀγαθός, *i. e.* רַב טוֹב, *cf.* on 63,1. 𝔐 וְרַב־טוּב.

𝔐 + לְבֵית יִשְׂרָאֵל, superfluous and unmetrical (BUDDE, DUHM).

גְּמָלָנוּ; so BUDDE, DUHM, with 𝔊. 𝔐 גְּמָלָם. This and the preceding correction hang together.

(9) מִכָּל־; so DUHM, with 𝔊. 𝔐 בְּכָל־. The error was an easy one; it resulted in a serious misunderstanding of the context.

לֹא Kᵉthîb; so all the Versions, cf. *Sotah* 31ᵃ. לוֹ Qᵉrê, which the Soncino and

34 *Rev.*, Jan. 1892, p. 332 the present writer proposed to omit v. 16^a as a later insertion. KÖNIG (*Einl.*, p. 439) goes even further; he would omit vv. 16.17 altogether. But metrical considerations are unfavorable to both these views.

𝔐, at the beginning of the fourth line, + אשה רעותה, for which see p. 167, l. 39.

(16) 𝔐, at the end of the first line, + וקראו, which is nothing but a gloss on דרשו at the beginning of the line, [the prefixed ו being the *Waw explicativum*; *cf.* the note on 17,8. — P. H.]. See above p. 167, l. 48.

+ יהוה. This appears, on grounds of symmetry and of metre, an improvement on the reading פי יהוה (without הוא), found in a few MSS (KENN. and DE ROSSI), and adopted by LOWTH and DUHM. So GESENIUS (apparently), BICKELL, CHEYNE (*Proph. Is.*3), PERLES (*Anal.*, p. 92). The reading may have been given as פי י׳ (see on v. 5), or as פי ה׳, י׳ and ה׳ being possible marks of abbreviation for the divine name. 𝔊 ὁ Κύριος (αὐτοῖς ἐνετείλατο); 𝔗 במימריה, which LUZZATTO claims as a witness (but 𝔖 is much nearer) for the reading פיהו, found in a few MSS, and adopted also by NÄGELSB. and GRÄTZ (with or without הוא). *Cf.* 𝔊's rendering of פיהו in Prov. 24,7. HOUB., OLSHAUSEN (on פי, Job 9,20), EWALD, GUTHE, prefer פיו, which however looks like a harmonizing conjecture, if it be not simply a misreading of פי י׳. 𝔐 פי (הוא), which KÖNIG too ingeniously defends (*Lehrgeb.*, ii, 1, p. 447).

היא; 𝔐 הוא. It is not likely that רוח י׳ would have a varying gender. Mic. 2,7 is not really parallel; read הַקֹּצֶר, and *cf.* SIEGFR.-STADE, *s. v.* רוח.

קבצתן; 𝔐 קבצן. The corrected reading is the more rhythmical one. So BICKELL.

(17) 𝔐 + להם, which however 𝔊 does not support, and which spoils the rhythm.

PROPHECY 14.

(c. 35)

See *Intr. Is.* (as on c. 34).

Ten four-line stanzas, each of which corresponds to one verse of 𝔐. As in the preceding chapter the verse-division of 𝔐 is often incorrect. We have corrected it, but discuss the emendations according to the traditional numeration of the verses.

35 (1) יְשֻׂשׂוּ; 𝔐 יְשֻׂשׂוּם, (dittography). In *Proph. Is.*3 2,157 Ibn Ezra's explanation, that final Nûn is *assimilated* to the מ in מדבר, is adopted. So KÖNIG, 1,510. But though "apparent orthographical errors may now and then (*e. g.* Ezek. 33,26) indicate phonetic laws," there is no occasion here for the solemn archaic ending וּן—; contrast 34,10 (which add to the passages mentioned in *Intr. Is.*, p. 259, end of iv). Moreover there is no undoubted case of the assimilation referred to (see DILLM. on Num. 3,49).

(2) ותפרח with אתנח; 𝔐 ותפרח כחבצלת׃, but כחבצלת must be connected with the beginning of v. 2, although 𝔐's division is supported by 𝔊's view of the sense.

גילת ורנן. GRÄTZ, *Jew. Quart. Rev.* 4 (1892) p. 5, גִּדֹת הירדן, claiming 𝔊 as an authority; KENNICOTT, more naturally, גִּדַּת, a fictitious by-form of גִּדְיָה *bank*. See LOWTH, who, following HOUB., corrects גֻּלֹּת ירדן. But 𝔊 had a scarcely legible text, as the context shows; and τὰ ἔρημα (τοῦ Ιορδ.) is a mere guess, fragments of אף גילת being misread as עַרְבֹת.

(4) הנה אלהיכם יָבֹא נָקָם יקם את עמו; 𝔐's הנה אלהיכם נָקָם is unintelligible. To take נָקָם as in apposition to גמול אל׳ is un-Hebraic; parallels in separate lines of the same distich they might, of course, be, if the text permitted this. Plainly there is a lacuna in the text, and BICKELL's hypothetical restoration (adopted already in

The text of this poem and of the accompanying prophecy (c. 35) shows many lacunæ.

34 (2) The lacuna represents the third line of the stanza. So BICKELL.

(4) גבעות, the necessary parallel to הרים in the preceding line. 𝔐 צבא השמים, which is really an intrusive marginal gloss on צבאם in the next stanza (BICK., CHEYNE in *Proph. Is.*, DUHM).

(5) In the first half-verse of 𝔐 the fragments of two lines are drawn together. + מזעמו שָׁכְרָה. רִוְּתָה must have had some explanation, as elsewhere in similar contexts. In the second line a second verb is required (see v. 6[a]). *Cf.* Deut. 32,42[a].
חרב יָהּ; 𝔐 חרבי, where the final י may have been originally an abbreviation for the divine name (*cf.* KÖNIG, *Einl.*, p. 75, foot).
חרמו; 𝔐 חרמי, a scribe's correction, to correspond to חרבי.

(10) ולא, following 𝔊 καὶ οὐ σβεσθήσεται; 𝔐 לא. The loss of the initial ו resulted in the incorrect arrangement of the lines, and the overloading of v. 10 with phrases signifying perpetuity.
תחרַב, BICKELL, DUHM; 𝔐 תחרָב.
+ ואין שב, BICK., DUHM. *Cf.* Zech. 7,14; 9,8.

(11) + יהוה. The preceding word ends in יה.

(12) The first two lines in 𝔐 are represented solely by חריה. 𝔊 however has καὶ ὀνοκένταυροι οἰκήσουσιν ἐν αὐτῇ, οἱ ἄρχοντες αὐτῆς οὐκ ἔσονται, *i. e.* ושׂעירים וגו׳. BICKELL's ושׂעיר מישבי בה (*and Seir . . uninhabited*), divined from the rendering of 𝔊, lacks the requisite verb (*cf.* Is. 7,8).

(13) קִמּוֹשׁ, not קִמּוֹשׁ or קִימֹשׁ; see BÄR *ad loc.* and his note on Hos. 9,6; SIEGFR.-STADE, קִמּוֹשׁ.
וְחָצֵר, with 𝔊; 𝔐 חציר, to harmonize this passage with 35,7, where perhaps חצר was misread as חָצִר on account of the plants in the context. So also KÖNIG (*Lehrgeb.*, ii, 1, p. 132, n. 3), except that in 35,7 he wrongly accepts the reading חָצִיר *grass*. DELITZSCH accepts חָצִיר *grass* in both passages, which must, however, be wrong. The prefixed וְ is in accordance with the style of the writer.

(15) שָׁם; 𝔐 שָׁמָּה. So 2 K. 23,8; ψψ 76,4; 122,5, and other passages. The reverse error (שָׁם for שָׁמָּה) is found in ψ 122,4; Eccl. 1,7.
בֵּצֶיהָ (or ביציה); *cf.* 59,5. 𝔐 בְּצִלָּהּ, which makes no good sense, even if דגרה have for its object the young ones of the קִפּוֹז. In reality, however, דגר is either to collect eggs for sitting upon, or to sit upon eggs. 𝔊 renders דגר in Jer. 17,11, συνήγαγεν (supply ᾠά); 𝔗 gives it as the equivalent of חמם (𝔊 θάλπει in Job 39,14 (where eggs are spoken of). This correction has for its consequence the transposition of ובקעה and ודגרה. [*Cf.* BUDDE on 1 Sam. 1,20. — P. H.]

(15.16) 𝔐 closes verse 15 with אִשָּׁה רְעוּתָהּ. But where is the predicate? KNOBEL (*cf.* 𝔊) provides one by taking over דרשו (pointing דְּרָשׁוּ) from v. 16. This, however, involves doing much violence to the following words of v. 16, and even after extracting the sense *According to number JHVH calls* (*them*), the stanza which is thus introduced contains one stichus too many. We must look further on to find the missing predicate. It is לא פקדו, which occurs in v. 16 in combination with the repeated words אשה רעותה. The scribe omitted it by accident, and wrote the full clause in the margin, from which it intruded into the text. DUHM prefers for a predicate קראו, which he gets from the first stichus of the next stanza omitting the prefixed ו. But is not קראו rather a gloss on דרשו? KUENEN (*Ond.*[1] 3,399) agreed, in 1865, with KNOBEL; his real reason was an unwillingness to believe that the writer could have called cc. 34.35, or a larger work of which those chapters were the close, *JHVH's book*. So also, in 1878, WELLHAUSEN (BLEEK's *Einl.*[4] p. 554). But if this is a late post-Exilic production, the strangeness of the expression disappears (CHEYNE, *Intr. Is.*, Prologue, p. xxviii). In *Jew. Quart.*

66 (18b) + כִּי הִנֵּה (בָּאָה) הָעֵת; *cf.* Jer. 51,33. See *Intr. Is.*, p. 376, n. 2.

(19) 𝔐 + הגוים תרשיש וגו׳, a later insertion (DUHM) which interrupts the flow of the prophecy (*cf.* 11,11).

פוט. So KNOBEL, GRÄTZ, STADE, DELITZSCH, BREDENK., &c. $𝔊^V$ Φουδ, but $𝔊^{SMr}$ Φουθ. 𝔐 פול, which occurs nowhere else as an ethnic name. In Jer. 46,9, Ezek. 27,10; 30,5 פוט is combined with לוד. 𝔊 there renders פוט by Λίβυες, but in Gen. 10,6 $𝔊^A$ and in 1 Chr. 1,8 $𝔊^V$ gives Φουδ. Φουτ and Φουθ also occur.

מֶשֶׁךְ רֹשׁ; so DUHM. מֶשֶׁךְ alone LOWTH, STADE, with 𝔊 (καὶ Μοσοχ). Tubal and Meshech occur together in Gen. 10,2; Ezek. 38,2.3; 39,1. 𝔐 משכי קשת. But why this epithet to Put and Lud? י may have come from a ו originally prefixed to תובל (*cf.* 𝔊), קשת may have been added to make sense. But on looking more closely at the passages from Ezekiel we find that in two of them a third name (*Rosh*) is joined to Meshech and Tubal, and that it even precedes these names. This suggests that רש (for ראש) may be latent in קשת. The initial ת of תובל may have been doubled; רשת would then easily have become קשת. The latter explanation is to be preferred. A scribe would hardly begin his course of error by correcting משך into משכי. But he may very well have been ignorant of a country or people called ראש, for even 𝔗𝔄𝔍 misunderstand the ראש in Ezek. 38,39. LAGARDE's משך וקדר points at any rate in the right direction.

For 𝔐 שמעי read שמי, with OORT, following 𝔊 οἳ οὐκ ἀκηκόασίν μου τὸ ὄνομα.

(20) 𝔐 + בסוסים וברכב וגו׳, a needless enumeration in the manner of interpolators (DUHM).

(21) לְכֹהנים לוים; so KUENEN (*Ond.* 1, 200, = *Hexateuch*, p. 205), OORT, DUHM. 𝔗 (LAG.) לשמשא לכהניא ליואי, *i. e.* לְכֹהנים לוים. But the common editions prefix ל to לוים. 𝔐 לַכֹּהנים לַלוים (BÄR, GINSB.). Here there are two points to be noticed. (*a*) the presence of the article (twice); — (*b*) the absence of וְ before ללוים. As to the first point, the article is beyond doubt wrongly expressed; it arises (see 𝔗) from a false exegesis which is not supported by 𝔊𝔖𝔍. As to the second point, the MSS do not by any means agree. "Over 70, some of which are the very oldest and best" read וללוים (CURTISS, *Levit. Priests*, Edinburgh, 1877, p. 130; *cf.* Appendix IV). 𝔊𝔖𝔍 also give a connective. Not much weight, however, can be attached to this evidence. The presence or absence of a connective may depend on the view of the sense entertained by the translator or the copyists. Thus 𝔊 wrongly inserts καί in Josh. 3,3; 𝔍 in Deut. 18,1. On what then will the decision of a modern critic depend? Partly on his theory as to the point of view adopted by the writer. If the point of view be that of Deuteronomy, we shall be inclined to omit the *Waw copulat.*; if that of P, to insert it. It must however be admitted that it is much easier to account for the insertion than for the omission of the Waw. See *Intr. Is.*, p. 382, and *cf.* DILLMANN, who for his part, with RYSSEL, would read simply לְכֹהנים, omitting ללוים as a gloss. $𝔊^S$ renders (λήμψομαι) ἐμοὶ ἱερεῖς καὶ Λευείτας, *i. e.* (אקח) לי כהנים ולוים. For ἐμοί $𝔊^A$ has ἐμαυτῷ. 𝔍 *in sacerdotes et Levitas*. A few MSS have הלוים (DE R.).

PROPHECY 13.

(c. 34)

See *Intr. Is.*, pp. 204-211.

Seventeen stanzas, each of four lines corresponding to one verse of 𝔐. The division of the verses in 𝔐 is often incorrect. We have corrected the verse-division, but discuss the emendations according to the traditional numeration.

66 בַּתָּוֶךְ; so KLOST. (see *Intr. Is.*, pp. 370.385). *Cf.* עַל־תְּנוּךְ, Ex. 29,20; Lev. 8,23.24; 14,14.17.25.28. 𝔐 בַּתָּוֶךְ. 𝔊 (καὶ) ἐν τοῖς προθύροις, *i. e.* בַּפֶּתַח (see 𝔊 Jer. 1,15). Σ, ἐν μέσῳ (ἐσθιόντων).
שֶׁרֶץ; so DUHM. 𝔐 שֶׁקֶץ, which here seems too vague. The form, wherever it occurs, is doubtful. In Lev. 7,21 ⅏ and some Heb. MSS read שרץ. In Lev. 11,10 ff. point שֶׁקֶץ; in Ezek. 8,10 read שְׁקָצִים (CORNILL, TOY, with 𝔊).

(18) V. 18 has been welded together by the editor. After ומחשבתיהם Prophecy 11 breaks off abruptly. What follows in 𝔐 is an explanation of the statement in v. 16, which forms no part of the denunciation of the false worshipers. We have no reason to avoid this conclusion, with HOUB., by emending בָּאָה (v. 18ᵇ) into ראה (*cf.* 𝔊𝔗), and the following word, לְקַבֵּץ, into וַאֲקַבֵּץ, or, with KLOST., by a more elaborate reconstruction of the verse. DUHM also is too bold. KLOST., however, is right in holding that the ἐπίσταμαι of 𝔊ˢ, *Ald.*, *Complut.* (followed by 𝔖) and the קרמי גלן of 𝔗 are not genuine readings but gropings after a possible sense. But that 𝔊's version can be safely said to be conflate, seems to me very doubtful.

PROPHECY 12.

(66,6-11;12-16.18ᵇ-22;23.24)

See *Intr. Is.*, pp. 374-385.

(7) + וְהִיא; so DUHM, to mark the transition, and to satisfy the metre. The second reason is the stronger one. The transition *might* be left to be divined (*cf.* 66,3).
+ בֵּן; so DUHM, for metre's sake, and to give a parallel to זָכָר in ᵇᵝ.

(8) + עַם; so DUHM; יוחל is masc. OORT substitutes עם for ארץ (*cf.* on 37,18). But metre requires both words.

(10) שִׂמְחִי; so DUHM, with 𝔊. Note the fem. suff. in אלהיך (v. 9). 𝔐 שמחו את־.

(11) מִשַּׁד. See on 60,16 (p. 160, l. 27). 𝔊 ἀπὸ μαστοῦ. 𝔐 מִשֹּׁד.
מִיַּיִן; so 𝔗 (מחמר). For the preposition, *cf.* Gen. 9,21. מצץ = מצה, which is repeatedly used of draining the wine-cup (51,17 ‖ שתה; Ezek. 23,34; ψ 75,9). *Wine* and *milk* combined, as in 55,1 (*cf.* v. 2, where התענג occurs). 𝔐 מִזִּיז. Elsewhere (*Notes and Criticisms on Isaiah*, p. 41; *Proph. Is.*³ 2,174; *Origin of Psalter*, pp. 472f.) I have defended this reading. But the occurrence of a word which might have such unsuitable meanings (see ψψ 50,11; 80,14; and *cf.* זיז *mite, spider*, JASTROW, *Targ. Dict.*) is improbable, and the Assyriological facts in DELITZSCH, HWB, *s. v.* זוז, do not suggest any entirely suitable meaning of זיז; [see, however, *op. cit.*, p. 572ᵇ. — P. H.] The renderings of the Versions have been sufficiently discussed. The reading זיו (Aram., = *brightness, splendor*; *cf.* 𝔊 ψ 50,11 ὡραιότης), suggested in AVᴹ, and found in some MSS and in the Soncino Bible, is evidently a conjecture, and a weak one. 𝔗's reading, however, is both suitable (see above), and paleographically possible (see EUTING's Table of Semitic characters in BICKELL's *Outlines of Hebrew Grammar*). LAGARDE's conjecture ביז implies a poverty-stricken intellect in the writer. ביז is Aram. for שַׁד (see 𝔗 in this very verse and in 60,16), which has only just occurred.

(14) וְנוֹדַע חֶסֶד; so KLOST. 𝔐 וְנוֹדְעָה יַד־. But the *hand* of JHVH is more especially felt (נודע) by His enemies. The antithesis to זעם is חסד. The middle letter of חסד must have become faint; it was then easy to attach ח = ה to the preceding word, and to read the remaining letters יד.
וְזַעְמוֹ; so DUHM. 𝔐 וְזָעַם. אֶת should be a preposition both times.

(15) כָּאֵשׁ; so LOWTH, DUHM, with 𝔊. 𝔐 בָּאֵשׁ.

(16) + אֶת־כָּל־הָאָרֶץ; so OORT, KLOST., with 𝔊. Note the parallelism.

65 וְלַעֲבָדַי יִקָּרֵא, so KLOST. 𝔊 τοῖς δὲ δουλεύουσί μοι κληθήσεται. 𝔐 וְלַעֲבָדָיו יִקְרָא, owing to a wrong interpretation of the preceding clause.

(16) 𝔐 + אֲשֶׁר, a favorite word with supplementing editors (*e. g.*, to go outside Isaiah, Deut. 33,29; 2 S. 4,10). *Cf.* note on 28,1.4.

אָמֵן (25,1); so WEIR, CHEYNE, DILLM., DUHM. The two former also suggest אֵמוּן, which KLOST. adopts. 𝔊 τὸν θεὸν τὸν ἀληθινόν. 𝔐 אָמֵן; such a liturgical word is improbable here.

(18) יָשִׂישׂוּ וְיָגִילוּ; so DUHM, GRÄTZ, with 𝔊 (virtually) and 𝔖𝔗. 𝔐 שִׂישׂוּ וְגִילוּ, which might be taken to refer to the apostates of vv. 11 ff.

על אשר; so GRÄTZ. 𝔐 אשר, without על; עדי־עד precedes.

(20) 𝔐 + בן מאה שנה, a repetition as hurtful to the metre as to the sense (DUHM). [I am inclined to think that the words והחטא יקלל are a gloss; *cf.* the gloss ונחש עפר לחמו in v. 25; or the gloss אין שלום לרשעים in 48,22, at the end of the Original Prophecies of the Second Isaiah; or the theological glosses in Ecclesiastes (*e. g.* 8,8 and 11-13; 11,9[b]; 12,7, &c.; see my paper in the Philadelphia *Oriental Studies*, Boston 1894, esp. pp. 14.17.22.25, n. 15 end, and *cf.* SIEGFRIED's new commentary (Göttingen 1898), p. 11. — P. H.]

(22) [P. S. הָעֵץ (so 𝔐; but 𝔊 τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς) should certainly be ארז (ψ 92,13.15). ר was transposed and corrupted into ה. The other changes were easy. Or else read הארז; contrast 𝔐 ארזים for 𝔊 עצים, 44,14, p. 137, l. 52.]

(23) ילאו or יִלְאוּ, for parallelism. 𝔐 ילדו. [P. S. I now prefer יגַדלו (= 𝔗 ירבו): *They shall not have the trouble of bringing up children only to see them perish.*

(25) 𝔐 + וְנָחָשׁ עָפָר לַחְמוֹ, against the metre and the connection (DUHM). DILLM. goes too far in excising the entire verse; see *Intr. Is.*, p. 372, n. 1.

PROPHECY II.

(66,1-4; 5.17.18[a])

See *Intr. Is.*, p. 376.

66 (2) וְלִי הָיוּ; so KLOST., and virtually HOUB., LOWTH, OORT. 𝔊 καὶ ἔστιν ἐμά. 𝔐 וַיִּהְיוּ. This would require דִּבַּרְתִּי before it, which GRÄTZ (*Monatsschr.* '78, p. 293) and CHEYNE (*Proph. Is.*) insert.

נְכֵאֵה רוּחַ: so LAGARDE, *Mitth.* 3 (1889) 374. 𝔐 נְכֵה ר׳, a unique expression, which, remembering the phrases נִכְאֵה לֵבָב, ψ 109,16, and רוּחַ נְכֵאָה, Prov. 15,13; 17,22; 18,14, we can hardly hesitate to correct as suggested above.

אֶל (*cf.* v. 5), an Eastern reading. BÄR, GINSBURG, עַל.

(3) + נוֹסֵךְ. The parallelism requires an active participle, which is variously supplied by HOUB., SECKER, LOWTH, OORT, KLOST. 𝔗𝔍 repeat the preceding participle, but simply to make sense.

(5) יִכָּבֵד; so DILLM., RYSSEL, DUHM, GRÄTZ. 𝔊 (ἵνα) δοξασθῇ. 𝔐 יִכְבַּד, which is not to be justified by 5,16; Mal. 1,5.

(17) אַחַר אֶחָד (Ezek. 33,30; Is. 27,12); so KLOST. A very few MSS, too, read אחר אחד twice. 𝔐 אַחַר אחד (K[e]thîb), אַחַר אַחַת (Q[e]rê), which the Soncino Bible and many MSS (including Cod. Bab.) give in the text. אחד would most naturally refer to the hierophant. אחת might be a reticent allusion to a goddess. ΣΘ *alter post alterum* (Jerome's Commentary). 𝔍 himself gives *post unam* (so 𝔍[A], v. l., *post januam*). 𝔊 simply prefixes καί to the next word. Here is one of those cases in which a weak emendation does more harm that good. KLOST.'s emendation (including בתוך; see next page, line 1) is a strong one, and in the spirit of the context. But *cf.* OORT, *Theol. Tijdschr.* 20 (1886) 562 f.

63 HITZ., EWALD, &c., with many MSS and some editions (DE R.), also 𝔊 (κατέθλασα αὐτούς in v. 3) and 𝔗. *Cf.* GEIGER, *Urschrift*, p. 414.

PROPHECY 10.

65,1-12;13-20;21-25

See *Intr. Is.*, pp. 363-374. CHARLES suspects an interpolation in 65,17 (66,22).

65 (1) שְׁאָלוּנִי; so LOWTH, GRÄTZ, with 𝔊𝔖. 𝔐 שׁאלו. The mark of abbreviation was overlooked.

קָרָא (or קֹרֵא); so LOWTH, EWALD, DELITZSCH, and most moderns, with 𝔊𝔖𝔗𝔍. 𝔐 קֹרָא (against the parallelism).

(2) + וּמוֹרֶה; so DUHM, KLOST., with 𝔊. *Cf.* Deut. **21**,18.20; ψ **78**,8.

(4) ובבְּצוּרים, *and in places difficult of access*, i. e. *sacred caves*. *Cf.* Assyr. *baçâru* 'to be high, inaccessible' (*cf.* HOFFMANN, ZA **2**,49), Aram. בצורתא, 𝔍 Ezek. **41**,12. 𝔐 ובנְּצוּרים, *i. e.* strictly, *and in well-guarded places*; *cf.* **48**,6 𝔐 (corrupt). 𝔊 καὶ ἐν τοῖς σπηλαίοις, which might be = וּבַחוֹרִים, but is more probably a paraphrase. KLOST.'s ingenious conjecture ובנקיקי צורים is needless; טָמוּן occurs in Job **40**,13 in parallelism to עָפָר *the underworld.*

[For Assyr. *buçrat šadî* (quoted by WINCKLER, *AT Untersuch.*, p. 175) we must read *puzrat*; the stem is פזר, not בצר; see DELITZSCH, AHW 518[b]; comp. *tapzirtu* 'hiding,' MEISSNER, *Supplement*, p. 75[b]. — The meaning of the Assyrian stem בצר seems to be *to cut off* (DELITZSCH, AHW 181[a]). *Cf.* the note on **48**,6. — P. H.]

וּמְרַק Q[e]rê (so 𝔗𝔍); *cf.* Jud. 6,19.20. וּפְרַק K[e]thîb. 'פ would be ἅπ. λεγ. See W. R. SMITH, *Rel. of the Sem.*², p. 343.

בכְלֵיהֶם; so LOWTH, OORT, KLOST., with 𝔗𝔍. 𝔐 כְּלֵיהֶם. ב might easily fall out before כ. BREDENKAMP, מִכְּליהם.

(5) קְדַשְׁתִּיךָ; so GEIGER (*Urschr.*, pp. 56.172.493), BREDENK., DUHM, and presumably W. R. SMITH (*Rel. of Sem.*², p. 293). See *Intr. Is.*, p. 368. 𝔐 קְדַשְׁתִּיךָ. The Versions all fail to understand the suffix. 𝔊 καθαρός εἰμι. Σ, ἁγιώτερός σου (εἰμί). 𝔗 דכינא מינך. 𝔍 *immundus es.*

(6) 𝔐 + וְשִׁלַּמְתִּי עַל־חֵיקָם. Such a parenthetical clause is most inconvenient, separating as it does a verb from its object. The last two words recur very awkwardly at the end of v. 7, and the parallelism is incomplete. Both faults in v. 7[b] are at once corrected by the insertion of ושלמתי before אֶל־חֵיקָם (so read!). This word had been omitted in the archetype, and was restored in the margin (with the complementary words 'אל־ח). From the margin it found its way into the text at the wrong point. So DUHM.

(7) הֶם —, הֶם —; so HOUB., LOWTH, DUHM, with 𝔊𝔖ΑΣΘ. 𝔐 כֶם— ,כֶם—.

+ ושלמתי. Inserted from the misplaced clause at the end of v. 6; see above, l. 37.

אֶל, Q[e]rê, with many MSS and the Soncino and Brescia editions. K[e]thîb עַל (as v. 6). One of the commonest of errors.

(10) 𝔐 + לְעַמִּי אֲשֶׁר דְּרָשׁוּנִי. These words, as DUHM observes, are outside the metre.

(13-20) Verses 13-20 are in a different metre from verses 8-12 and 21-25.

(14) תְּילִילוּ; see on **15**,2, and against KLOST.'s תְּיַלֵּלוּ KÖNIG, ii, **1**, p. 372, n. 1. 𝔐 תְּיֵלִילוּ. DUHM ascribes this word to a copyist. But the *long verses* are here not strictly regular.

(15) DUHM omits אֲדֹנָי. But the writer of vv. 13-20 has already used אדני יהוה (v. 13). We can hardly omit one and not the other. 𝔊 in fact omits both, but this may be due to the carelessness of the translator or of a transcriber.

יָכִין; so HITZ. (virtually), BREDENK., KLOST., RYSSEL, GUNNING. 𝔐 יְכַהֵן *acts as a priest.*

PROPHECY 9.

(63, 1-6)

See *Intr. Is.*, pp. 347-349.

WINCKLER (*Altorient. Forsch.* I, pp. 344-346) goes to a length in textual emendation and interpretation in which I can hardly see my way to follow him. For a more complete view of the significance of a dress of skin, see W. R. SMITH, *Religion of the Semites*[2], pp. 437 f.

63 (1) מִבָּצְרָה — מֵאֱדוֹם. LAGARDE (*Proph. Chald.*, p. l), OORT, and with some hesitation, KUENEN (*Einl.* § 49, n. 5), also DUHM, GUNNING read מִבֹּצַר — מְאָדָּם (Nah. 2, 4). For a full discussion see *Intr. Is.*, p. 348, and *cf.* DILLM.-KITTEL. The single argument in favor of the change is a weak one, and the adverse reasons are strong. 𝔊 ἐκ Βοσορ does not support מבֹּצר (see 34, 6).

צֹעֵד; so LOWTH, KROCHMAL, GRÄTZ, CHEYNE, OORT, RYSSEL, DUHM, KLOST., KITTEL, GUNNING. *Cf.* Jud. 5, 4; 2 S. 5, 24. 𝔊 βιβᾷ, KLOST.'s happy correction for βίᾳ (*cf.* μακρὰ βιβῶν, Hom. *Il.* 3, 22); Σ, βαίνων, 𝔍 *gradiens.* 𝔐 צֹעֶה (51, 14). WINCKLER צֹעֵק (but see 42, 13).

נֶהְדָּר — רַב־כֹּחַ. The answer of the great Warrior should be naturally and intelligibly expressed; it should have a close reference to the preceding question, and should be parallelistic. נֶהְדָּר (Lam. 5, 12) is suggested by הָדוּר; רב־כֹּחַ by בְּרֹב כֹּחוֹ in the preceding line. For נהדר בצ׳, *cf.* 5, 16[b]. 𝔐 מְדַבֵּר, and without כֹּח after רב, against which see DUHM. נהדר was a rare form, and had probably become indistinct. מרבר was not an unnatural *guess*, and is paleographically not impossibly remote from נהדר. Σ𝔍 read, for 𝔐 רַב in the second hemistich, רָב (so WINCKLER); 𝔊, רִב.

(2) מלבושך (v. 3); so HOUB., LOWTH. ל and מ confounded; *cf.* Palmyrene characters, and see on 48, 9. 𝔐 לִלְבוּשֶׁךָ (many MSS ־ֶיךָ). The Versions do not recognize the preposition. DUHM, GRÄTZ, לבושך (לל in 𝔐 by dittography).

(3.5.6) וָאדרכם, &c., with *Waw consec.* throughout the passage. So LUZZATTO, STADE, CHEYNE, DRIVER, &c. (see on 43, 28), with the Greek Versions and 𝔖𝔍. 𝔐 וְאדרכם and so on, with 𝔗, in accordance with the futuristic interpretation. *Cf.* MOORE, *Theol. Literatur-Zeitung*, 1887, col. 292.

(3[c]) גֵּאַלְתִּי (Mal. 1, 7); so MOORE, STADE, KLOST., KÖNIG. HOUB. גאלתי (unpointed). 𝔐 אֶגְאָלְתִּי. In the unpointed text the prefixed א was a hint to the reader that even the perfect form גאלתי was to be understood of, or a suggestion to read, the future (MOORE). Till lately, it was usual to explain אג׳ as either an Aramaizing form (so, in 1881, KÖNIG, I, 275) or simply a slip on the part of the scribe (so OLSH., STADE, in their respective Grammars) for הג׳. Were this correct, we might expect to find האגאלתי (*cf.* 19, 6). Now that STADE, (*Zt. f. Theol. u. Kirche*, 1892, p. 408) and KÖNIG (ii, I, 543, n. 2; *Syntax*, § 366, t, p. 514) have accepted the view defended by MOORE in 1887 it is needless to register authorities for the earlier view.

(5) וְצִדְקָתִי (59, 16). So DÖDERLEIN, with some MSS and the Soncino and Brescia editions. 𝔐 וחמתי. One of the *three* references to חמתי may well be spared. צ׳ here is much more appropriate.

(6) אֲשַׁבְּרֵם; one of the Eastern readings. So CAPPELLUS, HOUB., LOWTH, GES.

61 For an ingenious but less critical view, see PERLES, *Analekten*, p. 91 (he accepts 𝔐, but inserts שלום after לְשׁוֹם).
מְעָטָה אֵבֶל. So BICKELL, CHEYNE, OORT, DUHM. 𝔐 (תהלה) אֵבֶל מַעֲטֵה.
יַלְדֵי הַצֶּדֶק; opposed to יַלְדֵי פֶשַׁע, 57,4 (see also 1,26; and perhaps Jer. 31,23; ψ 118,19). *Cf.* the first stichus of 60,21. 𝔊's γενεαί is best understood as a free rendering of יַלְדֵי (or יְלִידֵי, LAG., *Übersicht*, p. 170); perhaps 𝔊 originally gave γενεά. 𝔐 אֵילֵי, but to compare the pious of Jerusalem to sacred trees is strange (*cf.* 57,5), and the mixed expression 'אילי צ is most unnatural. The Versions (except 𝔊) read אילי, but avoid the rendering *trees*. From ילדי to יל׳׳י, and from this to אילי, the passage was easy. [P. S. If 𝔊 really read ילדי, it was a fragment of a longer word. As a parallel to מטע we require שְׁתִלֵי (ψ 128,3). But 𝔊 may have read this word and paraphrased it γενεά; νεόφυτα (see ψψ l. c.) would not have sounded well so near φύτευμα. א in 𝔐's אילי is corrupted from ת; *cf.* תרמא, Jud. 9,31; ארומה, Jud. 9,41.]

(6) תִּתְהַדָּרוּ (Prov. 25,6; *cf.* Is. 63,1). 𝔊 θαυμασθήσεσθε (*cf.* Lev. 19,15 θαυμάσεις = תֶּהְדַּר). 𝔐 תִּתְיַמָּרוּ. Ά, πορφυρωθήσεσθε (cod. 88, Field) = תִּתְחַמָּרוּ; so ZENNER, *Zeitschrift f. kath. Theol.*, 1888, p. 257). GRÄTZ תִּתְאַמָּרוּ (ψ 94,4; but see BÄTHGEN, *ad loc.*).

(7) In *Proph. Is.*3 a too despondent view of the text is given. Long ago indeed 𝔊 despaired of v. 7ª, which it omits. KLOST.'s correction, וָרֹק (50,6) for 𝔐's יָרֹנּוּ restores sense. For a far less natural conjecture, see GRÄTZ, *Monatsschr.* 39 (1886), p. 272. בָּשְׁתָּם, for 𝔐's בָּשְׁתְּכֶם, in the first hemistich, is for the sake of the parallelism. KLOST., however, alters חֶלְקָם, at the end of the second hemistich, into חֶלְקְכֶם.

(8) בְּעַוְלָה; so GES. (see his note) and all moderns, with 𝔊𝔖𝔗 and some MSS (DE R.). 𝔐 בְּעוֹלָה; so 𝔍. Whether Job 5,16; ψψ 58,3; 64,7; 92,16 need be corrected, is doubtful. See KÖNIG ii, 1, p. 162.

62 (2ᵇ) 𝔐 + וְקֹרָא לָךְ שֵׁם חָדָשׁ וגו׳. That this passage, even if genuine, is misplaced, is evident. But where is there room for it? It stands in complete isolation. Probably it was originally a note, designed to correct v. 4, near which it may have stood in the margin (DUHM).

(3) צְנִיף Qᵉrê. צְנוּף (nowhere else) Kᵉthîb.

(4-12) Verses 4-12 are in קינה-metre. See BUDDE, ZAT 11,241, and *cf.* DUHM.

(4) 𝔐 + לֹא־יֵאָמֵר עוד, omitted on metrical grounds by BUDDE and DUHM.
שְׁמֵמָה (54,1); so LOWTH, OORT, DUHM, KLOST. 𝔐 שְׁמָמָה.

(5) יִבְעָלֵךְ בֹּנֵךְ (*cf.* ψ 147,2); so OORT and DUHM. More simply LOWTH and BRIGGS (*Mess. Proph.*, p. 400) בֹּנַיִךְ (*cf.* 54,5), but the plural verb is unexpected, in spite of Gen. 20,13. 𝔐 יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ. *Cf.* on 49,17.

(9) מְאַסְפָיו (without Metheg); so GINSB., quite suitably. BÄR מְאָֽסְפָיו. The pointing מְאֶסְפָיו is also found. *Cf.* Qamḥi quoted by KÖNIG, 1, 388.

PROPHECY 8.

(61,10)

See *Intr. Is.*, p. 347.

61 (10) עָטָנִי; so KLOST. 𝔗 עטפני; similarly 𝔖. 𝔍 *circumdedit.* 𝔐 יְעָטָנִי, the consonants of which suggest the pointing יַעְטֵנִי; so BREDENK., DILLM., RYSSEL, GUNNING. 𝔐's pointing, however, is more correct in so far as it decides the form to be a perfect (note the parallelism). But a verb יָעַט need not be postulated; the י is an accretion.

60 *Cf.* סרהב, which bears witness to the primary sense of רָהַב *incitatus est* (ܪܗܒ). 𝔐 וְרָחַב, which does not suit the parallelism so well. In ψ 138,3 some MSS and editions have תרחבני.

(6) 𝔐 + זָהָב וּלְבוֹנָה יִשָּׂאוּ. A gloss which spoils the metre (DUHM). 𝔊^AS καὶ λίθον τίμιον (*cf.* Ezek. 27,22, DUHM).

(7) יְשַׁחֲרוּנָךְ; so KLOST. The passage gains greatly. 𝔊, vaguely, ἥξουσιν. 𝔐 יְשָׁרְתוּנֶךָ, accidentally substituted from v. 10.

לְרָצוֹן עַל־ (56,7); so GRÄTZ. 𝔐 עַל־רָצוֹן.

תְּפִלָּתִי (56,7); so HITZIG, OORT, with 𝔊. 𝔐 תפארתי, which must have arisen out of the following word אפאר. בית תפארתי is an unsuitable title for the Temple. The glory of Israel is the Temple (64,10); the glory of JHVH is His people (44,23; 49,3; 60,21; 61,3; 63,14). But sacrifices and prayer are naturally mentioned together, and the phrase *house of prayer* was congenial to a late writer.

(9) צִיִּים; so DUHM. 𝔐 אִיִּים.

יִקְווּ; so LUZZATTO, GEIGER, OORT, DUHM. See Jer. 3,17, and cf. *Intr. Is.*, p. 339, note 1. 𝔐 יְקַוּוּ.

(11) וְנִפְתְּחוּ; so GRÄTZ, SIEGFR.-STADE, with 𝔊𝔖𝔍. 𝔐 וּפִתְּחוּ. See on 48,8.

נֹהֲגִים; so DUHM, GRÄTZ. 𝔐 נְהוּגִים. OORT נְהוּגִים.

(12) A prosaic gloss on vv. 10.11, especially on גוים and מלכיהם in v. 11^b; it was suggested by Zech. 14,16-19. ממלכה = *royal house*, as in 17,3, Lam. 2,2; 𝔊 οἱ βασιλεῖς (as in Lam. *l. c.*).

הַגּוֹיִם. DUHM הארצות. But the 3 plur. masc. impf. is opposed to this. Perhaps we should read האיים (GRÄTZ, *Psalmen*, p. 129).

(14) 𝔐 + והשתחוו על כפות רגליך כל־. Not in 𝔊. Omitted by DUHM.

ציון. KLOST. alters צ' into רָצוֹן; BUDDE, on rhythmical grounds, omits it (ZAT 11, 1891, 241). But see *Intr. Is.*, p. 340 (near foot).

(16) וְשֹׁד; so GEIGER (*Urschrift*, 396 f.), DUHM, SIEGFR.-STADE. 𝔐 וְשֹׁד, to soften the image. 𝔊 πλοῦτον (riches won by conquest?). *Cf.* 66,11; Job 24,9.

(17) 𝔐 + ותחת העצים נחשת ותחת האבנים ברזל. An interpolation, which contradicts v. 13 (DUHM).

(19) 𝔐 + יומם, a late insertion, which 𝔊 completes by לילה (τὴν νύκτα) in the next line. So DUHM. OORT and RYSSEL follow 𝔊.

(21) מַטַּע יהוה (61,3); so DUHM. The hemistich will otherwise be too short. The text had מטע י'. Q^erê מַטָּעַי. K^ethîb מַטָּעוֹ, or, better, מַטָּעוֹ. Many MSS and 𝔗𝔖𝔍ΣΘ favor Q^erê. So all moderns. 𝔊 simply τὸ φύτευμα.

יָדָיו. So 𝔊. 𝔐 יָדַי.

In the last double line or distich a title of JHVH seems to have dropped out (DUHM).

61 To this chapter vv. 1-3 of c. 62 should be added. We should then have a prophetic poem in six quatrains of double lines. For the passages printed in *light purple* (61,1-4^a; 62,1.6.7) see note in the English Translation of Isaiah, p. 210, l. 43.

(1) ולעורים. So DILLM. (doubtfully), GRÄTZ, with 𝔊. 𝔐 ולאסורים. But פקח elsewhere is only used of the opening of the eyes or, once (42,20), of the ears. 𝔊's reading is in itself preferable. The allusion is to 42,7, לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת. A lover of parallelism substituted אס' for עו'. For a less probable view (that 𝔐 combines parts of two readings) see *Proph. Is.* 2,171 f.

פְּקַח (42,7). So KLOST., GRÄTZ; 𝔊 ἀνάβλεψιν. 𝔐 פְּקַח־קוֹחַ (some MSS, less accurately, פקחקוח); *cf.* KÖNIG, ii, 1, p. 152. It is a case of dittography; שלום לם (9,6.7) is exactly parallel. KITTEL inclines to approve.

(3) 𝔐 + לַאֲבֵלֵי צִיּוֹן לָתֵת, which is a variant or a corrective gloss on כָּל־אֲבֵלִים לָשׂוּם (DUHM). BICKELL less naturally inverts the relation (so CHEYNE, *Proph. Is.*[3]).

59 scribe wrote by mistake for ויעט; he added the latter without excising the former. Similarly DUHM. *Cf.* JUBB's excellent note in LOWTH. On the form of 'ת, see DELITZSCH.

(18) גְּמֻל. 𝔗 renders this stichus: מרי נימליא גימלא ישלם, *i. e.* בַּעַל גְּמֻלוֹת גמל יש'. 𝔊 ὡς ἀνταποδώσων ἀνταπόδοσιν. 𝔐 כְּעַל, which DUHM retains, altering 'יש into שִׁלֵּם or שַׁלֵּם. But see next note but one (l. 9).

כְּלִמָּה; so KLOST., with 𝔊 (ὄνειδος). 𝔐 גְּמוּל, which does not match the parallel word חֵמָה.

𝔐 + לְאִיִּים גְּמוּל יְשַׁלֵּם. Not in 𝔊. לְאִיִּים is a gloss on לְאֹיְבָיו. When received into the text it required the support of 'ג' יש, taken from the first hemistich. So OORT, DUHM, and partly KLOST.; DILLM. hesitates.

(19) וְיִרְאוּ (without Metheg), from ראה. So KNOBEL, BREDENK., KLOST., DUHM. 𝔐 וייראו (BÄR, GINSB.), and so virtually 𝔊𝔖𝔗𝔍. But the second י is not given in all MSS, nor in the Soncino Bible and *Prophets*, nor in *Complut.*, and is probably a later insertion, as in 60,5; Job 6,21. The Metheg is, of course, merely an interpretation. Critical exegesis seems to require the sense *they will see* (not *fear*). To all but the hostile peoples, the manifestation of JHVH's Name or Glory will be a winsome, and not a fearful, object (*cf.* 60,3; 66,18.19; ψ 102,15 f.).

כִּנְהַר מִצֹּר (*cf.* נְהַר מצרים, Gen. 15,18). KLOST. כִּנְהַר מָצֹר; but see on 37,25. 𝔐 כַּנָּהָר צָר, where צָר must be taken as the subject to יבוא (so 𝔗𝔖), a construction against which the context and the position of צר protest. 𝔊ΑΣΘ, however, express כַּנָּהָר צָר (so DILLM., DUHM point). But if this view of the construction were correct, we should expect a different adjective or participle, *e. g.* שֹׁטֵף (30,28). KLOST.'s correction restores naturalness to the passage, and produces a picturesque figure (see note in English Translation). But it is vain to appeal to the fact that 𝔊 never recognizes מצור as a proper name. For 𝔐 does admit its existence in three passages (2 K. 19,24 = Is. 37,25; Is. 19,6; Mic. 7,12). It is more pertinent to refer to 𝔐 Zech. 10,11, where HITZIG long ago pointed out that in the phrase בַּיָּם צָרָה (assuming its correctness) צרה must allude to מצור = מצרים, and where WELLHAUSEN with proper boldness corrects 'צ into מצרים. In Zech. *l. c.* the loss of the initial מ is easily accounted for; יָם immediately precedes. In our passage, we must suppose that מ in מצר had become effaced. 𝔗 supposed *the river* to be the Euphrates, (so also at 66,12); and probably 𝔐 (note כַּנהר) took the same view. Compare *Intr. Is.*, p. 335, n. 1.

נָשְׁבָה בוֹ (40,7); so GRÄTZ. 𝔐 נֹסְסָה בוֹ, a phrase full of difficulty, both lexically and grammatically.

(20) 𝔐 + נְאֻם·יהוה. This is not in 𝔊, and encumbers the metre.

(21) אִתָּם; so KLOST. 𝔐 אֹתָם, BÄR, with MSS and the Soncino editions. GINSB. אוֹתָם. See *Intr. Is.*, p. 336.

PROPHECY 7.

(60; — 61,1-9.11 + 62,1-3;4-12)

Chapter 60 is a poem on Glorified Zion in ten quatrains of double lines. The text has been rather carelessly transmitted. See *Intr. Is.*, pp. 336-341.

60 (5) תִּרְאִי, without Metheg (BÄR, GINSB.); so 𝔊𝔖𝔗𝔍, Saad., Rashi, Qamḥi, and most moderns. *Cf.* 66,14; Zech. 10,7. תיראי (so Soncino Bible), תִּֽרְאִי, or תִּֽרָאִי, many MSS, Ibn Ezra, VITR., LOWTH, GESENIUS, OORT, KLOST.

וְרָהַב; so some MSS and 𝔊 (ἐκστήσῃ), Ḥayyûj and Isaac Nathan, GRÄTZ. So Cant. 6,5 הרהיבֻני, 𝔊 ἀνεπτέρωσάν με; ψ 138,3 תרהִבֵני *Thou didst encourage me.*

58 Palmyrene) ב and צ are by no means so dissimilar in appearance that a scribe might not confound them.

(13) מֵעֲשׂוֹת (56,2); so HOUB., LOWTH, OORT, KLOST., with 𝔊. *Cf.* on 18,7. 𝔐 עֲשׂוֹת.

PROPHECY 5.

(59,1-15ᵃ)

See *Intr. Is.*, pp. 328-334.

59 (3) נִגְאֲלוּ; so LUZZ., KLOST., KÖNIG (virtually). 𝔐 נְגֹאֲלוּ, giving us the choice between the Nif'al and the more usual Pual form (גֹּאֲלוּ). See KÖNIG, I, 265. LUZZ.'s view that נגאלו was so pointed to prevent confusion with נגאלו from גאל *to redeem* is needless. WRIGHT prefers to take it as a quasi-Nif'al from Piel גֵּאֵל, Pual גֹּאַל (*Comp. Gram.*, p. 224 [Ass. *nagarruru* &c.]; *cf.* OLSHAUSEN, p. 608).

(5-8) A later insertion from some favorite book of moral teaching, or possibly from some very late Psalm (*Intr. Is.*, p. 329).

(5) הַזּוּרָה; so KLOST. 𝔐 הַזּוּרֶה, combining the two readings הַזּוּרָה (𝔊 συντρίψας ∥ הָאֹכֵל) and הַזֻּרֶה. *Cf.* KÖNIG, ii, 1, p. 427.

(10) נְמַשְׁשָׁה, following 𝔗 נמשמש; *cf.* Deut. 28,29. So KLOST., GRÄTZ, and in the second stichus KOPPE, OORT, DUHM. 𝔊𝔗 (twice) ψηλαφήσουσιν, נמשמש. 𝔐 נגששה (twice).

𝔐 בָּאַשְׁמַנִּים before כַּמֵּתִים. One might conjecture במחשכים, which R. Menahem in Rashi's commentary gives as the meaning of באש', or (*cf.* Lam. 3,6) בַּחֲשַׁכִּים. The last mentioned passage also suggests as the missing verb at the end of the stichus נֵשֵׁב.

(13) עָקֹשׁ; so GRÄTZ, CHEYNE with 𝔊𝔗 (ἄδικα, שקר). 𝔐 עֹשֶׁק. *Cf.* on 30,12 (𝔗 שקרא).

וְהָגוֹ, from הגה *to utter* (as in Psalms and late Hebrew). 𝔐 הֹרוֹ וְהֹגוֹ (i. e. *teaching and putting forth*, implying that these are inf. Hif. forms from ירה and יגה. This may, grammatically, be impossible (KÖNIG, I, 555) and יגה may be in reality non-existent (see on 27,8), but no other view of 𝔐's punctuation makes sense. (KÖNIG's statement is unconvincing). DILLM. and KLOST. accept the consonantal text, pointing הָרוֹ וְהָגוֹ; *cf.* 𝔊 ἐκύομεν καὶ ἐμελετήσαμεν. But הָרוֹ (*cf.* v. 4) does not make sense, and encumbers the stichus. It is an uncorrected error of the scribe for הגו (DUHM; GRÄTZ).

(15ᵃ) מִשְׁתַּכֵּל; so *Intr. Is.* (p. 333) after KLOST. 𝔖 μετέστησαν τὴν διάνοιαν τοῦ συνιέναι, *i. e.* מֵהִשְׂתַּכֵּל (*cf.* Dan. 7,8) וַיְסִירוּ רָע. 𝔐 מִשְׁתּוֹלֵל; *cf.* ψ 76,6.

PROPHECY 6.

(59,15ᵇ-20;21)

See *Proph. Is.*, pp. 334-336.

That the metre is the same as that of Prophecy 5, is no sufficient ground for disregarding the dictates of a natural exegesis. This, however, is implied in DUHM's assertion of the unity of 59,1-20. Apparently the opening of Prophecy 6 has been omitted by the editor.

(15ᵇ) + וַיֵּדַע. This word fell out through its resemblance to וירע.

(17) 𝔐 + תִּלְבֹּשֶׁת. Not expressed in 𝔊𝔍. Probably a distortion of וילבש, which the

58 العين ; רֶסֶן, Gen. 10,12) 'head of the fountain;' *cf.* l. 69 of the Black Obelisk of Shalmaneser II (860-825 B.C.): *adî reš eni ša Idignat ašar mûçû ša me šaknu* (SCHRADER, KB 1,135) = I went to the head of the Tigris where the source of the water is situated. (DELITZSCH, *Paradies*, p. 25; AHW 240ᵃ above). In the Borsippa Inscription of Nebuchadnezzar II (604-561 B.C.) *mûçî meša* means nothing but the *flowing off of the water, outlets*; not *gutters* (*Expositor* '96, pp. 479 f.) or *conduits* (see KB iii, 2,53,32). The word may *refer* to drains, sewers, channels, &c., but it has not these meanings. DILLMANN-KITTEL renders correctly, *wie ein Wasserquell*; so, too, KAUTZSCH-RYSSEL and DUHM (*Quellort*); ARV, *spring of water.*

It might be well to note in this connection that מֵימֵי is not reduplication of מִי, but the old plural form *mâmi* with epenthesis of the final *i*. The final *ê* must be explained in the same way as the *-ê* instead of *-i* in סוסותינו for *sûsâtînu* (GES.-KAUTZSCH § 91,m) or the *-ê* in Syriac plural forms like ܡܫܠܛܢܐ (originally *šallîtânî*) alongside of ܡܫܠܛܢܐ (NÖLDEKE, *Syr. Gr.* § 74); see my paper *The Assyrian E-vowel* (Baltimore, 1887) p. 5 and my note on *Denominative Verbs in Semitic* in *Johns Hopkins University Circulars*, July '94, p. 110, ll. 7 ff.). Assyr. *mâmi* is an old plural form in *-âmi* instead of *-âni*, the common plural ending of the masculine substantives, just as *šamâmi* 'heavens,' *axâmi* 'brothers' (in *axâmiš* 'like brothers' or 'mutually') for **šamâni*, **axâni*. Heb. שָׁמַיִם = *šamâmi* with epenthesis of the final *i*, just as מַיִם = *mâmi*, *mâimi*, *maim*. The י in שְׁמַיָּא, ሰማይ : is not radical, but secondary. HOMMEL's theory that שמים is a causative of מים is probably right. For the interchange between the terminations *-âmi* and *-âni*, *cf.* my remarks on ־נָא (which is but a modification of the Assyr. emphatic *-ma*, *Hopkins Univ. Circ.*, July '94, p. 109ᵇ and my explanation of ם and ן in the suffixes of the 2ᵈ and 3ᵈ pers. plur., *ibid.*, p. 118ᵇ, ll. 7 ff. — P. H.]

[That מוצא (properly *place of issuing forth*) can mean *that which issues forth* is plain from a group of passages, *e. g.* Num. 30,13; Deut. 8,3; 23,24.* The phrase מוצא מים, therefore, can mean either *the source of water*, or *the water which issues forth*. Exegetical tact must decide in each passage whether *fountain* or *water-course* (which, naturally, does not mean simply *channel* without reference to the water flowing in it) is the better English rendering. What is meant in 58,11 is the water which unceasingly refreshes a גן רוה, not merely a fountain, but the water of the water-courses, פלגי מים.]

יחליף (40,31); so SECKER, LOWTH, HUPFELD (on ψ 6,3), CHEYNE (doubtfully), DUHM, KLOST. 𝔐 יחליץ. GRÄTZ יחלים (38,16). 𝔊 πιανθήσεται (*cf.* חֵלֶב). The correction adopted naturally suggests ועצמתך (for 𝔐's ועַצְמֹתֶיךָ); *cf.* 40,29. HUPF., KLOST., however, adhere to 𝔐.

(12) וּבָנוּ בָנֶיךָ. So WEIR (*Proph. Is.* 2,171). LOEB (*La Litt. des Pauvres*, p. 242). The assonance may be displeasing (DILLM.), but meets us again in 60,10. The idea is that expressed in 49,17. ובנו עמך (DUHM, KLOST.) is less natural; it is the people, personified, which is addressed. 𝔐 וּבָנוּ מִמְּךָ, which is explained by ψ 68,27; Job 18,15 (both corrupt passages). 𝔊 renders freely, καὶ οἰκοδομηθήσονταί σου αἱ ἔρημοι αἰώνιοι.

נתיצות; so LAGARDE, OORT, KLOST. *Cf.* Am. 9,11. True, נתיץ would be ἅπ. λεγ. But so also are הריסה in Am. *l. c.*, and הֲרִיסָת in 49,19. 𝔐 נתיבות. According to DILLM., the corruption of ב into צ is hardly possible. But it is undeniable that the old and the new Hebrew characters were long in simultaneous use for the sacred writings (BLAU, *Zur Einl.*, p. 66), and an old ב and a new צ could easily be confounded. And in some forms of the Aramaic characters (especially the

* [מוצא שפתים or מוצא פה = Assyr. *çît pî*, DELITZSCH, AHW 238ᵇ below; *cf.* DRIVER on Deut. 23,24. — P. H.]

PROPHECY 4.

(58, 1-12; 13. 14)

See *Intr. Is.*, pp. 323-328.

It is difficult to divide this prophecy into four-line stanzas (see on v. 11).

58 (3) חפצכם; so HOUB., LOWTH, OORT, GRÄTZ, with 𝔊𝔖𝔍𝔗. *Cf.* v. 13. 𝔐 חֵפֶץ, the mark of abbreviation having been overlooked.

וכל עֲבֹט בְּיֶדְכֶם (Deut. 24, 10-13); so KLOST. 𝔊 καὶ πάντας τοὺς ὑποχειρίους, *i. e.* וכל בידכם. ΣΘ, καὶ πάντας τοὺς ὀφειλέτας (or χρεωφειλέτας) ὑμῶν; 𝔍 *et omnes debitores vestros*, either guessing, or reading some phrase, of which ידכם formed a part (comparing Deut. 15, 2?). 𝔐 וכל עַצְּבֵיכֶם, which cannot be explained quite naturally (see DILLM. and DEL.). It seems that ד became obliterated in בידכם, and the half-effaced בט in עבט became צ.

(4) רֶשַׁ; so HOUB., LOWTH, OORT, KLOST., GRÄTZ, with 𝔊 (ταπεινόν). 𝔐 רֶשַׁע; *cf.* v. 6, where, however, רשע is much more suitable than here.

(6) + נְאֻם יהוה; so DUHM, GRÄTZ, with 𝔊. Thus we obtain at least an imperfect hemistich.

חָמָס (‖ רֶשַׁע, as Prov. 4, 17). 𝔐 מוטה, from the parallel stichus, against the parallelism. In Ez. 9, 9 CORNILL rightly (as it seems) emends מטה into חמס; ח dropped out, ס became ט, and ה was added to make sense. 𝔊 (Is.) reads מוטה both times, and *interprets* this vague word of unjust contracts for loans of money (συνάλλαγμα, συγγραφή). GRÄTZ's correction of the second 'מ into מַשָּׁאָה overlooks this, and so does WEIR's remark on the Versions in *Proph. Is.* 2, 171. On HITZ.'s correction of the first 'מ (also of 'מ in v. 9) into מַטֶּה, adopted by KLOST., see DILLM., DUHM.

תְּנַתֵּק; so DUHM, with 𝔊. 𝔐 תנתקו. Similar errors are not unfrequent.

(7) ועניים מרודים. The latest and most exhaustive of grammarians (KÖNIG, ii, 1, p. 128) has no doubt that 'מ is *abstr. pro concr.*, and in apposition to עניים. The latter part of this theory is most improbable. If these two nouns are in apposition, 'מ ought to be either a plur. adj. or a plur. part., as the Versions (to which KÖNIG refers) appear to have taken it. Nor is the former assumption much more natural. An abstract subst. between two adjectives is very much out of place. The traditional interpretation transmitted by the Versions (𝔊 ἀστέγους; 𝔗 מטלטלין; 𝔍 *vagos*) was attached probably in the first instance, not to מרודים (which can hardly be correct), but either to מוּרָדִים (an unattested but perfectly possible Hof. from רוד) or to נודדים. It is difficult to decide between these. For the former, *cf.* 𝔗 Hos. 7, 12, אֲטַלְטְלִנּוּן, where 𝔐 has אוֹרִידֵם, but 𝔗 evidently reads אֲרִידֵם. For the latter, *cf.* 𝔗 Is. 16, 2. 3; Hos. 9, 17.

(8) יְאַסְפֶךָ (52, 12); so OORT, DUHM. 𝔐 יַאַסְפֶךָ.

(10) לַחְמְךָ; so LOWTH, GRÄTZ (*Monatsschrift*, 1886, pp. 271 f.), OORT, DUHM, with 𝔊𝔖 and 11 MSS (KENN.; DE R.). 𝔊, it is true, now has τὸν ἄρτον ἐκ ψυχῆς σου, but ἐκ ψυχῆς is obviously a later insertion. 𝔐 נַפְשְׁךָ, which comes by dittography from the following ונפש.

(11) The first hemistich (if this term be correct here) stands alone. This arrangement seems the only one which does justice to the sense. The *garden* and the *conduit* necessarily belong to the same line. מוֹצָא מים *in English* is here best rendered *water-course*. In 41, 18 𝔊 renders 'מוצאי מ by ὑδραγωγοί; in ψ 107, 35 by διέξοδοι (similarly 2 K. 2, 21). To relieve the second hemistich of the third line it is desirable to excise מים (which is unnecessary before מימיו) and אשר. מוצא without מים occurs in the Siloam Inscr., l. 5.

[Assyr. *mûça'u* (Shalman. Col. 76), or contracted, *mûçû* has sometimes been said to mean *conduit* or *water-course*; it means rather *spring*, the source from which a stream proceeds, literally *place of issuing*. It is a synonym of *rêš êni* (راس

57 (13ª) שִׁקּוּצַיִךְ (66,3); so WEIR (*Proph. Is.*), OORT, BUDDE, GRÄTZ. 𝔐 קִבּוּצַיִךְ.

(13ᵇ) DUHM and BUDDE take v. 13ᵇ, והחוסה וגו', to be the concluding line of the first part of this prophecy. But there is no metrical necessity for this, and considerations of style dissuade from it. The editor did little more than coördinate two quite different descriptions.

(14) 𝔐 + וְאָמַר. Point rather וְאֹמַר. It is a scribe's insertion, perhaps to explain the imperative which suddenly follows: פַּנּוּ דרך (40,3) suggested taking וְאֹמַר from 40,6. The supposed speaker may be the Prophet. LOWTH, KLOST. וְאֹמַר; 𝔍 *et dicam.*

(15) בְּקָדוֹשׁ; so KLOST., with 𝔊, which gives ἐν ἁγίοις once, superfluously, in the Name of God (ἅγιος ἐν ἁγίοις), and again for the word misread (evidently) in 𝔐 as וקדוש. GRÄTZ omits וקדוש as due to repetition, but against metre. For the *Beth essentiæ*, *cf.* 40,10.

(17) בַּעֲוֹנוֹ רֶגַע; so KLOST. and similarly HOUB., OORT (*cf.* 54,7.8). 𝔊 δι' ἁμαρτίαν βραχύ τι. 𝔐 בַּעֲוֹן בִּצְעוֹ. But if any offense were mentioned, it should be idolatry.

וָאַכֵּהוּ; so OORT, DILLM., DRIVER, RYSSEL, KLOST., GRÄTZ, with 𝔊𝔖𝔍. See on 43,28. 𝔐 וְאַכֵּהוּ.

וָקֶצֹף so OORT, RYSSEL. 𝔐 וְאֶקְצֹף; GRÄTZ, with 𝔊𝔖𝔍, וָאֶקְצֹף.

(18) אמר יהוה transferred from v. 19, where ורפאתיו is a variant to וארפאהו, and, consequently, אמר יהוה, which precedes it, is the continuation of דרכיו ראיתי (DUHM). Precisely so, in 42,19 (𝔐𝔗), the variant כעבד יהוה has been introduced with the word with which it is logically connected (see note). 𝔊's rendering of v. 19 shows that the translator took the closing words to be a separate clause.

אֲנַחֵהוּ, (14,3); so KLOST. 𝔐 וְאַנְחֵהוּ (58,11); Ἀ𝔍 ואנחהו; 𝔊𝔖 ואנחמהו. Our choice, in the present context, can only lie between 𝔊's reading and that of KLOST. Unless we alter נִחֻמִים, the latter reading is preferable. *Cf.* on 63,14.

ולאבליו. 𝔊 παράκλησιν ἀληθινήν, *i. e.* אמונים (נחמים). The ordinary interpretation of לו ולא' is very questionable; the case of 56,8ᵇ is not entirely parallel. But by the connection proposed in the next note the whole context gains greatly in appropriateness of expression. Of course, the : must be shifted, so as to stand after שפתים.

+ אני. The text ran בוראאניניב. It is obvious how easily the scribe might overlook the repeated letters. To the mourners of Israel (*cf.* 61,3) JHVH restores the faculty of speech (פִּתְחוֹן פֶּה, Ezek. 16,63), which had been as it were in abeyance during their deep sorrow (Ezek. 3,15; Job 2,13). So GRÄTZ. *Cf.* ἈΣΘ, καὶ τοῖς παθεινοῖς (see FIELD) αὐτοῦ κτίζων καρπούς (καρπόν). 𝔊 does not express בורא וגו'.

ניב (Mal. 1,12), Qᵉrê. Kᵉthîb נוב. *Cf.* KÖNIG, ii, 1,53. 𝔗 ממלל, and so 𝔖, paraphrasing correctly. The *fruit of the lips* is speech (Prov. 10,31; 12,14; 13,2; 18,20). There is no occasion to define it as *thankful speech.* The sense here is more striking without this limitation. It is otherwise in Hos. 14,3.

(20) נגרשו ,ויגרשו. 𝔐 נגרש ,וַיִּגְרְשׁוּ. But גרש means *to drive away* (*cf.* Nif'al, Jon. 2,5). So, too, in Am. 8,8, read ונגרשה (but excise it as a gloss; *cf.* 𝔊). See Am. 9,5, and *cf.* Talm. *Sotah*, 34ª, which makes doubt impossible. See G. HOFFMANN, ZAT 3,122, who only omits to refer to *Sotah*, *l. c.* (*Intr. Is.*, p. 322). Just after, occurs another Talmudic word, רֶפֶשׁ. LAGARDE's emendation נרגש (*Proph. Chald.*, p. l) is plainly unsuitable.

Prophecy 3.

($56,9$-$57,13^a$; 13^b-21)

56 A composite passage (comp. *Intr. Is.*, pp. 315-323; Stade, *Gesch.* 2,70; Dillmann, *Jes.*5, p. 482). The first part ($56,9$-$57,13^a$) is in קינה-verses, grouped in quatrains, the last of which is imperfect. *Cf.* Budde, ZAT 11 (1891) pp. 239-241.

The second part ($57,13^b$-21), which has been appended by the editor, begins in double distichs (the first is incomplete), but either from the imperfection of the text or from the writer's imperfect mastery of his art it sinks at the close (vv. 17-21) into a rhythmical prose.

(10) צֹפַי, Duhm. צֹפַי עַמִּי, Budde. Kethîb צפו, *i. e.* either צְפוּ (𝔊 ἴδετε), צֹפוּ (Ginsb.), or צֹפָו (so the points). Qerê צֹפָיו, which in some MSS and editions is Kethîb.
+ הָבִין, from v. 11 (see below). 𝔊SAMrCr φρονῆσαι. So Duhm.
גֹּהרים (1 K. 18,42; 2 K. 4,34), so Grätz. 𝔐 הֹזִים, for which the not very suitable sense *wandering in their speech* has been derived from هذى. חֹזִים, as Rodwell reads with some MSS, is not more appropriate. The Versions guess.

(11) הֵמָּה רֹעִים, evidently a gloss on צֹפַי in v. 10 [ו is the *Waw explicativum*; *cf.* note on 17,8. — P. H.]; לא ידעו הבין, which follows in 𝔐 after והמה רעים, is nothing but a more correct reading of the second half of l. 2 (Duhm).
𝔐 + מִקָּצֵהוּ. Not in 𝔊, overloads the stichus (Duhm), arises out of a dittogram, and is untranslatable. Budde omits the preceding לבצעו instead.

(12) Wanting in 𝔊; the cursives which have it draw from Θ. Not otherwise suspicious.
יֶתֶר, not יֶתֶר. So Bär, Ginsburg.

57 (1) Verse 1 should clearly end at מֵבִין.

(2) + כָּל; so Duhm, to help the sense. Otherwise we must read ינוח על משכבו.
נכחות (26,10; *cf.* 33,15). 𝔐 נכחו.

(3) Verse 3 should end at תתענגו.
מנאפת וזנה; so Klost., Bredenk., Budde. 𝔐 מְנָאֵף וַתִּזְנֶה (on the difficulties of which see Del. and Dillm.).

(5) As it stands the second part of both lines is not in true קינה-metre. Budde would omit תחת both times, supplying בְּ. But v. 5 does not fit well into the denunciation, and is probably an editorial insertion (*cf.* Duhm). For the second תחת read בתוך with 𝔊.

(6) בַּחֲלֻקֵּי (1 S. 17,40)?; 𝔗 בשעיעות (in 1 S. שעיעי). 𝔐 בְּחַלְּקֵי, which perhaps combines the two views בְּחֶלְקֵי (𝔍Θ), and בחלֻקֵי (𝔗). In Am. 7,4 G. Hoffmann reads חֲלוּק for 𝔐 חֵלֶק (ZAT 3,118).
העל אלה אֶנחם. There is no place for this in the poetical scheme. It may be another insertion of the editor who (see v. 5) aims at heightening the effect. Or it may be a corruption of העלית מנחה (Duhm); *cf.* the analogous corruption in Ezek. 5,13 (see Cornill).

(8) מֵאִתּוֹ; so Duhm. 𝔐 מֵאִתִּי, perhaps through a false interpretation of זכרונך.
ותכרי; so Duhm. See Ezek. 16, and *cf.* Hos. 3,2. 𝔐 ותכרָת־.
+ ותַּרבי את תַּזְנֻתַךְ אִתָּם. Supplied by Duhm from 𝔊 v. 9^a, where it is clearly misplaced. The passage is dependent on Ezek. 16,25 f.

(9) ותָּסֹכִי; so probably Σ, ἐκοσμήθης (see Field); 𝔍 *ornasti te unguento.* This is a natural verb to go with שמן (Ezek. 16,9). 𝔐 ותָשֻׁרִי. But the verb שׁוּר = תּוּר is imaginary; Ezek. 27,25 and Jer. 5,10 (part. pl. שָׁרוֹת) are both corrupt.

(10) חרלְתְּ (ψ 49,9); so Klost. 𝔐 חַיַּת. 𝔊A חִלִּית.

(11) וּמַעְלִם עֵינַי (ψ 10,1). 𝔊 (σὲ ἰδὼν) παρορῶ. ἈΣ (*apud* Hieron.) *et negligens*; 𝔍 *et quasi non videns.* 𝔐 וּמֵעֹלָם (Bär, Ginsb., with *Complut.*; *cf.* 42,14). J. D. Mich., Lowth, Oort, Grätz read simply וּמַעְלִם, but עיני is required to complete the hemistich.
+ על כן, a fragment of a hemistich.

19 *weave.* 𝔊 at any rate had a part., but as this part. (ἐργαζόμενοι) occurs three times over in vv. 9.10, we cannot say what it was. KOPPE, DUHM, שֹׁתֹתֶיהָ; KLOST., BREDENK., שֹׁתֶיהָ *Egypt's drinkers* (*cf.* below, l. 11). 𝔐 שָׁתֹתֶיהָ *Egypt's pillars* (or *foundations*). The correction proposed is highly probable if on other grounds the passage be late; note אגמי נפש at the end of this verse (*Intr. Is.*, p. 111). שָׂכָר. 𝔐 שֶׂכֶר, elsewhere only in Prov. 11,18 (where correct שָׂכָר). The sense remains the same; for few will be convinced by GRÄTZ, who (following 𝔗, Saad., Rashi, Ibn Ezra) renders *sluices* (*cf.* סכר *to stop up*), or HARKAVY, who compares the Egyptian *secher* 'consilium,' and renders עֹשֵׂי שֶׂכֶר *agentes consilia = consiliarii* (*Journal asiatique*, mars-avril 1870, p. 184). R. STEPHENS (4º edition of Bible), DÖDERLEIN, KLOST., BREDENK., שֵׁכָר, with 𝔊𝔖 (τὸν ζῦθον, ܫܟܪܐ); *cf.* Herod. 2,77. But unless we reconstruct the verse (see DUHM), this is not probable. That עֹשֵׂי שֶׂכֶר is a unique expression (why not שכירים, or עשי מלאכה?) is justly observed by WEIR (*Proph. Is.* 2,152). But among Aramaic phrases, a single uncouth Hebrew phrase may be excused.

(12) ויֹּדְעוּ (47,12 f.); SECKER, LOWTH, DUHM, after 𝔊𝔍. 𝔐 וְיֵדְעוּ.

(13) Omit ו before התעו, with BÄR and GINSBURG.
פִּנֹּת; so GROTIUS, LOWTH, GRÄTZ, BREDENK., DUHM, with 𝔖𝔗. *Cf.* 1 Sam. 14,38; Jud. 20,2. 𝔐 פִּנַּת.

(14) בְּקִרְבָּם; so SECKER, LOWTH. See Hos. 5,4. 𝔐 בקרבה.

(17) לְחָגָּה (on the *o* sound, see KÖNIG, ii, 1, p. 506), with some MSS. 𝔐 לְחָגָּא, an Aramaizing error of the scribe (OLSH., p. 204; GES.-KAUTZSCH[26] § 80,h; but *cf.* KÖNIG, ii,1, p. 427).
[בכל עת אשר=כל אשר; *cf.* KITTEL (*alt.*). אותה refers to ארמת יהורה, and אליו to מצרים; *cf.* עליו at the end of the verse. יזכיר is impersonal (*cf.* DRIVER on Lev. 4,12; 14,4; GES.-KAUTZSCH[26] § 144,e): *Whenever any one merely mentions the name of Judah to her* (Egypt) *she will shudder, because of the purpose of JHVH Sabaoth, which He is forming against Egypt.* — P. H.]

(18) עיר החרם; so Σ𝔍Λ, Talm. *Menahoth* 110ª, and some MSS, followed by HOUB., VITR., LOWTH, GES., HITZ., EWALD, RIEHM, CHEYNE (*Intr. Is.*). With these DILLMANN is half-inclined to agree, if the whole clause may be taken as a later addition. 𝔐 עיר ההרם; so ἈΘ𝔖, followed by DEL., DUHM (with differing interpretations). 𝔊 עיר הצדק, followed by GEIGER (*Urschrift*, p. 79), BREDENK., DILLM. (doubtfully), CORNILL (ZAT 4,89), GUTHE (who makes the clause a later addition). Opinions also differ as to the right rendering of ההרם and החרם. See *Intr. Is.*, pp. 102 f., 106; BLACK's forthcoming *Encyclopædia Biblica*, s. v. *Ir ha-heres*; and on the reading of *Complut.* (πόλις αχερες), see DELITZSCH.

(20) וְרָב; so DUHM. מושיע is the only term for a deliverer of Israel in the passage alluded to (Jud. 3,9.15). 𝔐 וָרָב.

(25) בֵּרַכָהּ; so DUHM, with 𝔊. 𝔐 בֵּרֲכוֹ, in which GES. and HITZ. think that the masc. suffix may refer to ארץ, because the population of the earth rather than the earth itself is meant.

PROPHECY 2.

(56,1.2;3-8)

56 (3) הַנִּלְוָה; *cf.* v. 6. So BREDENK., DILLM., DUHM. 𝔐 הַנִּלְוָה.

(5) לָמוֹ; so LOWTH, DUHM, KLOST., with 𝔊𝔖𝔗𝔍. 𝔐 לוֹ.

(7) + יהיו, so KLOST., with 𝔊𝔗. The word easily fell out after יהם—.

54 'ת is virtually parallel to לא תקרב אליך. 𝔐 רחקי, the received exegesis of which is rather forced.

(15) A substitute for an illegible passage. See *Intr. Is.*, p. 304. [P. S. Perhaps we should read, הן גוי יְגוּרְךָ אפס מֵאִתִּי מי יָגֻר אִתָּךְ אליך יתפלל. For גור, *cf.* Gen. 49,19. יתפלל for יפול is due to GRÄTZ; *cf.* 45,14. Seeing the hopelessness of the struggle, the assailants offer prayer to Israel as a supernaturally gifted people.]

(16) לְחַבֵּל; so KLOST., whose exposition restores life and color to the passage. 𝔐 לחַבֵּל. [Contrast note on Neh. 1,7]. Tautologically, for חבל and השחית are synonyms.

(17) The last two stichi seem late. עבדי י' in 44,26 (corr. text) means the prophets; the phrase occurs nowhere else in cc. 40-55. For the form of the passage, *cf.* Job 20,29; 27,13 (DUHM).

55 (1) לֶחֶם. So OORT, RYSSEL. 𝔐 כֶּסֶף; but the reference to money is premature. 𝔐 + לכו שברו ו; a repetition against the metre (see next stichus). So DUHM. 𝔊 expresses it here, but not a second time.

(3) הַטּוּ — נפשכם. A late insertion which weakly repeats what has been already said (DUHM). 𝔊 disguises the repetition by omitting שמעו שמוע אלי in the preceding distich.

אכרתה. 𝔐 prefixes וְ.

(4) לְעַמִּים. So OORT, DUHM, with 𝔊𝔖𝔗𝔍. 𝔐 לאומים; but see next stichus.

נתתיו. KOPPE and GRÄTZ נתתיך; so 𝔖. If vv. 3.4 form together a double distich, the reading of 𝔖 becomes the more plausible. But, like DUHM, the present writer hesitates to emend so important a passage without more external authority.

(7) A late insertion (*Intr. Is.*, p. 304).

(9) כִּי־כִגְבֹהַּ (ψ 103,11); so KLOST. with 𝔊𝔖𝔍𝔗 (apparently). 𝔐 כי־גבהו.

(11) יֵצֵא (45,23); so KLOST. 𝔐 יֵצֵא.

(13) ותחת. So Q^e^rê, with 𝔊𝔖𝔍𝔗. Many MSS, and Soncino, Bresc., *Complut.*, have this in the text.

Notes on Part 5.

PROPHECY I.

(19,1-15;16-25)

Composite; rhythm and style nowhere that of Isaiah. See *Intr. Is.*, pp. 99-119.

19 (4) וסגרתי; *cf.* 1 Sam. 17,46 &c. So GRÄTZ. 𝔐 וסכרתי. [Contrast note on 9,17, p. 84, l. 53. — P. H.]

(6) והזניחו. So OLSH., A. MÜLLER, KÖNIG, &c. [*cf.* GES.-KAUTZSCH § 53,p.] 𝔐 והאזניחו. The scribe wrote 'אז, Aramaizing; the ה is due to a corrector.

מָצוֹר (WINCKLER). See on 37,25 (p. 115, l. 42). 𝔐 מָצוֹר.

(7) 𝔐 עָרוֹת על יאור, where על יאור may be variant to על פי יאור. עָרוֹת *bare places* (i. e. *meadows*?) is certainly corrupt. 𝔊's (καὶ) τὸ ἄχι τὸ χλωρόν simply shows how old the Jewish interpretation (Ibn Sarûq, Qamḥi, Saad.) is. *Cf.* MOORE's note on מערה, Jud. 20,33.

(9) 𝔐 + וארגים חוֹרָי, perhaps a gloss on שֹׁתֶיהָ at the beginning of v. 10. It is unwise to emend חורי into חָוָרוּ, with LUZZATTO, GRÄTZ, SIEGFR.-STADE, PERLES; יחורו in 29,22 is ἅπ. λεγ., and very possibly corrupt. No objection can be raised to חוֹרָי (𝔊 τὴν βύσσον), nor is SIEGFR.-STADE's transposition of וארגים and שריקות an improvement. *Cf.* DILLMANN.

(10) שֹׁתֶיהָ, from שתה, the root of Heb. and Aram. שתי (Lev. 13,48ff.); *cf.* إسْتَى *to*

53 [illegible]: see 50 10, 50 13. 𝔊 δεῖξαι αὐτῷ φῶς καὶ πλάσαι (corrupted either from πλῆσαι or from συνιεῖν αὐτῷ, as AΘ render). DUHM [illegible]. HOUB. and KLOST. simply insert [illegible]. KITTEL inclines to this. 𝔐 [illegible]. [illegible].

[illegible]: so KLOST. 𝔐 [illegible]. That the troublesome word [illegible] is merely an accidental repetition of the four preceding letters was seen by LOWTH, CORN., DUHM, LEY. But the omission of [illegible] does not bring us back to the original text, for [illegible] is an unattested construction. The writer's habit of repeating leading words and ideas suggests that, just as other leading words of the concluding stanza (v. 12) are to be met with in earlier stanzas, so [illegible] is probably to be found elsewhere in the same sense as in v. 12. Paleographically, the change is not a very difficult one. Grammatically and exegetically the gain is great.

12 [illegible]; so DUHM with 𝔊, to avoid the repetition of the same verb in l. 2. 𝔐 [illegible].

[illegible]: so DUHM, with 𝔊. 𝔐 [illegible], against the parallelism.

𝔐 + [illegible]. A gloss (DUHM). See [illegible].

54 Verses 1-6 are metrically worthy of Second Isaiah, but we can only venture to assert that they are by the author of 49 14 ff., with which their contents closely connect them. The hand of the editor is visible in vv. 15 and 17[a b], and earlier additions are not impossible.

𝔐 + [illegible]. Superfluous and metrically undesirable (DUHM).

[illegible]: so CORN., DUHM, GRÄTZ, with 𝔊 [illegible]. 𝔐 [illegible].

Both sense and metre suggest that a hemistich has fallen out (DUHM).

[illegible]: so DUHM and (virtually) CORN. 𝔐 [illegible]. If this implies that a new marriage between JHVH and Israel is thought of, it is against v. 6.

Transpose [illegible] from [illegible] to [illegible], with DUHM.

𝔐 + [illegible], the undeleted error of a scribe for [illegible] (DUHM).

𝔐 + [illegible], inserted for the sake of antithesis (cf. v. 10, 6). But metre does not favor it, and the repetition (see v. 7) is unpleasing. Not expressed in 𝔊.

[illegible]. So HOUB., LOWTH, DELITZSCH, BREDE., CORN., DUHM, KLOST., with [illegible], and some MSS (including Cod. Bab.). 𝔊 [illegible]. 𝔐 [illegible].

[illegible]. So CORN., DUHM, with 𝔊. 𝔐 [illegible]. Same error in Jer. 33, 22.

Three strophes, the last of which is completed by v. 14[a] ([illegible]).

[illegible]. KLOST. [illegible], i.e. driven away (as a wife by her husband). But the form is hardly classical (see on the gloss in 49, 21). 𝔊 paraphrases well ἀκατάστατος. Zion had been overthrown as if by a storm (29, 6), and must be rebuilt more securely.

[illegible]: note the parallelism. So WELLH. (Prol.[4] p. 415, note 1; DLZ, Aug. 2, 1890), KÖNIG, GRÄTZ, and virtually KLOST. 𝔊 supports [illegible]. 𝔐 [illegible], a picturesque expression for the black asphalt-mortar used in old buildings in Jerusalem (GUTHE).

[illegible]. So KLOST. 𝔐 [illegible] inserts the article.

13 [illegible]: so DUHM, GRÄTZ. Thus we get a good parallel to [illegible] in the next stichus. The 'children' (i.e. the inhabitants) of Zion are in fact the builders (see 49, 17, 18). Cf. Berachoth 64[a] (end), [illegible] for [illegible], where the subtlety of the exposition consists in reading [illegible] in both parts of the verse, and in limiting its reference to professed students of the Scriptures. Cf. 49, 17; 62, 5.

14 [illegible]: so GRÄTZ. The loss of an initial letter is one of the easiest of misfortunes.

* In Prol. (1895) the reference to this correction disappears; otherwise the note remains unchanged.

53 formed. But obviously [illegible] may be related to [illegible] as [illegible], and [illegible] is sanctioned by 𝔊. Many MSS and editions, however, have [illegible], which favours Lowth's view. Wellh. independently suggests [illegible] (*Prol.* [illegible]). 𝔐 [illegible]; Grätz [illegible].

(7) For 𝔐 [illegible] read, transposing, [illegible] (so Grätz, Cheyne). 𝔐 — [illegible], repeated in error from the second line (Lowth, Houbigant, Kennicott, Duhm, Grätz); cf. note on [illegible].

(8) [illegible] 𝔐 [illegible], of which there is no satisfactory explanation. [illegible]; similarly Houb., Kennicott, Lowth, Grätz, Gesenius, Ewald, Duhm, Döderlein (*Der Pent.* [illegible]), Cheyne. 𝔊 [illegible]. 𝔐 [illegible]. The text must have had [illegible]. Differently Frankel, *Vorstudien* [illegible].

(9) [illegible] — [illegible]; so Kennicott, Grätz. For [illegible] cf. [illegible]. 𝔐 [illegible] — [illegible]. If [illegible] be right, it implies that Jerusalem again presents the old contrasts of rich and poor, and that social disorders are frequent. But the parallelism is strongly against this view. The transposition of letters, and the failure to notice the mark of abbreviation, are among the best attested causes of the errors of scribes. Hence [illegible] may easily have been written for [illegible]. After this it became natural for [illegible] in the preceding stichus to be weakened into the more usual word [illegible]. The alternative is to read [illegible] (so [illegible], after Ewald), or [illegible] (Duhm), or better [illegible] or [illegible]. But whether the use of [illegible] for Heb. [illegible] in 𝔗 Prov. [illegible] (where, singularly enough, Symmachus reads [illegible]) in the wide sense [illegible] (so Duhm), may be doubted. The taste of the reader must decide whether [illegible] (Böttcher, Kittel, Duhm, Cheyne) be a sufficient correction, or strong enough in this context.

[illegible]; cf. [illegible] *Poems* [illegible] book of Job [illegible] Frankel's note on which needs correction. 𝔐 [illegible]. The text seems to be in the highest degree corrupt (Stekhoven, Lowth, [illegible]). But perhaps [illegible] or [illegible] (so *Prol.* [illegible]; Klostermann; Cheyne) is not a corruption but a substitute (an early one; see 𝔊) for an illegible word. Against [illegible] (so some MSS) see *Prol.* [illegible]. Klostermann's [illegible] (*Deut.* [illegible]) implies too much honour for the despised subject of the passage (Kent [illegible]; Bredenkamp, unpublished paper [illegible]).

(10 11) This is not the hopeless passage which some have supposed. Comparing 𝔐 and 𝔊, and taking account of the structure of the poem, it is not impossible to obtain a good sense. But the probability remains that even in a corrected text something may belong rather to the editor than to the author.

(10) [illegible]. The [illegible] of Jahvè's Servant is as strange to an Israelite as the profanation of the sanctuary (Ezek. [illegible]). Hence the writer reverts to the statement of v. [illegible], and explains it. We might, of course (assuming that the Piel of [illegible] was in use, and meant to *[illegible]*), read [illegible]. But a clearer expression is required in the introduction to what is meant to be the solution of a great religious problem. [illegible], but this is not the most natural form. 𝔐 [illegible], a troublesome Aramaism. 𝔊 [illegible], i.e. [illegible]. [illegible], perhaps a corruption of [illegible] (Klost. [illegible]), or [illegible] (Field). Kittel [illegible] for [illegible]. Duhm's reading of this clause (based on 𝔊) is too adventurous, and cannot be discussed here.

[illegible]; so Ew. (ed. 2), Cheyne, Giesebr., Döderl., Grätz, with [illegible]. 𝔐 [illegible]. The opposite error to that in [illegible].

(11) Between [illegible] (v. 10) and 𝔐 [illegible] (words of which no satisfactory explanation has been given by the older commentators) a lacuna must be supposed. The text used by 𝔊 also had a lacuna. It begun at an earlier point than the lacuna in 𝔐, for 𝔊 takes no account of [illegible], but it enables us to supply one word which is wanting in 𝔐.

— [illegible]; so Duhm. 𝔊 [illegible].

52 Book of Job. As it now stands, the poem falls into 15 quatrains, one of which, it is true, has been imperfectly transmitted. But there was probably a time when it was shorter. There is some reason to think that those portions which are here given as stanzas 1-3 and 14.15, were written after the description of the fortunes of the *Servant* as a framework to receive it. There are many corruptions of the text. In dealing with these, we must not omit to consider the poetical form of the composition, and the writer's marked tendency to link the different parts together by repeating the same ideas and the same leading words (hence a bold conjecture of KROCHMAL on stanza 11, line 1, becomes not unjustifiable; *cf.* p. 150, l. 12).

(14) עליו. So HOUB., LOWTH, DATHE, GRÄTZ, DUHM, KITTEL, GUNNING, with 𝔗𝔖. 𝔐 עליך; and so 𝔊, which has the second person throughout this verse. 𝔐, being in uncertainty, recognizes both views. But the form of vv. 13.15 makes an address to the *Servant* impossible.

כֵּן should introduce a clause in correspondence to the preceding stichus. Therefore between כֵּן and משחת words must have fallen out such as רבים יַחמדוהו. The verb should be one that expresses unambiguously the opposite of שממו, and in restoring it conjecturally we may look for suggestions to 53,2.3.

מָשְׁחָת; so GEIGER, GRÄTZ, DUHM, KITTEL, GUNNING; 𝔐 מִשְׁחַת. Was there a design in this strange pointing (LUZZ., OORT)? *Cf.* on 53,5.

(15) ישתחוו. 𝔐 יַזֶּה, i. e. *cause to spring up* (DILLM., DUHM, DRIVER, &c.). The objections to this rendering of יַזֶּה have been set forth by G. F. MOORE (*Journ. of Bibl. Lit.*, Boston, 1890, p. 221) and the present writer (*Proph. Is.*3, p. 167). The *sense* proposed is, however, an appropriate one. We might read יַתִּר (so *Proph. Is.*); ז might easily have come out of a fragment of ת, and ה be an augmented ר. ויתר with the *object* גוים occurs in Hab. 3,6. But does not the parallelism suggest that גוים is the *subject*? Moreover 𝔊 has θαυμάσονται. MOORE would therefore read ירנו (*cf.* Jer. 33,9). A still better parallelism will be produced by reading ישתחוו; *cf.* the parallel passage 49,7. The middle letters may have become effaced, and י////וו have been misread יזה. 𝔗's ישתקון (= ידמו) seems a guess.

53 (1) This verse should be linked with 52,15^b. On the rendering, *cf.* GIESEBRECHT, *Beitr.* p. 159, whose exegetical view, however, supported by BUDDE (TLZ, May 23 '96, col. 287) the writer is unable to accept.

(2) לפנינו; so EW., CHEYNE, OORT, GIESEBR., GRÄTZ. 𝔐 לפניו, against which see *Proph. Is.*3, 2,43.

𝔐 + ונראהו. ‸ DUHM. מראה (in the following line) was accidentally written twice over, and the second time misread to make sense.

(3) [𝔐 נִבְזֶה וַחֲדַל אישים is very difficult. ח arose out of ק (phonetic confusion; *cf.* above, p. 109, l. 49; p. 110, l. 34), ד out of ה. אישים is mainly a dittogram. Read נבזה הוא ונקלה. Note the abundance of the letters ה and ו; הו precedes. הוא is logically indispensable (KLOST., GUNNING); GRÄTZ prefixes it, but see v. 7.]

(4) LOWTH and BLEEK הוא סְבָלָם, with 𝔖𝔍, and some MSS and editions. Other MSS give הוא as Q^erê.

(5) מְחֻלָּל *dishonored*; so Α, βεβηλωμένος. See on 51,10, where, however, the Poel part. has a more special application. The parallel verb דכא covers the cognate senses of affliction, humiliation, ill-treatment. 𝔊 sometimes renders ταπεινόω (ψψ 34,19; 71,4; 88,11). 𝔐 מְחֹלָל. But the traditional belief in a Poel and a Poal of חלל meaning *to pierce, to be pierced*, though found as early as 𝔊 (Job 26,13; Is. 53,5) is very questionable, and the language of v. 10^a (see below) favors מְחֻלָּל.

LUZZ. and OORT, שְׁלוּמֵנוּ — ובחברתו. These scholars suppose 𝔐's pointing to have a theological origin. 𝔗 in fact finds a reference to the *instruction* which was Israel's *peace* and to the *attachment* (חִבְרָה) to the words of the Lord through which Israel's sins would be forgiven. Thus the Prophet's hard saying was trans-

51 are in strict קינה-metre (*cf.* BUDDE, ZAT, 11, 1891, pp. 238f.). V. 18, however, is no part of the poem, with which its contents are not quite consistent (see DUHM). It may have been taken from an elegy on Jerusalem. To assume, with LEY (*Hist. Erkl.*, '93, p. 66), such an origin for vv. 17-20 as a whole, or at least for vv. 18-20 (EW., DILLM.), is needlessly to spoil the poem. That a phrase in v. 20 reminds us of Lam. 3,19 and 4,1, is unimportant. As BUDDE first pointed out, the phrase is metrically superfluous, and no doubt an interpolation.

(17c.22c) 𝔐 + כוס. A gloss on קבעת. So LAG., DUHM, KLOST., RYSSEL. 𝔊 simply τὸ κόνδυ. There is an exact parallel in v. 1.

(19) ינחמך; so LOWTH, LAGARDE, GRÄTZ, CHEYNE, BREDENK., RYSSEL, with 𝔊𝔖𝔗𝔍. 𝔐 אנחמך. *Cf.* HAUPT, *Zeitschrift für Assyriologie*, 1887, p. 275.

(20) [P. S. To keep 𝔐 כתוא מכמר (for כתאו במכמר) seems to me impossible. בתוך כרמם would not make a good sense. Read, perhaps, בתוך חֲרָבֹת. Final כ was lost through the proximity of ת. חרבת became, by corruption of ח into כ, ב into מ, and ת into ם, כרמם, whence מכמר.]

(22) 𝔐 + אדניך, (וְאלהיך). 𝔊 Κύριος ὁ θεός (text had 'אלה). Metre favors the omission. Transpose, for metre's sake, the two parts of the third line, with DUHM.

(23) מוניך; *cf.* 49,26. So SECKER, LOWTH, EW., KLOST., with 𝔗. מעניך, GRÄTZ. 𝔐 מוגיך. But הוגה does not mean *to oppress* (see on 27,8). 𝔊 τῶν ἀδικησάντων σε. + וביד מְעַנַּיִךְ. 𝔊V corr. AMrCr has καὶ τῶν ταπεινωσάντων σε (𝔊V originally omitted καί), *Cf.* 60,14. DUHM, וביד מוניך, but less probably.

52 (2) שביה, OORT, BUDDE, DUHM. 𝔐 שבי.
התפתחי Qerê; התפתחו Kethîb. Soncino Bible and *Complut.* have Qerê in text; so the Versions.
After v. 2 two lines are still required to complete the stanza.

(5) הנה משל היו מיחַלי לי; *cf.* ψψ 31,25; 44,15. So KLOST. 𝔐 הִנֵּם משְׁלָו יְהֵילִילוּ. But יהֵילילו is a very questionable form; it should be יְיֵלִילוּ (see on 15,2). 𝔊 θαυμάζετε καὶ ὀλολύζετε, but this, and indeed the whole verse in 𝔊 is unsuitable to the context (*cf.* Rom. 2,24). 𝔗 presupposes 𝔐's text, except that the translator may have conjectured יתהללו, which RYSSEL adopts.
מְנֹאָץ; so LUZZATTO, CHEYNE, OORT, RYSSEL, DUHM, GUNNING. 𝔐 מִנֹּאָץ, which combines two possible readings מְנֹאָץ and מִתנאץ (KLOST.). *Cf.* on 59,3. LUZZATTO, however, suggests that a religious scruple is the true cause of the strange punctuation.

(6) 𝔐 + לכן. 𝔐 gives two forms of text, לָכֵן and לכן ביום ההוא. The latter (*cf.* 𝔊𝔍) is to be preferred.

(7) הֵן ממַהֲרות; 𝔐 הנני: מַה־נָּאווּ. But הנני (which 𝔊 attaches to v. 7) is clearly to be disconnected from המדבר, while, not less clearly, it is the speed and not the comeliness (מה־נאוו; *cf.* Cant. 7,2) of the feet of the messengers which calls for notice. *Cf.* Nah. 2,1a. KLOST. prefers הִנֵּה ממַהֵר אני; GRÄTZ, מהרו.
+ בא גֹאֲלֵךְ (line 3). So BUDDE for metre's sake.

(8) [𝔐 קול. GRÄTZ, better, -כָּל.]

(10) The third line of the stanza seems to have been lost. From מתוכה in v. 11 we may infer that it contained a reference to Babylon.

(13-53,12) On the criticism of this passage, see *Intr. Is.*, pp. 304ff., and *cf.* DUHM's *Jes.*, and SCHIAN, *Ebed-Jahwe*, pp. 33ff. It is highly probable that this prophetic poem in something like its present form existed before the Prophecy of Restoration (*i. e.* the main part of cc. 40-48) was composed. That the writer made use of some earlier composition of the nature of a threnody on some prophet like Jeremiah, is a speculation which, however natural, further research shows to be unnecessary. Still, it is very possible that the fate of Jeremiah floated before the mind of the writer, and also that he was partly influenced by some earlier form of the

51 vv. $4^b.5^b$ imply acquaintance with 42, $1^b.4^b$, and that they are also not consistent with the context which pronounces a fearful doom on the nations. Strictly speaking, no doubt, they are inconsistent, and there is no difficulty in supposing that the inserter of the Songs introduced these passages.

(6) Either הביטו or מתחת is an interpolation according to DUHM. Possibly, but not certainly.

כָּעָשׁ נִדְכָּאוּ *are* (shall be) *reduced to dust as by the moth.* 𝔐 כעשן נִמְלָחוּ. נמלחו (if there can be such a word) would mean *are torn to rags.* This at any rate can have no relation to smoke which (*cf.* ψψ 68,3; 102,4) is completely dispersed by the wind, and *leaves not a wrack behind. Smoke*, however, is not the most natural figure here (*cf.* כנים in next line). The ן in עשן may be due to the repetition of the initial letter of the next word. 𝔊 ὡς καπνὸς ἐστερεώθη, *i. e.* כעשן רָקְעוּ. For the use of דכא, *cf.* Job 4,19, on which see HITZIG, and for the twofold application of כְּ, *cf.* ψ 102,4.5.

תֵּבֵל, which may easily have fallen out after תבלה (DUHM). Thus line 3 becomes complete. Assonance as in 24,4.

כִּנִּים. So WEIR (*Proph. Is.*3, 2,166). 𝔐 במו־כן. [It seems most probable, however, that this should be כחֲגבים (*cf.* 40,22). ψ 90,9 contains a somewhat similar corruption: 𝔐 כמו־הֶגֶה should be כחגבים, parallel to כקוּרֵי עכביש, represented by 𝔐 כי כל בעברתך; *cf.* RUBEN's correction of כי שבבים in Hos. 8,6.]

תֶּחְדַּל. So OORT, DUHM, KLOST., RYSSEL, with 𝔊𝔍, and probably 𝔗 (לא יתעכב). 𝔐 תֵּחַת.

(8) The second יאכלם injures the metre, and adds nothing to the sense.

(9.10) A fragment. Five *perfect verses* (BUDDE) in the strictest קינה-metre.

(9) המַּחֲצֶת; *cf.* Job 26,12. So HOUB., LAG., DUHM, KLOST., RYSSEL, GUNKEL, with 𝔍𝔗. 𝔐 הַמַּחֲצֶבֶת (*cf.* v. 1, Pual, חֻצַּבְתֶּם).

מְחַלֶּלֶת; 𝔐 מחוללת. *Cf.* Job 26,13. Granting a reference to the story of Marduk's contest with the dragon *Tiâmat*, it is natural to expect a stronger expression than 𝔐 gives us. Marduk's vengeance was not satisfied without ignominious treatment of the dragon's dead body; Hebrew writers transfer the exploit of Marduk and its chief attendant details to JHVH. In two passages 𝔐 recognizes the sense of dealing ignominiously with a dead body as attaching to חלל (Ezek. 28,9; 32,26), though some, of course, may be inclined to alter these passages, with CORNILL. Into the difficult question of the meanings of חָלַל we need not enter here. Read, critically, GUNKEL, *Chaos*, pp. 31.33f. (notes), and see on 53,5.

(10^b) הַשָּׂמָה should be accented as a participle. See DRIVER, *Sam.*, p. 58; GES.-KAUTZSCH § 138, k.

(11) Inserted from the margin. See 35,10.

(12) מנחמך; so DUHM and virtually KLOST., with 𝔊. 𝔐 כם—, an error caused by a wrong grouping of the letters of the text.

מִמִּי דאגת; so virtually KLOST. 𝔊SAMr τίνα εὐλαβηθεῖσα (*cf.* 57,11 𝔊). 𝔗 also expresses מִמִּי. 𝔐 מִי־אַתְּ.

(13.14) The editor has made sense as well as he could of an imperfect text. 𝔊, at least in v. 14, is less scrupulous, and apparently invents.

(15.16) On this most unoriginal passage see *Intr. Is.*, p. 303. KITTEL agrees that it is probably an insertion.

(16) לנטות (*cf.* v. 13); so HOUB., DUHM, RYSSEL, GRÄTZ, with 𝔖. 𝔐 לִנְטֹעַ. The text probably had לנטו׳, which the copyist misinterpreted.

(17-52,12) Apart from 52,3-6 (a late insertion, on which see *Intr. Is.*, pp. 303f.), this is a poem in five stanzas, seven double lines to each stanza. Parts of it indeed

legitimate consequence of DILLMANN's critical argument (*Jes.*[5], p. 437); but this argument is not so strong, as DILLM. thinks it. Still weaker is DUHM's position, correcting as he does צדיק into עריץ. But whether כי be correct before כה אמר יי' may be doubted. It seems to have arisen from a wish to justify the (corrupt) reading צדיק, and would be better expunged.

50 (2.3) See on chapter 49, p. 144, l. 46.

(2) תיבש; so LOWTH, GUNKEL (*Chaos*, p. 98), with 𝔊. 𝔐 תבאש.
ובהמתם בצמאה; so GUNKEL. 𝔐 וְתָמֹת בַּצָּמָא. DUHM has a similar suggestion, but does not see that ותמת is a corruption of ובהמת' (the mark of abbreviation was neglected).

(4-9) Another poem on the עבד יהוה. It is in three quatrains of double lines, strict enough to be called קינה-verses. *Cf.* BUDDE, ZAT 11 ('91) p. 238.

(4) להחיות (*cf.* ψ 119,50). 𝔐 לָעוּת; so apparently 𝔊, which (like AV) derives the word from עֵת. 𝔗 לאלפא, *i. e.* לרעות (*cf.* Prov. 10,21; Eccles. 12,11), which KLOST. accepts, but which hardly suits יעף. GRÄTZ לַעֲנוֹת. The line is imperfect; a word qualifying דבר, such as נִחֻמִים or נחמה, may have fallen out.
𝔐 + יעיר בבקר, a variant to the three following words, which overloads the verse (DUHM). For a more difficult view, see BUDDE, ZAT 11, 238.

(5) 𝔐 + אדני יהוה פָּתַח לִי אֹזֶן, a variant to בבקר יעיר לי אזן (DUHM), shown to be incorrect by its being too long for the first part of [a].

(6) כלמות; *cf.* Jer 23,40. So DUHM. 𝔐 כלמות.

(10.11) A late insertion (*Intr. Is.*, pp. 302 f.; *cf.* SCHIAN, p. 32; LAUE, pp. 9ff.). The metre is that of vv. 4-9; it is in the language and ideas that the writer betrays his later date.

(10) ישמע. So OORT, DUHM, with 𝔊. 𝔐 שֹׁמֵעַ.

(11) מאירי (27,11); so SECKER, BREDENK., OORT, DILLM., RYSSEL, DUHM, KLOST. 𝔐 מאזרי.

51 (1-8) Five quatrains of double lines. The second quatrain is imperfect.

(1) 𝔐 + בור. A gloss on the rare and ambiguous word מקבת, which might mean *hammer*. So DUHM. Metre gains by its omission. *Cf.* on vv. 17.22.

(2) חוללתכם. So GRÄTZ (*cf.* DUHM). 𝔐 תחוללכם.
וַאֲבָרְכֵהוּ &c.; so DRIVER, MOORE, OORT, DILLM., DUHM, KLOST., GRÄTZ, DILLM.-KITTEL, with 𝔊𝔗. 𝔐 gives ו *copulative*.

(3) ערבתה כגן יהוה, in the second line, transposed on metrical grounds.
A line seems to have fallen out, containing an exhortation to be of good cheer.

(4) LOWTH, J. D. MICH., BREDENK., OORT, RYSSEL, GRÄTZ, BUHL read עמים, לאומים, with 𝔖 and 2 MSS (KENN.). Some MSS hesitate, combining עמי with לאומים; so too, 𝔊, which gives ὁ λαός μου and οἱ βασιλεῖς (the latter, a free rendering to improve the parallelism). The context speaks decidedly for ִ—ים. But 𝔐's לאומי (*cf.* 55,4) must be excised as against the metre. לְאֻמִּי may have sprung from a faulty repetition of לי עמי(א).
גוים; *cf.* 42,6; 49,6. So KLOSTERMANN, with 𝔊. 𝔐 עמים.

(5) ארגיע אקריב (*cf.* Jer. 49,19); so BACHMANN, and similarly OORT and DUHM. 𝔊 ἐγγίζει ταχύ. 𝔐 ארגיע: קרוב. The metre of the two neighboring lines gains, and in v. 4 the sense. 𝔗 leaves ארגיע unexpressed.
יֵצֵא, *cf.* v. 4; 62,1. 𝔊 ἐξελεύσεται.
The last clause of v. 5 is a variant of the preceding second hemistich of 5[b], and should be omitted.

(4[b].5[b]) KOSTERS, who (rightly) considers the Songs on the Servant of JHVH to have been inserted in Is. 40-55 by a later hand, points out (*op. cit.*, p. 589) that

49 (5ᵇ) Happily combined by DUHM with v. 3 as the first half of the second quatrain. וְאכבד; so OORT, DUHM, KLOST. 𝔐 וְ.

(5ᵃ) Heb. text + לא, i. e. *not* (so ΘΣ𝔗), or *to him* לו (so Qᵉrê, with 𝔄𝔗). Some Heb. MSS give לו in text. Most moderns read לו, or take לא as = לו. But an examination of the 15 passages in which the Masorah would have us undoubtingly read לו for לא (our passage is one of two *doubtful* ones) justifies caution. See especially 9,2, where the case is almost exactly parallel (note *e. g.* the unusual position of לו, if לו be correct). In our passage ל is most probably a repetition of the preceding letter, and א is a record of a second reading אאסף, between which and the reading יאסף the scribe was in some hesitation. 𝔊 καὶ Ισραηλ συναχθήσομαι, *i. e.* אֵאָסֵף. Our choice lies between אֵאָסֵף and יֵאָסֵף. (KLOST. prefers לֶאֱסֹף).

(6) 𝔐 + ויאמר, which in our text has become superfluous.
𝔐 + מהיותך לי עבד, which produces (with נקל) a most awkward construction, and spoils the metre. Omit, with DUHM. SCHIAN (*Ebed-Jahwe*, pp. 24f.) objects that v. 5 is also expressed awkwardly. But v. 5 is clearness itself compared with this *barbarous clause* (DUHM); and metre, too, has its rights.
נצורי Qᵉrê; נצירי Kᵉthîb (*miswritten*, KÖNIG ii, 1, p. 131).

(7) לנבזה. So SECKER, LAG. — LUZZATTO, KLOST., בְּזֹה. 𝔐 לִבְזֹה (see next note).
למתֹעב. So LUZZ., CHEYNE, OORT, GUTHE, DUHM. 𝔐 למְתָעֵב, perhaps mispointed out of reverence (LUZZ.). *Cf.* on 52,14.

(8) וְאתנך, וְאצרך. *Cf.* on 42,6. 𝔐 — וְ, — וְ.
לברית עם has the appearance of being an editorial insertion from 42,6 (DUHM), where it is used with a different reference.

(9) + כל, so DUHM, KLOST., with 𝔊.

(11.12) There seem to be *lacunæ*. In v. 12, supply with DUHM (*cf.* Deut. 28,49).

(11) הרים. So GRÄTZ with 𝔗𝔖. 𝔊 (πᾶν) ὄρος. 𝔐 הָרַי. The text originally had הרי', *i. e.* הרים. If any word had a suffix it would, of course, be דרך.
ומסלת. So GRÄTZ, with 𝔗𝔖. 𝔊 καὶ πᾶσαν τρίβον. 𝔐 ומסלֹתַי. Same error in 38,20.

(12) 𝔐 + מצפון ו, added from ψ 107,3 (*Intr. Is.*, p. 275).
סוּנים; *cf.* Ezek. 29,10; 30,6. See *Intr. Is.*, *l. c.* GRÄTZ סונה. J. D. MICHAELIS, DÖDERLEIN, KLOST. make סינים = סונים.

(13) יפצחו Kᵉthîb, with 𝔊Σ; ופצחו Qᵉrê, with the Soncino Bible, *Complut.*, and other good editions, 𝔄𝔖𝔗𝔍.

(15) The passage may be carelessly written, but requires neither DUHM's nor WINCKLER's correction (*Altor. Forsch.* 1, 194).

(16) KLOST. על כפי, with 𝔊. (The text had כפי'; 𝔊 overlooked the abbreviation. A suffix is, of course, needless). Read, perhaps, על כפות ידי, with 𝔖 and Apoc. Baruch 4,2 (CHARLES, p. 6).
+ ציון; *cf.* English translation, p. 211, l. 15.

(17) בֹּניך; so LOWTH, BREDENK., BRIGGS, DUHM, KLOST., GRÄTZ, with 𝔊𝔍𝔗𝔄, and Cod. Bab. (*primâ manu*). LAG. (*Sem.* 1, 4) בְּנָיִךְ(?). See on 54,13; 62,5. 𝔐 בָּנַיִךְ.

(19) The *lacuna* (see v. 19ᵇ) existed in 𝔊's text. D. H. MÜLLER's attempted strophic arrangement (*Proph.* 2, p. יח) only increases one's conviction that the text is imperfect.

(21) 𝔐 + גֹלה וסורה, which is simply due to dittography, being miswritten for גלמודה (RUBEN). Not in 𝔊; ‸ DUHM. *Cf.* on 54,11, and see *Intr. Is.*, p. 259,(r).
ואלה second time (21ᶜᵝ); so LOWTH, KLOST., with 𝔊𝔗𝔍. 𝔐 ‸ ו.

(24) עריץ; so 𝔖𝔍 (no doubt by conjecture), HOUB., LOWTH, EW., WEIR, CHEYNE, BREDENK., OORT, RYSSEL, GRÄTZ. 𝔐 צדיק; so DEL., DILLM.

(25) DUHM boldly transposes the opening words to the beginning of v. 24. This is the

48 which begins with שמי. Probably the scribe wrote למען twice over by accident, overlooking שמי, and a subsequent corrector appended a י to each word to make sense.

יֵחַל. So 𝔊 (ὅτι τὸ ἐμὸν ὄνομα) βεβηλοῦται. But 𝔍𝔗𝔖 express אֲחַל; so HOUB., KLOST. (*cf.* Ezek. 22,26).

(14) 𝔐 + יהוה, ^ 𝔊. An explanatory gloss, inserted after the next word had been misread.

הֵביאו; see v. 15^{b}. So KLOST. The question extends to the end of v. 14; then follows the answer. 𝔐 אֲהֵבו.

ויודיע זְרֹעוֹ בכשׂרים. 𝔗 ותקוף דרע גבורתיה יגלי בכסדאי. 𝔍 *et brachium suum in Chaldæis.* 𝔊 τοῦ ἆραι σπέρμα Χαλδαίων, *i. e.* לשׂאת זרע כ׳, which has suggested the not very probable corrections, וּשְׂאֵת זְרֹעוֹ בכ (KLOST.) and ובזֶרַע כ׳ (DUHM). GIESEBR. (*Beitr.*, p. 161), רצֹנו. HOUB., DEL.^{3}, CHEYNE^{3} have already corrected בכשׂדים.

(15) וְאצליח; so OORT, GUTHE, DUHM, with 𝔊𝔖. 𝔐 וְהצליח.

(16) 𝔐 + קרבו אלי שמעו זאת. A later insertion, which obscures the sense, and is perhaps a variant of v. $14^{a\alpha}$.

מעת יהוה השמיעני; *cf.* Jer. 6,15. So KLOST. 𝔐 מעת היותה שם אני.

ועתה אדני יי׳ וגו׳. Unless, with GIESEBR., we regard the Prophet as the speaker throughout v. 16, this last clause must be a gloss (so OORT, DUHM, SCHIAN). It is unmetrical. 𝔗 prefixes the words אמר נביא. See *Intr. Is.*, p. 302.

(19) DUHM reads צאצאיו, and excises מעיך as a faulty repetition of מעתיו. But מעיך alludes to ממעי in v. 1. Regular metre is not to be required in a late insertion.

כעפר הארץ גם עתה, following 𝔊. 𝔐 has simply כמעֹתיו (so, without ו, BÄR, GINSB.), and then, without any link of transition, לא יכרת. But כמעתיו, if genuine, can only mean *like the pebbles of the sea*, the suffix referring to הַיָּם in v. 18 (end); see 𝔗𝔍, and *cf.* the Targumic use of מָעָא for a small coin. *Grains of sand* (ἈΣΘ), seems a purely imaginary sense. 𝔊's reading is in itself probable (*cf.* Gen. 13,16; 28,14), and גם עתה (οὐδὲ νῦν) enables us to account for כמעתיו. כעפר הארץ must either have dropped out of the text of the MS which the editor used, or have become illegible. The editor, therefore, deciphered the next group of letters so as to produce a figure parallel to כַּחוֹל; ג became כ, and ה became יו. The occurrence of a final ם in this group is not adverse to this view, for as BLAU has shown (*Zur Einl.*, p. 105) the so-called final and non-final forms of certain letters were used promiscuously down to the close of the first century (*cf.* above, p. 89, l. 46).

(21) [The two hemistichs of the first line had better be transposed. — P. H.] See, however, note on 14,8 (p. 124, l. 37).

APPENDIX TO PROPHECY 3.

(cc. 49-55)

49 This chapter (which should have included 50,1-3) shows much variety of metre. Verses 1-6 form the second of the inserted poems on the עבד יהוה. It is in six quatrains; the metre is that of 42,1-4. The short lyric in v. 13 is parallel to that in 44,23. The remainder is less uniform. Possibly 50,2.3 is a quotation. It differs from the passage with which it is connected by its close approximation to syllabic metre. All the stichi, except that beginning הקצור (in v. 2^{b}), have either six or seven feet, and it is conceivable that מפדות in the stichus referred to may have been inserted by a later editor.

(3) 𝔐 + ישׂראל; so all the Versions. One MS (KENN.) omits it, and so, on exegetical grounds, do J. D. MICH., GES. (in 1821, but not in 1829), BREDENK., KLOST., DUHM, SCHIAN. It is a gloss, suggested by 44,23; *cf.* the glosses in 𝔊 at 42,1.

47 (12) 𝔐 + באשר יגעת מנ׳. An imperfect quotation from v. 15, which spoils the metre (DUHM).

(13) עֲצָתֵךְ; so SIEGFR.-STADE. 𝔐 עֲצָתָיִךְ, a confusion of עצתך and עצתיך. הברי Q^e^rê; הברו K^e^thîb. The word is probably corrupt, but the sense (see 𝔗) is clear. The division of the first two stichi is difficult. 𝔐 + עליך; unmetrical and superfluous (DUHM). *Cf.* on v. 11.

(14) For the gloss v. 14^c^ see above, p. 142, ll. 11.15.

(15) באשר, following the variant in v. 12. 𝔐 אשר. 𝔐 + סחריך, a gloss, suggested by 13,14; Nah. 2,16, but destructive of the consistency of the stanza. In 𝔐 it stands before, and is connected with, מנעוריך. But 𝔗 places it after מנ׳, which seems to represent an earlier stage in the tradition. The variant in v. 12 does not recognize סחריך. The alternative to this view is to read שֹׁחריך *thy enchanters* (EWALD), and to place it after כן היו לך. The scribe may have omitted it by accident, and have repaired his error by inserting the word after מנ׳. But the ס constitutes a difficulty; ס and שׂ are more easily confounded than ס and שׁ. The (probable) occurrence of שַׁחְרָהּ (inf. Piel from שחר *incantare*) in v. 11 [contrast above, p. 142, l. 48] is also rather adverse to this view.

48 A highly composite work. On the later insertions see *Intr. Is.*, pp. 301 f.

(1) וּמִמְּעֵי, SECKER, DUHM, GRÄTZ, LOEB. 𝔐 וּמִמֵּי. 𝔊 ἐξ Ἰουδα. 𝔗 ומזרעית.

(2) לא באמת — נקראו. So (but with different views of לא) KLOST., DUHM. For the meaning, see *Intr. Is.*, p. 54. 𝔐 places : after בצדקה, but this makes it difficult to explain the כי which follows, unless indeed, with GRÄTZ, we read הֲכִי (*cf.* on 2,6, p. 79, l. 36).

(3) וָאַשְׁמִיעֵם; so BREDENK., GIESEBRECHT, OORT, DILLM., DUHM, and presumably DRIVER (*Tenses*³, p. 216, note 4). Note וַתָּבֹאנָה. 𝔐 — וְ. The hesitating inconsistency of the pointing is characteristic of the early interpreters. See on 42,6.

(6) 𝔐 חזה כלה. This does not suit the context, and seems the editor's conjectural emendation of an illegible passage (DUHM). ואתה; so DUHM. 𝔐 ואתם. A familiar type of error (*cf.* 30,32). תעיד; so DUHM; GIESEBR. תעידו. *Cf.* 43,10.12; 44,8. 𝔐 תגידו; but הגיד has the special sense of *prophesying* (so v. 5). 𝔊 expresses תֵּדְעוּ. ובצרות; *cf.* Jer. 33,3. 𝔐 ונצרות. But *secret things* is an imaginary sense (see on 65,4), and *things safely kept* will not suit here. [In the beginning of the Cuneiform Account of the Flood *amât niçirti* (lit. *word of treasuring-up*) is used for *secret, mystery*. The Babylonian Noah, *Xasîs-atra*, begins his story as follows: *Luptî-ka, Gilgameš, amât niçirti | u pirista ša ilâni kâša luqbî-ka* 'I will reveal to thee, O Gilgamos, the mystery, and the decision of the gods will I announce to thee;' *cf.* DELITZSCH, AHW 552^a^; JASTROW, *Religion of Babylonia*, p. 495. — P. H.]

(7) ולפנים; *cf.* 41,26. So KLOST., SIEGFR.-STADE. 𝔐 ולפני יום. 𝔊 προτέραις ἡμέραις.

(8) נִפְתְּחָה; so LOWTH(?), GRÄTZ, with (perhaps) 𝔍𝔖. 𝔊 ἤνοιξα. 𝔗 ארכינתא. 𝔐 פִּתְּחָה. But the intransitive use of פִּתַּח is to be rejected. *Cf.* on 60,11.

(9) אחמל עליך; *cf.* Jer. 13,14. So GRÄTZ. 𝔐 אֶחֱטָם־לָךְ, which is not translatable without violence (see Qamḥi).

(10) 𝔐 בכסף. J. KENNEDY, ככסף, rendering, *I have refined thee, but not like silver; I have* [instead] *tried thee in the furnace of affliction.* 𝔍 also *quasi argentum.* 𝔐 בחרתיך, which need not be corrected into בחנתיך (so J. KENNEDY), the form of the stem being Aramaizing (GES. *Thes.*, p. 199). But *cf.* Jer. 9,6. 𝔍 wrongly *elegi.* חִנָּם; *cf.* 52,3.5; Ex. 21,11. So KLOST., who also wrongly changes בְּכוּר into כִּכַּר (see on 1,25, p. 111, l. 48).

(11) למען שמי; so DUHM. 𝔐 למעני למעני. Against this, note: (*a*) that יֵחַל in the next stichus implies an omitted שמי; (*b*) that כבודי, which follows presently, also points to שמי; (*c*) that vv. 9.10 are most easily explained as qualifying and limiting v. 11

46 of Hithp. שמם. KLOST. also quotes 𝔍 as giving *confundamini*. But the right reading is that of 𝔍ᴬ, viz. *fundamini* (*cf.* 𝔍's Commentary). The reciprocal reference of התבשׁשו (LAGARDE, GRÄTZ, CHEYNE, LOEB), makes it a less probable correction. 𝔖 presupposes התבוננו, perhaps guessing.

(11) עצתו Kᵉthîb; עצתי Qᵉrê, and some old editions, with 𝔊.

(12) (לֵב) אבדי, KLOST., BREDENK., DUHM, with 𝔊. 𝔐 אבירי.

47 The metre and the strophic arrangement are clear, thanks to the insight of BUDDE, who detected the so-called קינה-metre. This scholar, however, finds only 10 verses out of 36 imperfect in metre; DUHM, facing the textual problems more boldly, has advanced some steps further. V. 3^a and v. 14^c must be regarded as later insertions (DUHM), which prove the freedom with which early scribes treated their texts, and the interest which triumphant outbursts like c. 47 excited in them. In both cases both metre and sense gain by the omission of these passages. V. 14^c may proceed from the writer of 44,16. In v. 3^a a third גלה (see v. 2^a and ^{b}) can readily be spared. D. H. MÜLLER's arrangement of the stanzas (*Propheten*, 1,178; 2,16) lacks a basis of thorough textual criticism, but there is room for a renewed attempt to restore this fine song.

(1) 𝔐 בת־כשׂדים. Remove the Maqqef (*cf.* בת ירוש', 37,22). So in vv. 2.5.

(3) אקם; so GRÄTZ. 𝔐 אקח, which is ambiguous; *cf.* לקח מוסר.
אפרע; *cf.* Ezek. 24,14. So KLOST., GRÄTZ. 𝔐 אפגע. The traditional 𝔊 has οὐκέτι μὴ παραδῶ, but παραδῶ must be a corruption of παριδῶ (= אפרע). To the corrupt παραδῶ, ἀνθρώποις (so 𝔊ⱽ) or σὲ ἀνθρώποις (𝔊ˢ) attached itself under the influence of Ἀ, οὐκ ἀπαντήσω ἀνθρώπῳ. LOWTH, OORT, RYSSEL, אַפְגַּע; GUNNING, אֶפְגַּע.
אָמַר; so KLOST., DUHM, KITTEL, GUNNING. 𝔊ᴬᴹʳˢ ᶜᵒʳʳ· εἶπεν; 𝔊ᴹʳ ᵐᵃʳᵍ λέγει. 𝔐 אָדָם. The alternative is to reject the whole stichus as a marginal note (EICHHORN, CHEYNE, DILLM.); to retain it, with D. H. MÜLLER, at the head of stanza 2 is out of the question. But there is not sufficient point in the supposed marginal note, whereas, linked to the declaration of vengeance, נקם אקם וגו', the reference to *our deliverer* becomes beautifully appropriate.

(7) גְּבֶרֶת עַד; so HITZ., CHEYNE, BUDDE, DUHM, KITTEL, GUNNING. 𝔐 גְּבֶרֶת עַד (לֹא־שַׂמְתְּ וגו') attaches עד to the next clause. But the sense *so that*, still recognized by RYSSEL (in KAUTZSCH), has no secure basis. See CHEYNE, *Proph. Is.*³, 2,164; SIEGFR.-STADE, p. 484^a.

(9) כְּתֻמָּם. 𝔊𝔖 פתאם (*cf.* v. 11); so LOWTH, GRÄTZ. A less choice reading.
[P. S. Experience leads me to doubt these choice readings, especially when a simpler reading is attested. 𝔊𝔖 appear to be right.]
יָבֹאוּ; so KLOSTERMANN, with 𝔗. 𝔐 בָּאוּ.
בעצמת ח' מאד ברב כשפיך, with DUHM, transposing the two parts of this stichus in accordance with v. 12, and for the sake of the metre.

(10) The first stichus *must* belong to the close of stanza 3 (DUHM, D. H. MÜLLER). It is possibly not in its original form, for it does not perfectly suit the near context. It can, however, be defended (see v. 6), and at any rate *Homer may nod.*
+ הֵן. Sense and metre are helped by this conjectural insertion (DUHM).

(11) שַׁחֲרָהּ. Point as an inf. with suff., with 𝔗, Rashi, LOWTH (in the sense *deprecari*), HITZ., EWALD, &c. (*to charm away*). 𝔐 שַׁחְרָהּ. ('ש *dawn* nowhere else with suff.). KROCHMAL, GRÄTZ, שֹׁחֲדָהּ. [P. S. Best to read שָׁחְדָהּ with KROCHMAL, GRÄTZ, BUHL. Note the use of the verb in Job 6,22, and the parallelism of כֹּפֶר and שׁחד in Prov. 6,35.]
Videtur in fine deesse verbum, ut hoc membrum prioribus respondet (SECKER). If so, we must, on metrical grounds, omit עליך before פתאם, as a faulty repetition (DUHM). GUNNING well supplies חֲבָרָהּ.

45 (21) Has the object of הגישו fallen out in [a] (see 41,21), as BUDDE and DUHM think? No doubt, metrical rule favors this view. But considering the careless order of the three verbs, it seems very possible that the writer neglected to insert the object.

(22.23) Independently the writer has reached the same conclusion as BUDDE: that בי נשבעתי stands equally apart from the hemistich formed by v. 22^b and from the stichus which extends from יָצָא to ישוב.

(24) ליעקב (see v. 25). 𝔐 לי אמר, 𝔊 לֵאמֹר; both readings are exegetically difficult. LUZZATTO (whom the writer once followed) takes ל to have arisen out of Paseq, and reads יֵאָמֵר. 𝔖, apparently, ויאמרו; so GRÄTZ.
עליו יִכָּלמו; see the ‖ passage, 41,11. מ has become א, as in Jud. 14,15 (read הֲלֹם), and Is. 47,9 (in 𝔊's text). The final ו in 'יכ was lost owing to the initial ו of the following word. This is easier than correcting יחדו יאבדו, with DUHM. 𝔐 עדיו יבוא. 𝔖𝔗𝔊[AMrS corr.] express יבואו (so, with some MSS, HOUB., LOWTH, and many moderns). Both readings are equally unnatural.

46 (1.2) Perhaps a quotation from a song of derision on Babylon. Judging from v. 2, it was composed of stanzas of three short lines each. If so, כרע בל קרס נבו is all of v. 1 that retains its original form. The remainder has been patched together by an editor, who has not expressed himself at all clearly; היו לַחַיָּה should mean, not *are placed upon the beasts*, but *are given up to the beasts* to trample upon (*cf.* D. H. MÜLLER, *Proph.* 1, 177), whereas the context shows that the images are to be viewed as carried away by the conquerer. The awkwardness of the remainder of the verse needs no showing. [I venture to restore vv. 1.2 thus: —

כרע בל קָרֵץ נבו
הבישו עצביהם
נשְׂאים עמוסים לעִירים:
קָרְצו קָצצו יחדּו
לא יכלו מלט נפשם
והמה בשבי הלכו:

Neither 𝔊 nor 𝔗 saw in ׳קרס׳ a synonym of כרע (𝔊 συνετρίβη, 𝔗 אתקטף). 𝔐's היו seems to be a fragment of הבישו (*cf.* Jer. 50,2); לחיה ולבהמה is an explanatory addition to היו. This addition involved alterations in l. 3. 𝔐's לעיפה agrees with 𝔊 (κοπιῶντι), but not with 𝔗 (ואנון משלהין), which appears to presuppose עיפים. For עירים *cf.* 30,6. 𝔐's כרעו (v. 2) can hardly be right. The repetition is improbable, and in any case the order of the verbs would be wrong. 𝔗's אתקצצו suggests קָצצו. For the breaking up of large sacred objects of metal, *cf.* 2 K. 25,13; Hos. 8,6; Jer. 50,2. Even when broken, such once sacred objects would still be said to *go into captivity*, comp. Jer. 48,7; 49,3. The transposition of נפשם is obvious (Am. 2,14 f.). 𝔐's משא seems to have come from נשאים; 𝔗 has נטליהון (similarly 𝔖𝔗). But נשאים is simply miswritten for נפשם. נפשם in the next line is due to dittography. H. WEISZ's (*cf.* above, p. 134, l. 21) restoration of 𝔖's Hebrew text of v. 1 attempts too much.]

(1) קָרַם is possible, so DUHM, KLOST., GUNNING; 𝔖𝔗𝔗 at any rate presuppose a perfect. See v. 2. 𝔐 קֹרֵם (with future meaning?).

(4) עמסתי; DUHM (*alt.*), KLOST. 𝔐 עשיתי.

(6-8) A late insertion (DUHM; *Intr. Is.*, pp. 299-301).

(6) הסלים; *cf.* Job 28,16.19, Lam. 4,2 (סלא). So PERLES (*Analekten*, p. 71). 𝔊 οἱ συμβαλλόμενοι (*those who contribute*). 𝔐 הַזָּלִים.

(7) וַיעמד; a slight improvement to the construction (DUHM). 𝔐 וְיעמד.

(8) והתאשמו; so KLOST., 𝔊 καὶ στενάξατε, which is doubtless miswritten for στυγνάξατε; see Ezek. 28,19, where 𝔊[V] has στενάξουσιν, but 𝔊[AMr] more correctly στυγνάξουσιν (*cf.* 27,35), *i. e.* שממו. 𝔊 Is. seems to have given Hithp. אשם the sense

45 תִּפְתַּח. Metre allows room to supply רחמה; *cf.* הולידה, 55,10 (DUHM).
יפרח; so GRÄTZ, PERLES, with 𝔊𝔖𝔍 (probably). 𝔐 יפרו. GESENIUS thinks that יֶשַׁע is used collectively; but is this possible?
תַּצְמַח, with 𝔊. So virtually EWALD, DILLMANN. 𝔐 תצמיח.
בראתים; so GRÄTZ (*cf.* 48,3.4), with 𝔗𝔖. 𝔐 בראתיו, which might refer to Cyrus (*cf.* v. 13), or to Israel (*cf.* v. 11). 𝔍 *creavi eum*; 𝔊 ὁ κτίσας σε — both pointing to Cyrus.

(9) לך וּפֹעֲלוֹ; so KOPPE, DILLM., DUHM, D. H. MÜLLER. Rather less probably (פֹּעַל occurs nowhere in these chapters) HOUB., LOWTH (virtually), OORT, GUTHE, לך ולפֹעֲלו. 𝔊𝔖 at any rate read לך.

(10) A gloss on v. 9 (DUHM).

(11) תשאלוני; so SECKER, LOWTH, HITZIG, WEIR, CHEYNE, DRIVER (on 1 S. 21,7), KLOST. 𝔐 שאלוני (note ת at end of preceding word).
𝔐 + עַל בָּנַי, a misinterpreting gloss on על פעל ידי (DUHM). See on 29,23.

(13) 𝔐 + לא במחיר ולא בשחד אמר יי׳ צ׳, a gloss, by which the effect of vv. 9-13 is injured (DUHM). Perhaps it was inserted to connect the preceding with the following section, after the alteration in v. 14 had been effected.

(14) + צבאות, so DUHM, with 𝔊.
[P. S. Point מִצְרִים (see on 43,3). The countries intended here and in 43,3 by מצ׳, and in this passage by כּוּשׁ appear to be the North Arabian Muçr and Cush, respectively. On the latter see WINCKLER, *Musri, Meluhha, Ma'in* II (Nachtrag zu *Mittheil. d. Vorderasiat. Gesellschaft* '98, 1) pp. 1-4. The former, as WINCKLER has shown by arguments which have constantly gained in fulness and cogency, is the country bordering on Edom and on the North Arabian Cush to which Yaman, the leader of the anti-Assyrian party in Ashdod, fled, and into the arms of whose king *Sib'i* (= סוא) Hoshea, king of Israel, threw himself. *Cf.* ψ 87,4, where וצר should very possibly be מצר (= Muçr), as WINCKLER suggests, and 1 Chr. 11,23, where the איש מדה slain by Benaiah seems to be a man of the North Arabian Muçr. *Cf.* BUDDE on the text of 2 S. 23,21.]
גלות, ושבי. 𝔐 יגיע, וּסְחַר־, the inappropriateness of which to the verbs which follow was noticed long ago by HOUB. It is not Second Isaiah who is full of the thoughts of the riches to be acquired by Israel from the nations but later writers (*cf.* 60,9.11; 61,6; 23,19). This correction makes it superfluous to emend אנשי מִדָּה (𝔊 ἄνδρες ὑψηλοί, *cf.* 18,2), with WINCKLER (*Altorient. Forsch.* 1, 191), into נֹשְׂאֵי מִדָּה *bearers of tribute.*
𝔐 + ולך יהיו וגו׳. All this description of the enslavement of the foreigners to Israel seems a late insertion (*cf.* 60,10; 61,5, and see preceding note). Probably it took the place of an illegible passage. The closing יעברו (which BREDENK. and OORT rightly omit) is simply a scribe's accidental repetition of the word which immediately preceded the interpolation. It is not expressed in 𝔊; καὶ διαβήσονται πρὸς σέ having been introduced from Θ (see SWETE's note). DUHM's alterations seem questionable.

(15) אִתָּךְ, parallel to בָּךְ, v. 14. So KLOST., to the benefit of the sense. 𝔐 אַתָּה. DUHM, for the metre's sake, would excise either ישראל or מושיע (𝔊^{V} σωτήρ). But the sense is opposed to this. *Cf.* v. 20 (end).

(16) כל מתקוממו; 𝔊 πάντες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ. 𝔐 כֻּלָּם יחדו.
צלמים; 𝔐 צירים. 𝔗 צלמיא; cod. Reuchl. marg. has צלמין מציירין. There is no Heb. root צור *formare.*

(19) 𝔐 + מקום, an uncorrected error for ארץ, which obscures the sense. DUHM quite fittingly invokes the metrical rule.
בַּקְּשׁוּ אני; KLOST., SIEGFR.-STADE with 𝔊. 𝔐 בַּקְּשׁוּנִי.

(20) The stichus is not regular, but the sense will hardly bear an insertion.

44 statement, and metrical rule must be relaxed to admit of this. The brevity of the second stichus may be held to be compensated by the unusual length of the third.

מי אתי K^ethîb; 𝔊 τίς ἕτερος (διασκεδάσει), 𝔍 *nullus mecum*. Q^erê מֵאִתִּי, which the Soncino Bible and some MSS have in the text. 𝔗 בגבורתי.

(26) עֲבָדָו; so KLOST., BREDENK., DUHM, SCHIAN (*Ebed-Jahwe-Lieder*, p. 14), KITTEL, GUNNING, after 𝔊^A𝔗. 𝔐 עבדו. But note מלאכיו.

𝔐 + ישלים. Metre gains by the excision of this word. Notice too that ישלים occurs in v. 28 with reference to Cyrus, and immediately before a clause which is a manifest variant of האמר—אקומם (v. 26 𝔐). So DUHM. BUDDE's proposal (ZAT 11, 1891, p. 236) to read in v. 26 ועצתו ישלים (*cf.* 46, 11) is less plausible, though metrically satisfactory.

ולהיכל תִּוָּסֵד. Adopted by DUHM from the variant in v. 28 to complete both the sense and the metre. BUDDE leaves the stichus imperfect; D. H. MÜLLER (*Proph.* 1, 174) prefers to close it at תִּבָּנֶינָה, which is metrically doubtful, and involves the excision of וחרבותיה אקומם.

יהודה; 𝔊^V τῆς Ἰδουμαίας, a misinterpretation of ארמה. Hence DUHM, ולאִיֵּי א׳. But 𝔊^{SAMrCr} read Ἰουδαίας (or -δέας); יהודה can, of course, be fem. (ψ 114, 2).

(28) רֵעִי. So KUENEN (*Hibbert Lect. for '82*, p. 132), STADE (*Gesch.* 2, 72), OORT, KLOST., KITTEL ('perhaps'). *Cf.* Zech. 13, 7, where the same emendation is required by the parallelism, and Jer. 3, 1 where 𝔊𝔖 read רעים. 𝔐 רֹעִי.

ולאמר וגו׳. Certainly not Second Isaiah's writing. It seems to be not a gloss but a variant to v. 26^{bα}. See note above (l. 10), and comp. *Intr. Is.*, p. 281. The text of 𝔐 contains one inaccuracy: for לאמר read הָאֹמֵר, with 𝔊. So KLOSTERMANN. But *cf.* MÜLLER, *Propheten*, 1, 174. [As gloss on האמר לירושלם תושב in 26^{bα} ולאמר וגו׳ is probably correct; the ו is again the *Waw explicativum* (see note on 17, 8; p. 90, l. 21) so that ולאמר = *that is to say*.—P. H.]

45 (1) After יהוה DUHM inserts הָאֵל (𝔊 Κύριος ὁ θεός). This means closing the first stichus at לִכְרֹשׁ, which in turn involves excluding ומתני מלכים אפתח from this stanza.

לַחֲרֹד, KLOST.; *cf.* on 41, 2. 𝔐 לְרַד־, which KÖNIG (1, 339) defends. HITZ. לְרֹד; WELLH., לֹרִד (= להוריד); GRÄTZ and PERLES לרדות. Parallelism favors KLOST.'s suggestion; a panic and incapacity of resistence go together.

(2) והדרכים, HOUB., KLOST., GRÄTZ (virtually); *cf.* v. 13. 𝔊 καὶ ὄρη, *i. e.* וְהָרִים; so LOWTH. But 49, 11 is not a perfect parallel. 𝔐 והדורים.

אִיַשֵּׁר Q^erê. אוֹשִׁר K^ethîb. *Cf.* ψ 5, 9.

(3) 𝔐 + למען תדע, an editorial insertion (DUHM) which overloads the metre, and somewhat obscures the sense. Observe that למען follows in v. 4, and למען ידעו in v. 6.

(4) On the parallel statement in the Cyrus Cylinder Inscription (l. 12) see KITTEL. אֶרְצְךָ; so KLOST. 𝔊 προσδέξομαί σε; *cf.* 𝔊 42, 1. Out of ארצך, as KLOST. points out, the false readings אצרך (see v. 4, 𝔗), אעזרך (see v. 5, 𝔗), and אאזרך (see v. 5, 𝔐) would easily arise. 𝔐 אֲכַנְּךָ, which can hardly be a corruption of ארצך, but may be an editorial substitute for a word which seemed to say too much. For, as Hosea (4, 1) tells us, JHVH *has a controversy* with those who have no *knowledge of God*.

(5) 𝔐 + אאזרך וגו׳. A variant to ארצך וגו׳ (see above), found also in 𝔊^V, and in an imperfect form in 𝔊^{SAMr}, but not (as KLOST. asserts) in the true text of 𝔊. GRÄTZ's remark that this clause has arisen by dittography from אכנך וגו׳, merely touches the fringe of the question.

(7) + הָאֵל, DUHM, with 𝔊, to help the metre.

(8) A lyric passage, analogous to 44, 23, and strangely misunderstood by KLOST. The middle distich is imperfect.

44 seems to me a marginal note on the description. The object of choosing (ויבחר; see below, l. 14) the trees is, *that he may cut down timber for his use.*

ויאמץ־לו בעצי־יער has greatly exercised interpreters, but it has, I believe, simply arisen out of מעצי־יער מעצי־יער; it is a case of dittography. ויאמץ is only valuable because it has preserved מ; מַ, not בַּ, is the right preposition. Continue, נָטַע אֵל, *which* (*viz.* the trees mentioned) *God planted, and which rain nourishes.* 𝔊 ὃ ἐφύτευσε Κύριος. KLOST. is right in preferring אֵל to אֹרֶן. But מעצי־יער forms no part of the text; it is a gloss. And which are the trees intended? תרזה might conceivably be a ἅπ. λεγ.; what a number of names of trees are recorded in the Assyrian inscriptions! Still, in a conventional description like this it is more likely (I must confess that I doubt the ἅπ. λεγ. אֹרֶן) that one of the better known trees is referred to, and ז is a letter which often appears in a corrupt word. Read therefore, with GRÄTZ, תדהר, for 𝔐 תרזה, and see on 40,20 (תרומה; p. 129, l. 15). With GRÄTZ also correct ויקח (produced by ויקח in v. 15) into ויבחר.]

(15) ויקרח; so KLOST., with some MSS of 𝔊 (καὶ καύσας ἐθερμάνθη). 𝔐 ויקח.
לְאֵל, KLOST., after 𝔊SAMr (εἰς θεούς). 𝔐 אֵל.
לוֹ, OORT, DUHM, after 𝔗𝔍. 𝔐𝔊 לָמוֹ. But see v. 17, and *cf.* DIEHL, *Das Pron. pers. suff.* &c. (1895), p. 16.

(16) על גחליו, DUHM, KLOST., after 𝔖. 𝔐 על חציו.
Transpose יאכל and יצלה, with OORT, DUHM. *Cf.* 𝔖.

(17) לְפֶסֶל וַיִּסְגָּד־, so DUHM (and partly OORT and KLOST.), incorporating Qᵉrê. 𝔐 לפסלו יסגוד־.
וַיֹּאמֶר ,ויתפלל, so OORT, DUHM. 𝔐 has *Waw copulative.*

(18) טַחוּ, so DUHM. KLOSTERMANN טָחוּ. 𝔐 טַח.

(19) לְפֶסֶל; see vv. 15.17, and *cf.* עץ פסלם, 45,20. 𝔐 לבול. But בּ׳ means *produce*, which does not suit.

(21.22) The tautology in v. 21ᵇ, and the exhortation to *return* in 22ᵇ (*cf.* 55,7; 31,6, doubtful passages), make one suspect a later writer filling up a gap in the text.

(21) תְּמַשְׁנִי, KLOST., as Deut. 32,15. *Cf.* שובה, v. 22. 𝔐's תנשני "is enigmatical" (DUHM).

(23) [For 𝔐 עשׂה read הושיע, as in 38,15, with KLOST. *Cf.* note on 64,3.

(24 ff.-45,1) In a paper which does not admit of condensation (*Cyrus und Deuterojesaja*, ZAT 18 (1898), Part 1, KITTEL considers whether the language addressed by Second Isaiah to Cyrus may not have been modeled on the official Babylonian phraseology, such as we find in the famous Cylinder Inscription of Cyrus, and also have been chosen with a view of propitiating that king. The value of the paper consists largely in its abundant and accurate citations from the Inscription. The idea that the prophetic writer may have aimed at influencing Cyrus, just as Christian writers addressed apologies to Roman emperors, had already been thrown out in CHEYNE's *Proph. Is.*3 (1884), but merely as a possibility which could not be converted into a probability. KITTEL, however, thinks that he has made his theory probable. It is perhaps easier to suppose that during their residence in Babylonia Jewish writers had absorbed current Babylonian phrases (not necessarily in a Babylonian form). When the people of מצרים is described in 30,5. 7ᵃ as one that can only bring disappointment to those who seek its aid, we cannot venture to infer that the writer was influenced by the inscription of Sargon in which *Pir'û*, king of Muçr, is described as *a prince who could not deliver* (see above, on c. 20). Nor could we argue from certain parallelisms between the phraseology of the Psalms and that of the Babylonian hymns or the Amarna Letters that the Hebrew psalmists were directly influenced by Babylonian models.]

(24) לבדי. DUHM makes this word introduce the third stichus of the stanza. But, surely, the laws of the language require that it should follow and not precede a

44 יתארהו. This combines some elements from LAG. and others from KLOST. Ἐν μέτρῳ is certainly not = בַּשֶּׂרֶד, nor is ἔστησεν = נטה. For יתארהו (at the close) 𝔊 *may* have read יצרהו (*cf.* ΣΘ v. 12), but it is very probable that 𝔊 read יתארהו, and interpreted it *shaped*, (and in this interpretation the present writer is inclined to follow 𝔊). Thus נטה קו, יעשהו, and ובמחוגה are wanting in 𝔊's text. The two latter words in 𝔐 may be intruders. The first seems a repetition from the next line; the second a variant to מקצעה. But נטה קו cannot be dispensed with. בזרת is a misreading (40,12), but יתכנהו (so KLOST.) and במקצֻעה seem right. With regard to the latter word, the archetype may have had במקצע', which 𝔐 took to mean the plural, 𝔊 the sing. form. Similarly we may explain 𝔊's ξύλον from the effacement of the mark of abbreviation in 𝔊's text. On 𝔖 see LAGARDE (*Proverbien*, *l. c.*).

[ובמחוגה, it seems to me, should come after בשרד: — יתכנהו בשרד ובמחוגה; it is probably nothing but a gloss on בשרד (with the *Waw explicativum*; *cf.* note on 17,8); the traditional rendering of שרד is by no means certain. יעשהו after בשרד appears to be a gloss on יְתָאֲרֵהוּ at the end of the line. The plural במקצֻעות of 𝔐 would seem to be more appropriate than the singular of 𝔊: a carver requires but one pair of compasses but a number of carving tools. I should, therefore, prefer to read:

חָרַשׁ עצים נטה קו
יתכנהו בשרד[α] }}
במקצֻעות[] יְתָאֲרֵהוּ}[β]}

(α) ובמחוגה (β) יעשהו

If שרד means *compasses* it may be connected with the Assyrian *sirdu* 'yoke' (DELITZSCH, AHW 511[a] below). For Assyr. *s* = Heb. ש, see above, p. 100, l. 7; and for the Babylonian compasses, *cf.* my note in the English Translation of Ezekiel, p. 100, l. 37. — P. H.]

The ד in שרד is suspicious; the Aramaic root סרט (ܣܪܛ) *lineavit* is well known. GRÄTZ doubtfully suggests בחֶרֶט; but בשֶׂרֶט is more obvious, though ש' in Lev. 19,28 means a cutting (in the flesh).

(14) 𝔊 is again shorter. The text which it expresses is, כָּרַת עץ מִיַּעַר נָטַע אַל וגשם יְגַדֵּל. That this was really all that the archetype had, is inconceivable. Something more must have been said about the cutting down of the wood (assuming כרת עץ to be correct). But a comparison of 𝔊 with 𝔐 leads to the conclusion (*a*) that the brevity of 𝔊 is due to omission, and (*b*) that so far as 𝔊 and 𝔐 coincide, 𝔐 is the more correct.

The main objections to 𝔐 are two: (i) the form and contents of the opening clause: we do not expect the cutting down to be mentioned before the planting of the trees, much less do we expect the form לכרת at the beginning of a description; (ii) the *Nûn minusculum* at the end of אֹרֶן (as handed down).

As to (i), LOWTH and others favor the correction כָּרַת (𝔊 ἔκοψεν, 𝔍 *succidit*), the ל being produced by the vicinity of another ל (so *Proph. Is.*; *cf.* לשׂרים, 32,1). But the same ὕστερον πρότερον is involved in כרת as in לכרת. The only remedy is to assume that neither לכרת nor כרת is correct, and that the true reading has perished. לכרת means *that he might cut down*, and seems to be an explanatory insertion due to the editor; KLOST. and GUNNING prefer לְקָרֹת, and attach the clause to v. 13. — As to (ii), the small *Nûn* (here as elsewhere) is probably due to the corrector of the MS. The scribe had accidentally omitted ן, and the corrector supplied it in small writing. The fact that אֹרֶן is a ἅπ. λεγ. is no objection to it (*cf.* Ass. *erinu* 'cedar'). How KLOST. derives a confirmation of 𝔊's reading אֵל from 𝔐 itself, must be learned from himself (*Deuterojes.*, p. 24). On Origen's insertions in the Hexaplaric text see FIELD. 𝔖 expresses a still shorter text than 𝔊, and connects it with the preceding verse. But this has no critical value.

[P. S. For ארזים I would now read עֵצִים (𝔊 ξύλον, GRÄTZ), and retain לכרת (ἔκοψεν in 𝔊's arbitrarily shortened text cannot have much value). The whole clause

44 השמעתי; so DUHM. 𝔐 ךָ—. 𝔊 supplies ὑμῖν after the next verb.
היש אל' ואם צור מבלעדי; so, in the main, DUHM, KLOST. *Cf.* ψ 18,32. 𝔐 היש אל' מבלעדי ואין צור, and adds בל ידעתי, a corruption of (מ)בלעדי.

(9-22) Chiefly late (see *Intr. Is.*, pp. 299 f.). The subsidiary argument from the want of metre is a strong one.

(9b) Wanting in 𝔊, except (ו)יבשו. 𝔐 + הֵמָּה (as v. 11), with *puncta extraordinaria* indicating that the word should be excised (BLAU, *Zur Einleit.*, 1895, pp. 116 ff.). Possibly המה grew out of a repetition of the preceding הם (ABBOTT, *Essays*, 1891, p. 24; GRÄTZ).

(11) חבריו (ψ 58,6; Deut. 18,11); חָרָשׁיו (*cf.* חֲרָשִׁים, 3,3, and Aram. ܚܪܫܐ *enchanter*). 𝔐 חֲבֵרָיו; חָרָשִׁים (𝔊 חֲרָשִׁים).
יִכָּלְמוּ; 𝔐 מֵאָדָם, which must be absolutely corrupt. BEVAN ingeniously, וחָרָשׁיהם מְחֻמּוּדם (understand יבשו); *cf.* 'ח in v. 9. See *Journ. of Phil.* '83, p. 126.

(12) 𝔐 + מעצר, a gloss on ברזל (*cf.* 10,34). So DUHM, GUNNING. Those who retain 'מ have somehow to find a verb to which 'מ may serve as object. Some transfer יחד from the end of v. 11, pointing יַחַד or יָחַד (*cf.* DRIVER, *Tenses*, § 123, β). Others prefix הֵחַד, which, of course, might have dropped out owing to its likeness to the preceding יחד (so my *Notes and Criticisms*, 1868). The latter view is, at first sight, preferable; for 𝔊 (followed by 𝔖) gives both ἅμα in v. 11, and ὤξυνεν in v. 12. But the fact mentioned in the next note but one (l. 30) suggests that ὤξυνεν was derived by taking over יחד from the end of v. 11 to v. 12. (ὅτι in 𝔊 is an explanatory addition).
[חרש is stat. abs.; *cf.* 𝔊. ברזל is not gen. depending on חרש, but accus. depending on יפעל. פָּעַל ברזל, just as we say in English, *to work wood or iron*. In Arabic, الفضة المشغولة &c. *Cf.* v. 15^d אף יפעל *לאל. In v. 13 the addition of עצים is necessary, but חָרַשׁ ברזל יפעל is perfectly clear. — P. H.]
[P. S. DUHM's view seems to me, on reconsidering it, less probable than before. מעצר might have been inserted as a gloss on ברזל in 10,34, but hardly here. But we must not, I think, fall back upon the view that חרש is stat. abs.; חרש ברזל must correspond to 'ח עצים in v. 13, and to read either יחד: יחד or יחד: החד is hardly tolerable. It is not that I dispute the grammatical possibility of the reading here rejected, or of that advocated by HAUPT, but I think (1) that the text plainly stands in need of bolder treatment; (2) that v. 12 ought to be more distinctly parallel to v. 13 than either my own former view or HAUPT's present view permits it to be. I think, too, ברזל, if the object, ought not to precede the verb, as HAUPT wishes it to do. DILLM.-KITTEL's view also interferes unduly with the parallelism of the two verses; with GRÄTZ he reads במעצר יפעל. In order to produce a good sense and make the lines of v. 12 correspond as closely as possible to those of v. 13, I would begin v. 12 with a hemistich in lieu of a stichus, *viz.* ח' ב' חָצַב במעצר, *the smith cleaves* (the glowing metal) *with a cutting instrument*. חצב looks so much like מצר that it might easily drop out. ופעל is a fragment of ויפעלהו (𝔊 εἰργάσατο αὐτό) introduced too soon by the scribe, and supported subsequently by the interpolated word כַּפֶּחָם, not recognized in 𝔊. These descriptions of the manufacture of idols seem to have been specially liable to interpolation.]
יפעל, DUHM, KLOSTERMANN. 𝔐 וּפָעַל.
וַיִּעַף. 𝔊 וַיִּבחר, a corruption produced by the vicinity of חרש. 𝔊 brings this word over to v. 13 to acquire a verb for 'ח' ב. To emend 𝔊's ἐκλεξάμενος into ἐκλυόμενος, with LAGARDE (*Griech. Übers. der Prov.*, p. iv) and DÖDERLEIN, implies an improbable change of construction on the part of the translator (the parallel clause to ויעף is rendered καὶ ἀσθενήσει). LAG. has also to assume that αὐτό was a subsequent insertion.

(13a) 𝔊 ἐκλεξάμενος τέκτων ξύλον ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέτρῳ καὶ ἐν σμίλῃ (so LAG.; *cf.* 𝔗 אִזְמֵילָא; but MSS ἐν κόλλῃ) ἐρρύθμισεν αὐτό, *i. e.*, וַיִּבחר חרש עץ יְתַכְּנֵהוּ בַזֶּרֶת ובמקצֻעָה

43 (20b.21) A late insertion. The style is below that of Second Isaiah; the contents are a poor copy of v. 19a.20. On זו as a rel. pron., see *Intr. Is.*, p. 257.

(22) 𝔐 כי יגעת בי. כי was miswritten for בי, and then בי was supplied to complete the sense (KLOST.). 𝔊 οὐδέ, *i. e.* ולא, but is this a genuine reading? How could ולא have passed into כי? For a moment the present writer thought of הֲכִי; which would certainly be better than כִּי, if כִּי had to be retained (*cf.* KÖNIG, *Synt.* § 382, h). [P. S. The (perhaps) too rough and ready solution of OORT, RYSSEL, and DILLM.-KITTEL (*alt.*), that כִּי is to be corrected into ולא is not acceptable. Experience elsewhere confirms the present writer in the view here expressed. But though 𝔍's *neque* may be a mere paraphrase, it is quite possible that 𝔊's οὐδέ does represent ולא. Read ולא־בי יגעת יש׳, and the verse becomes more perfectly parallelistic in form, and therefore more suitable to the context, than it is either on KLOSTERMANN's or even on OORT's view, while at the same time no doubtful critical correction is adopted.]

(25) 𝔐 + למעני (*cf.* 48, 11). Superfluous here and unmetrical.

(28) וַיְחַלְּלוּ שָׂרֶיךָ קדשי, HOUB., KLOST., and nearly GRÄTZ, with 𝔊𝔖. With regard to 𝔊, note that 𝔊Mr, and some cursives, *e. g.* 62 *optimæ notæ* in HOLMES-PARSONS, add σου τὰ ἅγιά μου (so 𝔖). *Cf.* Zeph. 3, 4; Ezek. 22, 26. 𝔐 וַאֲחַלֵּל שָׂרֵי קדש (so pointed to suggest a *future* reference; *cf.* 𝔗). שָׂרֵי, however, is an error for שָׂרֶיךָ, like אדירי in ψ 16, 3 for אדיריך. The second stichus is wanting.
ואתנה. 𝔐 with וְ *copul.*; so 𝔗. *Cf.* DRIVER, *Tenses*3, p. 70, n. 2. So OORT, RYSSEL, &c.; see on 51, 2.

44 (1-5) BICKELL finds here *syllabic* metre. But this involves omitting כה אמר in v. 2a, which does not improve the sense. The passage, however, is a good specimen of metrical double distichs.

(4) כבין מַיִם, HOUB., LOWTH, EWALD, CHEYNE, DILLM., DUHM, RYSSEL, with 𝔊. 𝔐 בבין (GINSB.), or בבן (BÄR), without מים. Some MSS and editions have כבין or כבן. [GUNNING, to avoid the repetition of מים, corrects בבין into כמו, which is critically more difficult.
עֲרָבִים. This passage (*cf.* Lev. 23, 40) suggests a correction of Num. 24, 6, where ארזים is botanically impossible (see POST, in HASTINGS' *Bible Dictionary*, 1, 69b). ערבים is the word which is required; the alternative is הֲדַסִּים, but the myrtle was not known in Palestine in pre-Exilic times. ארזים should be substituted for אהלים just before, which is a scribal error produced by אהליך in v. 5.]

(5) יִקָּרֵא, so LOWTH, BICKELL, CHEYNE, OORT, DUHM, GRÄTZ, DILLM.-KITTEL, GUNNING, following Σ. 𝔐 יִקְרָא. בידו *into his hand*, KLOST., following ἈΣ (𝔖 is doubtful). ב precedes. 𝔐 ידו, which is variously taken as the accus. of instrument or as that of the material inscribed. But ψ 60, 7 is no parallel for the first, and Ezek. 2, 10 is no *sufficient* parallel for the second.
יְכַנֶּה for יתכ׳; for parallel forms, see 33, 10; 52, 5; 34, 14. So, too, DILLM.-KITTEL. יְכֻנֶּה, OORT, BICKELL, RYSSEL, GRÄTZ, DUHM, GUNNING. 𝔗 יתקרי, 𝔍 *assimilabitur*, 𝔐 יְכַנֶּה.

(7) + יעמד וְ; so OORT, DUHM, after 𝔊. KLOST., + יָקֻם וְ.
מי השמיע מעולם אתיות; so OORT, DUHM, and (nearly) PERLES. 𝔊 . . . εἰς τὸν αἰῶνα. 𝔐 משׂומי עם עולם ואתיות.
לנו (41, 22); so DUHM, KLOST., DIEHL after 𝔗. LOWTH, OORT, לכם, after 𝔊. 𝔐 למו. The same error (למו for לנו) occurs in Deut. 33, 2; ψ 80, 7; Job 22, 17. See on v. 15.

(8) תרהבו; so LAGARDE (*Proph. Chald.*, p. il), GRÄTZ, in the Aramaic sense of ר׳, as 60, 5 (perhaps); Cant. 6, 5. 𝔊 πλανᾶσθε (*cf.* Plat. *Phæd.* 79, c, parallel to ταράττεσθαι) 𝔍 *conturbemini*. 𝔐 תרהו (GES.-BUHL13 proposes to read תִּרְאוּ).

43 וַיֵּאָסְפוּ. OORT, DUHM, KLOST. וַיֵּאָסְפוּ, less naturally. It is a fresh scene which is introduced. The nations must once more be assembled that the old question may be again asked.
רִאשֹׁן, as 41,27; so KLOST. 𝔐 ראשׁנות (41,22; 42,9). The copyist fancied an abbreviation (ראשׁנ׳) where none was intended; *cf.* PERLES, *Analekten*, pp. 34f.
ישׁמיעֻנו; so OORT, RYSSEL, KLOST. 𝔊 ἀναγγελεῖ ὑμῖν (ΣΘ, ἡμῖν). 𝔐 ישׁמיעֻנו.
ונשׁמע ונאמר; *cf.* 41,26. 𝔐 וישׁמעו ויאמרו.
(10) ועֲבָדַי; so DUHM. Note the parallelism, and *cf.* on 44,26. 𝔐 עַבְדִּי. The same question of pointing arises at ψ 105,6 (see BÄTHGEN).
(12) 𝔐 + והושׁעתי; an uncorrected scribal error for והשׁמעתי, GRÄTZ, CHEYNE. *Cf.* this half-verse with 44,8.
(12.13) ואני גאלכם מקדם; so (+ יהוה after אני) KLOST., with 𝔊𝔗, partly (מקדם; *cf.* 𝔊 45,21). The initial ג in גאלכם (v. 14) was lost, and the final syllable read as גם. 'מ became half-effaced. Hence 𝔐 ואני אל: גם מיום, the difficulty of which is obvious.

[I believe that אל at the end of v. 12 and גאלכם in v. 14 should change places: אל belongs to v. 14, and גאלכם to the end of v. 12. — P. H.]

[P. S. I now prefer ואני מלכנם מקדם; *cf.* ψ 74,12. I am sorry I cannot adopt the too easy correction מעולם (for, or beside, מיום), suggested by 𝔗 (𝔊?) to OORT, RYSSEL, DUHM, GUNNING, nor the more subtle one of GES.-BUHL[12], אֶל־גַּם־מִיּוֹם = *noch bis zum heutigen Tage*. It has perhaps been overlooked by some that 𝔍's *ab initio* is not מעולם but = מיום רישׁון, which indeed, as H. WEISZ points out (*Die Peshitta zu Deutero-Jes.*, Halle '93, p. 23), is the paraphrase of 𝔖.]
(13) 𝔐 + אני הוא, inserted, perhaps, to make a clause with גם מיום. Not in 𝔊.
[אין מידי מציל does not mean *none can rescue you out of my hand*, but *nothing except* (מן = الا *illâ*) *my hand* (انا واحدى دون غيرى) *can rescue you* (*cf.* ואין מִבַּלְעָדַי מושׁיע in 11^b), or at least, *nothing can rescue more than my hand*. — P. H.]

(14) 𝔐's והורדתי בְרִיחִים, in the second hemistich of the second line, might be a corruption of והגרעתי בריחיה (*cf.* 45,2). So GRÄTZ, postulating a Hif'il of גרע. But how shall we obtain a fit parallel stichus?
כשׂדים, in the first hemistich of the third line, is certainly wrong. Nor is it safe to speculate as to 𝔊. A verb would indeed be welcome, but δεθήσονται cannot be right; a verb in 1 pers. sing. is to be expected.
HITZIG's and EWALD's בַּאֲנִיּוֹת for 𝔐 בָּאֳנִיּוֹת, in the second hemistich of the third line, does not strike the right note. Something more forcible than *and I will turn their shouting into sighs* (HITZ. and EW. wrongly keep כשׂדים) seems called for.

[P. S. — RUBEN (in a letter to the writer) suggests, in lieu of 𝔐 בריחים כלם, בחירי מעֵילָם, i. e. *my chosen one* (Cyrus) *from Elam*. It is a felicitous idea that the passage ought to refer to Elam. But soon afterwards בחירי occurs as a title of the people of Israel. Besides, the reference to Babylon, as the place to which JHVH sent, is difficult to harmonize with the reference to Elam. Perhaps it is in the first, not in the second, hemistich that עילם should find a home: בבלה may, in short, be a substitute for an almost illegible עילם. Next, for והורדתי we should certainly read העירתי (41,25), and for בריחים we should read גִּבּוֹרַי (*cf.* 13,3). כשׂדים may be kept, if we suppose the rest of the hemistich to have been lost. The second hemistich of the second line should begin with והשׁבתי, which, from its resemblance to וכשׂדים, may easily have dropped out. HITZIG's באניות enables us to complete the sense. Read therefore:

למַעַנכם שׁלחתי עֵילָם והעירתי גִבֹּרַי כלם
וכשׂדים * * * * * והשׁבתי בַאֲנִיּוֹת רנתם:

This seems to me a plausible restoration of the text.]
(17) + רַב, KLOSTERMANN, with 𝔊 (*var. lect.*).

42 (22) הֻפְּחוּ (or הֻפַּח), HOUB., SECKER, LOWTH, KOPPE, DUHM, RYSSEL, BUDDE. 𝔐 הָפֵחַ.
בְּחוֹרִים, (or בְּחוּרִים), so DILLM., DUHM, GRÄTZ, BUDDE. 𝔐 בַּחוּרִים = *juvenes* (𝔍𝔗).
לְמִשְׁסָּה, OORT, GUTHE for 𝔐 מְשִׁסָּה (the preceding word ends in ל).

(24) למשוסה; so (and not לִמְשׁוּסָּה) K^{e}thîb; DUHM, KLOST. Note parallelism, and see 10,14. Q^{e}rê לִמְשִׁיסָּה (BÄR) or לִמְשִׁסָּה (GINSB.), as v. 22.
הלא וגו'; an insertion (DUHM; *Intr. Is.*, p. 299).

(25) חמת אפו, so LOWTH, GRÄTZ, KLOST., GUTHE. 𝔐 חמה אפו, where the object of the apposition is not visible. 𝔊 ὀργὴν θυμοῦ αὐτοῦ; 𝔗 חימת רגזיה; so 𝔍, also OORT, GRÄTZ, KLOST. Or else read בְּחֵמָה (66,15).
ועזוזו כלהבה; so KLOST. עזוז used with reference to God, ψψ 78,4; 145,6. להבה presupposed by תלהט; *cf.* Joel 1,19; 2,3. 𝔐 ועזוז מלחמה; 𝔊 κατίσχυσεν αὐτούς.

43 (1) קראתיך; so KLOST., BUDDE, with 𝔊𝔗. 𝔐 קראתי, which, with בשמך, would be misinterpreted.

(2) ונהרות; so KLOST., with 𝔊𝔍𝔗. Note the parallel hemistich. 𝔐 ובנהרות. [The plural נהרות is amplificative; see note on 18,1 (p. 109, l. 9). — P. H.]

(3) [P. S. Point מְצָרִים, to avoid confusion with the word for *Egypt* commonly pointed מִצְרַיִם. See on 20,3; 45,14.]

(4) אדמות; so DUHM. OORT, אדמה. 𝔐 אדם. The MS probably had אדמ'. *Cf.* Zech. 13,5, where אדם (אדמ') stands for אדמה. Second Isaiah may have used this word, though it is only found in ψ 49,12. The alternative is to correct אִיִּים (*cf.* 41,1; 49,1). So GRÄTZ, KLOST. [אֲדָמוֹת = Assyr. *adnâti*, which is quite a common word in Assyrian (see DELITZSCH, AW 161; HWB 26). The *n* in Assyrian is due to partial assimilation of the מ to the preceding ד, as in *buṭnu* = בוטמא (Arab. بطم *buṭm*, Heb. בָּטְנִים Gen. 43,11); Heb. דֶּשֶׁן *fat* = دسم *dásim* (*cf.* Assyr. *duššû* 'fat,' which is but a modification of *duššumu*); אֲסָמֶיךָ *thy store-houses* (Deut. 28,8; Prov. 3,10) = Targum. אסנא (Syr. ܐܨܢ *to heap up*); *cf.* also שׂטם and שׂטן, (חַרְצַנִּים Num. 6,4 = حصرم *ḥiçrim* is uncertain). In all those cases the מ is more primitive than the ן. In ابهام *ibhâm* 'thumb,' on the other hand, the ן of Heb. בֹּהֶן (Assyr. *ubânu* 'finger' is not connected with the word) is more primitive, the מ in Arabic representing a partial assimilation of the ן to the initial ב; see *Beitr. z. Assyr.* 1, 2. The singular *adattu* 'nest of a bird' (syn. *qinnu ša iççûri*) must be combined with *admu* 'young of a bird' (syn. *lidânu* and *mâr iççûri*). For *admu*, see DELITZSCH's *Heb. Lang.* 58; *Proleg.* 104. In his HWB DELITZSCH reads *atmu* for *admu*; but it seems to me, *admu* with ד, is preferable. — P. H.]

(5) 𝔐 + אל תירא וגו'. An unmetrical insertion which interrupts the description (DUHM).

(7) 𝔐 + בראתיו, an uncorrected scribal error. Second Isaiah does not link more than two verbs in the same hemistich.

(8) הוי (55,1). 𝔐 הוציא *he has brought forth*, viz. *from the dungeons* (42,20), or *from distant lands* (vv. 5-7), corresponding to the perf. נקבצו (v. 9, 𝔐). 𝔊 καὶ ἐξήγαγον, *i. e.* וָאוֹצִיא; 𝔗 דאפיק, *i. e.* אשר הוציא. EWALD, arbitrarily, אוציא; not less violently DILLM., improving upon 𝔍's *educ*, ועתה הוצא. But nothing short of a radical correction will meet the requirements of the case. The text had הוי. But the scribe from whom the archetype of 𝔐 proceeds mistook י for the mark of abbreviation, and wrote הוציא, supposing vv. 8ff. to be the sequel of vv. 1-7. This, of course, was an error. BACHMANN and KLOST. הוי ציון, comparing Zech. 2,11 (but see WELLH.). Zion is only called a *people* in the late passage 51,16. If any name were to be mentioned, it would be *Jacob* or *Israel* (v. 23).
The abruptness of the transition in v. 9 seems to be caused by a lacuna.

(9) יִקָּבְצוּ, so LOWTH, GRÄTZ, with 𝔗𝔖. 𝔐 נקבצו. That 𝔐 is sometimes careless about formatives, is indisputable. A precative perf. does not exist. In Joel 4,11 read הִקָּ'; in Jer. 50,5 נִלְוֶה (CORNILL *ad loc.*).

42 preserving a record of the two readings עבדי י' and עֲבָדַי; but not of the corruption משלח. The latter reading and 𝔐's מְשֻׁלָּם are perhaps both best explained by supposing a misunderstood abbreviation משל', which was capable of very different interpretation. The inconsistency between v. 19 and vv. 1-4 is thus removed. See DUHM, who fails, however, to see that in form and contents the verse shows itself to be a gloss. This was pointed out by SCHIAN (*Ebed-Jahwe-Lieder*, p. 15). The construction of the verse had been already explained by KLOSTERMANN (who differs from the above only in reading מֹשְׁלָם). On the other Versions see his note. It was natural at an earlier date to emend ועִוֵּר into וחֵרֵשׁ (with Σ, Abulwalid, LOWTH, GRÄTZ, DUHM), but it was an error. Nor was it enough to emend מְשֻׁלָּם into מְשֻׁלָּח (DUHM).

[I should prefer to combine v. 18 and v. 20, taking v. 19ª as a gloss on v. 18, and 19ᵇ as a tertiary gloss on 19ª. Between v. 20 and v. 21 we must assume a lacuna of 2 lines, unless we are prepared to prefix to **42**, 18 the isolated verse 43, 8: —

הו‹צ›יא עם עִוֵּר	ועינַים יש
וחֵרְשִׁים	ואזנַים למו

The text of **42**, 18-20 should be restored as follows:

42,18 ³העִוְרִים ⁴הַבִּיטוּ ⁵לראות	⁶ו‹₁›החֵרשים ²שְׁמָעוּ ǀ ª
20 ראית‹ם› רבות ולא תשמר‹ו›	‹3›ו¹פקח ²אזנַים ⁴לא ⁵ישמע:
* * * * * * * * * * * *	* * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * *	* * * * * * * * * * *

(α) 42,19ª מי עִוֵּר כי אם עבדי [β] וחֵרֵשׁ כמלאכי γ[]:

(β) 42,19ᵇᵝ ועִוֵּר כעבד יהוה

(γ) 42,19ᵇᵅ ‹ו›² ‹ב›³מֹשְׁ‹ל›ָם ‹י›¹אשלח

Ye blind, look up, that ye see;	and ye deaf, give ear!ª
Much have ye seen without looking	and he whose eyes where opened, does
* * * * * * * * * * * * [thereat,	* * * * * * * * * * * [not hear!
* * * * * * * * * * * *	* * * * * * * * * * *

(α) Who is blind but my Servantβ and deaf as my Messengerγ

(β) *That is, blind as the Servant of Jahveh* (γ) *as their ruler whom I send*

For the ו before עִוֵּר כעבד יהוה in 19ᵇᵝ, *cf.* note on 17,8 (p. 90, l. 21). — P. H.]

[I am inclined to adopt HAUPT's restoration of the text, which is not unsupported by parallels elsewhere.]

(20) ראיתָ Kethîb; *cf.* 𝔊 εἴδετε, 𝔗 חזיתון. Qerê ראות.
תשמע; so LOWTH, OORT, GUTHE, with the Versions. 𝔐 ישמע.

(21) The stress laid on the *Torah* in ᵇ may be due to the editor. [P. S. 𝔐's ויַאדיר is suspicious. The verb only occurs in part. Nifʿal, Ex. 15,6.11. 𝔊 καὶ εἶδον = וָאֵרֶא, which seems guess-work. RUBEN would read ואדיריה, and begin a new paragraph with the vocative הָעָם (*cf.* v. 23); the article being attested by 𝔊's ὁ λαὸς καὶ ἐγένετο = והיה, where יה is as much guess-work as וא in 𝔐's והוא; וה is traditional, and belongs to אדיר. I adopt אדיריה and העם, but venture to think that אד' was originally written אדירי'. The mark of abbreviation was overlooked, and the י transposed.

For 𝔐's והוא I read והנה; for עַם־, הָעָם (*cf.* 𝔊), the ה was easily dropped after והנה. The אדירים (*cf.* בסוד אדירים, ψ 16,3, corrected text) are, of course, the faithful observers of the Torah.]

41 wrong. KLOST., חַוֵּה הִנֵּם; BUDDE, הִנְנִי מְחַוֶּם. But חַוֵּה is not one of Second Isaiah's words for *show, declare*. The corruption was caused by the illegible state of the middle letters of הגרתים; הג///ם became הנם. There is nothing wrong in ראשון (*cf.* 43,9, corr. text).

(28) וָאֵרָא, so KLOST., GRÄTZ, and presumably DRIVER (*Tenses*[3], p. 216, n. 4), with 𝔍. 𝔐 וְארא.

(28^{b}.29) The text seems to be in some disorder. See 𝔊.

42 This section is greatly deficient in unity. Verses 1-4 form the first of a group of poems on the עבד יהוה which have no organic connection with the Prophecy of Restoration (see *Intr. Is.*, pp. 304-309, DUHM's commentary, and SCHIAN, *Ebed-Jahwe-Lieder*, 1895). In metre it agrees with two out of the three related poems, *i. e.* with 49,1-6, and 52,13-53,12, but not with 49,1-6. It consists of three quatrains, and in this point, as well as in rhythm, accords with the lyrical passage, vv. 10.11.13. Verses 5-9 consist of double distichs, some of which, however, are imperfect. At the end of v. 16 the text becomes liable to suspicion. Verses 18.20.21^{a}.22.23.24^{a}.25 seem to be sound, but the hand of the editor and the glossator is visible in the remainder. There were gaps in the text which the editor filled up as well as he could; v. 24^{b}, however, is a simple interpolation from the margin.

(2) ישאג; so REIFMANN, GRÄTZ, CHEYNE (doubtfully), PERLES. The writer contrasts the old prophecy with the new (*cf.* Am. 1,2; 3,8). The text had 'ישא with a mark of abbreviation. 𝔗 יכלי (= ישאג, Am. 1,2; Joel 4,16). 𝔐 ישׂא. But this requires an object. *Cf.* on v. 11.

(4) יֵרוֹץ; so Cod. Bab.; also EWALD², OORT, SIEGFR.-STADE, DUHM. *Cf.* Ezek. 29,7; Eccl. 12,6^{ab}. 𝔐 יָרוּץ.

(5) 𝔐 + הָאֵל. But האל יהוה is an impossible combination; both here and in ψ 85,9 (see BICKELL) it requires correction. Either יהוה is a fragment of a hemistich (DUHM), or, preferably, הָאֵל is a misplaced addition (*cf.* on 49,22). There is some evidence that 𝔊 originally read only Κύριος. The ordinary text has here Κύριος ὁ θεός, and also in vv. 6.8, where 𝔐 has only יהוה. 𝔐's text, therefore, has been corrected in vv. 6.8, but not in v. 5. KLOST., GUNNING אֵלַי.
+ יוציא; so DUHM.

(6) וְאחזק (𝔍𝔗), וְאצרך, וְאתנך (𝔍𝔊). *Cf.* 41,9; 49,2. So STADE, DUHM, KLOST., DRIVER, G. F. MOORE (TLZ '87, col. 292). 𝔐 with *Waw copulative.*
[𝔐 עם. In 49,8 𝔊 presupposes עַמִּים, which GRÄTZ adopts in both passages.]

(7) + ולפתח אזנים חרשות, a conjectural completion of the stichus. *Cf.* vv. 18.20; 43,8.

(10) ירעם, LOWTH (*cf.* ψψ 96,11; 98,7), CHEYNE, OORT, DUHM. 𝔐 יורדי.

(11) יְשׂוּשׂוּ; so KLOST., GRÄTZ, with 𝔊𝔗 (both render as in 35,1). 𝔐 ישׂאו. *Cf.* on v. 2. ערבה; so KLOST. (*cf.* 35,1). GRÄTZ, עִיִּי. 𝔐 עָרָיו.

(14) 𝔊^{V} ἐσίωπησα, μὴ καὶ ἀεὶ σιωπήσομαι καὶ ἀνέξομαι, *i. e.* הַלעולם for 𝔐's מעולם. On EWALD's and LAGARDE's improbable inferences, see DUHM. The best correction is PAUL RUBEN's (*Crit. Remarks*, p. 15): החשיתי ..... הֲנִם עולם אחריש אתאפק.

(16.17) The editor has done his best with an imperfect text. One slight emendation may be ventured, ילבשו (REIFMANN) for 𝔐's יבשו.

(19) Two lines have been lost, and their place taken by a gloss on *deaf and blind* (v. 19); compare 9,14.15. Within this gloss is another gloss on מְשֻׁלָּח (the glossator read thus instead of משליהם), and at the end of it is a variant of the first clause, which is correct in so far as JHVH is not introduced speaking of Himself, but referred to in the third person. The gloss inserted in the principal gloss is not found in 𝔊, which has simply καὶ τίς τυφλὸς ἀλλ' ἢ οἱ παιδές μου, καὶ κωφοὶ ἀλλ' ἢ οἱ κυριεύοντες αὐτῶν; καὶ ἐτυφλώθησαν οἱ δουλοὶ τοῦ θεοῦ,

41 The coloring of the description is much improved. *Cf.* on 45,1. 𝔐 יָרֵךְ. HITZ. (*Psalmen*, 2, 440), WELLH. (DLZ, 2 Aug. '90), יָרֵד; EWALD, DILLM., DUHM, יָלַד. תְשִׁימֵם; so DUHM (*cf.* DILLM.'s note). This correction at any rate gives the sense required, which the other readings or renderings do not. 𝔐 יִתֵּן (an involuntary repetition from the preceding line).

כֶּעָפָר; so GINSBURG. BÄR, כַּעְפַר (suggesting מֵעָפָר, *cf.* מֵאֶפֶס 40,17).

(5) See *Intr. Is.*, p. 299. וַיִּירְאוּ, parallel to וַיֶּאֱתָיוּן. So KLOST. 𝔐 וַיִּירָאוּ, influenced by יחרדו.

+ יַחְדָּו למשפט, DUHM. 𝔊 (ἦλθον) ἅμα ‹κρίνων›.

(8) DUHM supposes a second hemistich to have fallen out; D. H. MÜLLER (*Proph.* I, 167) brings over אשר הח' from v. 9^a. By the latter course v. 8^b is not mended, and v. 9^a is spoiled. The former view seems to me unnecessary. The Second Isaiah was not, I think, quite so careful about symmetry. It might, indeed, have been hard to find a suitable second hemistich.

(12) מַצָּתֶךָ; so GINSB., with most MSS; BÄR מַצֻּתֶיךָ. See notes in both editions. י implies a reading מַצֻּתֶיךָ; *cf.* 58,4.

(14) רִמַּת; EW., DILLM., DUHM, GRÄTZ. ר' interchanges with תולעה in 14,11; Job 25,6. 𝔐 מְתֵי. The figure of the *worms* being liable to misinterpretation, one of the synonyms was removed, and the gloss מתי מעט (so 𝔐 should be read, with KLOST.) substituted. *Cf.* Deut. 26,5; 28,62. 𝔊 ὀλιγοστός, as a substitute both for תול' and for רמת.

𝔐 + קְדוֹשׁ, which spoils the metre. 𝔊 (ὁ λυτρούμενος) Ισραηλ.

(15) 𝔐 + חרוץ, a gloss on מורג (DUHM).

(17) 𝔐 + והאביונים, an unmetrical addition; perhaps a variant to הענ' (DUHM).

(21) עצבותיכם; so GRÄTZ (*alt.*); עצביכם (GRÄTZ, *alt.*; BUDDE) is further off from 𝔐's עֲצֻמוֹתֵיכֶם. KLOST. adheres to 𝔐, but gives ע' the *sense* of idols; so also LOWTH, quoting 𝔍's comment: *Accedant, inquit, idola vestra, quæ putatis esse fortissima.* The special Mishnic use of נתעצם cannot safely be used in defense of עֲצֻמוֹת which is doubtless corrupt like עצומים in Prov. 18,18 (quoted here by Ibn Ezra) and ψ 10,10. עצבות = *idols*; see OLSH. and WELLH. on ψ 16,4.

(22) יִגְּשׁוּ, LOWTH, OORT, KLOST., GRÄTZ, after 𝔊𝔍𝔗. *Cf.* 50,8; 41,1. BUDDE (TLZ, 17 Feb. '94), הַגִּישׁוּ. But this is unnecessary. The idolaters are to *approach* with the idols from which they obtain oracles.

ונדעה וגו' evidently belongs to v. 23, but the hemistichs must be transposed (DUHM).

(23) וְנֵרֶא Kᵉthîb; Qᵉrê ונראה.

(24) אפס. So virtually 𝔍𝔗𝔄. *Cf.* vv. 12.29; 41,17. 𝔐 אֶפַע, a scribal error. 𝔊 ἐκ γῆς = מֵעָפָר.

תועבה וגו'. A marginal note, addressed probably to Jews, and not in the spirit of this section (DUHM).

(25) [P. S. 𝔐's text is too difficult and improbable. I now read, with DILLMANN-KITTEL, קראתי בשמו; *cf.* 45,3. This seems to me to involve a change in the first hemistich. If ויאת be correct, we should expect ויקרא (or ויקרב?), but בשמי stands in the way. Omit ויאת (*cf.* 𝔊); יאת is perhaps a fragment of קראתי, a marginal correction of ויקרא. Probably, with DILLM., we should read העירותיו. GUNNING, for יקרא, reads יקרב.]

ויבוס; CLERICUS, SECKER, LOWTH, LUZZATTO, KROCHMAL, CHEYNE, KUENEN, BREDENK., OORT, DILLM., ISIDORE LOEB, GRÄTZ, KLOST., KITTEL, GUNNING. Note the parallelism. 𝔐 ויבא (with an accus. of pers.! — see CORNILL on Ezek. 38,11). The error arose more easily than KLOST. represents. יבוססגנים became יבוסגנים, and יבו became יָבֹא. 𝔗 gives a *conflate* rendering, ויתי וידוש.

(27) הִגַּדְתִּים (*cf.* 48,3.8). DILLM.-KITTEL approves. 𝔐 הִנָּם. Either הִנֵּה or הִנָּם must be

40 (20) The opening words are corrupt. 𝔐 הַמְסֻכָּן תרומה, which might pass as a description of an unpopular god, but is quite impossible here. 𝔊 ὁμοίωμα κατεσκεύασεν αὐτόν, *i. e.* perhaps הכינו לתמונה, a doubtful phrase on which DUHM bases הַמְסַכֵּן תמונה (so GUNNING). 𝔗 guesses אורן ברי = כָּרַת אֹרֶן (44,14), but the cutting down comes too soon. KLOSTERMANN's treatment of the Versions at this point will hardly bear examination.

[P. S. I now think that 40,20 may be a later insertion, taken from some other didactic work. It hardly adds anything to the force of the argument, and we know that such descriptions were in vogue among later writers (*cf.* 44,12-20; 46,6.7; Jer. 10,3-5). At any rate, 44,14 suggests the best line to take in correcting the text. It is a wooden statue of which both passages speak. The man who desires one first of all seeks for timber, and selects one of the best trees for his purpose. We expect 'מ' ת to be parallel to עץ לא ירקב, but the text as it stands does not admit of this. We must therefore correct it. Taking a hint from 44,14 (corrected text) we emend תרומה into תדהר, and for מסכן we read שרבן, *i. e.* the Ass. *šurmenu*, mentioned beside *erinu* and *burâšu* (DELITZSCH, *Paradies*, p. 107), and better known by its Arabic and Syriac name *sherbîn*. 𝔖 gives this word in 37,24 for ברוש and in 60,13 for תאשור. For a time I was attracted by ZIMMERN's suggestion (*Zeitschr. f. Assyr.* '94, pp. 111 f.): he compares מסכן with Ass. *miskannu*, a kind of tree.* Dr. PAUL RUBEN informs me that he too has been attracted by this view; he would read הַמסכן **לַמָּךְ יבחר *Will ye compare Him to a miskan which the priest* (Ass. loanword) *chooses?* This involves omitting עץ לא ירקב as a gloss, which spoils the structure of the verse. In the present connection I can hardly doubt that some well known tree is meant (see on 44,14), and that שרבן is the right reading. 𝔍's words (in his Commentary), *amsuchan, quod genus ligni imputribile*, may, or may not, rest on tradition. KÖNIG (*Synt.* § 328,i) adheres to 𝔐. But nothing in 44,12 ff. suggests that the man who procures the wooden image is under the stigma of poverty.]

(21) מיסְדות; so DUHM, GUNKEL (*Chaos*, p. 138). ממוסְדות is also possible, if 'מוס = *fundatio*. 𝔐 מוסְדות. But note מֵראש.

(22) כְּרֹקַע. 𝔊 (loosely) ὡς καμάραν. KLOST. (wrongly) כְּרָקִע. See Ezek. 1,22 (𝔊), and CORNILL's note (*For Ezek.* [*and Second Is.*] רקיע *was not yet a technical term in the sense of Gen. 1*). 𝔐 כַּדֹּק *like fine cloth*, distinguishing דֹּק from דַּק *dust*, v. 15. But 𝔗 (כזעיר), ΑΣΘ (ὡς λεπτόν) do not recognize the former sense. דוק in Talm. means *cataract* (on the eye).

(24) זָרְעוּ, נָטְעוּ. 𝔊𝔖 זֹרְעוּ, נִטְּעוּ. D. H. WEIR favored this (*Proph. Is.*, 2, 160). *Cf.* 17,10.11. זֶרַע used of plants, Gen. 1,29.

(26) וְאֹמֶץ; OORT, KLOST., after 𝔊𝔖ΣΘ𝔗𝔍. 𝔐 אַמִּיץ, from a reminiscence of Job 9,4.

(27) 𝔐 יעבור (which would go better with 𝔗's נִסְתְּרָה). KLOST., GRÄTZ, עָבַר, after 𝔊 (ἀπέστη).

(31^b) A late, prosaic insertion outside of the poetical scheme of double distichs (DUHM).

41 (1) יַחֲלוּ לתוכחתי; KLOST. (*cf.* 42,4; Job 13,6). 𝔐 יחליפו כח י'. *Librarius dormitans e* 40,31 *repetivit* (LAGARDE). But he only repeated it because he had something which resembled it in his text. For other cases of repetition, see BUHL, *Canon and Text of the OT*, p. 254. [*Cf.* above, note on 41,7, p. 128, l. 50.]

נגשו אז דברו; so KLOST., but with אזי (ψ 124,3-5), which would here be an isolated linguistic phenomenon. 𝔐 יגשו אז ידברו, through the influence of the preceding error.

(2) יַחֲרִד, *cf.* Jud. 8,12; 2 S. 17,2; Ezek. 30,9; Zech. 2,4. So KLOST., with 𝔊 (ἐκστήσει).

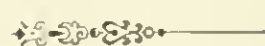

* [*Cf.* DELITZSCH, *Assyr. Handwörterbuch*, p. 420^b. — ** *Cf. op. cit.* p. 623^b. — P. H.]

40 (4) Transpose the two hemistichs, with DUHM, for metre's sake.

(5) יהוה. 𝔊 substitutes τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ, LOWTH, OORT, KLOST., correct ישעו. But 𝔊's insertion is an explanatory gloss (*cf.* 52,10).

(10) 𝔐 + אדני. Here, as often elsewhere אדני is virtually a Q^rê to the following word יהוה (see *Intr. Is.*, p. 254). There is no occasion for special solemnity, and the stichus is overloaded.

(11) בחיקו. So BUDDE, DUHM. 𝔐 ובחיקו. In 𝔊 בחיקו ישא is wanting.

(6) וָאֹמַר, so 𝔊𝔖𝔍, followed by LOWTH, GEIGER, ORELLI, OORT, DUHM, GRÄTZ, KITTEL, GUNNING. 𝔐 וְאָמַר.

חסנו, for 𝔐's חסדו. So 𝔗, rendering תוקפיהון (so again in 1,31 for הֶחָסֹן). HOUB. first suggested this, but preferred הודו (so LOWTH, OORT); *cf.* 𝔊𝔍 δόξα, *gloria*. PERLES makes the same conjecture (*Analekten*, p. 76), comparing ψ 144,2, where, for חסדי, KROCHMAL, GRÄTZ, CHEYNE read חסני. HOUB. objects (*Sed non convenit robur in florem*). True, but the writer deliberately compares hardy oaks (Am. 2,9) and delicate flowers. Though so different in nature, oaks and flowers may share the same fate. δόξα is a mere guess. DUHM, GUNNING, הדרו.

(7) 𝔐 + אכן חציר העם. A weak homiletical addition (KOPPE, HITZIG, DUHM, REINKE, with the half-assent of GESENIUS), which is also against the metre. See *Intr. Is.*, p. 298. OORT and BUDDE (after 𝔊) omit the whole verse as a gloss. The former objects to נשב (*Theol. Tijdschr.*, 1876, p. 531), but this unclassical word may well be allowed in Second Isaiah (*Intr. Is.*, p. 265).

(12-16) STADE (*Gesch.* 2, 75) rightly questions the accuracy of 𝔐. But to correct is not easy. The poetical structure, too, is peculiar (see DUHM); *cf.* 54,7.8.

(13) תִּכֵּן. SIEGFRIED-STADE תֹּכֵן; *cf.* Prov. 16,2.

ואיש עצתו וגו'. The Second Isaiah may be allowed this elliptical expression. The compound phrase איש ע' is warranted by 46,11; יודיענו by v. 14 (end). KLOST.'s reading, ומי איש עצתו יודיענו, *and who is the man who might show us his counsel*, is unnatural. Nor need we, with DUHM, supply ויהי; 𝔊 does but expand our own text.

(14) 𝔐 + וילמדהו דעת. An interruptive gloss; not in 𝔊.

(19.20) Again the text is in disorder, and we cannot exclude from consideration the cognate passage 41,6.7. As was long ago observed (*Proph. Is.*[3]), something must have fallen out between v. 19 and v. 20. DUHM thinks this missing passage to be 41,6.7, in support of which compare *Intr. Is.*, p. 299. *Cf.* HOUB., OORT, T. K. ABBOTT. It would be unwise to accept BUDDE's proposal (TLZ, 19 Feb. '94, col. 99) to omit 40,19f. (as well as 41,7) as a late insertion. Twice the writer asks, *To whom will ye liken God?* — but, *ex hyp.* without explaining himself.

(19) הַפֶּסֶל. LUZZATTO and BUDDE, הַפֶּסֶל; KLOST. הַפֹּעֵל (נסך חָרָשׁ). 𝔊 μή; 𝔗 הָא; 𝔍 *numquid* (הֲלֹא). But we cannot treat this apart from grammatical exegesis. 𝔐's view of vv. 19f. as a whole still remains the easiest and most natural. The implied answer to the question in v. 18 is הַפֶּסֶל, *i. e.* the class of idols (or idol-gods), or a specimen of that class. This the writer takes up and prefixes with biting scorn to his description of the process of idol-making.

𝔐 + ורתקות כסף צורף. The text is incomplete. BEVAN's rendering (*Journ. of Phil.* 17, 1883, p. 125) may be less improbable than others, but can hardly be right. A verb has fallen out. The clause seems to be due to an editor, in whose time 41,6.7 had already been placed elsewhere, and who therefore missed a reference to the fastening of the idol. 𝔖𝔗 supply a verb (by guess?) after צורף.

41 (7) 𝔐 + לא ימוט. This occurs again in 40,20, where it does not overload the hemistich. [For the incorrect repetition of the end of a line or verse, *cf. e. g.* the עלינו after כוננה at the end of ψ 90. In the same way the על הארץ at the end of Gen. 1,11 seems to be nothing but an accidental repetition of על הארץ at the end of v. 15. *Cf.* below, notes on 41,1.2; 53,7. — P. H.]

40 between 40,1-4; 49,1-6; 50,4-9, on the one hand, and 52,12-53,13 on the other. In the former (in spite of a certain approach in the third song to the characteristics of the fourth) we may say that the Servant of JHVH is an imaginative fusion of all the teachers of the Jewish religion in and after the time of Ezra; in the latter, we seem to have a similar fusion of the different nameless martyrs of Israel in recent years into a colossal figure which is identified with the people of Israel, somewhat as Jeremiah regards himself as the kernel and only true representative of JHVH's people. The phraseological obscurity, which has seemed to some to place 52,12-53,13 apart, diminishes wonderfully through textual criticism. I still cannot see my way to agree with GIESEBRECHT, MARTI, BUDDE, and COBB (*The Servant of Jahveh*, JBL 14,95 ff.) that in 53,1-10 it is the nations who are speaking.

It should further be added that, to complete this critical theory, it is necessary to point out the *links* by which the Songs are connected with the expanded work of the Second Isaiah. These links are 42,5-7 and 49,7-9^{a} (or 7-12). KOSTERS adds 50,10.11, but this appears to the present writer, as also to DUHM, to be a very late insertion indeed (see corrected text); the soliloquy in 50,4-9 had originally no linking verses attached to it, and the same remark is, of course, correct of the great Song which concludes the series (52,13-53,12). KOSTERS has also traced the hand of the inserter in 51,4^{b}.5^{b}, as mentioned later on.

LAUE's treatise, (see above, p. 126, l. 20) is an independent piece of work, but is not always equally plausible in its views. The author denies that the Songs on the Servant once existed in a separate form, and holds that, phraseologically, they closely resemble Second Isaiah, with the exception of c. 53, which stands quite by itself, and is based upon a lost psalm. It is also one of his theses that 50,4 ff. was not originally one of the Songs on the Servant; it has been made one artificially. Hence vv. 4-11 are especially abundant in points of contact with Second Isaiah. The real speaker is the same prophet who wrote c. 49. Third Isaiah *(Trito-Isaiah)* was not acquainted with our Ebed-JHVH passages, but the author of these passages made use of *Third Isaiah*. The Ebed-JHVH is an individual: the *suffering Messiah*. The passages referring to him arose not before but after Ezra, in the beginning of the period of apocalyptic composition.

That so many recent writers should have adopted from DUHM the term *Third Isaiah* seems to me unfortunate; cc. 56-66 belong neither to one person nor to one date. I still hold (June, 1899) to the view expressed and in all essentials proved (see *Intr. Is.*, pp. 283 ff.) *before* the appearance of DUHM's masterly work; we cannot number the *Isaiahs* in this way. *Second Isaiah* may stand as an imperfect but not seriously misleading symbol. But *Third Isaiah* is too unsuitable to be used. CORNILL's arguments against a Third Isaiah (*Einleit.*^{4}, pp. 160 f.) need therefore at any rate to be altered in phraseology. Doubtless however the substance of his arguments affects my own conclusions as well as DUHM's. LAUE has already met them adequately. The only important one is that based on Hag. 2,7-9. The idea expressed there is too original, thinks CORNILL, for a prophet of such slender gifts as HAGGAI. LAUE's counter-argument may be consulted (p. 23, note 1); but I think it almost enough to appeal to the extraordinary circumstances under which that prophet spoke, and venture to refer to my *Jewish Religious Life after the Exile* (New York, '98), Lecture 1.

(1-11) On the arrangement see DUHM, or *Intr. Is.*, p. 298. The argument from the changes of metre is a strong one. The opening poem itself is in four quatrains of double lines.

(2) 𝔐 כי נרצה; 𝔊 λέλυται (without ὅτι). Metre and sense favor the omission of כי (DUHM).

14 BUDDE (ZAT '82, p. 13) ‸ פני. 𝔊 has simply τὴν γῆν; this Version generally expresses פני (*e. g.* 23, 17 ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς). But see next note, l. 8. עיים; so HITZIG; GRÄTZ; *Proph. Is.*; GUTHE. 𝔐 עָרִים. A similar correction is required in 24, 15; ψ 72, 9. Other emendations are חֳרָבוֹת עָרִים (DILLM.), עָרִיצִים (EWALD), ארץ (LAGARDE, *Proph. Chald.*, p. il; BICKELL). For the last, *cf.* Job 37, 12; Prov. 8, 31. DUHM ‸ עָרִים as a variant to פני תבל. But, metrical or unmetrical, I do not see how to dispense with a second accus. to the verb. [Perhaps we should read מְלָאוּהָ עִיִּים; פני תבל may be an editorial amplification.] 𝔊 πολέμων, but some MSS πολεμίων (Aramaizing). 𝔖 agrees with the former; 𝔗 with the latter. ἈΣΘ, πόλεων.

PROPHECY 3.

(40-48; with Appendix, 49-55)

See *Intr. Is.*, pp. 283-310; OORT, *Kritische Aanteekeningen op Jez. 40-66* (*Theol. Tijdschrift*, 25, 1891, pp. 463 ff.); BUDDE, ZAT 11 (1891) pp. 235 ff.; KLOSTERMANN, *Deuterojesaia* (München, 1893); GUNNING's *Jes. 40-66* (*cf.* above, p. 79, l. 7); SCHIAN, *Die Ebed-Jahwe-Lieder in Jesaias 40-66* (Halle, 1895); LAUE, *Die Ebed-Jahwe-Lieder im II. Theil des Jesaia exegetisch-kritisch und biblisch-theologisch untersucht* (Wittenberg, 1898).

As stated in the Notes on the English Translation of Isaiah in the *Polychrome Bible* (p. 209, ll. 17-25), cc. 40-48 (apart from subsequent insertions) represent the *Original Prophecies of the Second Isaiah.* His work (written between 545 and 539 B. C.) was afterwards provided with an *Appendix*, cc. 49-55, (written about 432 B. C., after the introduction of Ezra's lawbook; not in Palestine, however, but in Babylonia), and this expanded Book of the Second Isaiah (cc. 40-55) was further enlarged by the incorporation of a cycle of poetic passages on the Servant of JHVH (see below, ll. 44 ff.). For the object of this Appendix (cc. 49-55) and the implied situation of affairs, see the Notes in the English Translation, p. 210, ll. 23-42. The view there expressed differs from that of KOSTERS (*Theol. Tijdschrift* '96, pp. 580 ff.) in the place and object assigned to this prophecy. This critic attributes the authorship of the main part of cc. 49-55 to a Palestinian writer.

The phraseological argument for the disintegration of cc. 40-55 is a slight one, but must be taken in connection with the extremely important evidence based on the implied situation of affairs. It is *(a)* that nowhere in cc. 40-55 does the group of persons addressed bear the names (so familiar to us in cc. 40-48) of *Jacob* and *Israel*; *(b)* that in 52, 1 Jerusalem is called the *Holy City*, a late phrase nowhere found in the genuine Second Isaiah; and *(c)* that adjectives and participles in fem. plur., used as if neuter substantives, are conspicuous in cc. 40-48, but are not found in cc. 49-55.

As to the Songs on the Servant of JHVH (*cf.* especially, besides KOSTERS' article referred to above, l. 33, SCHIAN's and LAUE's dissertations; see above, l. 20), the earlier criticism of the writer, in *Intr. Is.*, pp. 304 ff., has been shown by KOSTERS (*l. c.* pp. 577 ff.) to be too cautious. On the most important point, I now hold the same view as DUHM, SCHIAN, and KOSTERS, *viz.*, that the Songs are of later date than the framework in which they are placed, and were inserted by a later hand in the Book (or, as with KOSTERS, I would rather say, the expanded Book) of the Second Isaiah. I differ from SCHIAN and KOSTERS as regards 52, 12-53, 13, which I do not refer either (with SCHIAN) to an older or (with KOSTERS) to a later writer than the three other songs. I admit that there is a certain difference

14 possible that חֲלֹשׁ *lot* rests on an inference from Is. 14,12. But for this, the rendering *that didst cast* (lots) *upon nations* (Saad., Judah b. Qarish, &c.; see GESENIUS) would be possible, however unsatisfactory in this context. GRÄTZ proposes מוֹשֵׁל, which is plausible, if explained in accordance with Gen. 1,16 (astral influence on human fortunes), but is out of relation to the preceding hemistich. GUNKEL's correction is both easier to justify paleographically, and is in itself more suitable. ארץ, like עפר = the underworld (GUNKEL, p. 18). There, in the inmost parts of the *pit* (v. 15), lie in a heap the corpses of the slain, and on them falls the mighty form of the King, stiff, inert, without strength to move (*cf.* Job 14,10; also ψ 88,5). Is not this inertness the first thing which impresses one in the sight of a dead body? But, it may be objected, the reference is premature (*cf.* v. 19)? We have no right to dictate to the poet. The reference is strikingly effective, and metrical considerations may have rendered it indispensable.

(17) ועריה so DUHM, SIEGFR.-STADE; 𝔐 ועריו; same error as in 13,22. תבל is fem.
פָּתַח; so DUHM. *Cf.* Jer. 40,4; ψ 105,20. 𝔐 פָּתַח.
איש לביתו, transposed from v. 18, where it overloads the stichus, but with לְ for בְּ. So BUDDE, BREDENK.; DILLM., too, recognizes this as possible. 𝔐 + ביתה after פתח. But 𝔐 gives an imperfect stichus. Some remedy for this must be found — either BUDDE's or DUHM's. The latter critic completes the stichus by appending the opening words of v. 18. This is not unplausible (*cf.* Hab. 1,15; 2,5), but the contrast in v. 18 between the honorable burial of the kings (who according to DUHM's view) have become the prisoners of the King of Babylon compels us, I fear, to reject it. GRÄTZ, לאסירים — בית הכלא, on which see PERLES, *Anal.*, pp. 28.42. This has the advantage of removing or absorbing the superfluous כל in v. 18, but is unrhythmical. *Cf.*, however, DILLM.-KITTEL.

(18) 𝔐 + כָּל. 𝔊 πάντες (οἱ βασιλεῖς), *i. e.* perhaps כֻּלָּם.
𝔐 + איש בביתו (see on v. 17).

(19) The transposition of מקברך וגו׳ is due to DUHM; it is justifiable partly on exegetical, partly on metrical grounds. The words seem to represent two stichi which were forgotten by a copyist, then written in the margin, then inserted in a mutilated form in the wrong place. I fear that radical measures are here indispensable.
בהרגים; so DUHM, referring to 𝔊's ἐν τοῖς ὄρεσιν = בהרים, which is a corruption, he thinks, of בהרגים. But does it not rather stand in the place of מקברך? 𝔊 had our text, but failed to understand מקברך.
אל אדני בור; so GUNKEL (p. 133). *Cf.* the same correction (ארן for אבן) in 54,11. The phrase = אל ירכתי בור (v. 15), which 𝔊 renders εἰς τὰ θεμέλια τῆς γῆς. The אדנים of the earth are spoken of in Job 38,6. But 𝔊 clearly means the foundations of Sheol; the parallel line has εἰς ᾅδην. EWALD places יורדי וגו׳ at the head of v. 20; so, too, *Proph. Is.* and BUDDE. He also (with all critics before GUNKEL) retains אבני בור, and explains this as if בּוֹר meant a grave, and as if א׳ ב׳ and בור אבנים could be used indifferently. But in this poem at any rate בור can only be rendered *the pit*, that is, the underworld; see v. 15.

(20) + איך נגזרת, DUHM's conjectural prefix to מקברך וגו׳ (see on v. 19). BICKELL ingeniously, איך שכבת (*cf.* v. 18), continuing לְבֻשָׁה תחת הרגים (*cf.* ψ 89,46), and then as in 𝔐 (without transpositions).
כנצר. SCHWALLY (ZAT '91, p. 258) כַּנֵּפֶל; 𝔊 ὡς νεκρός; Σ, ὡς ἔκτρωμα; 𝔗 כיחט טמיר.
לְבֻשׁ בשת; *cf.* ψ 132,18. So DUHM. 𝔐 לְבֻשׁ (הֲרֻגִים). The cause of the omission of בשת is obvious.
+ אבתיך; DUHM's felicitous and rhythmical insertion.
מֵרַע; so DUHM, after 𝔊. 𝔐 מרעים.

(21) אביהם; so 𝔊, DUHM. 𝔐 אבותם.

13 ונבהלו (v. 8) with the words which once accompanied it must belong to the same distich (verse) as על כן וגו׳. Possibly the Paseq in 𝔐 indicates some injury to the MS.

(9) 𝔐 + יום י׳, a gloss from v. 6 (DUHM). Metre gains by its removal. V. 13 confirms this view. The *day* in v. 6 is only mentioned parenthetically.

(10) 𝔐 + כוכבי; do not the *Orions* belong to the category of stars (DUHM)? [P. S. 𝔐 כי כוכבי השמים וכסיליהם. 𝔊 represents the first part of this stichus by doublets, *viz.* οἱ γὰρ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ and καὶ πᾶς ὁ κόσμος τοῦ οὐρανοῦ (וכל צבא הש׳). It also presupposes the simple sing. וכסיל (καὶ ὁ Ὠρίων). This latter reading is likely to be correct. If so, כוכבי הש׳ is perhaps a substitute for some effaced names of constellations, probably עיש וכימה. KITTEL's כי שמים וכוכביהם hardly suits יהֵלּו, nor is it clear that כסילי and כוכבי are variants.]

(11) רעתה, so LAGARDE, DUHM; 𝔐 רעה. Note עֲוֹנָם.

(16) [I should prefer to restore the text of v. 16 as follows:

⸢ונשיהם תשגלנה⸣ ועלליהם יְרֻטשו לעיניהם
⸢ותלכד העיר⸣ ⸢ו⸣ישַׁסו בתיהם[]:

Cf. Zech. 14, 2. — P. H.]

(18) ונְעָרות תְּרַטַּשְׁנָה, following DUHM. 𝔐 תְּרַטַּשְׁנָה, with קשתות for the subject, which, however, is impossible (see DILLM.).
Transpose the two parts of the third stichus, for the sake of metre and of the climax (DUHM).

(22) וענו; so DUHM. 𝔐 וענה. But there is no reason for this sudden inconsistency. So שפכה by error for שפכו ψ 73, 3 (see WELLH.); compare *Ochlah w' Ochlah* (Masorah), Nos. 113. 114. [P. S. For 𝔐 וענה 𝔊 has καὶ . . . κατοικήσουσι, *i. e.* ושכנו (*cf.* 34, 11), which seems correct. A half-effaced ש became ע; כ was lost.]
בארמנותיה (see 34, 13), so 𝔖𝔍𝔗, Abulwalid, HOUB., &c.; 𝔐 באלמנותיו. Once more ו miswritten for ה (note יָמֶיהָ). ר for ל needs no evidence. The late FRANZ DEL.'s Babylonian *almattu* 'Schloss' = *lock* (of a door) or *castle* (accepted by KÖNIG) is not recognized in FRD. DEL.'s HWB. *A claustro ad arcem* [non] *facilis est transitus.* See BÄR's *Ezechiel*, p. xi (Glossary) [and *cf.* DEL. *apud* ZIMMERN, *Busspsalmen*, p. 114; *Prol.* p. 45].

14 (4[b]) מַרְהֵבָה; so probably 𝔊 (ἐπισπουδαστής), 𝔖 (ܡܣܩܘܒܠܐ), 𝔗 (תְּקוֹף חַיָּבָא), followed by J. D. MICHAELIS and most moderns. *Cf.* 3, 5. 𝔐 מַדְהֵבָה.

(6) מִרְדַּת; so 𝔗, followed by DÖDERLEIN and most. 𝔐 מֻרְדָּף.

(8) Transpose the two hemistichs in [b] in accordance with metre. [P. S. This is possibly correct, and certainly attractive. But I am not sure that the cæsura did not sometimes shift, so that the shorter hemistich came first. I find that Dr. RUBEN, independently, feels this rather strongly.]

(9) הָקֵים, inf. abs., as Jer. 44, 25. So BICKELL, DUHM; the former also corrects עוררה. Sheol is probably never masc. (see SIEGFR.-STADE). 𝔐 הֵקִים.

(10) The first hemistich is too short (DUHM). For we can hardly, with BUDDE, call it an introductory passage, (like v. 4[a]), outside of the scheme. BICKELL includes גם אתה in [a], to produce a syllabic metre.

(12) הֵילֵל. So HITZ., EW., DILLM., DUHM, SIEGFR.-STADE, with (presumably) 𝔊𝔍𝔗. 𝔐 הֵילֵל, which seems due to a false grammatical theory (as if imperat. Hif'il from ילל); see 𝔖 and 𝔍 in Commentary. KÖNIG, however, thinks that הֵילֵל may be a phonetic development out of *hailal*, (*Lehrgeb.*, ii, 1, p. 106, note 1).
+ אֵיךְ. A tone-syllable is wanting in [bα] (BUDDE, DUHM).
חולש על גויות; so GUNKEL (*Chaos*, p. 132). 𝔐 ח׳ על גוים. The original codex had על גוי׳, and the abbreviation was misunderstood; *cf.* PERLES, *Analekten*, pp. 33 f. 𝔐 gives no meaning whatever. An examination of the usage of Talmudic חלשׁ (LEVY, *Neuhebr. Wörterb.*, *s. v.*) leaves it very doubtful whether the sense of *casting lots* is genuine, and the Talmudic passage *Shab.* 149[b] even makes it

21 in KAUTZSCH's AT, *Gespanne von Rossen*). Assyr. *çindu* (for *çimdu*), fem. *çimittu* (for *çimidtu*), or *naçmadu* (for *maçmadu*) always refers to chariots, never to horsemen (*cf.* DELITZSCH, AHW 571[a]). Sennacherib speaks in his Prism Inscription, 5,80 (KB 2,109) of the *çimitti rukûbišu* (or *rukûpišu*, with *p* on account of the preceding *k*; *cf.* the note on 9,17; p. 84, l. 44) 'the team of his chariot.' — P. H.]

[Most interpreters (see the Lexicons) have preferred the view rejected (certainly not hastily) by HAUPT on Assyriological grounds, because the scene described by the seer appeared to require it. The asses and camels carried baggage and provisions, but the horses had riders. The interpreters referred to quote on their side 2 K. 9,25, אני ואתה את רכבים צמדים אחרי אחאב אביו. I do not know whether there are any Assyrian contexts parallel to the contexts in 2 K. 9,25; Is. 21,7. The difficulty of GUTHE's translation, *Und sieht er Berittene, Gespanne von Rossen, Eselreiter* [oder] *Kamelreiter*, seems to me only less than that of STADE's (ZAT 8,166), who reads רֶכֶב צמד פרשים. And I confess that STADE seems to me more consistent than GUTHE.]

PROPHECY 2.

(13,1-14,4[a];4[b]-21;22.23)

See *Intr. Is.*, pp. 67-78. A prophecy and an ode, written in similar metres, and both divided into stanzas of seven double lines, but showing such differences in style and contents and in metrical skill that it is not safe to ascribe them to the same author. Two passages (14,1-4[a] and 14,22f.), which stand outside of these compositions and are in a most inelegant style, belong to the editor. DUHM has done much in restoring the form of the prophecy, but is a little too anxious to bring the second part of some of the double lines into conformity with rule. BICKELL led the way in the correction of the text of the ode, but the present writer cannot find in the ode more than a plausible degree of justification of BICKELL's syllabic metre; he has therefore not followed BICKELL, especially after that gifted scholar's modification of his view indicated in the Vienna *Zt. f. d. Kunde des Morgenlandes*, 8,101f. See, however, BICKELL's by no means adequately appreciated work, *Carmina V. T. metrice* (1882), pp. 202f., and compare BUDDE's pioneering study in ZAT 2 (1882) 12-14, and DUHM's later treatment of the ode in his *Jes.* (1892). The קינה-verses of the ode seem very correct. Compare *Intr. Is.*, p. 76.

[*Cf.* also W. H. COBB, *The Ode in Is. 13*, JBL '96, pp 18 ff. A metrical arrangement is here given, which presents the novelty of including v. 22 in the fifth stanza (vv. 20-22). Agreeing independently with WINCKLER (*Altorient. Forsch.* 1,193 f.) COBB claims the ode for Isaiah, who wrote it as a song of triumph on the death of Sennacherib. This view is correct so far as the subject of the ode is concerned; the ode is precisely parallel to 37,22-29, which is a post-Exilic composition referring to Sennacherib. Whether the ode is historically accurate in its details, from this point of view, does not concern us. It does, however, concern WINCKLER, whose more recent opinion (Heft 5 of the *Forschungen*) is that it undoubtedly refers to the murder of Sargon. *Cf.* CHEYNE, *Recent Study of Isaiah*, JBL '97; *Intr. Is.*, p. 73.]

13 (3) לאפי is transposed on metrical grounds to the first stichus. So DUHM.

(4) מִמְלְכוֹת; so LAGARDE, DUHM, after 𝔗, for metre's sake. 𝔐 מַמְלְכוֹת.

(7) Lacuna assumed with DUHM on metrical grounds; so, too, vv. 8.16.17.18.21.

21 Looking at the parallel passage (16,14), I am inclined to think that the choice of the expression בְּעוֹד in 21,16, instead of the simple בְּ, implies a nearer approach of the same foe who is referred to in 16,14. I acquiesce, therefore, in שנה, and explain the plural שני by the writer's desire to make the oracle in 21,16 as parallel as possible to that in 16,14.

(17) גבורי קשת, transposing the order in 𝔐, with HOUB., LOWTH, LUZZATTO, NÖLDEKE (*Gött. gel. Anz.*, 1871, p. 896). 𝔍 *sagittariorum fortium* (קֶשֶׁת, perhaps collectively, = *archers*).

Notes on Part 4.

PROPHECY I.

(21,1-10)

See *Intr. Is.*, pp. 121-128; *Proph. Is.*3 1,125 ff.; BUHL, ZAT **8** (1888) pp. 157 ff.; STADE, *ibid.*, pp. 165 ff.; COBB, *Journ. Bibl. Lit.*, **17** (1898), pp. 40-61.

(1) 𝔐 מַשָּׂא מִדְבַּר־יָם, 𝔊 simply τὸ ὅραμα τῆς ἐρήμου. Read משא כשדים. As GRÄTZ saw, 𝔐's ים is a fragment of כשדים, but he wrongly excised מדבר. This is really a second editor's insertion, introduced at a time when (in his copy) the earlier letters of 'כ had become illegible. It is (like בערב in v. 13) a catch-word from the following prophecy. This editor probably explained ים of the Euphrates (as 27,1; Jer. 51,36, *cf.* 50,38), which produces a very artificial phrase and a not very suitable heading. DUHM's מדברים neglects the Maqqef, and is against usage.

(2) צורי מדי; 𝔊 'צִירֵי מ, whence WINCKLER (*AT Untersuch.*, p. 123) צִירִי *march on.* But see DILLMANN on Josh. 9,4, and compare *Intr. Is.*, p. 124. 𝔖𝔗 presuppose צוּרֵי.

כל אֲנָחָתה; so EWALD. A form almost entirely confined to lyric writings need not surprise us here. 𝔐 אַנְחָתָהּ, i. e. *its sighing*, which is less suitable; for Babylon was not peopled by sighing and groaning captives. *All the sighing* is that of the nations held down by force in the Babylonian empire (*Intr. Is.*, p. 127). But the final ה may be due to mere repetition (see next word); if so, read כל־אֲנָחֹת (*cf.* Lam. 1,22, *many are my sighs*). Or it may be a fragment of העניים (*all the sighs of the wretched*).

(5) צָפֹה הצ' אכול שתה. One of these two clauses must, on rhythmical grounds, be omitted. SIEGFR.-STADE omits the first as a gloss; DUHM, more correctly, the second. On the meaning of 'צפה הצ, see *Intr. Is.*, p. 126, note 1. 𝔊 ^ as obscure. Note, however, the parallelism. צפית *rug* should also be read in Am. 3,12 (for פְּאַת); see CHEYNE, *Expositor*, Oct. '97 (review of NOWACK's *Kleine Propheten*); *Jewish Quarterly Review*, 10,572.

(6) לֵךְ הַעֲמֵד המצפה. BUHL, לכה עמדה מצפה *go, station thyself as a watcher* (so, too, MARTI). STADE, לכה עֲמֹד הַמְצַפֶּה. The correction is so simple that one asks why 𝔐 read differently. For an answer, see DUHM, and *cf.* MARTI, *Theol. Stud. u. Krit.* '92, pp. 236 ff.; CHEYNE, *Intr. Is.*, p. 125. The acceptance of this initial correction would involve a transformation of vv. 7-9 (see ZAT, as above, l. 17), which is undesirable.

(7) וראה. 𝔊 καὶ εἶδον, and so BREDENKAMP, against which see BUHL.

(8) באוני; so HOUB., GRÄTZ, after 𝔖. 𝔐 אריה; 𝔊 אֻרִיָּה (proper name; 8,2). KLOST., BRED., (ו)אקרא, a variant to (ו)יקרא, which they adopt by preference.

(9) [צמד פרשים does not mean *horsemen in double rank* (DILLM.-KITTEL, *Reisige paarweise*), but a *team of horses* harnessed together, a *pair of horses driven together* (DUHM, *Paare von Rossen*), what is called a *span* in the United States (*cf.* GUTHE

16 הָגוּ; so Duhm. 𝔐 תהגו, the final ת in חרשת being wrongly repeated. Grätz אהגה; *cf.* Jer. יהגה (correct, אהגה).

(8) I transpose אֻמְלַל to the first hemistich at Haupt's suggestion, and read סְמָדַר, by conjecture, for 𝔐 שַׁדְמוֹת; in 18,5 𝔗 gives this word for נִצָּה. See R. Duval, RÉJ 14,277 ff. The prejudice of Isaiah's authorship should not prevent the change, which seems to be required by the parallelism.

(9) אֲרַוְּךְ; so Olshausen (§ 248[b]), as an alternative to אֲרַנֵּךְ; Stade § 634[e]; König § 41,5,f. (1, 591). 𝔐 אֲרַיָּוֵךְ.

(10) 𝔐 + הַדֹּרֵךְ, a needless explanatory insertion (*cf.* Driver's notes on Lev. 4,12; 14,4).

הָשְׁבַּת; so Lowth, Oort, Duhm, Grätz, with 𝔊. 𝔐 הִשְׁבַּתִּי (so also 𝔊𝔍, and Jer 48,33). See *Intr. Is.*, p. 86.

(11) This verse may be a mere variant of v. 7 (Duhm's suggestion), but in that case we should have expected לאנשי (for לאשישי) to have maintained itself before קיר חרש״ת.

קיר חרשת, as v. 7. 𝔐 ק׳ חרש, a scribal error. Note the substitution of חרש for חרשת in Jer. 48,31. The latter form is guaranteed by 2 Kings 3,25.

(12) Editorial (*Intr. Is.*, p. 90).

𝔐 + כי נראה, a bad variant of כי נלאה, Secker, Lowth, Oort, Duhm.

+ ובֹשׁ מואב מכמוש מבטחו, an apodosis supplied conjecturally from Jer. 48,13.

(13.14) See *Intr. Is.*, pp. 89 f. 𝔊 introduces the epilogue thus: καὶ νῦν λέγω. Geiger (*Urschrift*, p. 91) approves; but see 21,16.

Prophecy 2.

(21,11.12; 13-15; 16.17)

See *Intr. Is.*, pp. 128-131.

21 (11) 𝔐 דומה. But 𝔊 τὰ ὅραμα τῆς Ἰδουμαίας suggests אדום, which may be correct.

אלי קרא וגו׳. ἈΣΘ, πρὸς ἐμὲ καλεῖ τοὺς φεύγοντας παρὰ τοῦ Σηειρ. Hence Dozy and Grätz (*Gesch.* ii, 1, p. 485) inserted הַנִּדָּד. The idea is that Simeonitish fugitives (1 Chr. 4,42 f.) send from Seir to ask whether they can be re-instated as citizens. See, however, Stade, *Gesch.* 1, 155. In his *Emendationes* Grätz drops הנ׳, and points קְרָא.

(12) וְגַם. 𝔐 is here supported by 𝔊 (also by 𝔗). Krochmal, Dozy (virtually), Grätz, וְנָם.

(13) Point בָּעֶרֶב in the heading, בְּעֶרֶב in the prophecy (so Lowth, Hitzig, Guthe, and, as regards the latter, Cheyne in *Proph. Is.*) with 𝔗𝔖𝔍. 𝔊, too, supports בְּעֶרֶב in the prophecy but (according to most MSS) does not express the heading at all; *i. e.*, 𝔊 regards vv. 11-15 as forming one single *Vision on Idumea*. To point בָּעֶרֶב in the heading (so Del., Cheyne formerly) is less plausible; *at eventide* is not significant enough to be selected as a catch-word for a title (cf. *Valley of Vision* in 22,1). The collector, to whom the heading is due, probably misunderstood the following words, and read (like 𝔐) בַּעְרַב תלינו. On the early confusion between עֲרַב (עֲרָב) and עֶרֶב (in the sense of *mixed people*) see Siegfr.-Stade, and on עֲרַב see *Intr. Is.*, p. 129, note 1.

(14) קִדְּמוּ, 𝔊𝔗𝔖𝔍, and so Ew., Weir, Cheyne, Dillm., Guthe, Duhm. 𝔐 קִדְּמוּ.

(15) לטושה, 𝔖; so Luzzatto, Grätz, Cheyne. 𝔐 נטושה, in the unique sense of *drawn*. [For the interchange between ל and נ, *cf.* לשכה = נִשְׁכָּה, ܒܝܬܝܢ = ביתאל, Assyr. *nešu* = ליש, ܨܠܡ = צלם, ܢܩܛܠ = לקטל, &c. — P. H.]

(16) בעוד שנה כשני ש׳. 𝔗 renders as if the text were בעוד שנים; 𝔊𝔍 express בעוד שנה כשנת ש׳. Duhm prefers a third form of text, בעוד * * שנה שני ש׳, supposing that (as probably in 1 Sam. 13,1) the writer omitted to fill up the number of years.

15 The לִבִּי of 𝔐 (*cf.* 16,9) seems finer than the לֵב or לבו of 𝔊𝔗, which I formerly adopted after Lowth.

בְּרִיחָיו *his fugitives*; 𝔐 בְּרִיחֶהָ *his bars* (many MSS *plene*, יה—). 𝔊 ἐν αὐτῇ = בקרבה. J. T. S. Stopford (*Hermathena* 8, 224 f.) conjectures בְּקִרְבָּהּ. But עד־צער suggests a preceding . . . מ; we can then keep לִבִּי.

𝔐 + עגלת שלשיה, either a witty note from the margin on צער, or better (*cf.* 𝔊) on מואב, or the name of a town (*cf.* Jer 48,34, where 𝔊 prefixes וְ). Wellh. (*Deutsche Literatur-Zeitung*, Aug. 2, 1890) takes שלשיה as well as עגלת to be the name of a place = Τελιθων (Jos. *Ant.* xiii, 15,4).

יְרֹעָעוּ, so Lag., Cheyne (*Proph. Is.*), Guthe, Siegfr.-Stade, and older scholars (Ges.). *Cf.* the faulty יְעַלְעוּ, Job 39,30. 𝔐 יְעֹעֵרוּ, on which see König, *Lehrgeb.* i, 500; ii, 1, p. 497.

(7) עָשׂוּ, 𝔐 עָשָׂה; contrast 2,8.20. J. Kennedy reads יֶתֶר הָעֹשֶׁר for 𝔐 יתרה עשה.

(8) באר אלים. So most editions. *Complut.*, however, has ב' אילים; and so Cod. Bab. (Del., *Complut. Var.*, p. 14). So also Masorah, to avoid *Well of Gods* (see Geiger, *Jüd. Zt.* 10, 190), which however was not intended by ב' אלים. *Cf.* 57, 5.

(9) [b] and [c] are clearly not the proper sequel of [a], but editorial. 𝔊 with its Αριηλ for אריה and Αδαμα for ארמה deserves attention. We find אראלם (*heroes*) probably in another late passage (Is. 33,7). Αδαμα is 𝔊's form of Admah; *the remnant of Admah* (*i. e.* of Moab) would be a phrase like *magistrates of Sodom* (*i. e.* of Jerusalem) in Is. 1, 10. See Duhm, and *Intr. Is.*, p. 91. G. Hoffmann's suggestion (ZAT 3, 104), אֶרְאֶה (*I prophesy*) for אריה, and אֲדַמֶּה (*I make similitudes*) for אֲדָמָה, has been adopted by Oort.

16 (1-6) We have here at most only fragments of the original. See *Intr. Is.*, pp. 89f.; Duhm, *Jes.*, pp. xi (note) and 105f.

(1) שִׁלְחוּ. Duhm, with the Soncino Bible, שָׁלְחוּ; so apparently 𝔗 (יהון מסקי). Houb. ושלחו. 𝔊𝔖 אשלח. [Most probably, however, we should read שִׁלְחוּ מַלְאֲכֵי־ארץ. To the transformation of מלאכי into כר מושל there are numerous parallels in the Psalter. The only corruptions are those of א into ש and of י into ר; transposition accounts for the rest.]

אֶשְׁכַּר. So Grätz (*Gesch.*, ii, 1, p. 258). 𝔐 כַּר, which is nowhere used collectively for *lambs*, and reads very oddly in the context.

(3) הביאי Q^{e}rê and 𝔊𝔖𝔗𝔍; so (in text) *Complut.* and a few MSS. הביאו K^{e}thîb, Ἀ Θ. עשי K^{e}thîb (Bär, Ginsb.); עשו Q^{e}rê.

(4) V. 4 as far as שודד is not arranged metrically; it can hardly be in its original form. See however Duhm's attempt.

נִדְּחֵי מואב; so 𝔊𝔖, Lowth, Ew., and most moderns (not Del.). 𝔗 in the Reuchlin Codex (Lag.) has מטלטליא מ', *i. e.* נִדָּחִים מ'; so two MSS of Luzzatto. But the common reading of 𝔗 is מטלטלי מלכות מ', which agrees with 𝔊𝔖. *Cf.* Geiger, *Urschrift*, p. 300.

כי. Lag., Oort, Dillm., Guthe עד־כי; Plausible, but see *Intr. Is.*, p. 90, note 1.

חָמֵץ (1,17), Duhm; חֹמֵץ (ψ 71,4), Perles. The latter is preferable; the חָמוֹץ of 1,17 may be incorrect. 𝔐 הַמֵּץ; but the other nouns have no article. מֵץ is also a ἅπ. λεγ. 𝔗's מעיקא suggests המציק (המצ'), as Perles points out.

שֹׁדֵד, Lowth, Grätz. 𝔐 שֹׁד abbreviation.

רֹמְסִים. 𝔐 רֹמֵס (the mark of abbreviation neglected). That the *complete* loss of the plural termination ים— is rare (contrast note on 38, 12), should not prevent us from recognizing it where it is so clear as in this case.

(7) יְיֵלִיל מואב (see note on 15,2). Jer. 48,31 עַל־מ' אֲיֵלִיל; so, but inverting the order, Grätz.

לאשישי. Grätz לאנשי; so 𝔗 and perhaps 𝔊^{V} (τοῖς κατοικοῦσιν Δεσεθ); so also Jer., *l. c.*

ונגינות; 𝔐 ונגינותי, to support the ascription of the poem to a historical individual (so in Hab. 3, 19). The final י is evidently superfluous. GRIMME, ונגינָתי, *therefore is my song.*

SECTION 6.

(c. 39)

See *Intr. Is.*, pp. 215.227.

39 (1) סרִיסים (see v. 7); so DUHM. 𝔐 ספרים; 𝔊 ἐπιστολὰς καὶ πρέσβεις (*cf.* note on 37, 14). כי שמע; so 𝔊, with 2 Kings 20, 12. 𝔐 וישמע.

(2) נִכְתֹו, from נִכְוֹתָיו. *Cf.* Ass. *bît nakamâti* 'treasure-house' (from *nakâmu* 'to heap up'). So HAUPT, *Zt. f. Assyr.* 2 (1887), p. 266. 𝔐 נְכֹתֹה. [*Cf. e. g.* SCHRADER'S KB 2, 202, l. 132. The root of the Assyr. stem *nakâmu* 'to heap up,' appears in Arab. كَوَّمَ; *cf.* נפח-פוח, פוץ-נפץ, &c. — P. H.] ἈΣΘ imply נכאת.

(5) 𝔐 + צבאות. Wanting in 2 Kings.

(7) 𝔐 + אשר תוליד. Superfluous (DUHM), unless intended to limit the prophecy to the (historically dubious) captivity of Manasseh, in which case the context is greatly weakened. On תוליד see *Intr. Is.*, p. 259 (*g*).

Notes on Part 3.

PROPHECY I.

(cc. 15.16)

Even in its present imperfect form the poem clearly consists of קינה-verses. See DUHM, and compare *Intr. Is.*, pp. 83-92.

15 (1) בְּלֵיל, so DILLM., DUHM (BREDENKAMP, בַּלַּיִל), with 𝔊𝔍𝔖𝔗; *cf.* 16, 3. 𝔐 בְּלֵיל

(2) עלתה בת ד׳; so DUHM. 𝔐 עלה הבית וד׳. 𝔗𝔖 ignore ו before ד׳.

יְיֵלִיל; so, too, v. 3 and 16, 7; 𝔐 יְיֵלִיל; on this artificial vocalization see GES.-KAUTZSCH[26], § 70, d (*cf.* KÖNIG, 1, 421 f.).

גרועה. So DE ROSSI, BÄR, GINSB.; so, too, 𝔗 (גילוח, as in Jer. 48, 37), 𝔍 (*radetur*; cf. *rasa erit*, Jer.). This reading is supported by the Syriac ܓܪܥ *totondit*. גדועה (as VAN DER HOOGHT, KENN., GESEN., DUHM, with the Soncino and Plantin editions) may be *drastischer* (DUHM), but is not therefore correct. It is supported, however, by 𝔊's κατατετμημένοι.

(3) The masc. and fem. suffixes in 𝔐 are carelessly interchanged.

+ מספד, DUHM, with 𝔊 (κόπτεσθε). See Jer. 48, 38 and *cf.* Am. 5, 16 בכל רחבות מ׳; Is. 22, 12 מ׳ beside בכי, as here. Metre gains.

הֵמַר; *cf.* 22, 4. 𝔐 (בבכי) יֹרֵד, in which there are two difficulties: (*a*) the omission of עינו before ירד, and (*b*) the presence of a preposition before the noun (we should expect בכי; *cf.* Jer. 9, 17; Lam. 1, 16; 3, 48). Should we read אָמַר בשׂיחי (for אָרִיד) in ψ 55, 3? *Cf.* Job 23, 2 (𝔗 מַר). PERLES postulates both for our passage (pointing יָרֵד) and for ψ *l. c.* a verb הֵרִיד *to complain* (*Anal.*, p. 51). A further development of an old but groundless theory (see 𝔊𝔗 ψ 55, 3).

(4) חֲלָצֵי, LOWTH, DUHM, with 𝔊 (ἡ ὀσφύς) and 𝔖. 𝔐 חֲלֻצֵי. Less suitable to the context.

(5) Parallelism and sense are at first incomplete.

38 (14) 𝔐 + עגור, a gloss from Jer. 8,7. So Klost., Bredenk., Dillm., Kautzsch, Duhm.
דלפו, Klost., Bredenk., Kautzsch, Duhm; *cf.* Job 16,20. 𝔐 דלו.
עָשְׁקָה, Lowth (virtually), Klost., Cheyne (*Proph. Is.*), Duhm. Another form of עסקה from Aram. עֲסַק *to busy oneself with*, or (Ithp.) *to strive together*. *Cf.* עֵשֶׂק Gen. 26,20, and עֹשֶׁק a *v. l.* in Prov. 28,17, and for the preposition which follows, עסקת לנא, 𝔗 2 Kings 4,13. [Aram. עסקא *property, possession* (orig. *business*) appears in Assyrian as *eš̌qu*; see *Beitr. z. Assyr.* 1,288; Meissner, *Altbabyl. Privatrecht* 127. The *š* of *ešqu* is a *š*₂ = Arab. ش. The spelling *isqu* instead of *ešqu* is due to the fact that *z* and *s* before *q* sounded like *š*; see *Beitr. z. Assyr.* 1,2 below. Assyr. *išqâti* 'fetters, bonds' = Heb. עשוקים *oppressions*, Arab. عسق *'asaq*. For Arab. عسق *to be attached* we should expect عشق (*cf.* عشق *'ašiqa* 'to be in love'). The س instead of the ش may be due to the influence of the synonym عسق or (with partial assimilation of the س to the ق; see *Beitr. z. Assyr.* 1,2) عصق. — P. H.]
Duhm omits ערבני as an explanatory gloss, or a citation from Job 17,3. But the writer of the Song is so well acquainted with Job that it is reasonable to assign the supposed citation to him. On the idea which underlies ערבני, *cf.* Cheyne, *Job and Solomon*, p. 31. [P. S. On reconsideration, I incline to read הקשיבה־לי ועגני, with Grätz. Omit יהוה on metrical grounds. 𝔗's paraphrase favors this; if conjectural, the conjecture is a good one.]

(15) וְאֹמַר לוֹ, Houb., Duhm, with 𝔗 (ואימר קדמוהי). No long speech is possible *when He Himself has done it.* 𝔐 וְאָמַר לִי. The continuation is obscure. 𝔐 אֶדַּדֶּה is surely a guess (see on ψ 42,5). 𝔖 implies הֵנִיד כל־שנתי (*cf.* Gen. 31,40). 𝔊 represents only מר נפשי, connecting it with v. 14. [P. S. 𝔗 now appears to me to suggest a probable reconstruction:— מה־אדבר ומה אשלם לו והוא הושיע. For the corruption of הושיע into עשה, see on 44,23. The next line should be: אודהו כל שלותי על־מַרְפֵּא נפשי (או' from Grätz).]

(16.17) *Lacunæ* must be supposed, on metrical as well as exegetical grounds.

(16) הֵנִיחַ לרוחי . . . . ; 𝔐 עליהם ולכל בהן חיי רוחי. 𝔊 περὶ αὐτῆς γάρ ἀνηγγέλη σοι, καὶ ἐξήγειράς μου τὴν πνοήν, *i. e.*, probably, עליהם יחוו לך וַתְּחִי רוחי (γάρ has intruded from vv. 17,18). Houb., Lowth, and Duhm accept יחוו or (Duhm) יחוה, and Duhm, reverting to 𝔐, supplements with לִבִּי, which he derives from the final letter of ולכל and the first of בהן. The sick man's heart (*cf.* ψ 27,8) expresses what his tongue cannot. Attractive, but too bold. The Maqqef between ולכל and בהן most probably arose out of a mark of abbreviation (*cf.* Perles, *Analekten*, p. 26). The correction of חיי רוחי to הֵנַח לרוחי (or rather הֵנִיחַ) is more acceptable. Long before the critics, 𝔊 was on the right track, even if by a mere conjecture.
והחלימני, for uniformity; 𝔐 ותחלימני. But the following word והחייני may be a gloss (Grimme).

(17) 𝔐 + מר, accidentally repeated. Grätz, הוּמַר. Similarly Lowth. 𝔊 ‸ the opening clause.
ואתה; Duhm ועתה. But the missing passage before this may have involved a contrast.
חשׂכת; so Houb., Lowth, Ewald, Cheyne, Klost., Bred., Dillm., Guthe, Grätz, Duhm, Grimme. *Cf.* Job 33,18. 𝔊 εἵλου, 𝔍 *eruisti*; 𝔐 חשקת.
בליעל; so Perles (*Anal.*, p. 30). *Cf.* ψ 18,5 נחלי ב׳. 𝔐 בלי *destruction*, a unique sense, recognized by none of the Versions. The original text probably had בלי׳.

(18) חסדך, parallel to אמתך (v. 19) as in ψ 88,12. So Duhm (note). 𝔐 אמתך, a scribal error.

(20) + רַצֵּה (ψ 40,14).

SECTION 5.

(38,9-19; 20)

קינה-verses; (probably) six stanzas.

See *Intr. Is.*, pp. 224-226.229; KLOSTERM., *Theol. Stud. u. Krit.*, '84, pp. 157-167; also H. GRIMME'S metrical arrangement, ZDMG 50 ('96) pp. 581-584.

38 (9) מכתם; so KUENEN (*Einl.* § 45, n. 6), STADE (ZAT 6, 178), GRÄTZ, DUHM, CHEYNE (*Intr. Is.*), PERLES (*Analekten*, p. 34), GRIMME. Perhaps the *codex primarius* had מכת'. 𝔐 מכתב. 𝔊ᵛ προσευχή; 𝔊ᴬ ᾠδὴ προσευχή. [This points to תְּחִנּוּן, which is still used, in the singular, as a Jewish liturgical term, and might, through transposition and corruption of letters pass into מכתם, whence מכתב. Parallels lie close at hand. It is a question whether תחנוני in OT should not sometimes be rather תחנוני,* though תפלה and תחנה were no doubt the usual terms for a prayer in an untechnical sense. 𝔊 has both δέησις and δεήσεις. We can hardly think that only five Psalms were technically called *prayers*.]

(10) Transposition for the sake of the metre (DUHM).
פֻּקַּדְתִּי, *I am put in custody*; *cf.* the use of Hif'il in Jer. 37, 21, and בית הפקדות, Jer. 52, 11. So DUHM. Otherwise we might correct הָפְקַדְתִּי.

(11) יה; so 1 MS DE R.; BICKELL. 𝔐 יה יה. The second יה seems to have sprung from 'יה, originally a marginal variant to יה (*cf.* 12, 2; 26, 4). 𝔊𝔖 read the divine name only once (the former gives τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ). 2 MSS (KENN., DE R.) give יהוה; and so HOUB., LOWTH, GRÄTZ, DUHM.
חלד; so OLSH. (*Obss. crit.*, p. 18), EWALD, HUPFELD (on ψ 17, 14), CHEYNE (*Notes and Crit.*, 1868, p. 36), DEL., REUSS, DUHM, with 8 MSS (KENN., DE R.), and the Babylonian codex. 𝔗 apparently renders ארעא (יתבי); 𝔖 has ܥܠܡܐ, which in ψψ and Job = חלד (WARSZAWSKI). So, too, virtually 𝔄 (الدنيا). 𝔐 חדל.
[P. S. 𝔐'S חדל may however after all be *less incorrect* than ישבי חלד (ψ 49, 2); *i. e.* the true reading may be 'יו' תבל. תב might easily become חד. This is better than reading יושבי תבל ∻ חדל דורי, with GRÄTZ. חֶלֶד can no doubt mean *lifetime*, but not *the world of time (Zeitwelt)*, much less simply *the world*. 𝔊 ἐξέλιπεν ἐκ τῆς συγγενείας μου (*cf.* GRÄTZ); similarly Ἀθ, but γενεά for דור. דור, however, if genuine, = Ass. *dûru* 'a shepherd's lodge' or 'hut'.** But is it genuine? Job 4, 21 (*cf.* Is. 54, 2) strongly favors יִתְרִי or יְתֵרִי instead of דורי. In this case מני will be a corruption of some noun with suffix, perhaps יסודי (*cf.* Job 4, 19). ם and ס, ד and נ, are confounded elsewhere. מְעֹנִי would be easier, but the usage of מעון is against it.]

(12) רֹעִים; so SIEGFR.-STADE, GRÄTZ, KAUTZSCH, DUHM, PERLES (׳ for ים occurs not unfrequently, the mark of abbreviation having been overlooked). 𝔐 רֹעִי, which it is not "simply impossible" to take as a derivative of רעָה (KÖNIG, *Lehrgeb.* ii, 1, p. 155). DILLM. proposes רֹעַי *my shepherds* (2 Chr. 32, 28 f.), and welcomes another personal reference (*cf.* v. 20 in 𝔐).
שִׁוַּעְתִּי; so HOUB., LOWTH, HUPFELD (on ψ 131, 2), KNOBEL, CHEYNE, BREDENK., KAUTZSCH, DUHM, PERLES, KITTEL, with 𝔗 נהמית. See ψ 88, 14. 𝔐 שִׁוִּיתִי. The last hemistich is formed by the first clause of v. 13. So DUHM on metrical grounds.

(13) The words מיום עד לילה תשלימני are an accidental repetition from the close of v. 12 in 𝔐 (*cf.* note on 41, 7.)

---

* [*Cf.* the Assyr. singular forms *unnênu* (= *unnânu*, *ḫunnânu*; the *ê* for *â* is due to the influence of the *u* in the preceding syllable; *cf.* note on Ezek. 16, 4), *tenînu* (= *taḫnînu*), and *tenintu* (= *taḫnantu*, ܬܟܫܦܬܐ) 'prayer, supplication' (DELITZSCH, AHW 102ᵃ).

** Compare *Beiträge zur Assyriologie* 3, 579, l. 29. — P. H.]

37 our note on 20,3.4.5. It should perhaps be added that the more usual Babylonian and Assyrian forms are *Miçr* (*Amarna Tablets*, 2,1 &c.), *Muçur*, *Muçuru*, *Muçr*, and (in the Babylonian versions of the inscriptions of Darius) *Miçir*. [For יארי מצור see above, p. 109, l. 12. — P. H.]

(26) The transposition of the hemistichs is suggested by the usual metrical structure of the poem. The idea is due to HAUPT.

(27) וַתְּהִי; so STADE, DILLM., DUHM; 𝔐 וּתְהִי. BUDDE is inclined to delete וַתְּהִי on rhythmical grounds. The first hemistich of the third line in his arrangement would be long enough without it, but the idea agrees with that expressed in 10,5 ff. ושפיים, KLOSTERM.; *cf.* Is. 41,18; Jer. 12,12. 𝔐 ושדמה; 𝔊 καὶ ὡς ἄγρωστις (the *cynodon dactylon*, found throughout the south of Europe, and the grass of the streets in North Italy). 𝔐 2 Kings, ושדפה; 𝔊 καὶ πάτημα (ושופה; like τῇ πατοῦντα = השאפים, *cf.* VOLLERS, ZAT 3, 263).
לפני קמך, as WELLH. (BLEEK's *Einl.*4, p. 257), BREDENK., GUTHE, DUHM (קָמֶךָ, and שבתך, the one the complement of the other, as ψ 139,2). 'ל' ק must clearly be drawn to v. 28. 𝔐 לפני קמה. THENIUS, KLOST., rather wildly, לפני קדים (DEL.3, מִפְּנֵי).

(28.29) Sense and rhythm seem best satisfied by placing the : after ובואך. We must then omit the superfluous את before 'התר, and the awkward as well as superfluous יען התר' אלי (v. 29 𝔐).

(29) ושאונך; so BUDDE, GRÄTZ, with 𝔗 ואיתרגושתך (*cf.* 17,12 𝔗), unless 𝔗's rendering be merely a felicitous exegetical conjecture, for which Abulwalid and Qamḥi supply a forced grammatical justification. 𝔐 ושאננך, according to BÄR and GINSB. But, surely, the consonants can only be pointed ושאנֶנך, 'ש being here used as a substantive (*cf.* BÖTTCHER, *Lehrgeb.* 2,49). KÖNIG's argument (*Lehrgeb.* 1,493) is not conclusive; see 𝔗.

(30) שחים; 2 Kings סחיש. [In the same way the Assyrian verb *šabâsu* (שבס) is occasionally spelled *sabâšu* סבש). The original form of the stem seems to have been *sabâsu* (סבס); both *šabâsu* and *sabâšu* are due to dissimilation (*cf.* شمس for سمس, &c.). — P. H.]
אכול Kethîb; אכלו Qerê, with 2 K. Many MSS, and the Soncino and the Brescia Bibles, have the Qerê in the text.

(32) 𝔐 + צבאות; ∧ some MSS and an ancient Bible praised by DE ROSSI for its accuracy; ∧ also 2 K.

SECTION 4.

(38,1-8)

See *Intr. Is.*, pp. 220f.

38 (6) The words, 'ויאמר ישעיהו וגו, which now form vv. 21.22, were originally a marginal note placed near v. 6, and remedying a supposed accidental omission (*Intr. Is.* p. 213).

(8) את הצל, so KAUTZSCH, with 2 K. 20,11; 𝔐 את צל.
השמש; so KAUTZSCH and DUHM, with 𝔊, צֵל being masc. This involves a transposition; 𝔐 בשמש.
𝔐 + עשר מעלות. The clause, already long, gains by the omission.

37 הגוים with some MSS, as 2 K. 19,18. So Del. and most. 𝔐 הארצות, a mistake produced by a reminiscence of v. 11, and facilitated by the misreading החריבו (*cf.* on 60,12).

(20) + אלהים, with 2 Kings; ‸ 𝔐.

(21) 𝔐𝔗 (2 K. 19,20) and 𝔊𝔖 (here and in 2 K.) שמעתי. There is an obvious grammatical harshness in 𝔐's text, if *this is the word* &c. (v. 22) be viewed as the continuation of *as to that which thou hast prayed* &c. (v. 21). But if vv. 33-36 are the continuation of the narrative in vv. 9ᵇ-21, we seem to want something more than שמעתי to link אשר התפ׳ וגו׳ (v. 21) to לכן כה אמר וגו׳ (v. 33). Duhm, however, thinks that the former passage is the protasis to the latter (*because thou hast prayed .... therefore thus says Jhvh*). At any rate, שמעתי is hardly right. *Cf. Intr. Is.*, p. 219.

(34) A very unoriginal insertion (*Intr. Is.*, pp. 219f.).

Section 3.

(37,22-29; 30-32)

See Stade, ZAT 6,178; Budde, *ibid.* 12,32-37; Cheyne, *Intr. Is.*, pp. 219. 221-224. A poem in 20 double lines (Duhm's *long verses*; Budde's קינה-*verses*); line 14 is lost.

(24) ברכבי. 𝔐𝔗𝔊𝔖𝔍 ברב רכבי, which most (including Budde) retain. In 2 K. 19,23 Kᵉthîb ברכב ר׳; Qᵉrê ברב ר׳, with some MSS and editions (as Kᵉthîb). Ew. thinks ברכב in 2 Kings Kᵉthîb may mean בְּרֹכֵב, i. e. *by the mere driving* (*of my chariots*), comparing בכף פעמי *by the mere tread of my feet* (v. 25). Most improbable. The case is analogous to that of כגוב גובי, Nah. 3,17, where גובי is evidently meant to be substituted for גוב (see Wellh.). So here an early marginal correction recommended ברכבי instead of ברכב. From the margin the correction found its way into the text. It was natural for the next scribe to emend the impossible ברכב רכבי into ברב ר׳. But, if our view of the case be correct, we have only to choose between בְּרֶכֶב and בְּרִכְבִּי. Duhm prefers the former, but perhaps wrongly. *With my chariots* is more natural in the mouth of an egotist than *with chariots.* To have added that these chariots were numerous (2 Kings Qᵉrê), would not have made the boast more effective.

מלון; so 2 Kings. 𝔐 מרום (the third occurrence!).

(24.25) וָאַכרת, וָאבוא, וָאחרב; so Stade, Klost., Dillm., with 𝔊. 𝔐 prefixes ְו (so 𝔗𝔍), influenced, probably, by 14,13. But the King describes, not what he will do, but what he is ready to do, and, in idea, has already done.

(25) + זרים, with 2 Kings. Klostermann מצרים; but this will hardly do as a parallel to מצור. ‸ 𝔐.

מִצּוֹר. The old form *Miççar (šar Mi-iç-ça-ri)*, which occurs twice in a letter from the King of Assyria to the King of Egypt (*Amarna Tablets*, ed. Winckler, 15,2), seems to Winckler to suggest מִצּוֹר as the right punctuation. Probably he is right. 𝔐's מָצוֹר is due to a faulty interpretation of מצר as *fortification*, or the like (*cf.* Mic. 7,12; 𝔊). מצר *(Miççar)* occurs in 2 K. 19,24 (= Is. 37,25); Mic. 7,12; Is. 19,6, and perhaps 59,19; also, according to Winckler, in ψ 60,11. In the first and third of these passages (2 K. 19,24; Is. 19,6) it certainly means Lower Egypt. All these passages are late, unless ψ 60,11 can be viewed as an exception. It is not impossible, however, that מצר (מצור) once appeared more frequently in the Hebrew texts. Editors may sometimes have substituted מצרים for the true reading, perhaps imagining a sign of abbreviation after מצר. See further Winckler, *Altorient. Forschungen* 1,25; Hommel, *Gesch. Bab. u. Ass.*, 530, note 2, and comp.

37 rant of Assyrian religion, imagined *Hadar*-(or Hadad-)*melech*. But the scribe wrote ענמלך in error (the same error occurs in 2 K. 17,31, where Adrammelech and Anammelech cannot both be right), and the error had to be corrected in the margin. From the margin Adrammelech penetrated into the text, but at the wrong place. Hence Sharezer* was provided with a fellow conspirator. — (*b*) For נסרך read מרדך *Merodach*, which may in fact be the true original of Adrammelech and Anammelech in 2 K. 17,31. Late writers knew of Merodach; *cf.* שדרך Dan. 1,7, which may be a corruption of מרדך. See CHEYNE, *Prince Adrammelech* &c., *Expository Times*, June '98.]

SECTION 2.

(37,9^c-21.33-36)

See *Intr. Is.*, as before. Few critics will agree with B. SAX (*Rev. d'Assyriologie*, 4,59 ff.), who thinks that 37,10-13 is imitated in 10,8-11, and that 37,24 f. is based upon a passage in the Prism-Inscription (see on Part 1, Prophecy 11, p. 95). The authorship of Isaiah is not questioned.

(9) וילך סנחריב עד לבנה. Some statement to this effect must be postulated to account for the redactor's insertion in v. 8 with its reference to the siege of Libnah.

(10) 𝔐 + כה תאמרון אל חזקיהו מלך יהודה לאמר. Not found in 𝔊 2 K. 19,10, and clearly a late insertion (see v. 14, where a letter is referred to). Probably the beginning of the letter has been lost. See STADE (ZAT 6, 176) and DUHM.

(13) וְעִוָּה (or וְאִוָּא?). 𝔐 הֵנַע וְעִוָּה, which suggests *he has driven away and overturned* (𝔗Σ), the existence of cities called הנע and עוה having passed out of recollection. The context, of course, forbids such an interpretation, but also makes it improbable that more than one city was mentioned. Either הנע or (ו)עוה must therefore be omitted, and since עִוָּא or עִוָּה (Western reading) is mentioned without הנע in 2 K. 17,24 immediately before Hamath and Sepharvaim, there is a presumption in favor of the view that הנע was first miswritten for ועוא (ועוה), and then mistaken for a genuine word. 𝔊 does not help us; but note that 𝔊^L 2 K. 19,13, by accident gives simply καὶ Αιναγ = והנע. Whether עוא or עוה itself be correct, is of course an open question. *Cf.* FRD. DELITZSCH, *Paradies*, p. 279; WINCKLER, *AT Untersuchungen*, p. 103.

(14) הַסֵּפֶר; so HOUB., STADE, DUHM, with 𝔊 τὸ βιβλίον. It is true, 𝔐 and 𝔊^VA, here and in 2 K. 19,14, support הספרים. But in 𝔐 2 K. we find ויפרשהו beside ויקראם. And though in 2 K. 𝔊^V has καὶ ἀνέπτυξεν αὐτά, 𝔊^AL have καὶ ἀν. αὐτό. This is a trace of a variant τὸ βιβλίον, which is actually adopted in the text of 𝔊^L (2 K.). The plural ending in 𝔐 was caused by the double writing of the מ in מיד which follows. *Cf.* on 39,1 [and note on Neh. 10,2.]

(15) 𝔐 + ויתפלל חזקיהו אל יי׳. ‸ 𝔊^V 2 K.; 𝔊^AL have it, however. The repetition of *Hezekiah* suggests that this is a gloss (DUHM).

(16) 𝔐 + צבאות. ‸ 2 K. "Belongs without doubt to the editor" (GES.). *Cf.* v. 32; 39,5, and see on 9,6.

(17) עיניך, with 𝔊𝔖𝔍, and many MSS and editions, besides 𝔐𝔊 2 K. 𝔐 here עינך, against usage, merely because of אזנך (see GES.).

(18) החרימו; so DUHM (DILLM. hesitates). See v. 11. 𝔐 החריבו. The original text probably had החר׳ (*cf.* on 11,15).

* [According to WINCKLER, *Altor. Forsch.* 2,59 (whole number 7) שר־אצר is a corruption of (שר־אטר־(אשר. For the letter iii R 16,2, translated by WINCKLER in the paper referred to, contrast Dr. JOHNSTON's note on *The Letter of an Assyrian Princess* in *Johns Hopkins University Circulars*, June '96, pp. 91 ff. — P. H.]

36 (1) + בעת ההיא. After rejecting בארבע ע' ש' as an incorrect gloss, we have to consider how, according to analogy, the original story most likely began. The formula here adopted is found in **39**,1. See *Intr. Is.*, pp. 216-218.

(2) רַב־שָׁקֵה. So BÄR, GINSB., following most MSS, with the first Soncino edition (1486). 𝔗 (Reuchlin cod.) רבשקה. Ed. Complut. רַבְשָׁקֵה; so VAN DER HOOGHT. According to DEL. (*Complut. Var.*, pp. 15 f.), Erfurt. 1 and 2, have רַב־שַׁקֵה; Erfurt. 3 רַבְשַׁקֵה.

(5) אָמַרְתָּ; so 2 K. **18**,20. Throughout the speech, the words of Hezekiah and his friends are quoted. See BLEEK-WELLH., *Einl.*[4], p. 297. 𝔐 אָמַרְתִּי. KLOST.'s correction (אך) אִם has no secure basis. He appeals to 𝔊[V] μὴ (ἐν βουλῇ . . . . παράταξις γίνεται). But the translator gives here a short paraphrase.

(7) A later insertion (*Intr. Is.*, p. 218). תאמרון; so 2 K. 18,22. 𝔐 תאמר, which is inconsistent with the reference to Hezekiah in the third person.

(8.16) 𝔐 + אשור, misplaced after המלך (2 K. 'מלך א).

(9) פַּחַת (DUHM); 𝔐 פַּחַת. An archeological gloss on עַבְדֵי. As it stands, the clause is untranslatable.

(18-20) A later insertion suggested by **10**,9-11 (*Intr. Is.*, p. 218).

(19) + ואיה אלהי ארץ שמרון, inserted from 𝔊[L] 2 K. 18,34 by GUTHE and WINCKLER (*cf.* KLOSTERM. on 2 K., *l. c.*).

הֲכִי; so KAUTZSCH, KLOST. (*alt.*), with 𝔊 here and 𝔊[L] in 2 K. (μὴ . . .;). 𝔐 וכי (in 2 K. כי).

37 (4.6.8) Three more late insertions (*Intr. Is.*, pp. 218 f.).

(9) וישמע; 2 K. וַיָּשָׁב, a harmonistic correction to connect the two narratives (DILLM., DUHM). 𝔊 here (but not in 2 K.) expresses וישמע וישב.

(38) נסרך (here and in 2 K.). 𝔊[V] Νασαραχ; 𝔊[S] Ασαρακ; 𝔊[ADuMr] Ασαραχ. In 2 K., 𝔊[V] Εσδραχ; 𝔊[A] Εσθραχ; 𝔊[L] Ασραχ. Jos. has Αρασκη. HALÉVY and FRD. DEL. correct נסוך = *Nusuk*, the Assyrian construct* state of *Nusku*, equivalent to *Gibil*, the Fire-god (HALÉVY, *Rev. des Études Juives*, Oct.-Dec. '81, p. 183; DEL., *Calwer Bibellex.*[2], 1893, p. 630). This, however, is only one possible correction. The prefixed נ may be intrusive (*cf.*, with WELLH., *Pilneser* for *Pileser*, Νασορδαν for Ασορδαν); even the final ךְ (ακ, αχ) may, as SCHRADER thinks, be an agglutination, though the two instances of this which FRANKEL gives (*Vorstudien zu der Septuaginta*, p. 97) are feminine words, *viz.* צְרֵדָה Σαραδακ, and סַנְסַנָּה Σεθεννακ. Rejecting these letters as accretions, we should get [א]סר, i. e. *Ašur*, to whom Sennacherib in his cuneiform inscriptions repeatedly refers as *my lord*. So SCHRADER (KAT[1], p. 329). All that is certain is that the name *Nisroch* is corrupt. [*Cf.* below, p. 114, l. 6.]

אדרמלך, שׂראצר (so BÄR, GINSB.; on the *v. l.* שׁראצר see FRANZ DEL., *Complut. Var.*, 1878, p. 16). The names may have been correctly transcribed from the original (Hebrew) text, though Adrammelech is strange as an Assyrian name (see JENSEN, *Kosmol.*, p. 458), and Sharezer seems to be a mutilated form of a name like Nergal-sharezer (SCHRADER, KAT[1], p. 330). The inscriptions do not furnish us with the means of correcting either of the names in the Hebrew narrative. [For earlier views (WINCKLER, W. M. MÜLLER, &c.) see on 2 K. 19,37. We mention here two recent suggestions: (*a*) Read ויהי הוא משתחוה בית אדרמלך אלהיו ושׂראצר בנו וגו'. The compiler found no name of a god in his text and being igno-

* [The so-called construct state in Assyrian proper names (comp. for instance *Šamaš*, *Sin*, *Bel*, *Ištar*, *Belit*, &c.; DELITZSCH, *Ass. Gr.* § 66) is identical with the Syriac 'absolute state' in names like ܦܪܘܚܡ &c. (NÖLDEKE, *Syr. Gr.* § 202, B, 1); *cf.* the apocope of the final vowel in cases like Assyr. *lâ šanân* 'unrivaled' (Syr. ܠܐ ܡܢܝܢ, *countless*; NÖLD. § 202, F). We find a similar peculiarity in Arabic proper names like عقربُ, فاطمةُ, &c. P. H.]

Prophecy 17.

(22, 1-14)

On the defects of the text, see Duhm, and compare *Intr. Is.*, pp. 132-136.

22 (3) The opening and the close of v. 3 speak of flight. Midway comes a description of the capture of a part of the citizens, in which the difficult מקשת, the second (ו)יחד, and אָסרו, given twice over, awaken suspicion. 𝔊 (οἱ ἰσχύοντες ἐν σοί for נמצאַיך) has in part a different text.

(5) [For 𝔐 נמצאיך read ‹ע›מְצ‹›יך, with Duhm, after 𝔊.]

𝔐's גי חזיון (*cf.* also title) ought surely to be גֵּי־הִנֹּם. The text was altered when *Gehinnom* became the equivalent of the place of punishment of the wicked. *Cf.* Zech. 14, 5, where גיא־הרי and גי־הרים should be גי־הִנֹּם (Wellhausen).]

מקרקר קִר וגו'. Again suspicion arises. In *Proph. Is.*[3] the writer followed Luzzatto and Ewald (*Proph.*[2]), and rendered *Kir undermineth and Shoa is at the mount*; he met the objection drawn from the parallelism by the remark that, the context being evidently not preserved in its integrity, we cannot be sure that the two lines of v. 5 originally stood together. A similar rendering is given by J. P. Peters (*Scriptures Hebrew and Christian*, vol. 1, 1888). But it is more natural to suppose that the reference to the different races in the besieging force begins later. It does not, however, follow that the text is either complete or free from corruption. We may at any rate suppose a *lacuna* between v. 5 and v. 6. Those who adopt the idea first propounded by Frd. Del. would do well to emend קר (קיר, as v. 6?) into קוֹעַ (Klost.; Bredenk.; Winckler, *AT Untersuchungen*, p. 178).; *cf.* Ezek. 23, 23.

באו ממרחק גוי עצום מקצות הארץ, conjecturally supplied; v. 6 can hardly be a complete description of the besieging army.

(6) 𝔐 + אָדָם. This is probably a gloss on פרשים (Duhm); otherwise why not איש (21, 9) Houb., רֶכֶב אָדָם פרשים. Or, perhaps better, צֶמֶד (23 1) instead of אדם, with Grätz (*Psalmen*, p. 144, and *Emend. ad loc.*).

פרשים, so Klost., Bredenk., Winkler; Lowth, too, adopts אָרָם. Against this see Dillmann. 𝔗, with the Soncino and the Brescia Bibles, and a few MSS (Kenn., de R.) prefix ו. So Lowth.

(7.8.12) ויהי, ביום ההוא, editorial supplements.

(8) וַתַּבִּטוּ, Duhm; 𝔐 וַתַּבֵּט. See v. 9^a.

(9^b-11^a) 𝔐 + יתקבצו וגו', a gloss; $8^b.9^a.11^b$ belong together. The glossator displays his archeological knowledge of the times of Hezekiah (so Duhm).

(14) 𝔐 + אמר אדני יהוה צבאות. Inserted perhaps from v. 15, but out of place, the poem being in distichs. ^ 𝔊.

Notes on Part 2.

In dealing with this part of the *Book of Isaiah*, which is mainly narrative, it seems most for the interest of the student to disregard the fact that this portion, too, comes down to us as a unity, and to analyze it at once into its several sections. Editorial insertions have therefore been relegated to the foot of the page (except, for special reasons, in the case of 38, 1).

Section 1.

(36; 37, 1-9^a.37.38)

See *Intr. Is.*, pp. 212 ff.; Stade, ZAT 6, 172 ff. To the Assyriological aids for the comparison of the narratives in Isaiah and the cuneiform inscriptions add Meinhold's *Jesaja-Erzählungen* (Jes. 36-39) Göttingen, 1898; *cf.* above, p. 86, l. 1.

I context proves that Sodom was in the mind of the writer. LAG., however, admits only that זָרִים is incorrect (*Sem.* I, 3); LOWTH proposed זֶרֶם (against which see CHEYNE, *Notes and Crit.*, *ad loc.*; Ibn Ezra retained זָרִים in the sense of זֶרֶם.

(9) כִּמְעַט, with BUHL and DUHM (*cf.* DEL.). 𝔐 כמְעָט (see KÖNIG, *Synt.*, p. 715, *Sachregister*). 𝔊𝔗𝔖 do not render the word at all. GEIGER and others regard it as a mitigating interpolation (so *Proph. Is.*², I, 5).

(12) לֵרָאוֹת פני; so the consonants should be pointed (𝔖 implies this). See (besides GEIGER cited by BUDDE on I Sam. I, 22) ROORDA, *Orientalia* (1840), *ad loc.*; CHEYNE, ICA, p. 39; *Proph. Is.*³, 2, 135 f. 𝔐 לִרְאוֹת פ׳. KÖNIG (*Lehrgeb.* ii, I, pp. 312 f.) only shows that the latter phrase is grammatically possible, not that it is probable. The prepositional use of פְּנֵי is especially improbable (see ICA, *l. c.*). That the leveling process in 𝔐 is imperfectly carried out (see Gen. 33, 10), is no answer to GEIGER's arguments. GES., after some doubts (see his note on I, 12), inclined to the pointing לֵרָאוֹת (see *Thesaurus*, *s. v.* פנים; *cf.* KLOSTERMANN on I Sam. I, 22).

The transference of : is both rhythmically and exegetically necessary. In vv. 12. 13 𝔊's arrangement is on the whole more correct than that of 𝔐 which was affected by a desire to soften a too startling statement on the value of sacrifices. See, besides DUHM, OORT in *Études dédiées à M. Leemans*, pp. 113-115.

(13) Read מִנְחָה or מנחַת (= מנחה), removing the Maqqef, with OORT and DUHM.

* * לא אוכל. The stichus is imperfect (DUHM); supply לְשֵׂאת?

צוֹם, so LOWTH, KUENEN (*Tijdschr.* '83, p. 210), SCHWALLY (ZAT '91, p. 257), with 𝔊 (νηστείαν καὶ ἀργίαν). *Cf.* Joel I, 14; 2, 15. 𝔐 אָוֶן.

(15.16) DUHM combines the last clause of v. 15 with the two opening words of v. 16. I hesitate to follow him. We must, it would seem, now and then acquiesce in a stichus too long or too short to satisfy the rule.

(16.17) 𝔐 + חדלו הרע למדו היטב, an abstract paraphrase of Isaiah's highly concrete exhortations. So DUHM.

(17) יַסְּרוּ; 𝔐 אשרו. I doubt whether אשרו can mean *keep him within bounds by inflicting the due punishment* (ICA, p. 40).

[For 𝔐 חמוץ *cf.* note on 16, 4.]

(21-28) On the metre, *cf.*, besides DUHM, BUDDE, ZAT '91, pp. 245-247.

(21) + ציון, with 𝔊. So DUHM, on metrical grounds. ‸ 𝔐.

𝔐 + ועתה מרצחים, syntactically superfluous; [contrast above, p. 109, l. 48; p. 110, l. 31.]

(22) מוּהָל; 𝔐 מהול. The *Aruch* makes מהל = מזג *to mingle*, as in New Hebrew. But the phrase *thy wine is mingled* is far too weak (see parallel line). Hence learned attempts (see GES.) to show that מ׳ means *castrated*, i. e. *become vapid*. But it would be strange that מהל = מול should only occur here, and that circumcision should be used as a symbol of deterioration. מוּהַל (*v. l.* מוּחַל) in New Hebrew means the dark, turbid liquor pressed out from olives. It is probably enough a legacy from Old Hebrew, though only found (*ex hyp.*) in Is. I, 21. So virtually J. BARTH, *Beitr. z. Erkl. des Jes.*, 1891, pp. 3 f.

𝔐 + במים, an exegetical gloss which presupposes the corrupt reading מהול.

(23) Transposition of the two hemistichs on metrical grounds (DUHM). ריב; 𝔐 וריב.

(24) 𝔐 + י׳ צבאות. The accumulation of divine titles seems late; it is also unrhythmical. BUDDE prefers to omit אביר ישראל (ZAT, as above; *cf.* l. 32), but we can ill spare this. Compare *Intr. Is.*, p. 270.

(25) בַּכֻּר, so SECKER, LOWTH, OORT, BUDDE, WINCKLER. 𝔐 כַּבֹּר, against the parallelism. Besides, that בֹּר = בֹּרִית (Mal. 3, 2) is improbable. *Cf.* note on 48, 10.

(27) 𝔐 שָׁבֶיהָ; 𝔊𝔖 שִׁבְיָהּ, so LOWTH; ROORDA, STADE, GRÄTZ, ישביה. Compare *Intr. Is.*, p. 7.

at such a phrase as נִאצו את־ק' יש' (see ψ 10,3, where ברך should be omitted as a scribe's substitute for נאץ), (2) the metrical superfluity of נזרו אחור, and (3) the continued use of נזר in a ritual sense in post-Exilic times (Ezek., Lev., Zech.) it appears highly probable that נ' א' is an alternative reading to נאצו את־ק' יש'.

As to (*b*), it appears quite sufficient to read מרה *bitterness*; תוסיפו* is protected by עוד.

(ii) To omit כעיר נצורה as a gloss (REUSS, STUDER) is not satisfactory. But the problem of explaining the words exists, as all critics have felt. *Like a tower of watch* is the meaning we require. This, however, has no authority; the only possible meaning is *like a well-guarded city*. This being the case, and considering further that, on metrical grounds, we have to assume that something stood where כעיר נצורה now stands, the present writer sees no alternative but to suppose that נצורה has been arbitrarily substituted for some other word which shocked the feelings of the scribe. Read therefore כעיר עזובה, or the like (*cf.* 60,15; 62,4.12). As to כמעט, it seems required to make 9^a and 9^b more symmetrical.

(iii) Isaiah may, or may not, have expressed himself as HAUPT supposes that he did. But it seems a hopeless task to recover any of the utterances of the Prophet on which the present text of 1,2-26 is based. The view expressed in KITTEL-DILLMANN that c. 1 has literary unity, and as it now stands (or, one might venture to say, in anything approaching to its present form) came from the pen of Isaiah, seems to the present writer untenable. Such a radical emendation, therefore, as that of HAUPT seems to him unacceptable. And why should not Isaiah have dwelt on some of the details of the prevalent religious system? One is no doubt tempted to obelize קרא מקרא and עצרה (=עצרת), which are so familiar to us in later literature, but Am. 5,21 warns us to caution, and JASTROW has lately (*Amer. Journ. of Theol.*, '98, pp. 334 ff.) increased the archeological evidence for the antiquity of such a word as עצרה. 𝔐's אין for צום in v. 13 (see below) may be a deliberate alteration, to avoid offense; if so, this increases the probability that Isaiah really did, in such a connection as this, refer to fast-days and *days of restraint*. But I confess that the text of v. 13^b from חדש ושבת to אוכל seems to me suspicious. The original passage may have run differently. Note that חדשיכם follows.

(iv) It is difficult to avoid subjectivity; the smoothness of the reading adopted has its charm.

(v) GRÄTZ long ago made the same proposition, and illustrated it from other passages. See also GES. *Thes. s. v.* נחם. Certainly the rendering *I will ease me of mine adversaries* (AV) is wrong.

1 (4) נָזֹרוּ, as Ezek. 14,5 (𝔊𝔗, EW., CORN.). 𝔐 נָזֹרוּ. FR. BROWN (JBL '89) and DUHM omit נ' אחור, with 𝔊, on metrical grounds; see preceding remarks, l. 2.

(6) [𝔐 מְתוֹם should be pointed מְתֹּם (so, too, ψ 38,4.8); מן after the negative as in 1 K. 1,52, &c. or in Arab. لا في الدار من رجل, &c. (*cf.* DRIVER on 1 Sam. 14,45; GES.-KAUTZSCH[26] § 119, w, footnote 1; KÖNIG, *Synt.* § 83). In Jud. 20,48 מְתֹם must be pointed מְתֹם; see MOORE *ad loc.* A word מְתֹם *soundness, completeness* does not exist in OT. — P. H.]

[The present writer endorses this negative judgment, but prefers, both here and in ψ 38,4.8, to read תָּמִים.]

(7) ושממה כמהפכת סדם; a prosaic gloss, which is metrically superfluous, and obscures the beautiful progression — *almost like Sodom* (v. 9), *quite like Sodom internally* (v. 10). So STUDER (JpTh '81, p. 714), DUHM. [For the ו *explicativum* in ושממה (*cf.* ועצרה, v. 14) see note on 17,8 (p. 90, l. 21). — P. H.]

סְדוֹם; so EW., STUDER, CHEYNE (*Proph. Is.*), W. R. SMITH; 𝔐 זָרִים. But מהפכה is the constant expression for the destruction of Sodom and Gomorrah (Am. 4,11; Deut. 29,22; Jer. 49,18; 50,40; Is. 13,19; *cf.* Gen. 19,25.29; Jer. 20,16), and the

———

[𝔐 תוסיפו for הוסיפו may be influenced by תוסיפו in v. 13. — P. H.]

18 that is, *the upper course* (beyond the first cataract) *of the Nile*, called גיחון in Gen. 2,13 (see my paper on *The Rivers of Paradise*, Proc. Am. Or. Soc., March '94, p. ciii, and my article *Wo lag das Paradies?* in *Über Land und Meer*, 1894/95, No. 15). The name גיחון, from גוח *to gush out, to rush forth*, alludes to the cataracts of the Nile. גיחון is the name of the upper (Ethiopian) course of the Nile, while יְאֹר is the lower (Egyptian) course of the Nile; just as the lower (Roumanian) course of the Danube, east of Orsova, was called by the Romans *Hister* or *Ister*, while the upper course was kown as *Danuvius*. נהרי is an amplificative plural; *cf.* על נהרות בבל in ψ 137,1, *i. e.* הנהר הגדול, the Euphrates. In ψ 24,2 נהרות is used for the universal sea, imagined as a broad circular stream surrounding the disc of the earth, just as Homer calls the encircling Ocean ποταμός. In the same way (מצור or) יארי מצרים (Is. 7,18; 19,6; 37,25) does not refer to the branches or canals of the Nile, but is equivalent to *The Great River of Egypt*. *Cf.* Ezek. 29,3 ff.; 30,12; ψ 78,44, &c. and note 4 on ψψ 42.43 as well as note 4 on Ezek. 29 in our new English Version of the OT. — P. H.]

(2) קַוְקָו (or קָוְקָו), so OLSH., STADE, KÖNIG. 𝔐 קו־קו (BÄR), קַו־קָו (GINSB.). The Eastern MSS give קַוְקָו as Qᵉrê, קַו־קָו as Kᵉthîb; [*cf.* above, p. 108, l. 41.]

(4) אֶשְׁקֳטָה Qᵉrê, אשקוטה Kᵉthîb, probably a scribal error (*cf.* ישפוטו). But *cf.* KÖNIG, *Lehrgeb.* ii, 1, p. 513.

(7) מֵעַם, so HOUB., LOWTH, EW., DILLM., &c., with 𝔊𝔍.

PROPHECY 16.

(1,1-26; 27.28)

See *Intr. Is.*, pp. 1-8 [and HAUPT's paper on *The First Chapter of Isaiah*, read before the Society of Biblical Literature, New York, Dec. '98. The results at which this paper arrives are as follows:

(i) Read vv. 4.5 thus:

1,4 הוי גוי חטא	עם כֶּבֶר עָוֺן[]
עזבו את יהוה	נִאצו את קדוש ישראל
·נְזֹרו אחור	·{והאוסיפו סרה}·:
5 על מֶה תֻכּו עוד{}	·[ᵅבנים משחיתים]·

(α) 1,4 זרע מְרֵעים

(ii) In v. 7 omit ושְׁמָמה כמהפֵּכת ·זָרים· as recommended below; and in v. 9 omit כמעט as a mitigating gloss (see below, p. 111, l. 6). Besides, read ·עיר נצורה· in v. 8, relegating it to the margin as an explanatory gloss on שריד (v. 9), and rendering, *namely, the preserved city* (Jerusalem); *cf.* note on 17,8.

(iii) Read vv. 12-14 thus:

1,12 כי תבאו ·לְרְ·אות פני·[ᵅ]·	מי בקש זאת מידכם[]:
13 לא תוסיפו הביא מנחת־שָׁוְא ᵝ	קְטֹרת תועֵבה הי ליᵞ·
14 חדש ושבָּת קרֹא מקראᵞ ו	נלאֵתיᵟ נשׂאᵋ:ᶻ

(α) 1,12 רמֹס חצֵרָי (β) 13 אָוֶן[3] (γ) ·ועֲצָרה[4] (δ) לא[1] אוכל[2]

(ε) 14 ·{היו עלי לָטֹרח}· (ζ) {הדשיכם ומועדיכם שׂנאה נפשי}

(iv) Omit מִלְאתי משפט (v. 21) as a gloss, and keep ועתה מרצחים.

(v) Explain אנחם (v. 24) as a synonym of אנקם; *cf.* the second מנַחם at the end of Eccl. 4,1; Gen. 27,42.

On these five points the present writer begs to remark:

(i) The only difficulties which he can see are connected with (*a*) נזרו אחור and (*b*) תוסיפו סרה. As to (*a*), considering (1) the liability of the scribes to take offense

PROPHECY 14.

(22,15-18; 19-23; 24.25)

See *Intr. Is.*, pp. 136-138.

22 (15[a]) על שבנא וגו׳. Transposed from the end of verse, where 𝔐 has placed it, weakening the effect. הסכן הזה was quite descriptive enough for the Prophet. For עַל SIEGFR.-STADE, *s. v.* עַל, would read אֶל, and rightly if these words are Isaiah's.

(15[b]) 𝔐 + אדני, as a guide to pronunciation. Wanting in 𝔊𝔖 and in 2 MSS (DE R.).

(16[b]) For the transposition of 16[b] see the Notes on the English translation, p. 211, l. 7. This change was suggested by Dr. FURNESS.

(17) טַלְטֵל הגבר; so KÖNIG (*Lehrgeb.* 1, 1881, p. 456), DUHM. 𝔐 טלטלה גבר. וְעֹטְךָ עטה. DUHM obtains the rendering *turns thee about* from Jer. 43, 12. This is too violent. 𝔊 καὶ ἀφελεῖ τὴν στολήν σου, *i. e.* . . וּמַעֲטְךָ.

(19) אהרסך, HOUB., LOWTH, BREDENK., DUHM, GRÄTZ, with 𝔖𝔗; 𝔐 יהרסך.

PROPHECY 15.

(18, 1-6; 7)

See *Intr. Is.*, pp. 95-99 (especially on the Appendix, v. 7).

A poem of two stanzas (excluding the Appendix), on the same model as 17, 12-14, save that in the first stanza two half-lines are introduced in lieu of one of the regular double lines. The sense seems to forbid us to arrange this stanza in six regular double lines, as DUHM proposes. [D. H. MÜLLER (*Strophenbau und Responsion*, Vienna '98, pp. 14 ff.) divides 18, 1-7 into three stanzas of 7, 6, and 5 lines, respectively, the middle lines of stanza 1 corresponding to the middle lines of stanza 3 With DUHM, I have made v. 7 a later appendix in prose. My grounds (referred to above, l. 22) would probably not convince MÜLLER, but they are not devoid of weight. His own position would be stronger, if the *responsio* (as he calls it) in v. 7 did not bear such a large proportion to the entire section. MÜLLER also retains מעֵבר לנהרי כוש (rejecting אשר) in v. 1, and criticizes one line in DUHM's first stanza as too long. In the first point I believe that he is wrong; in the second, that he is right. But his own arrangement is not quite satisfactory; nor could it be, because, like DUHM and myself, he has not criticized the text. I offer the following restoration of ll. 1.4 of stanza 1, which makes both stanzas consist of six lines, and gives, I hope, on the whole a more probable form of text.

18,2[g].1[a] הוי ארץ ‹כ›לַ‹י› כנפַים אשר ‹קרע›‹הו› נהרים[α]

2[f.e] אל עם נורא ‹› ומ‹ה›ל‹ל› גוי ‹כבה› ו‹שם בו›

(α) 18,2[g] ארצו

I believe that where I have introduced corrections the text is not, strictly speaking, defensible. The reader will notice the sound fragments in the traditional text which I have utilized. In l. 1 the scribe wrote צלי for כלי; this was the germ of צלצל *winged vessels* = *vessels of reed*; ב and ק, ז and ר, א and ע are confounded elsewhere. In l. 3 letters were corrupted and transposed, and the editor tried to make sense by manipulating the impossible text.]

18 (1) צלצל. See on 2, 16 (p. 80, l. 36).

𝔐 + אשר מעבר לנהרי כוש, a prosaic geographical gloss, like those in 7, 18. The writer does not know much about the empire of Taharqah, and thinks that it extended to Meroë. He should have said *beyond the cataracts of the Nile*.

[מעֵבר לנהרי כוש means *beyond* (or *east of*; *cf.* Num. 34, 15) *the Great River of Cush*,

33 (6) 𝔐 + והיה אמונת עתיך. This prefix to v. 6 overloads the first stichus, and is extremely difficult in this context. It may be a gloss from the margin, explanatory of חסן ישועת. Zion personified seems to be addressed.
היא אוצרו. DUHM, who retains והיה וגו׳, omits these words as a gloss, referring to 𝔊, which, he says, gives the gloss in a more complete form (οὗτοί εἰσιν θησαυροὶ δικαιοσύνης). But, as DUHM admits elsewhere, 𝔊 reproduces this chapter with extreme freedom, and we can no more adopt its rendering here than that of 𝔗. אוצר seems in fact to be protected by חסן in the preceding stichus.

(7) אֲרִאֵלִם, *i. e.* at once *heroes* and *Jerusalemites*; the writer appears to assume that אראל in 29,1 = *God's lion*, i. e. *Invincible City* (*cf.* on 29,1). 𝔐 אֶרְאֶלָּם, on which *cf.* 𝔗 תִּיתְגְּלֵי לְהוֹן, which is the rendering of אֵרָאֶה לָם (לָהֶם). So 𝔖ΑΣΘ; on 𝔖 see WARSZAWSKI's (*cf.* above, p. 79, l. 8) full note.

(8) 𝔐 + נשמו מסלות שבת עבר. Metrically superfluous, and exegetically out of place; originally a marginal illustration of v. 9? (DUHM).

(9) אבלה (24,4); so DUHM. 𝔐 אבל.

(13) יָדְעוּ ,שָׁמְעוּ. So DUHM, to the benefit of the context. 𝔊 ἀκούσονται, γνώσονται. 𝔐 imperatives, שִׁמְעוּ, וּדְעוּ.

(15) מאס בבצע וגו׳, an insertion suggested by ψψ 15; 24,3.4, or a quotation from some similar poem (DUHM).

(18) 𝔐 איה ספר את המגדלים. But this counting of the towers does not suit the context. May not סֹפֵר את המ׳ be a gloss on the סֹפֵר of the preceding stichus which has taken the place of some illegible words? It would, of course, be an erroneous gloss. *Cf.* DUHM. [P. S. The words are not a gloss. On reconsideration, I venture to correct the whole κῶλον thus:—[12] איה ·טִפְסְרִים· איה ·מִנְדִּדִים· *Where are the tablet-writers? where are the measuring clerks?* טפסר = Assyr. *dupšarru* has long since been explained by SCHRADER (KAT[2], 145); the same passage in Nahum (3,17) which contains טפסר also presents us with מנדר; for מנזריך read מנדריך. Ass. *mindidu* means the person who is appointed to measure wheat (DELITZSCH, HW 393[b]). The correction in Nahum is due to the ingenuity of PAUL RUBEN.]
[Assyr. *mindidu*, or rather *mindîdu*, is the form קְטִיל of the stem מדד *to measure*. *Mindîdu* stands for *mandîdu* (form *qittîl* for *qattîl* under the influence of the *î* of the second syllable), and *mandîdu* = *maddîdu* with resolution of the doubling (DELITZSCH, *Assyr. Gr.* § 52) as in יַנְדַּע for יַדַּע.—P. H.]

(20) חזה ציון וגו׳. These words overload the stanza, and do not suit the context. They seem to be a marginal quotation from some pilgrim's song (see ψ 48,13). *Cf.* DUHM.

(21) 𝔐 + אם, which is simply miswritten for שם (DILLM., GRÄTZ). 𝔊 ὅτι (the rest of 𝔊's version is useless).
נָהָר; *cf.* ψ 46,5 (BICKELL); or אָפִיק (DUHM, KITTEL). 𝔐 אַדִּיר, which requires us to render מקום in [b] [*so that Jerusalem is*] *a place* (*of*), with DEL.; otherwise בו must refer to JHVH, which is impossible. [P. S. Best to read שֵׁם for שָׁם (𝔊𝔖, LOWTH, BREDENK.), and יהיה for יהוה (*cf.* BALL on Gen. 28,20.—P. H.), and render: (*For a glorious name shall we have*), *a place of broad rivers* &c. The description of Jerusalem is continued. So KÖNIG, *Synt.* § 330 k, γ.]
In next line omit נהרים as gloss on יארים.

(23) 𝔐 + נטשו חבליך וגו׳. Probably a marginal quotation from an elegy on Tyre; *cf.* Ezek. 27,26-36 (on which see TOY). Notice how, through omitting it, אָז comes to its rights. See English Translation, and *cf.* DUHM.
[For 𝔐 חֻלַּק עַד־ I now read יְחַלֵּק עִוֵּר, with GES.-BUHL[12] *s. v.* עִוֵּר; note the parallelism.]

(24) 𝔐 חליתי. But GRÄTZ חטאתי, which may be right. Is it natural to describe the abolition of sickness as 𝔐 represents?

32 (17) המשפט בטח. So DUHM. 𝔐 הצדקה השקט ובטח, too lengthy a reading. A closer inspection leads us to question this second הצדקה, which should rather be המשפט (see v. 16). Obviously a scribe wrote צדקה by mistake, and then wrote המשפט; this was altered by a corrector into השקט ובטח, partly through a reminiscence of 30, 15, where a similar phrase occurs, though in a different sense.

עַד־עוֹלָם. DUHM questions these words, which have occurred already in v. 14. I do not feel sure, however, that they are here a *superfluous addition* (*cf.* 33, 20), nor that the movement in Hebrew poetry is not sometimes intentionally or accidentally heavier than strict metre or rhythm requires.

(18) ובמנוחת שאננות. These words, too, are a later insertion, according to DUHM. They do indeed lengthen the stichus, and may possibly be an editorial substitute for an illegible and shorter passage. But it is also possible that writers were not so closely bound by a metrical rule as has been supposed (see preceding note), and if the evidence for the date of this section points on the whole away from the age of Isaiah, we may compare 33, 20 (in an *undoubtedly* post-Exilic chapter), where both נוה and שאנן occur, as in 32, 18.

(19) A later insertion. DILLM. indeed maintains that we get here *the other side of the great transformation briefly described.* But how briefly and obscurely, and in what a poor style, especially in [b]! The verse spoils the context.

וּבָרַד, LOWTH, DÖDERLEIN, BREDENK., DUHM וְיָרַד. But the Versions read ברד, and by altering it we lose a point of contact with c. 28 (v. 17). Considering the scantiness of Biblical Hebrew literature, and the existence of an analogy in Arabic (بَرَدَ, *verb. denom.* from بَرَدٌ *hail*), we need hardly suppose, with STADE, that בָּרַד was coined by the writer. CASANOWICZ (*Paronomasia*, 1894, p. 50) rightly recognizes the threefold assonance in this verse.

[BICKELL reads: וּבָרַאתִי הַיַּעַר וּבַשְּׁפֵלָה אַשְׁפִּל הָהָר כַשְּׁפֵלָה, following 𝔊 ὡς οἱ ἐν τῇ πεδινῇ.

33 (1-24) A poetic composition consisting of sixteen four-line stanzas. See DUHM, and *cf.* BICKELL, *Sem. Metrik* (1894), p. 11. This is in the first instance a probable conjecture, but is supported by critical exegesis. [BICKELL (WZKM '97) considers c. 33 to consist of two Maccabean poems, the first (vv. 2.7.8.9) written after a defeat, the second (vv. 13-16.10.12.5.6.20-22.3.4.18.19.23.24) probably written after the conquest of the Syrian Akra of Jerusalem. V. 1 was added, he thinks, by the redactor of cc. 28-33, in order to complete the preceding series of unhappy *Woes* by a *Woe* (הוי) on the enemies of JHVH. The metrical scheme of the whole chapter is 88.88. In v. 2 stichus 2 is wanting, but seems to be presupposed by the following one. B. reads ישועתם. In v. 8 he omits ארח and מאס ערים (𝔊).

The second Maccabean poem (according to BICKELL, who has proposed a similar hypothesis for ψ 110) has the acrostic שמען חכם לב. The Pharisean party destroyed the acrostic. ש = vv. 13.14[b]; מ = 14[c.d].15[a].16[a]; ע = 10.12; ן = 5.6. In v. 14 לנו (twice) should be לו. The last stichus is הוא מצדות סלעים משגבו. The second distich is והיה אֱמוּנַת עתים חסן ישועות שם חָכְמוֹת ודעות: *Cf.* 𝔊 ἔκει σοφία.—ח = v. 20. He omits עֵינֶיךָ תראינה ירושלם. כ = 21[a.b].22. He omits אם in 21 and כי in 22 (*cf.* 𝔊). ם = 3.4. He reads המונו and מרממתו; then ואָסַף שלל כמו; and adds בֵּן after גבים.—ל = 18.19. He omits the last three words of v. 18 and משמוע נלעג לשון in v. 19. ב = 23.24. 𝔊 suggests a considerably different text.]

(1) כְּכַלֹּתְךָ, CAPPELLUS, SECKER, LOWTH, and most moderns. תמם ‖ כלה as 16,4. 𝔐 כַּנְּלֹתְךָ; *cf.* KÖNIG, *Lehrgeb.* 1, 574.

(2) זְרֹעֵנוּ; so LOWTH with 𝔗𝔖𝔍. 𝔐 זְרֹעָם.

(4) שלל כמו. So DUHM. 𝔐 שללכם.

31 metrical scheme, but are the Prophet's. If however they are an insertion, they are an early and well-devised one; the inserted words really improve the passage. But I agree with MÜLLER that something is wanted to complete DUHM's first line. I would not however, with that scholar, add ועל סוסים ישענו; סוסים should probably, I think, be כוּשׁ. So the parallelism becomes complete. Taharqah is referred to.]

(1) ישעו. So DUHM, after 𝔊 οἱ .. πεποιθότες; *cf.* [d], and 17,7.8 in 𝔊. 𝔐 ישענו.
ויבטחו. Transposed by DUHM on metrical grounds from [b] to [c].

(5-9) DUHM wishes to save some shreds of this composite passage for Isaiah. Certainly a poetic, rhythmical element is not entirely wanting, but except as regards the figure which opens v. 5, it is difficult to make a plausible case for Isaiah. And even here it is mainly the want of correspondence between the figure and its application which makes one half-inclined to suspect the hand of Isaiah. If, with GRÄTZ, we were to correct עפות into על אפרחים, correspondence would be restored, but the probability of an Isaianic element would vanish. See HACKMANN, *l. c.* pp. 43f., and compare *Intr. Is.*, pp. 203f.

(7) להם ידיהם, so GRÄTZ, after 𝔊. 𝔐 לכם ידיכם. 𝔊 ‸ חֵטְא.
(8) לו. The Eastern text gives לא as Kethîb, לו as Qerê; cod. KENN. 253, DE R. 380 (*primo*), the Soncino Bible, with 𝔊𝔍, also read לֹא.
(9) מִגֵּם. GRÄTZ מִמְּנוּס, very plausibly. Both 𝔊 and Σ found the idea of flight in נם. *Cf.* Am. 2,14; Jer. 25,35.

32 (1-8) For the reasons why this whole passage (and not merely vv. 6-8 which DUHM gives up) must be post-Exilic, see *Intr. Is.*, pp. 172-176. It is hardly possible to doubt the four stanzas, though two of the lines are imperfect. [According to BICKELL (WZKM '97) 32,1-5.15-20 is a pendant to 2,2-4 and 11,1-8, and in the same metre (77.77.77). He omits the first five words of v. 15 as an editorial link, based on misunderstanding (this seems plausible); also the last two words of v. 17 (as in our corrected text). To 32,9-14 a different metrical scheme (55.55:55.55) is given. He omits קָמְנה in v. 9, על־חלצים in v. 11, and על־שדים in v. 12; also עפל רבחן in v. 14. In v. 13[b] (stichus 1 of BICKELL's third stanza) correct ‹מ›כל בית משוש (*cf.* 𝔊) and omit כי. The women are blamed for taking part in a (patriotic?) festival. Stichus 5 of the same stanza is היה לבער.]

(1) ושׂרים. 𝔊 καὶ ἄρχοντες; so 𝔖𝔍. 𝔐 ולשרים, a scribal error (*cf.* ψ 74,14, end).
(2) [b] seems too short; has a participle fallen out after זרם? 𝔊 ἀφ' ὕδατος φερομένου. In 30,29 ὕδωρ = זֶרֶם. So DUHM.
(3) תשְׁעֶינה. So EW., BREDENK. DILLM., DUHM, GRÄTZ. 𝔐 תִשְׁעֶינה.
(6) יחשב. So DUHM, GRÄTZ. 𝔊 νοήσει. 𝔐 יעשׂה.
After חֹנֶף a word seems to have fallen out.
[𝔐 תועה should perhaps be תִּפְלָה, unless in Job 1,22 we should read תועה for תפלה.]

(9-20) DUHM, here agreeing with DILLM., accepts the passage as Isaianic. In this he is certainly wrong; see STADE, ZAT, 4, 266ff.; CHEYNE, *Intr. Is.*, pp. 176-180. BICKELL thinks 32,9-14 genuine Isaianic work; vv. 1-5.15-20 doubtful.

(11) חֲרָדָה; so DUHM. 𝔐 חרדו.
(14) 𝔐 עדרים. Parallelism suggests ערדים *wild asses* (HERZ). [Contrast the note on Dan. 5,21. — P. H.]

(15) 𝔐 + עַד. An editorial link uniting vv. 9-14 with vv. 15-18.20, as DUHM well points out.
והכרמל Qerê; and in some MSS and editions Kethîb. וכרמל Kethîb (BÄR, GINSB.).

30 (27) שֵׁם יהוה. GRÄTZ שָׁם. SMEND remarks, "In the mouth of Isaiah the expression strikes one as strange, and the correctness of the text is surely doubtful" (*AT Relig.*, p. 282). But there is another, and a better, explanation of the difficulty. See HACKMANN, *Zukunftserwartung des Jes.*, p. 42; CHEYNE, *Intr. Is.*, p. 199.

(31.32) בַּשֵּׁבֶט יַכֶּה and אשר יניח יהוה עליו are perhaps editorial insertions, intended to fill up a mutilated text. The former, as the punctuation suggests, is a quotation from 10,24. DUHM, however, thinks they formed originally a single sentence, which was a gloss on the first clause of v. 32, viz., *with the staff will he be smitten* (יֻכֶּה) *which JHVH will cause to light upon him.*

(32) מַטֵּה מוּסָדָה. See *Intr. Is.*, p. 201. If the evidence, on the whole, points to a late date, why should we stumble at this doubtless strange phrase? Those who will may change it to מ' מוּסָרה (CLERICUS, LOWTH, OLSH.) or מ' מוּסָרה (DUHM). One could wish to rewrite the passage. In particular, the function of the timbrels and lutes needs to be brought out more clearly. GRÄTZ actually does rewrite nearly all the verse, and deprives us of the reference to the festival music, which seems, however, to be confirmed by v. 29.

בָּם Q^e^rê; בָּהּ K^e^thîb, which is intolerable after עליו. Many MSS (including Cod. Bab.) have בָּם in the text; so, too, the Soncino and Brescia Bibles, and the Complut. Polygl.; בָּם belongs to the Western, בָּהּ to the Eastern recension; see GINSBURG, *Introduction to Mass.-crit. edition of Bible* (1897), p. 218. 𝔗 להון; 𝔍 *eos*. 𝔊𝔖 stand alone in expressing בּוֹ. בם is preferable as preparing the way for the description of the great pyre which is to receive the entire Assyrian army.

(33) מאתמול *beforehand* (lit. *since yesterday*); so 𝔊ΑΣΘ𝔖𝔍. 𝔐 מאתמול *opposite* (KLOST., BREDENK.), which adds nothing to the effect. 𝔗 gives a conflate rendering which combines both traditions (W. R. SMITH, *Proph.*², p. 429).

תָּפֶת הגם הוא וגו'. 𝔐 תָּפְתֶּה גם הוא. תפתה might be a derivation of תֹּפֶת, of the same form as אִשָּׁה (OLSH. § 216, d), and mean a place containing (or resembling) a Topheth. Or with STADE (*Gesch.* I, 610) we might point תָּפְתֹּה *his Topheth.* But by drawing the final ה to the following word, with KLOST., BREDENK., we get a clause which is excellently adapted for a *gloss.* The advantage of transferring at any rate גם הוא וגו' to the margin is great, both metrically and exegetically, and by prefixing הֲ in the manner proposed we at once get rid of a ἅπ. λεγ., and give the gloss a more sharply defined form. It is equally evident that the rejected words both spoil the metre, and (with their witty allusion to a heathen cultus) introduce an uncongenial element into the context. Besides this, the annotator mistakes the meaning of אשור (v. 31) which he thinks equivalent to *king of Assyria*! *Cf.* a similar mistake in the gloss on 8,7.

תָּפֶת, following 𝔊 Ταφεθ (not here but elsewhere); *cf.* Ιαφεθ = יֶפֶת. Or we might point תְּפַת, with W. R. SMITH, who postulates this form as a variant of اثفية. That תפת is an Aramaic word, is very possible. That the pointing תֹּפֶת is wrong, seems certain (*Rel. of the Sem.*², p. 377).

הוּא Q^e^rê; הִיא K^e^thîb. This is not a case of the epicene הוא (on which see DRIVER, *Lev.*, pp. 25 f.), but implies a difference of view as to the gender of תפתה.

הַעֲמֵיק הַרְחֵב (inf. abs.); so DUHM, on metrical grounds. 𝔐 הֶעֱמִיק, הִרְחִב.

מְדֻרָתָהּ, 𝔐 מדרתָהּ; see above, l. 45.

31 (1-3) [D. H. MÜLLER's criticism (*Strophenbau und Responsion*, Vienna, 1898, p. 18) of DUHM's arrangement of this fragment is in the main also applicable to that given in the present edition. DUHM makes 31,1-3 a short fragment of 8 lines; MÜLLER finds 7 lines; I have found 9. MÜLLER agrees with DUHM in omitting ויחדו כלם יכליון. I doubt whether he is right. I think that the words stand outside the

30 BUDDE (on Job 9,13); KITTEL half approves. It is an enigmatical name of JHVH's great enemy, the Dragon, such as the *later* writers were fond of. It is, however, unsuitable to the preceding part of the verse. הִשְׁבִּית is but little weaker than הִשְׁמִיד, as Ezek. 30,10 (*cf.* 11), shows. In Isaiah's time Egypt was far from being הַמָּשְׁבָּת. She went on boasting, though her help came to very little. Isaiah therefore might have written חרפה ובשת (which is in fact HOUB.'s conjecture), but not רהב המשבת. GUNKEL's argument needs some rectification. 𝔐 הֵם שָׁבֶת *they* (i. e. the people allegorically called Rahab) *are inaction*, which perfectly suits the preceding statement, but implies a collective use of the term רהב, for which there is no evidence, and which is contradicted by the preceding זאת. KUENEN's rendering, *their raging is* (sheer) *inaction* (*Ond.* § 43, n. 11), would require רהבם ש׳. 𝔊𝔖𝔗 render wildly. Or did they read differently?

(8) 𝔐 + על לוח אתם. These words obscure the sense, and were most probably inserted at the same time as רהב המשבת. They also overburden the first stichus of v. 8. *Cf.* DELITZSCH, who makes ספר and לוח virtually synonymous. This at any rate points the way to the truth. See DUHM, and comp. *Intr. Is.*, pp. 196f.
לְעַד. (Deut. 31,19 &c.). So LOWTH, GES., EW., KROCHMAL, DEL., CHEYNE, BREDENK., DILLM., GUTHE, DUHM, GRÄTZ, after 𝔗𝔖𝔍.

(12) עִקֵּשׁ (Prov. 2,15; *cf.* 4,24). So LAG., GRÄTZ, CHEYNE, (*Proph. Is.*), DILLM, probably with 𝔗 שקרא. So perhaps ψ 62,11. 𝔐 עֹשֶׁק. GUTHE עָקֹשׁ.

(14) כתות, VAN DER HOOGHT; כְּתוּת, BÄR, GINSB., with Cod. Bab., and so GUTHE in KAUTZSCH's AT. But this reading does not go well with יחמל.

(15) 𝔐 שׁוּבָה. GRÄTZ suggests שֶׁבֶת; Prof. MARGOLIS (*cf.* above, p. 89, l. 26) שֵׁבָה. ישב and שוב are liable to be confounded.

(17) 𝔐 + אלף אחד מפני גערת אחד. That the verse as it stands cannot be correct was noticed by BREDENK. אלף אחד, however interpreted, is surely not classical Hebrew. See GES., *Thes.*, *s. v.* אחד. The insertion seems to be suggested by Deut. 32,30; Lev. 26,8; Josh. 23,10. The same three passages are also quoted by LOWTH, GES., &c., to justify inserting רבבה after תנסו (keeping אלף אחד וגו׳). But would Isaiah have indulged in such a hyperbole?

(18-26) Homogeneous with 29,16-24. See *Intr. Is.*, pp. 197-199.

(18) 𝔐 יָרוּם. יִדּוֹם HOUB., LOWTH, EW., CHEYNE (*Proph. Is.*), BREDENK., DILLM., GUTHE. If DILLM.'s statement be correct that חכה does not mean *to long*, and that *to wait* must be used here in the same sense as in 2 K. 7,9 (i. e. *to delay*), we have no choice but to emend ידום. But against DILLM. see Job 3,21, and *cf.* new Heb.-Eng.-Lex. *s. v.* חכה. See also *Intr. Is.*, p. 198; DIEHL, *Das Pron. suff. 2 u. 3 pers. pl.*, 1895, p. 64.

(19) יֵשֵׁב. So DÖDERLEIN, HENSLER, BREDENK. 𝔐 יֵשֵׁב. 𝔊 (λαὸς ἅγιος ἐν Σιων) οἰκήσει.

(21) תֵּימִינוּ. So GRÄTZ. 𝔐 תאמינו.

(22) וטמאתָ. So DUHM, GRÄTZ, after 𝔊𝔍. 𝔐 תֶם—. A familiar type of error. Perhaps the sign of abbreviation was misinterpreted.

(23) [P. S. 𝔐 כר נרחב. Read בְּנָוֶה רָחָב; see on 14,30. נר in נרחב is due to dittography.]

(26) 𝔐 + כאור שבעת הימים. A weak and obviously incorrect gloss on שבעתים (LOWTH, GES., HITZ., CHEYNE, BREDENK., GUTHE), ^ 𝔊, though 𝔊[Mr] has it, no doubt from the Hexapla.

(27-33) Most probably not Isaianic, and beyond question disfigured by glosses, the removal of which, however, does not leave an entirely satisfactory text. See *Intr. Is.*, pp. 199-202.

29 𝔐 + ילדיו. A gloss (EW. in *Proph.*[1], CHEYNE, DILLM., GUTHE, DUHM), not however, as these critics hold, on the suffix in בראתו (a view which implies, as DUHM frankly says, very stupid readers), but on the phrase מעשׂה ידי. Almost the same gloss occurs in 45,11, and in both passages the explanation of the annotator is equally incorrect, though EW. in *Proph.*[2] has accepted it for 29,23, and has therefore retracted his former view that '' is a gloss. The annotators were specially prone to gloss the phrase (ידיו) מעשׂה ידי (*cf.* 17,8).

30 (3) 𝔐 + פרעה, בצל מצרים. Explanatory and unrhythmical insertions like that in 28,17. So DUHM.

(4) [Read כי־התנו בצען שׂרים ומלאכים תחפנחס יגיעו. *Tahpanhes* is supported by 𝔍. 𝔐's חָנֵס occurs nowhere else in OT, and yet the place intended must be one well known to the Jews; *cf.* AV[M] Jer. 43,7.]

(5) הִבְאִישׁ K^e^thîb (GINSB.); הֹבִישׁ Q^e^rê (BÄR, GINSB.). The two readings are fused (*cf.* Zech. 10,6) in הִבְאִישׁ, which BÄR (but not GINSB.) prints in the text. 𝔗 אולין למבהת, *i. e.* הוֹבִישׁ; and so 𝔍 *confusi sunt*. 𝔊 does not express the word at all. Qamḥi and Rashi הוֹבִישׁ. K^e^thîb, even if coarse, is amply defensible (*cf.* DEL. on Prov. 13,5), and בֹּשֶׁת occurs twice in vv. 3-5. *Cf.* the grammatical discussion in KÖNIG, *Lehrgeb.* 1,463f. [Neither הבאיש nor הביש can be right. Read כלם הביאו שַׁי (KROCHMAL, GRÄTZ). Verses 5 and 6 are now parallel. See CHEYNE, *Gleanings in Biblical Criticism* &c. (*Jewish Quarterly Review*, July '98, pp. 571f.) Observe that vv. 4.5 are probably later insertions based on the fragment in vv. 6.7^a^, which the framer of vv. 4.5 supposed to refer to the embassy sent by Hezekiah into Egypt, but which really, as it would seem, referred to the flight of Hanno, king of Gaza, to Pir'u king of Muçr in North Arabia. This king vainly endeavored to preserve the influence formerly exercised by his country in the affairs of Palestine. Sargon was too powerful an opponent. See WINCKLER's researches, referred to in our note on 20,3.4.5, p. 98, l. 12.]

לְעָם; so DUHM, comparing the form of description in 18,2. 𝔐 לָמוֹ (= לָהֶם), which is superfluous (see v. 6 end). Comp. *Intr. Is.*, p. 257, g. לא לְעֵזֶר being parallel to לא יוֹעִילוּ, at the end of the preceding line, one expects it to be preceded by a parallel to עַל עַם.

𝔐 + ולא להועיל. Not rendered in 𝔊. As DUHM points out, it overburdens the stichus. Probably it is a variant to לא יועילו.

(6) משׂא בהמות נגב. Not an interpolation from the margin, but a true heading, attached to the fragment in vv. 6.7 after, and in consequence of, the insertion of the gloss relative to Rahab in v. 7. נֶגֶב = Egypt, Dan. 8,9; 11,5ff. (GES.; GUNKEL). נֹהֵם; so KLOST., GRÄTZ (virtually). 𝔐 מֵהֶם.

(7) 𝔐 + ומצרים. 'מ is probably a gloss to עם in v. 6, written before the combination of the two parallel oracles (vv. 1-5, and vv. 6.7). So DUHM; comp. *Intr. Is.*, p. 196. [ו, as often before glosses, = *that is*; see note on 17,8 (p. 90, l. 21). — P. H.]

לכן קראתי וגו'. Most probably an editorial insertion made with the object of rounding off the preceding fragment. רַהַב *sea-monster*, both with and without reference to Egypt, is, to judge from the other OT passages, late (*Intr. Is.*, p. 253). There is no sufficient critical reason to believe that the Babylonian myth of the primeval Dragon was a prominent Israelitish belief in the time of Isaiah, and still less that Isaiah would have referred to it, if it had been (review of GUNKEL, *Crit. Rev.*, July '95, pp. 261f.). The only point in favor of the Isaianic origin of לכן וגו' is the direction to write something on a *tablet* in v. 8, which seems to presuppose the previous utterance of some short enigmatical saying, like the *Maher-shalal-hash-baz* of 8,1. See below.

הַמָּשְׁבָּת. So HENSLER (see GES.), GUNKEL (*Schöpfung und Chaos*, p. 39), and

29 tive as termination of the construct state, and is therefore more correct from the Semitic point of view. *Irušalim* (ירושלם), from which the common form of the name Jerusalem is derived, represents the dialectic (*eme-sal*) form of the word *uru*, viz., *eri*, which has passed into Heb. as עיר. We should expect *Erišalim* or *Irišalim*; the *u* after the *r* in *Irušalim* (ירושלם) may be due to dissimilation (*cf.* above, p. 100, l. 21). — P. H.]

(3) כְּדָוִד, LOWTH, KLOST., BRED., STADE, after 𝔊 (*cf.* v. 1 in 𝔊). 𝔐 כַּדּוּר, which, if correct, would mean *a ball* (or, *as a ball*); *cf.* 22,18. This sense, however, is clearly unsuitable. One expects such a word as סביב, or else some comparison which adds vividness to the statement.

(4ᵇ.5.7.8) On these inserted passages see *Intr. Is.*, p. 188; and *cf.* Introd. to W. R. SMITH, *Prophets of Israel²*, p. xxxvi, b. STADE saw as early as 1884 that v. 7 is an unsuccessful attempt to explain v. 8 (ZAT 4,260, note).

(5) 𝔐 זריך. Read צריך (GRÄTZ, KITTEL).

(7) וכל צֹבֶיהָ ומצדתה. That this is corrupt, needs no showing. The corrections proposed are (*a*) וכל־צְבָיָהּ (BÖTTCHER, *Ährenlese*, 32), but צבי can be used of a city in the language of metaphor, but not, in plain prose, of the buildings within it; (*b*) וכל צָריה (DILLM.); (*c*) הצבאים על מ׳ (SIEGFR.-STADE), against which is the repetition of הצבאים; and (*d*) מְצִבֵיהם ומְצֻרֹתיהם (so, in the main, DUHM), *cf.* v. 3.

(9) הִתַּמְּהוּ, CHEYNE (*Proph. Is.*), GUTHE. 𝔐 התמהמהו, i. e. *delay ye* (Gen. 19,16; Hab. 2,3, &c.). This sense does not suit the context. Hence some (*e. g.* BREDENK.) would make the word the Hithpealal of תמה. But no example of this form is found. It is more natural to correct as above in accordance with Hab. 1,5. For the form of the phrase in which the word occurs, *cf.* Zeph. 2,1, where read התבוששו ובושו for the unintelligible התק׳, as proposed long ago by the writer (*Proph. Is.*³, 2,155), and recently by BUDDE (*Theol. Stud. u. Krit.*, 1893, 2, p. 396).
שִׁכְרוּ, נֹעוּ; so DUHM, with 𝔊 (which however only expresses the first verb). 𝔐 שָׁכְרוּ, נָעוּ.

(10) 𝔐 + אתהנביאים, החזים; glosses (KOPPE, GES., HITZ., EW., DILLM., &c.). The context decides the point. Note also the expressions עצם, כסה, and *cf.* 9,14.

(11) ספר Qᵉrê (see v. 12); הַסֵּפֶר Kᵉthîb, produced by the הַס׳ in the first part of this verse.

(13) יהוה, *codices quamplures* (DE ROSSI), with the Soncino Bible and the Soncino *Prophets*. אדני, BÄR, GINSBURG.
כבְּדָנִי, DUHM, DIEHL (*Das Pron. pers. suff.*, p. 49). 𝔐 כבדוני.

(14) 𝔐 + את העם הזה. These additional words spoil the stichus so completely that even one who is no rigid metrical theorist must (with DUHM) omit them.

(15) לסַתֵּר; so SIEGFR.-STADE, GERBER. 𝔐 לַסְתִּר. The second stichus seems imperfect (DUHM). The punishment, which the opening הוי leads us to expect, has fallen out, as in the case of most of the *Woes* in 5,8 ff.

(16-24) On this post-Exilic insertion, see DUHM, and, for a detailed argument, *Intr. Is.*, pp. 192-196.

(22) אֶל (so LOWTH, LAG., DUHM). 𝔐 אֶל־ *concerning* (*the House of Jacob*); but how superfluous a statement! אֶל used thus may not be Isaianic (DILLM.); but in such a context this is immaterial.
[𝔐 אשר פדה את־אברהם. PAUL RUBEN, in a letter, proposes אשר פדה אתו בְרחם. Very attractive. But 𝔊's ὃν ἀφώρισεν ἐξ Αβρααμ seems to favor מֵרחם.]

(23) יחוָרו. ΘϚ presuppose the more usual יחפרו, which SECKER, LOWTH, GRÄTZ adopt. *Cf.* GESENIUS *ad loc.*

29 position of the vowels *u* and *i*; see, however, below, l. 27) of an older form *Urishalim* (*cf.* ܐܘܪܫܠܡ, اوريشلم, assyr. *Ursalimmu* (DELITZSCH, *Parad.*, p. 288) syncopated from the older form *Urusalim* which we find (*ca.* 1400 B. C.) in the Amarna tablets (KB 5,36*). *Urusalim* is less correct, from the Assyrian point of view, than *Urisalim*, the *-i* of the genitive being the termination of the construct state (see DELITZSCH, *Assyr. Gr.* § 123). *Urisalim* corresponds to פניאל, *Urusalim* to פנואל (contrast below, ll. 30.53). The Assyrian *s* represents a Hebrew ש (see my paper on The Pronunciation of *tr* in Old Persian in the *Johns Hopkins University Circulars*, Aug. '87).

How is this 'transposition' of the vowels to be explained? We have apparently a parallel in the form of the masc. plur. of nouns with the suff. of the 3[d] pers. sing. in Syriac, *e. g.* ܕܝܢܘܗܝ *his judgments*, which has been supposed to be a transposition of ܕܝܢܝܗܘ *dînaihû*. We must remember, however, that the suffix of the 3[d] pers. mascul. in Aramaic is not הו but הי (note the י in יקטל!), *e. g.* אבוהי *his father*, דִּינֵהּ *his judgment* (for *dînáhi*, with epenthesis of the final *i*, just as Heb. סוּסֵךְ = *sûsáki*). דינוהי, therefore, is probably due to dissimilation, *cf.* the dissimilation in cases like רִאשׁוֹן for ראישון, תִּיכוֹן for תוכון, חִיצוֹן for הוצון (*Beitr. z. Assyr.* 2,362). In these Hebrew words we have dissimilation to avoid sequence of two ו's; in Aramaic דינוהי, on the other hand, the termination *ai* of the construct state of the plural seems to have been changed into *au* to avoid the sequence of two י's. The form ܕܝܢܝܟܝ *thy* (fem.) *judgments* does not militate against this theory: ܕܝܢܝܟܝ is, of course, much less frequently used than ܕܝܢܘܗܝ, and words of frequent occurrence are often liable to changes which do not affect forms which are more rarely employed. It is not impossible that *Irusalem* for *Urusalim* (the oldest form of the name as found in the Amarna tablets; see above l. 3) is due to the same phonetic phenomenon of dissimilation; it is more probable, however, that we have at the same time in *Irusalim* a dialectic modification of the word *uru*. *Uru* is the Sumerian word for *city* (probably identical with the Sumerian root *uru* = Assyr. *naçâru* 'to protect, to watch'); the final *u* is the *vowel of prolongation* modified according to the law of vocalic harmony (see my *Akkad. Sprache*, Berlin, 1883, p. 7). The dialectic (*eme-sal*) form of *uru* is *eri* (the final *i* being the *vowel of prolongation*; *Akkad. Spr.* p. 4); cf. *Urudu(g)* and *Eridu* (DELITZSCH, *Paradies*, p. 228), also *erû* 'copper' = Sumer. *urudu*. *Er* is the syllabic value of the ideogram for *city*, Assyr. *alu*, pl. *alâni* (probably *âlu*, with *â*, for *a'lu*, *ahlu* = אהל). The form *uru* is preserved in the name of the Southern Babylonian city of *Ur* (DELITZSCH, *Paradies*, p. 226), the present Mugheir (*el-Muqaiiar*), Heb. אור כשדים, Gen. 11,28 (see HOLZINGER's Commentary, p. 119). The by-form of *uru*, *eri*, has passed into Hebrew as עִיר, which is not Semitic, but ultimately a Sumerian loanword. For the initial ע in עיר, *cf.* עַשְׁתֵּי = Assyr. *ištên* (a Sumerian loanword), עשתרת (for עַשְׁתֶּרֶת = assyr. *Ištar* (for *Itšar*, from the same stem as the name of the god *Ašur*; ענת = *Anat*, the Semitic feminine form of *Anu* (Sumer. *an* 'heaven'). עֲנַמֶּלֶךְ (2 K. 17,31) = *Anu* or *Anum-malik* is very uncertain; *cf.* note on 37,38. In the plural עָרִים, עָר, &c. the *a*-vowel is due to the influence of the following ר.

The meaning of *Urisalim* is دار السلام or مدينة السلام, but this does not mean *City of Peace*, but *Place of Safety* (*praesidium salutis*; מצודה, מִצָּד); *cf.* the name of the southernmost Babylonian port *Bâb-salimêti* (DELITZSCH, *Paradies*, p. 228), that is, *Safe Entrance*.

To sum up, the oldest form of the name Jerusalem is *Urusalim* as found in the Amarna tablets. *Urusalim* is a compound of the Sumerian word for *fortified place*, *city* and the Semitic *šalim* 'safety.' The *u* after the *r* in *Urusalim* (syncopated in the later Assyrian form *Ursalimmu*) is the Sumerian *vowel of prolongation*; the *i* in *Urišalim* (ܐܘܪܫܠܡ, اوريشلم) substitutes the *i* of the geni-

28 entiate it from the preceding one as the part. Hof.; perhaps also (if the absence of a Q^{e}rê is not an objection) to suggest the pronunciation מְיֻסָּד (*cf.* 𝔐's מְיֻזָּנִים, Jer. 5,8, quoted by König, *Lehrgeb.* ii, 1, p. 92).

ימיש. So Cheyne (*Proph. Is.*^{3}, 2,154), Guthe (*Zukunftsbild des Jes.*, p. 42). *Cf.* 46,7.22.25; 54,10. 𝔐 יחיש, the sense of which is not clear. 𝔊 weakly, (οὐ μὴ) καταισχυνθῇ, *i. e.* יֵבוֹשׁ; and so Grätz.

(17) 𝔐 + כזב, an appendage which מחסה needs as little as סתר. So Duhm. The alternative is to supply שקר after סתר (with Luzzatto, Grätz, and Cheyne, *Proph. Is.*). Rhythm favors the former view.

(18) For 𝔐 חזות see above p. 98, l. 37.

(20) Kuen. and Giesebr. have already questioned כהתכנס. Grätz plausibly reads מהתכפות. But the whole stichus seems unprophetic. Is it an editorial substitute for an illegible passage, or a marginal quotation?

(22) 𝔐 + אדני (before יהוה), 𝔊𝔖 and 4 MSS (Kenn.).

𝔐 + על כל הארץ (so 𝔊); *cf.* 10,23 (late?). The addition burdens the metre (Duhm).

(24) 𝔐 + לזרע, a confusing gloss on יפתח (Duhm). 𝔊 is at any rate against 𝔐's arrangement of the first stichus.

(25) 𝔐 + שורה and נסמן, miswritten for שׂערה and כסמת. So Wellh., *Prol.*^{2}, p. 417; Cheyne (*Proph. Is.*); Duhm. *Cf.* on 17,1. 𝔊 (the true text) and 𝔖 do not recognize either word, for καὶ κέγχρον is wanting in 𝔊^{SAMr*} and valuable MSS, whose testimony under the special circumstances of the case is decisive. 𝔐's שורה is compared by Sachau and D. H. Müller (the latter has some doubt however) with שורה in the Panammu inscription (Senjirli), l. 6, where it is thought to mean the grain now called *durra*. But as שׂעורה follows, there can hardly be a doubt that the carver of the inscription really made the very mistake which we have supposed the scribe to have made in our passage.

(26) + יהוה, to help both rhythm and sense. The Tetragrammaton was early indicated by the abbreviation "י (Kennicott). So Duhm. The text of v. 26 seems very uncertain. 𝔊 καὶ παιδευθήσῃ κρίματι θεοῦ σου, καὶ εὐφρανθήσῃ.

(28) 𝔐 + אדוש. Miswritten for ידוש(נו) which follows. König's suggestion (*Lehrgeb.* ii, 1, p. 543) that אָדוּשׁ = *thresher*, or that אָדוּשׁ belongs to a *glossatorischer Zwischenruf* (*not always will I thresh*), is too difficult.

ותרוצו. So Grätz (*cf.* v. 27). 𝔐 ופרשיו. But a separate mention of the horses is unnecessary.

(29) 𝔐 + צבאות; *cf.* on 9,6. Rhythm and sense gain by the omission (Duhm).

29 (1.2.7) אראל. 𝔐 אֲרִיאֵל (𝔊 αριηλ, implying the theory that the word is compounded with El (*God's lion*, or *God's hearth*). But in Ezek. 43,15.16 האריאל has the article, which makes it at any rate improbable that the word was regarded as a compound in Ezekiel's time. In the Inscription of Mesha, l. 12, we have (most probably) אראל דודה, where it is hardly less difficult than in Ezek. to imagine that 'אר is a compound. Moreover, whatever view we take of αριηλ, the tradition embodied in 𝔗 (both in Is. 29 and in Ezek. 43) gives no support to the prevalent theory; the new Hebrew-English Lexicon by a slip misrepresents 𝔗 which has simply מדבחא *altar*, not מדבח אלהּ *altar of God*. Since א has probably taken the place of י, the best English form seems *Arial*. See also on 33,7, and compare *Intr. Is.*, p. 187, note. [P. S. I now prefer to point אֲרִיאֵל, a modification (probably) of אֲרוּשָׁלֵם *Jerusalem*, made in order to facilitate a paronomasia: in a year or two the slaughter will be so great in the streets of the capital that its name will be no longer *Uriel* but *Arial* 'altar-hearth.']

[As to the name *Jerusalem*, it might be well to add that ירושלם was no doubt originally pronounced *Irushalem*, which seems to be a modification (with trans-

Prophecy 12.

(20, 1.3-6)

See *Intr. Is.*, pp. 119-121.

20 (2) Duhm (*Jes.*, p. 124) has sufficiently shown that this verse, which creates such difficulty for the interpreter, is a later insertion.

(3) [P. S. I should now point מִצְרִים (so, too, vv. 4.5), to indicate that the reference is not to Egypt (𝔐's מִצְרַיִם), but to the land of Muçr in North Arabia, to the south of which was a country called Cush, of which *Pir'u šar Muçuri*, referred to by Sargon (Khors. 27) in a passage quoted in our English edition of Isaiah, p. 153, to illustrate v. 6, appears from Winckler's latest researches (*Muṣri, Meluḫḫa, Ma'în*, in *Mittheil. der Vorderasiat. Ges.* '98; see especially *Nachtrag*, p. 4) to have been king. *Cf.* notes below on 30,4.5, and on 37,25. Jensen (ZDMG '94, p. 939) has already suggested מִצְרִים as the true vocalization of the ordinary Hebrew designation of Egypt; we have here adopted this form with a different object.]

(5) חֲשׂוּפֵי. So Olsh. (*Hebr. Spr.*, p. 208), Nägelsb., Bredenk., Guthe, Grätz. 𝔐 חֲשׂוּפַי, which seems to be intended as a collective form like גּוֹבַי (Delitzsch; Lag., *Sem.* 1, 19), to avoid the harsh transition from the singular to the plural. For other views, see Dillm., and *cf.* König, *Lehrgeb.*, ii, 1, p. 489.

Prophecy 13.

(28, 1-6;—7-22;—23-29;—29, 1-8;—9-12;—13.14;—15;—16-24;—
30, 1-5;—6.7;—8-17;—18-26;—27-33;—31, 1-3;—4-9;—
32, 1-8.—9-14;—15-20;—33)

See *Intr. Is.*, pp. 162-204; and on cc. 32.33, Stade, ZAT 4 (1884) 256-271.

28 (1-6) For 28, 1-6 see Prophecy 7 (p. 9 below) and Notes on p. 91.

(8) 𝔐 פלִילִיָּה, read בפלִילִיָּה.

(12) אבו Q^e^rê (Ginsb., but not Bär), K^e^thîb אבוא, which is defended by König, *Lehrgeb.* ii, 1, p. 347, but is rightly rejected by Ges.-Kautzsch, § 23, i. Very many MSS and the Soncino Bible read אבו in the text.

(15) 𝔐 חֹזֶה and חָזוּת (v. 18) seem rather doubtful even after Hoffmann's ingenious and subtle remarks in ZAT 3, 92 ff. ח may be (as so often) an error for מ, and ז a fragment of נ. At the beginning א has probably dropped out. I incline to read אֲמָנָה and (v. 18) אֲמָנַת (syn. ברית).

שׁוֹט Q^e^rê (as v. 18); K^e^thîb שׁיט. The Soncino *Prophets* (1485-1486) and the Soncino Bible (1488), also *Complut.*, give שוט in the text. שַׁיִט in 33, 21 = מְשׁוּט *oar*. For שׁוֹט 𝔊 gives καταιγίς, Θ κατακλυσμός, *i. e.* שֶׁטֶף. [P. S. Best to omit שוט as dittogram.]

שׁוֹטֵף. Duhm שׁוֹטֵט (also in v. 18); *cf.* Josh. 23, 13. Perles שׁוֹפֵט. These critics object to the inharmonious combination of figures. But see Ges., who compares *Coran*, Sur. 89, 13. [P. S. Best to read שֶׁטֶף, *cf.* Nah. 1, 8.]

עבר, K^e^thîb; Q^e^rê יעבר (because of v. 18). The perfect is not incorrect. There is however some good authority (see Ginsburg) for reading יעבר in text.

(16) יֹסֵד; 𝔊 ἐμβάλλω; similarly 𝔗𝔖. So Lowth, Koppe, Weir, Cheyne, Stade (§ 214, b), Bredenk., Grätz, Meinhold. Weir also suggests מְיַסֵּד. 𝔐 יִסַּד, to conform the passage to 14, 32. [So, lately, König, *Synt.* § 344, o.]

𝔐 + מוסד (accidentally repeated). The Dagesh in *this* מוּסָּד was inserted to differ-

11 (1) [𝔐 יפרה. But 𝔊𝔖𝔗𝔍 all presuppose יפרח, which corresponds better to יצא; so G. Beer, ZAT '98, Heft 2, who also includes among his corrections those given below on 11,4^b.5.6.8, and that here appended on 11,7.]

(3) 𝔐 + והריחו ביראת יהוה. "The phrase is without a parallel, and, as Bickell has pointed out, has arisen out of a corrupt repetition of the preceding words" (*Proph. Is.*3, 1884, 2,187). The omission is equally necessary on metrical grounds, as Briggs (*Messian. Proph.*, 1886, p. 202) and Duhm (1892) have seen. [𝔊 has ἐμπλήσει αὐτὸν πνεῦμα φόβου θεοῦ, which 𝔍 follows. *Cf.* Ezek. 24,13 ἕως οὗ ἐμπλήσω τὸν θυμόν μου = 𝔐 עד־הניחי את־חמתי בך. Read therefore והֵנִיח בו *and He will cause to rest upon him*, a variant of ונחה עליו.]
ולא. 𝔊Σ𝔍𝔗, and not a few MSS, also the Soncino *Prophets* (1485-1486) and the Soncino Bible (1488), read לא.

(4) ענִיי; 𝔐 ענוי. The two words are easily confounded (*cf.* Rahlfs, עני *und* ענו *in den Psalmen*, 1892), and the parallel word is דַּלִּים (*cf.* 10,2; 26,6).
עָרִיצִים (contrast to דלים), Krochmal, Lag., Cheyne (*Proph. Is.*), Briggs (*Mess. Proph.*), Giesebr., Guthe, Duhm, Grätz. 𝔐 ארץ (a repetition from the end of the preceding line).

(5) חֲגוֹר, Lowth, Lag., Grätz, Duhm, with 𝔊𝔖𝔍; 𝔐 אזור (see parallel line).

(6) רֹעִים, Guthe, after 𝔊 βοσκηθήσονται, *cf.* partic. in parallel line. 𝔐 ומריא, whence the inserted καὶ ταῦρος of the present text of 𝔊, the late origin of which appears from its position before καὶ λέων (Duhm).

(7) [For the sake of the parallelism, I should now read (with Lagarde, Bredenkamp, Duhm, Beer) תִּתְרָעֶינָה *will become friends* for 𝔐 תרעינה.]

(8) מְעָרַת (or מְעוּרַת), Ges., Nägelsb., Grätz, and, virtually, Guthe; 𝔖 ܡܥܪܐ, 𝔍 *caverna*. 𝔊 κοίτη = מעונה. 𝔐 מאורת, on which see 𝔗, and *cf.* Delitzsch.

(11) ומאיי הים. Rejected by Cheyne (*Proph. Is.*3, 2,147) and Briggs (*Mess. Proph.*). But this is not enough. See *Intr. Is.*, p. 61.

(13) אפרים לא יקנא וגו׳, an explanatory gloss (Hitzig, Duhm).

(15) והחריב, Houb., Lowth, Eichhorn, Giesebr., Guthe, Duhm, Perles, after 𝔊 ἐρημώσει, on which see Giesebr., *Beitr.*, p. 52. 𝔐 והחרים. The original text had והחר׳ (Perles). *Cf.* on 37,18.
בעֹצֶם רוחו, Ges. (*Thes.*), Luzzatto, Krochmal, Cheyne (*Notes and Criticisms*, 1869, p. 17), Guthe, Grätz, Perles. So also perhaps 𝔊𝔖𝔍, though their renderings may be mere guesswork (*cf.* Ibn Ezra). 𝔐 בַּעְיָם ר׳ (*cf.* König, *Lehrgeb.* ii, 1, p. 141). The phrase evidently refers to the *drying up* already spoken of. To transpose it would make the first stichus too long; it is therefore a gloss (Duhm).

12 (1) וַתְּנַחֲמֵנִי, וַיָּשָׁב, as implied by 𝔊; 𝔐 יָשֹׁב, ותְ׳, which Dillm. retains, quoting for the 'poetically shortened' יָשֹׁב Hos. 6,1; ψ 18,12. But in both these passages the text needs correction. In ψ *l. c.* both metre and the parallel passage 2 Sam. 22,12 suggest וַיָּשֶׁת, and in Hos. *l. c.* why not read וַיַּךְ (with Wellh.)? Driver is content with reading וַתְּ׳ (*Tenses*3, § 174), which indeed the context requires.

(2) וְזִמְרָתִי יָהּ; 𝔐 וְזִמְרָת יה יהוה. 𝔊𝔖𝔍 have the divine name only once (and so also 𝔐 Ex. 15,2), and all the Versions imply a suffix for זמרת, which indeed is merely suppressed by an involuntary Aramaism on the part of an editor (*cf.* ψ 16,6, נחלת). יהוה is a variant for יה (as in 26,4), and is wanting in some MSS.

(5) מודעת Qerê; מְיֻדַּעַת Kethîb, less suitable (see ψψ 31,12; 55,14, &c.).

10 (15) את מרימיו; so Cod. Bab. (916 A.D.) Erfurt. 1, the first Soncino edition of the Bible (1488), the fourth (1511-1517), and the *Isaiah* (1492), so also ed. Complut. (DELITZSCH, *Complut. Varianten*, 1878, p. 13). This reading is exegetically necessary. But Erfurt. 2, Cod. Petropol. (1010), 42 MSS KENN., 34 DE R., &c., justify BÄR and GINSB. in adopting ואת מ׳ as Masoretic, exegetically impossible though this reading may be, and unsupported by the Versions. Several other misreadings in this verse have some attestation. See DE ROSSI.

14 (25) The second half-verse consists of a loose quotation from 10,27, which obscures the division into stanzas, and seems to have come from the margin.

10 (18) כִּמְסֹס נֹסֵס. A corruption of the text has been suspected (*e.g.* by NÖLDEKE). But the sense given in our translation is just what is required, and though ܢܣܐ *to be sick*, ܢܣܝܣܐ *sick* cannot be paralleled in the same sense from the Targum, yet נְסַס *to be grieved* (see Ithp., 2 Sam. 19,2), נְסִים *peevish* (Gen. 40,6; 1 Kings 20,43) may fitly be compared, the transition of meanings being a natural one (*cf.* דָּוֶה, דְּוַי). [According to NÖLDEKE, *Mand. Gr.*, p. xxx, Aramaic נסים *sick* is derived from νόσος. Targ. נסס = Assyr. *nasâsu* 'to lament,' whence *nassu* (for *nasisu*) 'sad, grieved' and *nissatu* 'lament, grief,' a synonym of *kûru* 'pain, grief' (for *kuriu*, stem כרי), *cf.* אתכרית רוחי, Dan. 7,15, Syr. ܟܪܝܘܬܐ and ܐܬܟܪܝܘܬܐ, also ܟܘܪܗܢܐ *illness*; see ZIMMERN, *Babyl. Busspsalmen*, p. 93; *Beitr. zur babyl. Religion*, p. 72; DELITZSCH, *Proleg.* 63; *cf.* Notes on Daniel, p. 18, l. 12. — P. H.]
[P. S. The sense *a sick man* for נֹסֵס is precarious, nor is the phrase מכ׳ נ׳ a very plausible one. נסס seems due to dittography; perhaps the true reading is כהמס זוֹנַג, ψψ 68,2; 97,5.]

(24) ומטהו וגו׳. The text need not be altered. Such obscure, condensed expressions are not strange in a late writer. See, however, WINCKLER, *AT Untersuch.* p. 177.

(25) ועמי for 𝔐 זעם.
תבליתם. A few MSS and some editions have the weaker reading תַּכְלִיתָם. LUZZATTO's emendation עַל תֵּבֵל יִתֹּם is, apart from exegetical considerations (see DILLM.), plausible; תם ‖ כלה, as 16,4; Lam. 3,22.

(27) יְחֻדַּל, so W. R. SMITH, comparing Job 7,16 (*Journ. of Phil.* 13, 1885, pp. 62 ff.). A verb is obviously required by the parallelism. 𝔊 διαφθαρήσεται, *i.e.* יְחֻבַּל (so DUHM), but this is not natural here. The parallel passage in 14,25 gives יָסוּר, a synonym of יחדל. 𝔐 וְחֻבַּל, in combination with על וגו׳ (see next note).

(28) .... 𝔐 עַל מפני שמן (וְחֻבַּל), at the close of v. 27, which does not make sense. W. R. SMITH (*l. c.*) rightly saw that we have here, in a distorted form, the opening clause of the description of the Assyrian invasion. His suggestion עָלָה מִצְּפוֹן שֹׁדֵד is however rather too conjectural, perhaps also too Jeremianic.

(30) עֲנִיָּה, so LOWTH, EWALD, WEIR, CHEYNE, DILLM., GUTHE, with 𝔖 ܥܢܝ. But GRÄTZ's ענניה is not impossibly right; see Neh. 11,32. 𝔐 עֲנִיָּה, less suitably.

(32) בַּת Qᵉrê; בֵּית Kᵉthîb, an obvious error, not supported by the Versions. Many MSS and editions have בת in the text (DE ROSSI).

(33) במערצה. DUHM corrects בְּמַעֲצָד. But considering the other points of contact with 2,12-21, need we be surprised to find a derivative of ערץ (*cf.* 2,19.21)?

(34) באדירו. אדירים is a synonym for the cedars of Lebanon in Zech. 11,2; *cf.* 𝔊's σὺν τοῖς ὑψηλοῖς. *Lebanon* = *Lebanon's grove* (29,17). 𝔐 באדיר *through a mighty one* (JHVH). But such an unnatural construction can hardly pass. DUHM remarks that the name of some cutting tool is suggested by the parallelism. GUNKEL suggests כַּשִּׁיל (ψ 74,6). קַרְדֹּם would be purer Hebrew, and a little nearer to אדר. (Independently F. PERLES has proposed a view which comes to the same thing, rendering אדיר *the cedars* collectively, like ארז in Zech. 11,2. He compares Rabb. and Chald. אדרא; but the comparison is questionable.)

14 rest of the oracle is clearness itself; some words must have dropped out. DUHM's עמי . . . כי יבאו is weak and insufficient.

גוי, 𝔊𝔍 גוים. So LOWTH and, virtually, DELITZSCH.

עניי עמו. Not a 'later variant or alteration of the text' (WINCKLER, *Gesch. Isr.* I, 91, note 1). See *Intr. Is.*, p. 83.

PROPHECY II.

(10,5-15 + 14,24-27; — 10,16-23; — 24-34; — 11,1-10; — 11-16; — 12,1-6)

See *Intr. Is.*, pp. 48-67.79f. The passage is in a high degree composite.

No fresh help for the analysis and critical dating of the parts of this Prophecy (the composite character of which is admitted) is given by B. SAX's wild paper *Le Prisme de Sennachérib* in *Rev. d'Assyriologie* '96, pp. 59—64. Reversing the general verdict he pronounces 10,8-11 to be reproduced from 36,18-20; 37,10-13. The picturesque language of 10,14 is made out to be 'an imitation of Sennacherib's words in the Prism Inscription respecting Hezekiah (*like a bird in a cage*), or rather from Sennacherib's account of the wars against the region around Nippur (*they had made their abode like a bird's nest*). 10,13b is said to be an allusion to the transference of towns of Judah to Mitinti, king of Ashdod; 10,28-34 is supposed to have been written towards 702—701; 10,8-11 in 701; vv. 12-14 after 691. SAX's critical apparatus is confined apparently to SCHRADER's KAT in the first edition!

10 (5) 𝔐 + הוא בידם, a gloss from the margin, meant to harmonize v. 5 with v. 24 where Assyria is spoken of as wielding a staff. The glossator thought the latter form of expression more correct than that in the text. So HITZIG as early as in 1831 (*Begriff der Kritik*, p. 157, b), EWALD (in first, but not in second, edition), DIESTEL, GUTHE, DUHM. The omission of the gloss makes the parallelism complete. The reading מטהו (*cf.* v. 24) in several MSS is but a poor conjecture.

(10) הָאֵלֶּה; so GRÄTZ, HACKMANN, after 𝔊 ταύτας; 𝔐 הָאֱלִיל. GIESEBR. (*Beitr.*, pp. 72f.) prefers הָאֵל, which, he thinks, was out of reverence altered into אליל. More plausibly הָאֱלִיל might be rendered *worthlessness*; *cf.* Job 13,4 (where however 𝔊 reads עָמָל, as 16,2), Jer. 14,14 (CORN.), but not Zech. 11,17 (where read הָאֱוִלִי, with WELLH.). But how easily might a slightly damaged האלה be mistaken for האלל!

𝔐 + ומשמרון. This is inconsistent with the statements in vv. 9. 11. The insertion would seem to have been made subsequently to the corruption of האלה into האליל. The latter reading suggested that only heathen kingdoms could be intended (GIESEBRECHT).

Critics have not, as it would seem, objected to the idiom ופסיליהם מִירושלם; but the omission of רבו or רבים is strange (*cf.* Am. 6,2).

(12) יפקד; so HOUB., DUHM, HACKMANN (*Zukunftserwartung des Jes.*, p. 105); 𝔊 ἐπάξει. 𝔐 אפקד. Mistakes in the preformatives of imperf. were easy (see 14,30; 22,19; 1,29).

(13) וְאָסַר; וְאוֹרִד. 𝔐 וְאסיר; וְאוריד, to indicate the repetition of the acts. So 𝔊 (futures throughout v. 13 and even v. 14).

שׁוֹסַתִי, Qerê (GINSB. only); in many MSS, however, Kethîb. BÄR and GINSB. both give שׁוֹשֵׁתִי in the text. But see 17,14.

Of the lost words between ואורד and יושבים a fragment is preserved in 𝔐 (כַּאַבִּיר Kethîb, כַּבִּיר Qerê), but it gives no satisfactory sense, and is probably corrupt. ואורד seems to have begun the distich, but יושבים can hardly have been the last word of the verse. 𝔊 καὶ σείσω πόλεις κατοικουμένας.

23 perhaps illegible word כנען. But the connection thus produced is not at all a good one, and it is preferable to admit that the last stichus but one is irrecoverably lost. What now takes its place is probably altogether the invention of the editor. The explanation adopted from TIELE in *Proph. Is.*[1], 1, 133, which supposes a reference to an Assyrian conquest of Babylonia, must at any rate be abandoned. The argument assigned to the Prophet ("Babylonia has fallen a prey to Assyria, how should Tyre escape?") may indeed be a sound one; but it needs to be much more distinctly expressed (*cf.* 22,6). Nor would such a reference (even granting that Isaiah had heard of the event in question) be natural in an elegy on Tyre. TIELE himself has therefore abandoned the theory (KUENEN, *Einl.* 2, 48). It should be added that the reference which WINCKLER in *AT Unters.*, p. 119, (following DELITZSCH, *Habakkuk*, p. xxii, NÄGELSBACH, and CORNILL, *Einl.*, p. 142) finds in v. 13 to the conquest of Nineveh by the Chaldeans (אשור the accusative, placed first for emphasis) is not less improbable, as DELITZSCH has shown (*Is.*[4], English translation 1, 410).

𝔐 + זה העם לא היה אשור, a marginal note stating that it was not Assyria but Babylonia which actually destroyed Tyre. With the exception of אשור, it is omitted in 𝔊. BREDENK. has therefore some authority for closing the gloss at היה. 𝔊 ^ from זה to היה, and from הקימו to ארמנותיה.

שָׂמָהְ, יְסָדָהְ; so DILLM. 𝔐 שָׂמָהּ, יְסָדָהּ. This pointing implies connecting אשור with יסדה.

בחוניהם, 𝔐 K^e^thîb בחיניו; Q^e^rê בחוניו. This suffix implies a variant הקים, corresponding to יסד(ה) and שמ(ה).

(15-18) No distinctively Isaianic expressions occur in this evidently late epilogue (*Intr. Is.*, p. 139).

PROPHECY 10.

(14,28-32)

Strictly a poem of four stanzas. See *Intr. Is.*, pp. 80-83.

14 (28) הַדָּבָר, the title being due to an early editor. 𝔐 המשא, which must come from the collector of the ten prophecies headed משא.

(30) בְּכָרַי, as KOPPE (improving on LOWTH's בְּכוֹרַי [*on*] *my choice firstfruits*) and HUPFELD (on ψ 37,20); DILLM. prefers בְּכָרִי because of 30,23 (but this is not Isaiah's work). 𝔐 בְּכוֹרֵי *the firstborn of* (the poor); *cf.* Job 18,13. The parallelism gains by the correction. 𝔊 has simply πτωχοί. [𝔐 בכורי may be wrong, but בכָרי is not right. 65,9 suggests the probably correct reading, which is הררי; *cf.* הורי, Gen. 49,26 (see BALL's note). In all the passages quoted for כַּר *meadow*, viz. 30,23; Zeph. 2,6; ψψ 37,20; 65,14, the text can probably be shown to be corrupt. If Ass. *kirû* (= παράδεισος, *park*, *orchard*; *cf.* DELITZSCH, *Paradies*, p. 97; AHW 353[a] below) is to be appealed to on the other side, we can hardly render כר *meadow*. See on 30,23.]

זרעך, so DUHM, after 𝔊. The description becomes more natural. 𝔐 שרשך (*cf.* l. 3 of stanza 1, v. 29[c]).

אהרג, to correspond to המתי. So BRED., DUHM, GRÄTZ, after 𝔍 (who however probably conjectures). 𝔐 יהרג. 𝔊 and, presumably, 𝔗 read *both* verbs in 3 masc. sing.

(32) מלך עמי אם ירברו לו, conjecturally with BICKELL, on metrical and exegetical grounds. 𝔐 is the reverse of clear, as the discrepant renderings of it show. The

23 (4) 𝔐 + מעוז הים לאמר, a prosaic gloss on יָם (followed by an inserted לאמר); so OLSH., DUHM. [For מעוז see above, p. 92, l. 42.]

(5) Another gloss which gives the stanza one line too many; so DUHM. DILLM.-KITTEL denies the gloss. But, surely, the style is prosaic, and the seven-line stanza is not uncommon in Hebrew poetry.
[For 𝔐 שֵׁמַע read יִשְׁמַע, with GRÄTZ, KITTEL.]

(8) הַמְּעַטְּרָה; so RENAN, *Hist.* 2, 525. 𝔗𝔖 give the same sense, but probably (like HITZ. and GRÄTZ) derive it from Hif'il.
𝔐 + כְּנַעֲנֶיהָ before נִכְבַּדֵּי־ארץ, surely a post-Exilic variant to סֹחֲרֶיהָ. See *Intr. Is.*, p. 142, n. 1. DELITZSCH *ad loc.* is not satisfactory; *cf.* DILLM.-KITTEL.

(9) לחלל גאון להקל כל צבי; so DUHM excellently. Not only rhythm but language is the gainer; 𝔐's גְּאוֹן כָּל־צְבִי is strange, even for an editor.

(10) The desperate attempts made to extract sense from the text show that it is corrupt. 𝔊 has ἐργάζου τὴν γῆν σου, καὶ γὰρ πλοῖα οὐκέτι ἔρχεται ἐκ Καρχηδόνος. [The true text seems to be, עברו ארץ מִצְּר אניות תרשיש אֵין מָחוֹ עוֹר, *Pass over to the land of Egypt, ye ships of Tarshish; there is no haven any more*, a restoration in which מָחוֹ for 𝔐 מֵזַח, is due to the sagacity of DUHM. KÖNIG (*Syntax*, § 330,b) well points out that, except in this passage, ארץ with a suffix always has אֶל־ or ב prefixed to it, but does not draw the necessary inference, *viz.* that ך in ארצך is due to dittography. כי in 𝔐 כיאר, like ני again and again, comes from מ; for the passage of צ into א, compare און for צום in 1, 13. BREDENKAMP and KITTEL, with 𝔊, read עבדי for עברי, but the context is against this.]

(11) מָעֻזֶּיהָ; so CHEYNE, *Book of Psalms* (1888), p. 389. 𝔐 מעזניה, the doubtfulness of which, as of the parallel cases, is admitted by KÖNIG (*Lehrgeb.* ii, 1, p. 473).

(12) כתימה. 𝔐 כתיים K^e^thîb, כתים Q^e^rê, which DILLM. defends, on the ground that the sense is clear. But כתיים, followed by קומי could, grammatically, only bear to be taken as a vocative (so DÖDERLEIN). HAUPT would prefer to transpose 'כ to the end of the hemistich, קומי עברי כתיים.
𝔐 + ויאמר, בתולת (the latter wanting in 𝔊). The additions clog the rhythm; the latter was probably suggested by a reminiscence of בתולת בת ציון, 37, 22. There is even strong MS authority for the reading Σειων or Σιων in 𝔊; and some Heb. MSS read ציון. See SWETE, vol. 3; DE ROSSI, *Var. Lect. Vet. Test.*, vol. 3.

(13) This verse is an editorial insertion, which takes the place of a *single* line of the original poem. For 𝔐 כַּשְׂדִּים see the discussion in CHEYNE, *Notes and Criticisms on Isaiah* (1868), pp. 22-26, where the various alternatives are set forth. If the text is to be emended, ERNST MEIER's correction כתיים (*Der Proph. Jes.*, 1, 1850) and EWALD's כנענים (*Die Propheten*, 1, 1837) have first of all to be considered. The former appeared plausible to the writer in 1868; v. 13 would, according to this reading, supply the reason for the statement made in v. 12. DUHM, in 1892, took כתיים into the text, but followed this up by the three almost too ingenious emendations, לא הוא אֲשֶׁר (for לֹא הָיָה אַשּׁוּר), יְסָדָה (for יְסָדָהּ), and עריו וארמנותיו (for 'עוררו ארמ). All this together produces the following strange statement, which is viewed by DUHM as an archeological gloss: *Yonder people* (*i. e.* the Cypriotes) — *is it not that which is a foundation of the* (Phœnician) *mariners?* — *they set up its watch-towers, its cities, and its castles.* It seems to me that the first part of this sentence combines more strange expressions than is tolerable in a gloss; almost every word is, grammatically or lexically, disputable. EWALD's proposition to read כנענים has been approved by SCHRADER (1869), CHEYNE (ICA, 1870), ORELLI (1887), and DELITZSCH (1889). DILLMANN, too, inclined to it in 1890. But should we not, at any rate on grounds of usage, prefer כנעני(ה) or כנען? It is, of course, barely possible (*Intr. Is.*, p. 141) that the elegy originally opened thus: — הן ארץ כנען, and that the editor, who interpreted the poem of Nebuchadnezzar's siege of Tyre in 586-573, substituted כשדים for the

2 (2-4) That this passage (given more fully in Mic. 4,1-4) is pre-Isaianic, will scarcely be affirmed again. But SMEND (*AT Rel.*, p. 210) and DUHM seem unnecessarily cautious. All that we can admit is that from the style alone we could not prove the passage to be late. But from its ideas and phraseological affinities we can. Nor is it *a priori* likely that the editor cast about for a pre-Exilic Messianic prophecy where it was so easy to provide one himself. Against DUHM, see his own observation in *Theol. der Proph.* (1875), p. 162. For detailed arguments, see *Intr. Is.*, pp. 9-16.

(2) והיה .... הר בית יי׳ וגו׳. 𝔊 Isaiah, ὅτι ἔσται ... ἐμφανὲς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ θεοῦ ἐπ᾽ ἄκρου (*v. l.* ἄκρων) τῶν ὀρέων; 𝔊 Micah, καὶ ἔσται ... ἐμφανὲς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου, ἕτοιμον ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων (SWETE's punctuation), where however ἕτοιμον may be discarded as a duplicate rendering of נכון. Notice here that both 𝔊's forms of text agree in taking no account of יהיה; also that 𝔊 Isaiah presupposes the reading הר יהוה ובית אלהים, 𝔊 Micah *simply* הר יהוה, in both cases for 𝔐's הר בית יהוה. Considering that the latter phrase occurs nowhere else in the OT, one is tempted to conjecture that ὁ οἶκος τοῦ θεοῦ (= בית אלהים) represents a variant to הר יהוה. Against this, however, is the circumstance that Mic. 4,1-4 is (on various grounds) more than probably a late supplement to Mic. 3,12, where we find it prophesied that הר הבית (𝔊 ὁ ὄρος τοῦ οἴκου) shall be laid waste. DUHM's restoration of the text, though it produces a third stanza of six stichi corresponding to the two stanzas which appear to follow, is hazardous. GUTHE (in KAUTZSCH's AT) takes a wiser course in printing Is. 2,2 (= Mic. 4,1) almost entirely as prose. It is, of course, possible that Mic. 4,1 (which is the immediate source of Is. 2,2), though it gives the form in which the editor inserted it, does not give the original form of the passage, which may have been as metrical as vv. 2.3 (= Is. 2,3.4).

PROPHECY 9.

(23,1-14; 15-18)

See *Intr. Is.*, pp. 138-145.

Three stanzas which originally had seven lines each; the lines are DUHM's *long verses*, broken unequally by a cæsura. The song in the appendix is in some light popular rhythm.

23 (1) מעזבן restored from v. 14. 𝔐 מבית מבוא. 𝔊 only reproduces מבוא; מבית may be a scribe's uncorrected error for מבוא. מבוא seems to be an editor's attempt to make sense out of an imperfect text. [P. S. 𝔐 מבית מבוא should certainly be מְחוֹזָם (ψ 107,30; see also Dan. 11,38, where אלה מָעֻזִּים should probably be אלה מְחוזים). Correct vv. 4ª.14 accordingly.]

ᵇ is a prosaic gloss. נגלה is used in an un-Isaianic sense; לָמוֹ is not an Isaianic form (*Intr.*, p. 142).

(2) נדמו. *Cf.* the elegy on Moab (15,1), where נדמה and שֻׁדַּד are parallel. 𝔐 דֹּמּוּ. DUHM emends תַּמּוּ.

(2.3) מלאכו במים רבים; so DUHM. 𝔐 מלאוך: ובי׳ ר׳, an arrangement of the text which enfeebles the sense of v. 2, and, in combination with וַתְּהִי, makes v. 3 the most obscure part of an otherwise clear poem.

(3) קצירו; so DUHM. 𝔐 קציר יאור, where יאור (‸ 𝔊) is a gloss on שִׁחֹר.

תבואתה; so DUHM. 𝔐 תבואָתָהּ, followed by ותהי, awkwardly inserted to make sense, after the preceding words had been misunderstood. Or, perhaps, ותהי is caused by dittography; observe the preceding letters.

17 few Heb. MSS, and is omitted by KENN. (see a note to LOWTH's 12th Lecture), GES., GRÄTZ, DUHM. It must have taken the place of some words now lost (DUHM, GUNKEL). DUHM inserts at the beginning (ו)הוא. But this is insufficient.

PROPHECY 7.

(28, 1-6)

See *Intr. Is.*, pp. 180-183. [The text is hardly in its original form, and contains both repetitions and corruptions. It is not enough to omit הלומי יין, with MEINHOLD, or גיא שמנים, with KITTEL. Perhaps נבל should be read נִבַּל; certainly ביד, at the end of v. 2, seems to be a repetition of ברד in 2^b (RUBEN). Most of v. 3 also should probably be omitted.] For ציץ נבל צבי (ציצת), vv. 1.4, SIEGFR.-STADE conjectures צפירת.

28 (1^c) 𝔐 + אשר; so, too, 4^b and ^{d}; ‸ 𝔊; dele with DUHM. אשר is frequently inserted by editors.

(2) ליהוה. So many MSS, and both Soncino editions (DE ROSSI). BÄR, GINSBURG, לאדני.

(4) וציצת, והיתה כבכורה. 𝔐 והיתה ציצת, כבכורה. The transposition of והיתה (DUHM) has two advantages: (*a*) it provides a second subject for the *plural* תרמסנה (on which *cf.* KÖNIG, *Lehrgeb.* i, 183 top), and (*b*) it removes the startling comparison, which 𝔐's text assumes, of a flower to a fig. On the omission of the Mappiq in ב' see KÖNIG, *Lehrgeb.* ii, 1, p. 201.

(6) למשיבי. 𝔐 has lost the preposition; an easy error.

PROPHECY 8.

(1, 29-31; 2, 2-4)

See *Intr. Is.*, pp. 7-16.

1 (29) תֵּבֹשׁוּ, because of חמדתם. So HOUB., LOWTH, MICHAELIS, CHEYNE (*Proph. Is.*[3]), DUHM, GRÄTZ. See on 2, 8. 𝔐 יבשו, caused perhaps by the neighborhood of יכלו (v. 28). 𝔗 has 2 plur., but possibly (as in the few Heb. MSS where it occurs) is merely a late harmonistic correction; 𝔊 and 𝔖 change the 2 plur. in חמדתם into 3 plur. to suit יבשו.

(30) [𝔐 תהיו. Rather תהיינה; the gardens are the subject. I add this, late, from RUBEN, from whom I also adopt וכנפן, for 𝔐 וכגנה in the following line.]

(31) פֹּעֲלוֹ (Jer. 22, 13). See KÖNIG, *Lehrg.* ii, 1, pp. 35.493; GES.-KAUTZSCH[26] § 93, q. DILLM., פָּעֳלוֹ. LAG. (*Sem.* 1, 5), STADE (ZAT 3, 13) בַּעֲלוֹ. LAG. also emends חָסֹן into חַמָּן. [In accept LAG.'s corrections. The god refered to was Baal-ḥammân. The *ḥammânîm* are also mentioned in Mic. 1, 7, where for אתנניה I would read חַמָּנֶיהָ. 𝔐 ניצוץ should certainly be נַעֲצוּץ. So RUBEN.]

2 (1) The theory adopted (see *Intr. Is.*, pp. xxiii. 14) is that 2, 2-4 (= Mic. 4, 1-3) originally stood after 1, 29-31. After it had been removed, and placed at the head of the imperfect prophecy in 2, 6-19, which opens the group cc. 2-4, the heading in 2, 1 became necessary. The insignificant differences of the two texts need not be discussed here. The changes in Isaiah are due either to a scribe or perhaps to the editor himself.

PROPHECY 6.

(17,1-11;—12-14)

See *Intr. Is.*, pp. 92-95. VV. 1-3 are in some disorder; after that, the rhythm becomes clearer, and in vv. 12-14 we have a beautiful stanza, quite distinct from vv. 1-11, and on the same model as c. 18. It consists of six double lines.

17 (1) מַשָּׂא, a sure mark of the hand of a late collector (see DILLM. on 13,1).
𝔐 + מְעִי. Another case of dittography. The scribe began to write מעיר over again, and would not spoil his manuscript by excising it (*cf.* on 28,25). So LAG., CHEYNE (*Proph. Is.*), BREDENK., GUTHE. LOWTH and DILLM. לְעִי.

(2) עזבות עריהָ עדי־עד. So LOWTH (in the main), LAG., BREDENK., GRÄTZ, following 𝔊, which has καταλελειμμένη εἰς τὸν αἰῶνα. DUHM, still nearer to 𝔊, reads עזבת עד, as a further description of Damascus. He continues ועריה לעדרים וגו׳, but *without any certainty*. His attempt to restore the stichi seems to me unwise. The editor has touched this part — he had to touch it, for it was imperfectly handed down — and has not regarded the rhythm. GUTHE conjectures doubtfully עָרֵי אֲרָם. This avoids an imaginary difficulty in 𝔊's עדי עד, which is certainly not Isaianic, but which we may reasonably ascribe to the editor. עריה seems parallel to עריך in v. 9 (𝔊). 𝔐 עָרֵי עֲרֹעֵר, geographically difficult.

(6) בסעפי הַפריה. So HITZ., DILLM., DUHM, &c. 𝔐 בסעפיה פריה.

(7.8) An Isaianic cento. On the interpolations in v. 8 see STADE, ZAT 3,10-13.

(8) [The ו in והאשֵׁרים is the *Waw explicativum* (see KAMPHAUSEN on Dan. 2,16; KÖNIG, *Syntax*, § 360, d) which is often found before glosses; *cf.* Eccl. 10,10 (see my paper in the Philadelphia *Oriental Studies*, Boston, 1894, p. 17 of the reprint); Notes on Daniel in SBOT, p. 34, l. 15, and notes on Is. 1,7.14 (ועצרה); 30,7; 34,16; 42,19; 44,13.28; 56,11; Ezek. 3,15, &c. — P. H.]

(9) עריך עזבות. So rightly DUHM (*cf.* v. 2). 𝔊 αἱ πόλεις σου ἐγκαταλελειμμέναι. 𝔐 ערי מעוזו.
כעֲזֻבַת הַחִוִּי והאמרי. So LAG. (*Sem.* 1,31), GUTHE, KITTEL, and, in the main, LOWTH, DATHE, ORELLI, DUHM, GRÄTZ. 𝔊 ὃν τρόπον κατέλιπον οἱ Ἀμορραῖοι καὶ οἱ Εὐαῖοι (placing the better known Amorites first). The selection of Hivites is strange, however. Hence WELLH. (*Deutsche Lit.-Zeit.*, Aug. 2, 1890) improving upon a suggestion of HITZIG, corrects: כעזובת חֲרֹשֶׁת הָאֱמֹרִים; *cf.* Jud. 4,2. 𝔐 החרש והאמיר is plainly wrong (*Proph. Is.*³ 2,150; *cf.* CORNILL, *Ezechiel*, p. 375).
𝔐 + אשר עזבו מפני בני ישראל, which 𝔊 fuses with the genuine words which precede. It is an unmetrical gloss, introduced by a lover of traditions of ancient Israelitish prowess; *cf.* 10,26. So DUHM, CHEYNE (*Intr. Is.*, p. 403; *cf.* p. 22 foot), WINCKLER (*Gesch. Isr.* 1,54.58).

(10) נעמנים. So most, with 𝔐ΑΘΣ. 𝔊 (φύτευμα) ἄπιστον = לא נאמנים, which CASANOWICZ adopts (*Paronomasia in the OT*, Boston, Mass., 1894, p. 65). 𝔍 (*plantationem*) *fidelem* = נאמנים. This seems feeble, and probably effaces an allusion to the primitive Palestinian cultus of Tammuz (see Notes on the English Translation, p. 146).

(11) נֵר. So DILLM., GRÄTZ. 𝔐 נֵד, which might mean *fugiens* (KÖNIG, *Lehrgeb.* ii,1, p. 83), but is improbable just before קציר (see HUPFELD on ψ 33,7; CHEYNE, *Proph. Is.*, on 17,11).
נִחְלָה. So several MSS, and virtually 𝔖, Saad., Ibn Ezra, Qamḥi. 𝔐 נַחֲלָה, which represents a wrong exegetical tradition (as if *on the day of the hoped-for possession*); so 𝔊ΆΣ𝔍. Or should we read מַחֲלָה?

(12) כבירים ought clearly to stand after לאמים; see the parallel line. 𝔊 ἐθνῶν πολλῶν in both [a] and [b]. So DUHM, GUNKEL (*Schöpf. und Chaos*, p. 100).

(13) 𝔐 + לאמים כשאון מים רבים ישאון, a variant of v. 12[b], which is wanting in 𝔖 and in a

9 (3) מוטת (58,6.9). So STUDER, HACKMANN, BACHMANN, SMEND (*AT Rel.*, p. 218). 𝔐 מַטֵּה. Same mistake in text of Nah. 1,13 (WELLHAUSEN).

(4) [The text may require more radical treatment. Is it credible that the shoe (סאון) should be singled out as the chief representative of warlike implements? See Hos. 2,20; Zech. 9,10; ψψ 46,10; 76,4, and especially Ezek. 39,9. And is it probable that the military cloak would be mentioned next, not however under its usual name (מַד)? Probably סאון and סאן (a dittogram) have arisen out of צִנָּה, and שמלה is a corruption of עֲגָלָה in the sense of *shield* (see BÄTHGEN on ψ 46,10); צ and ש, ג and מ are confounded elsewhere. מגוללה has already been corrected into מְגֹאָלָה; *cf.* 2 S. 1,21. Something, too, must have fallen out of the text. The initial כי in 𝔐 is dittographed I would restore thus:

וְכָל ˹צִנָּה˺ בְּעָרָה אֵשׁ וַעֲגָלָה מְגֹאָלָה ˹מִדָּם˺
˹וְקֶשֶׁת וְחִצִּים וְאַשְׁפָּה יַחְדָּו˺ וְהָיְתָה ˹˺ מאכלת אש:

לִשְׂרֵפָה is metrically superfluous and may be a prosaic amplification.]

(5) ויקרא. So DUHM, BACHMANN; 𝔊 καὶ καλεῖται. 𝔐 וַיִּקְרָא. פֶּלֶא (BÄR) or פֶּלֶא (GINSBURG)? The former implies that 'פ is in *stat. constr.*, the latter that it is in *stat. abs.* See KÖNIG, *Lehrgeb.* ii, 1, p. 66; KAUTZSCH, *Theol. Lit.-Zeit.* 1887, cols. 540f.; WICKES, *Heb. Prose Accents*, pp. 134f.
LAGARDE (*Sem.* 1,17) and PERLES (*Analekten*, p. 28) follow 𝔊, but wrongly. The Maqqefs after אבי and שר are not *misunderstood marks of abbreviation* (PERLES), but guides to the right analysis of the passage.
𝔐 אבי עד. אבי־הד seems a plausible correction; see notes on the English Translation of Isaiah, p. 210, ll. 3 ff. *Cf.* ψ 45,4, where גבור and הודך stand in close proximity. In the Palmyrene alphabet ה might easily become ע. Distinguish אבי־הד (a *kunyah*) from אֲבִיהוּד = *the Father* (of the clan) *is glory.*
Dr. NEUBAUER, of the Bodleian Library, and Prof. MARGOLIS, of the University of California, have both privately suggested שַׂר־שָׁלָל in parallelism to אבי־עד. The former regards לם in 𝔐 למרבה (v. 6) as a record of the existence of two competing readings, *viz.* שלל and שלם; the latter compares 33,23, where עד and שלל stand in juxtaposition (in a Messianic description). But see note on this passage.

(6) רַבָּה. 𝔐 Kᵉthîb לְם רַבָּה; Qᵉrê לְמַרְבֵּה (GINSBURG), which some MSS even give in the text. 𝔊, for the close of v. 5 and the beginning of v. 6, gives ἄξω γὰρ εἰρήνην ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας καὶ ὑγιείαν αὐτῷ· μεγάλη ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ. That is, 𝔊 in its present form combines two readings of the word, or words, which open v. 6, *viz.* ולו מַרְפֵּא (על שרים שלם [אבי]א) and רַבָּה without לם. I believe that the latter reading represents the true 𝔊. Ἀ, with its πολλῆς τῷ μέτρῳ (מִשְׂרָה), and Σ, with its ἐπληθύνθη παιδεία (מְסָרָה), support the same form of text, whereas Θ, with its τῷ πληθύνειν τὴν παιδείαν, favors Qᵉrê. Most scholars (*e. g.* GESENIUS, EWALD, DILLMANN, DUHM) adopt לְמַרְבֵּה. But why should not this be a case of dittography, שלום having been first of all written defectively שלם? The verse runs more smoothly with the proposed reading. So GRÄTZ (*Gesch.* ii, 1, p. 223), CHEYNE, *Proph. Is.*3 2,143), GUTHE (in KAUTZSCH's AT), DIEHL (*Das Pron. pers. suff.*, 1895, p. 5), KITTEL. The want of a connection with v. 6 is no objection, especially in a *late* prophecy. For other views, see LAG. (*Sem.* 1,17), who makes לם the remnant of a phrase containing a word akin to ܚܠܝܡ = ὑγιής, in accordance with 𝔊; also BLAU (*Zur Einl.*, 1894, p. 106, who regards למרבה as a remnant of the promiscuous use of the final and non-final forms of letters.
𝔐 + צבאות. See on 37,32. A favorite insertion of scribes (*cf.* 9,12.18; 28,29; 37,16.32; 39,5).

8 (12) 𝔐 קֶשֶׁר (twice), probably correct (*Intr. Is.*, p. 40). SECKER, LOWTH, LAGARDE, CHEYNE (*Proph. Is.*), BREDENKAMP, STADE, GUTHE, BUHL, GRÄTZ, F. PERLES, correct קֹדֶשׁ (or קדש). 𝔊 σκληρόν = קָשָׁה.

(13) DUHM corrects תקדישו into תקשירו, (*Him*) *make* (*your*) *conspirator*, a unique Hif'il form of enigmatic meaning. HACKMANN and RUBEN accept this.

(14) 𝔐 + למקדש ו (after והיה), which spoils the rhythm and violates parallelism, 'למ may be a miswritten למוקש (see [c]). So BREDENK. and DUHM. LAG. לְמִקְשׁ (מ' is an ingenious fiction; see LAGARDE's argument in *Sem.* 1,14). F. PERLES, *Analekten*, p. 41, לְמַקְדִּשָׁו (לאבן נגף), the subject being the object called קֹדֶשׁ in v. 12.

(18) The closing words, הַשֹּׁכֵן בהר צ', might, of course, be a late addition, as WINCKLER suggests (*Gesch.*, p. 108). But the grand roll of the phrase fits it to stand at the close of an epilogue, and 28,16 (14,32) proves that Isaiah, at any rate under certain circumstances, gave a hope of escape to those who listened to his preaching, and clung in faith to the righteous God JHVH (cf. *Intr. Is.*, pp. 41.82). [P. S. Further consideration of this difficult matter inclines me to favor WINCKLER's view.]

(19-23) Isaiah could not have written this as it now stands. See GUTHE'S cautious footnote in KAUTZSCH's AT (p. 434), and *cf.* DUHM *ad loc.*, and *Intr. Is.*, pp. 41-43. Why the present writer cannot accept the not unplausible explanation of שחר by Ar. سحر (*cf.* on 47,11), mentioned but rejected by GES., and revived by RUBEN, will be clear from *Intr. Is.*, *l. c.*

(22) מוּעַף (*stat. constr.*); 𝔐 מְעוּף. See v. 23.
𝔐 ואפלה מנדח. After מנדח (which seems corrupt) a passage has been lost.

(23[a]) כי לא מועף ונו'. Possibly a gloss intended to justify the metaphorical use of מועף (DUHM), or else to indicate that מועף and מוצק "are not synonyms, although there are passages where the words have similar senses" (PETERS, JBL, 1892, p. 45). DUHM's view seems preferable. But for 𝔐 לא we should read הלא.
On v. 23 compare STADE, ZAT 6,161.

9 (1-6) A distinct fragment in four stanzas of four double lines. Its beauty is undeniable, nor can one positively assert that Isaiah could not have used such a word as סאון, which may have been borrowed from the warlike Northern peoples (*cf.* Aram. סֵינָא *a high boot*, Ass. *sînu* 'a leather-thong;' HOMMEL, ZDMG, 1892, p. 571). [The Assyr. word for *shoe* is *šênu* (*e. g.* NE xii, BA 1,49,36) with ش, the correct Heb. spelling would therefore be שׁאון; Assyr. *ê* = Heb. *ô* as in *rêšu* 'head,' *çênu* 'flock,' *têrtu* = תורה; see the Notes on 2 Chr. 33,7 and Ezr. 4,2 in SBOT. סאון for שׁאון, שׁון is an artificial *distraction* like בְּאֵר for באר &c. *Cf.* HAUPT, *The Assyrian Evowel*, p. 19; JÄGER in *Beitr. z. Assyr.* 1,472 below. — P. H.] But the arguments adduced elsewhere against Isaiah's authorship are so strong that, granting the post-Exilic editing and supplementing of the prophecies, it will be difficult to contest the view here taken. So STADE, HACKMANN, MARTI (KAYSER's *Theol. des AT*, p. 115), CHEYNE (*Intr. Is.*, pp. 44-46; Introd. to W. R. SMITH, *Prophets of Israel*[2], p. 48).
[On the improbability of the reading סאון, see below, p. 89, ll. 3.7.]

(2) הַגִּילָה (*cf.* 65,18). So KROCHMAL (1875), SELWYN (as an alternative, 1860), CHEYNE (*Proph. Is.*) CORNILL (ZAT 4,91), DILLM., GUTHE, GINSBURG. Or, less probably, הַגִּיל, SELWYN (by preference), STUDER (JpTh. 1881, pp. 160f.), BREDENKAMP (1887), W. R. SMITH (*Prophets of Israel*[1], p. 425). Or, הגילא, Aramaizing, like חָגָא for חָגָה, 19,17). 𝔐 K[e]thîb הגוי לא, with ΣƷ; Q[e]rê הגוי לו, with several MSS, 𝔗𝔖, Saadyah, and many moderns. See SELWYN, *Horæ Hebraicæ*, Cambr. 1860. [The alteration of the original text into הגוי לא was, of course, intentional. — P. H.]

7 an effective close to the address to Ahaz. He also expresses some hesitation in granting even במלך אשור in v. 20 to be a gloss, ineffective as those interruptive explanatory words must be admitted to be. And he omits the only plausible justification of the theory that vv. 10-17 belong together, *viz.* the insertion of an adversative particle, וְאוּלָם, in accordance with 𝔊 ἀλλά. But is v. 17 Isaiah's? The style is very bald for the Prophet, and it is somewhat doubtful whether Isaiah would have regarded Ephraim as having *departed from Judah* (STADE, *Gesch.* I, 347, note). That c. 7 has been much edited, has long since been noticed (LAG., *Sem.* I, 9; CHEYNE, *Proph. Is.*[1], p. 43); *cf.* BUDDE, *op. cit.*, pp. 121 ff.).

(18.20) On the editorial links and recasts of the glosses in vv. 18.20, see DUHM, BUDDE (*op. cit.*), and CHEYNE (*Intr. Is.*, pp. 36 f.).

(20) The correction בעבר הנהר in v. 20 (𝔐 בעברי נהר) is due to SIEGFR.-STADE (*s. v.* עֵבֶר).

(22) BUDDE has rightly pointed out that v. 22[a] and v. 22[b] are inconsistent. But whether the original text ran והיה חמאה ודבש וגו', as BUDDE holds, I can neither affirm nor deny.

(25) יָבוֹא (𝔐 תבוא), following DUHM. For 𝔐 לא תבוא שמה יִרְאַת שמיר KENNEDY (*Expos. Times*, '97, p. 44) reads לְלֹא תבוא שמה $\overset{123}{\text{וְרָאִיתָ}}$ שמיר, *If thou wert to go thither, thou wouldst see* (nothing but) *thorns and briars.*

8 (2) והעידה. So 𝔊, followed by HITZIG, CHEYNE (*Proph. Is.*), GUTHE, DUHM. 𝔐 וְאָעִידה.

(6) 𝔐 וּמְשׂוֹשׂ את רצין ובן רמליהו, which 𝔊 paraphrases ἀλλὰ βούλεσθαι ἔχειν Ρασσων καὶ τὸν υἱὸν Ῥομελίου βασιλέα ἐφ' ὑμῶν. The supposed reference to an anti-Assyrian party in Jerusalem, adopted by KUENEN, ROBERTSON SMITH, and others, will scarcely hold both on historical and on syntactic grounds (יַעַן כִּי in [a] does not allow us to supply יַעַן in [b]). With GIESEBRECHT (*Stud. u. Krit.*, 1888, p. 222), we must read וּמָסוֹס, and delete את ר' ובן ר', but explain quite differently. What we expect is not a second definition of the *waters of Shiloah*, but a further description of the sin of *this people.* From v. 12 (cf. *this people*, v. 11) we know what this sin is; it is *fearing* or *accounting dreadful* the confederate kings (*cf.* 7,2.4). In short, וּמָסוֹס מפני ר' ובן ר' *and despond because of Rezin* &c. will meet all the conditions of the problem. But whether *Rezin and ben-Remaliah* is original, may be doubted. Considering the figurative coloring of the context these words may be an editorial substitute for some metaphorical expression such as that used in 7,4. It is certainly forced to explain ומסוס *and lose themselves* (of water), and to take את ר' ובן ר' as an explanatory gloss to את מי השלח. DUHM agrees in the main. He reads, in [a], יַעַן מאס (*cf.* 30,12), and in [b] וּמָסֹס מפני ר' ובן ר'.

(7) את מלך אשור ואת כל כבודו. Certainly a gloss (*cf.* 7,17.20). כָּבוֹד for the imposing mass of the Assyrian troops as in 10,16 (undoubtedly late).

(8[b]-10) See *Intr. Is.*, pp. 39.40, and *cf.* STADE, ZAT 4,260 f.; GIESEBRECHT, *Beiträge zur Kritik des Jesaia*, pp. 236 ff.

(8[b]) ארץ כי. 𝔐 ארצך. The suffix is a relic of the indispensable particle כי (DUHM).

(8[c]) J. C. PORTER is of opinion that עמנו אל in the last line of v. 8 is Isaiah's, but that vv. 9. 10 were added by a later hand; differing in the former point from DUHM, and in the latter from GIESEBRECHT and the present writer (JBL '95, p. 31). *Cf.* CHEYNE, *Recent Study of Isaiah* (JBL '97) and the Notes on the English Translation of Isaiah, p. 209, ll. 46 ff.

(9) דְּעוּ. So LOWTH, ROORDA, GRÄTZ, CHEYNE (*Proph. Is.*), GUTHE, following 𝔊. 𝔐 רֹעוּ, which has no satisfactory explanation.

6 (10) וְשָׁב; so DUHM. 𝔐 וָשָׁב, with distinctive accent. But see v. 13. Rhythm gains by the change.

(11) תִּשָּׁאֵר, following 𝔊𝔍. So LOWTH, DUHM, GRÄTZ. 𝔐 תִּשָּׁאָה (produced by שָׁאוּ in the first half of this line).

(13) The ἅπαξ λεγόμενον שַׁלֶּכֶת of 𝔐 is hardly right. GRÄTZ, בשלהבת. *Cf.*, however, on the exegesis, BUDDE, *New World*, Dec. '95.

בָּם. Many MSS בָּהּ, and so LOWTH. 𝔊, too, implies a sing. suffix.

זרע קדש מצבתה; so ἈΣΘ. EWALD admires the *incisive brevity* of this. But glosses are necessarily condensed; phraseologically and exegetically it is certain that these three words are a gloss (*Intr. Is.*, p. 27; *cf.* DUHM, MITCHELL, *ad loc.*, and HACKMANN, *Zukunftserwartung des Jes.*, pp. 72f.). Long ago HOUB. saw the truth, and referred to 𝔊, in which the words are wanting. Many unimportant MSS of 𝔊, however, and also *Complut.*, have Θ's rendering in the text, and 𝔊[Mr] has it in the margin. For the reason why this appendage has not been relegated to the foot of the page, see Notes on the English Translation, p. 209, l. 38.

[MEINHOLD (*Jesaia und seine Zeit*, Freiburg i. B., 1898) retains the closing words of v. 13 in 𝔐. He thinks that the view which makes *this people* (vv. 9.10) equivalent to *all Israel*, and v. 13 a prophecy of complete *national* ruin is not only unnecessary but impossible on account of the name *Shear-jashub* given to a son of Isaiah in 7,3. This decision is hardly final. We have no right to suppose that either Amos or Isaiah thought that JHVH would cease to have worshipers, because the *nation* was destroyed. The latter was certainly convinced that those who trusted JHVH, and believed, and (8,16) faithfully preserved his prophecies, would escape in the day of the great hailstorm and the flood (28,17). Quite apart from the prophecy in c. 6, which Isaiah or his disciples may have expanded, we know from cc. 3, 5, and 28 that Isaiah expected the existing national system to be broken up by captivity.]

7 (1) למלחמה עליה. 2 K. 16,5 has simply למלחמה; then follows ויצרו על אחז. See *Intr. Is.*, pp. 30f.

ולא יכל להלחם עליה; 2 K. 16,5 ולא יכלו להלחם.

(3) ישעיהו. BUDDE and DUHM, אֵלָי.

(6) נציקנה; so GESENIUS, CHEYNE (*Proph. Is.*), DUHM, GRÄTZ. *Cf.* 29,2.7. 𝔐 נקיצנה (*cf.* Qal, v. 16).

טָבְאַל, following 𝔊, with DILLM., DRIVER, DUHM, GUTHE; *cf.* Ezr. 4,7. 𝔐 טָבְאֵל (a witty substitution of אַל for אֵל; *cf.* אַל־מָוֶת *no-death*); see GEIGER, *Urschrift*, p. 297.

(8) That ᵇ is a gloss, almost all except LAGARDE agree (*Intr. Is.*, pp. 31f.; KÖNIG, *Einleitung*, p. 319).

(10) ויסף יהוה. HOUB., CHEYNE, KUENEN (*Ond.*², § 42, n. 14), read ישעיהו. BUDDE and DUHM, ואסף, omitting יהוה. But see *Intr. Is.*, p. 32.

(11) שְׁאָלָה, following ἈΣΘ, with DUHM, GUTHE, and virtually most moderns. 𝔐 שְׁאָלָה, which some, following EWALD, have regarded as possibly, or even probably, due to the assimilation of the normal vowel חולם to the קמץ in לְמָעְלָה, a view which is opposed by 𝔊 (αἴτησαι, imperative, = שְׁאַל), and rightly rejected by KÖNIG (*Lehrgeb.* ii, 1, pp. 487.539).

(13) ויאמר; BUDDE and DUHM, וָאֹמַר.

(14) וְקָרָאת. 𝔊ἈΣΘ וְקָרָאתָ. But the context favors 𝔐.

(15.16) One or the other verse must be a gloss. BUDDE and KUENEN reject v. 16; but see *Intr. Is.*, p. 34.

(17) The words את מלך אשור are a gloss; at least the argument which proves the contrary, in defiance of the analogy of v. 20 (not to add 8,7), must be a strong one. All that DILLM. finds to urge is that, if vv. 10-17 belong together, the words form

9 (18ª) Omit צבאות, with 𝔊; so BICKELL, DUHM.
נִצְּתָה, KROCHMAL, KITTEL. 𝔐 נעתם, which is clearly corrupt, the supposed Arabic connection of which (see GES.) is imaginary (see proof in W. R. SMITH, *Journ. of Phil.* 13, 1885, p. 61). ע and צ, ה and ם would be easily confused. נצתה *may be* the original of συγκέκαυται in 𝔊VSMr, συγκαυθήσεται in 𝔊A, and ׳חרוכת׳ in the common text of 𝔗. The Reuchlin MS of 𝔗 (LAGARDE) has חרובת, which *may* represent a different view of נצתה (as Nifʿal of נצה *to be desolate*; see SIEGFR.-STADE). 𝔍's *conturbata est* and 𝔖's ܐܬܕܠܚ (*cf.* 𝔖, 24,20) are pure guesses, like DUHM's *ist verwirrt*. R. SMITH's view of the Versions is slightly different.
הארץ; so DUHM, with 𝔊 (ἡ γῆ ὅλη). 𝔐 ארץ.

(18ᵇ) כמאכלת אֵשׁ (*cf.* v. 4). 𝔐's reading is protected by the parallelism. DUHM and HACKMANN, כמו אכלי איש *like cannibals*. Observe that איש follows directly afterwards in 𝔐.

(19ᶜ) רֵעוֹ. 𝔊A (τοῦ βραχίονος) τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ; ἀδελφός = רֵעַ, as Gen. 43,33 (quoted by SECKER). 𝔗 קריביה. So SECKER, LOWTH, DUHM. 𝔐 זְרֹעוֹ *his arm*, *i. e.*, according to most, *his helper* (33,2). But in this context the figurative use is impossible.

10 (4) בִּלְתִּי כָרַע תַּחַת אַסִּיר (so 𝔐) was clearly not written by Isaiah. Hence LAGARDE (*Academy*, Dec. 15, 1870 = *Symmicta* I, 105; comp. *Semitica* I, 19f., *Mittheilungen*, 1884, p. 210) proposed, בֵּלְתִּי כֹּרַעַת חַת אֹסִיר; *cf.* 46,1; Jer. 50,2, also Jer. 46,15, corrected text (SBOT, *Jeremiah*, p. 67). But the exegetical and historical objections to such a reading of a passage of Isaiah are insuperable (see *Proph. Is.*³, 2, 144 f.). What remains? Either to give up the passage as hopeless, or to suppose that the editor inserted the words proposed by LAGARDE in lieu of an illegible group of words, just as an editor more than probably inserted the reference to Sakkuth and Kaivan in Am. 5,26. In both cases the editor fell into an anachronism. Observe that 46,1; Jer. 50,2 and 46,15 all belong to *late* compositions. The text of v. 4 was imperfect as early as 𝔊's time, for the translator gives simply τοῦ μὴ ἐμπεσεῖν εἰς ἀπαγωγήν.

5 (26) לגוי ROORDA, WELLH., DUHM, GRÄTZ; 𝔐 לגוים. The initial letter of the next word is wrongly repeated.

(27) לא ינום וגו׳, a gloss which interrupts the description of the march, and spoils the metre. So DUHM.

(29) ישאג Qᵉrê; 𝔐 Kᵉthîb וְשאג. The imperfect follows.

(30) The second clause of this verse, ונבט . . . . חשך is based on the opening of 8,22. In the sequel, 𝔐's צַר וָאוֹר probably implies the interpretation *moon and sun* (*are darkened*), which is also given by Saadyah and others (see Rashi and Ibn Ezra), *apta sane sed nimis incerta significatio,* as RÖDIGER says, understating the case.

KÖNIG's explanation (*Lehrgeb.* ii, I, p. 536, n. 3), *and as for the light*, is farfetched; nor is it helped by ψ 10,15. *Cf.* KÖNIG, p. 357. We should therefore be at liberty to point וְאוֹר חָשַׁךְ. But the corruptness of בעריפיה (a mutilated relic of some lost words) and the non-recognition of ואור חשך by 𝔊 suggest caution. The presumption is that this part of v. 30 in its original form was based on the closing words of 8,22. But these words themselves are uncertain.

PROPHECY 5.

(6,1-13;—7,1-16;—18-25;—8,1-4;—5-15;—16-18;—19-22;—23ᵇ + 9,1-6)

See *Intr. Is.*, pp. 26-46, and on c. 7, BUDDE's study in the LEEMANS memorial volume (1885), pp. 121-126. That the Isaianic portions of this prophecy came down to post-Exilic times in a fragmentary and partly corrupt state, is evident.

5 (23) צַדִּיק; so Lowth, Grätz, Duhm, with 𝔊𝔖𝔍, and the Soncino Bible and Prophets. 𝔐 צדיקים.

(25) Not Isaianic (as Duhm thought in 1892), but editorial. See *Intr. Is.*, p. 25f.

Prophecy 4.

(9,7-20 + 10,1-4 + 5,26-29; 30)

See *Intr. Is.*, pp. 46f. Against D. H. Müller's recent theory (*Die Propheten*, 1, 84), which denies that the refrain marks a rest in this prophetic poem, see Lowth and Ewald. It is sufficient to print the poem in lines to prove that there are at any rate four strophes or stanzas (each with 14 lines and the same refrain). That 5,26-30 was written by Isaiah as a fifth strophe, is not beyond question. In fact, v. 30 is certainly editorial.

9 (8) The third line is evidently imperfect. Bickell's original prefix (אשר התהללו) seems too heavy. In his *Supplement*, p. 4, he substitutes המקשים ערפם.

(10) 𝔐 צרי רצין, *i. e.* the Assyrians (see Dillm.). But this is opposed by the next half-verse (in the Hebrew), and the following verse makes it clear that there is a special reference to the Syrians. Hence Houb. reads 'שׂרי ר, and so Lowth, Cheyne (ICA and *Proph. Is.*), Ewald, Studer. So, too, many MSS. This, however, is too easy a way out of the difficulty, and the same objection applies to the course taken by Lagarde (*Semitica*, 1, 18) and Guthe (Kautzsch's AT), who omit the troublesome word צרי. Lagarde, it is true, thinks that צרי is simply a miswritten and undeleted רצין. But, surely, צרי is protected by איביו in [b]. Bredenkamp, on the other hand, proposes צֹרריו, or צָריו, omitting רצין as a gloss. But צריו sounds harshly beside עליו (Dillm.). It is better to read צָרוֹ or צָרֹה (Duhm). 𝔊 τοὺς ἐπανισταμένους ἐπὶ ὄρους Σιων = צָרֵ הַר צִיּוֹן (for צרה רצין)?

(12) עד מכהו. 𝔐 עַד־הַמַּכֵּהוּ; *articulus grammaticæ repugnat* (Bickell). The parallels quoted in Kautzsch-Ges.[26], § 116, f, are incomplete, and the passages in Ewald, § 290 d, 2, are all suspected of corruptness. But Lagarde's 'עֲדֵה־מ seems too bold. Omit צבאות, with 𝔊; so Bickell.

(14.15) An editorial insertion in lieu of illegible stichi (*Intr. Is.*, p. 46, after Duhm).

(16) יפשׂח, for יפסח, with Lagarde; 𝔐 ישׂמח. For construction, see Ex. 12, 13.23.27.

(17) ויתהפכו; *cf.* Judg. 7, 13. 𝔐 ויתאבכו. Brown-Driver-Briggs (*s. v.* אבך) quotes Ass. *abâku* 'to turn' (after Delitzsch). But Schrader gives *apâku*. There were certainly not two forms in Hebrew, אבך and הפך, both meaning *to turn*. The evidence of a single passage of an ill-preserved poem is all too slight. The ב is perhaps best accounted for as a lapse of the ear (*cf.* on 19, 4).

[The stem in Assyrian is *abâku*, not *apâku*; see Delitzsch, *Assyr. Wörterbuch*, p. 31, n. 1; also Zimmern, *Beitr. z. Kenntniss der babyl. Religion* (1896) p. 62; but *abâku* is not *weiche Aussprache* for הפך, as Delitzsch states; the *b* in this case is more primitive than the *p*. The *p* in *apâku*, Heb. הפך, &c. is due to partial assimilation. In the same way we have in Assyrian *dišpu* 'honey' = *dišbu*, *dibšu*, דבשׁ; *cf.* Mandean דופשא for דובשא, Nöldeke, *Mand. Gr.*, p. 48. On the other hand, the Assyr. equivalents of כבד *heavy* and אבד *to perish* are *kabtu* and *abâtu*, the original *t* having been assimilated in Hebrew &c. to the preceding *b*; *cf.* Geez *zabáṭa* 'to strike' for *sabáṭa*, Assyr. *šabâṭu* (Heb. שֵׁבֶט *rod*) and Assyr. *zabâlu* = Heb. סבל; Arab. زقاق *zuqâq* 'narrow lane' for *suqâq*, &c. See Nöldeke, *Mand. Gramm.* § 40; *Syr. Gr.* § 22; Haupt, *Beitr. z. assyr. Lautlehre*, p. 103; *Beitr. z. Assyr.*, 1, 2; 3, 582, l. 35. A form אבך alongside of הפך is not impossible; *cf.* סגר and סכר, &c. — P. H.]

4 gible. Who, or what, was the *shade* and the *shelter*? Not, of course, the cloud and the flame of v. 5? Answer, *A booth shall arise*. Did the writer mean the metaphorical *booth* of JHVH, (*cf.* ψψ 27,5; 31,21)?
𝔐 + יומם (from v. 5); ‸ 𝔊.

PROPHECY 2.

(5,1-7)

5 (1) דודים; 𝔐 דודי. The archetype had דודי'. So LOWTH, CHEYNE (*Proph. Is.*3 2, 138), BUDDE (*New World*, March '93, p. 49).
[𝔐 בקרן בן שמן. בן has evidently influenced רן in בקרן. KENNEDY (*Heb. Synonyms*, 1898, pp. 49 ff.) reads שמש for שמן which he deems unsuitable. BACHMANN (cited by KITTEL): בקרב גן שמן. I prefer this, but would substitute גי for גן; *cf.* גיא שמנים; 28,1.4.]
(2) The use of יקב for the whole arrangement of the wine-press only requires notice (*cf.* Deut. 15,14, and DRIVER *ad loc.*) because of WINCKLER's attempt to introduce a גת at the cost of a מגדל (*Altorient. Forschungen*, 1,350). *Cf.* Mark 12,1: ὤρυξεν ὑπολήνιον καὶ ᾠκοδόμησεν πύργον.
(7) [𝔐 משפח. Better מרזח, parallel to צעקה.]

PROPHECY 3.

(5,8-25)

The text is imperfect. On the arrangement see *Intr. Is.*, pp. 23 ff., where references are given to other writers.

(9) לכן נגלה; *cf.* 22,14. ל' to introduce the threat, as v. 13 &c. The text, as it stands, is stylistically and metrically intolerable. 𝔊 ἠκούσθη γὰρ εἰς τὰ ὦτα Κυρίου Σαβ. ταῦτα, (similarly 𝔖). GEIGER and CORNILL accept in addition באזני יי'.
(10) 𝔐 איפה. 𝔖 ܣܐܐ; but 𝔗 תלת סאין, and 𝔊 μέτρα τρία. Note here that צמד is connected with Assyr. *çamâdu* 'to pay,' but originally 'to measure' (WINCKLER, *Altor. Forsch.* 2,90).
(13) 𝔐 מְתֵי; but the parallelism suggests מְזֵה, *cf.* Deut. 32,24. So HITZIG, ROORDA, EWALD, KROCHMAL, &c. 𝔊 (καὶ πλῆθος ἐγενήθη) νεκρῶν, *i. e.* מֵתֵי; see BALL on Baruch 3,4 (WACE's *Apocrypha*, 2, 276).
(15.16) Marginal quotations (from memory) from 2,11.17. So STADE, DUHM.
(17) • •; 𝔐 כְּדָבְרָם. דֹּבֶר only occurs again in the corrupt passage Mic. 2,12. 𝔊 ὡς ταῦροι, *i. e.* אבירים. GRÄTZ בכרמם; with EWALD, he places v. 17 after v. 10. The right position of the stichus is in fact very uncertain.
[P. S. Read במדברם, corresponding to חרבותם; see below, l. 49.]
וְחָרְבוֹת, 𝔐 וַחֲרָבוֹת. See next note.
𝔐 + גָּרִים; 𝔊 + גְּדָיִים (ἄρνες). If one of these two words must be inserted in the text, the latter is preferable; for the former implies the false Targumic view that the passage is a promise to the faithful. But any additional word would clog the rhythm. גְּדָיִים should only exist in the margin as a gloss on מֵחִים *fatlings* (ψ 66,15). See DUHM. [P. S. Read וחרבותם מריאים יאכלו, omitting גרים as dittogram. מחים comes from מאים; גרים from מרים. In ψ 66,15 מיחים should also be מריאים.]
(21.23) We must allow at least a single distich (or *pair of verses*, according to BUDDE's thoroughly correct use of the term) for a denunciation. Indeed, this is hardly enough for the last of the series.

3 𝔐 פָּתְהֵן, or (the Eastern reading) פִּתְהֵן, out of which, at the expense of much learning, a coarse meaning can be extracted. 𝔍 *crinem earum* (*nudabit*), which implies פַּאֲתְהֵן; so KOPPE and after him STADE (ZAT 6, 336). But baldness is mentioned later (v. 24). And why not פאתיהן? Read, therefore, with BACHMANN and KITTEL, חֶרְפָּתְהֵן; *cf.* 47,3. GRÄTZ's כַּנְפֹתֵיהֶן is too weak.

ושִׂפַּח. In some MSS יְשַׂפַּח K^e^thîb, וְשִׂפַּח Q^e^rê.

(18) The paragraph 18-23 is a gloss; so, too, 24^e^-26; see *Intr. Is.*, pp. 19f.

(20) [נפש in בתי נפש must be derived from Assyr. *pašâšu* 'to anoint oneself;' see HAUPT, *The Assyrian E-vowel* (Baltimore, 1887) p. 14, n. 3; *Beitr. z. Assyr.* 1, 177^a^; s. v. *napšaštu*; *cf.* DELITZSCH, HWB 551. נפש 'perfume,' Prov. 27,9 is precarious; we must read, with 𝔊: *by cares of the soul the heart is rent asunder*, ומתקרע מעצבת נפש; *cf.* FRANKENBERG *ad loc.* — P. H.]

(23) PEISER (ZAT 17,348) would point גְּלִינִים; *cf.* Babyl. *gulînu* (some garment), with which גְּלוֹם Ez. 27,24 has been compared by TALLQVIST. [?]

(24) כי תחת יפי (so BÄR, GINSB.; many MSS, however, כי־תחת). Is this a complete clause (as most take it), or a mere fragment of a clause (as LOWTH)? 𝔊𝔍 pass over the first two words as being obscure, and connect יפי with v. 25, but 𝔊^Mr^, margin, gives ταῦτά σοι ἀντὶ καλλωπισμοῦ σου. On either theory, it is best understood as a late insertion.

4 (2-6) A post-Exilic editorial insertion. Note (*a*) the awkward, incoherent style; (*b*) the absence of rhythm and the imperfect parallelism; (*c*) the presence of probably, or certainly, non-Isaianic words, *i. e.* words occurring in passages which on *various grounds* cannot, or can hardly be, Isaianic; (*d*) the predominantly late ideas and images. See *Intr. Is.*, pp. 20-22, and *cf.* STADE, ZAT '84, pp. 149-151; *Gesch.* 1, 604 f.

(2) 𝔊 reads very differently; see OORT, *Theol. Tijdschr.* 20 (1886), p. 565. But not more correctly.

(5) וּבָא; 𝔊 καὶ ἥξει, 𝔐 וּבָרָא. But ברא is not the natural word for the restoration of the visible fiery manifestation of JHVH's presence already known from the story of the Exodus. When Israel's God returns, He will, of course, reveal Himself in the familiar way. The chief point to mention is that He will really come (59,20), i. e. *return*, to Zion; the rest is a consequence of this great event.

והיה על כל מכון. So 𝔐, except that והיה becomes יהוה. The fault of 𝔊 is the omission of על, which ruins the sense, but καὶ ἔσται (= והיה) is thoroughly natural. DUHM prefers, ובא יהוה על מכון. But the ambiguous phrase בוא על would be surprising here; nor is כל really superfluous, for it guards against limiting *Mount Zion* to the Temple. כל must at any rate have existed when the gloss at the end was inserted.

𝔐 ועל מקראה (so GINSB., with most MSS and some editions incl. *Complut*; BÄR gives the plur. י); 𝔊 καὶ πάντα τὰ περικύκλῳ αὐτῆς, whence OORT, (*Theol. Tijdschr.* 20, p. 567) מגרשיה. But this is hardly a genuine reading.

𝔐 ענן; 𝔊 σκιάσει νεφέλη; can the latter be צל ענן? *Cf.* צֵל עָב, 25,5. DUHM changes צל into על.

The closing words are 'possibly either corrupt or a gloss,' thinks DILLM. The alternative is to suppose (*cf.* on 3,25) that some words have dropped out at the end. But see DUHM, whose explanation seems the only adequate one. The words explain why it was necessary for JHVH to *create* (ברא) an appearance of cloud over the Temple. The *canopy* (חפה) is the bridal canopy; the worshiping Community is the bride; JHVH is the bridegroom. JHVH is also king; and the Temple-mount is His throne. For *glory*, *cf.* 24,23.

(6) וְהָיְתָה, following 𝔊 (*cf.* 25,4), as a consequence of the corrections in v. 5. When וברא had taken the place of ובא, it became necessary to make v. 6 more intelli-

2 (see on v. 8). It may be due to a reminiscence of עָשׂוּ אצבעתיו in v. 8. LAGARDE, עָשׂוּ.

𝔐 לַחְפֹּר פֵּרוֹת; *cf.* on 61, 1. KÖNIG (*Lehrgeb.* ii, 1, p. 188) reads חֲפַרְפֵּרוֹת or (so also GESENIUS) חֲפַרְפָּרוֹת. This pointing, however, is less natural than פֵּרוֹת—, and is opposed to the reproduction of the form in Θ which is not αφαρφερωθ but φαρφαρωθ (FIELD).

V. 20 is an amplification of v. 18, due to the editor who connected it with the refrain of the poem by prefixing ל to בוא.

(21) A genuine variant of the refrain (from another MS?). So DUHM.

(22) Omitted in the true 𝔊, though inserted in many cursives and in 𝔊Mr, margin. It is a didactic insertion (*cf.* 3, 10. 11) such as was natural to post-Exilic writers (*cf.* ψ 146, 3. 4). So STUDER, CHEYNE, FRANCIS BROWN, DUHM. DILLM. indeed thinks that Isaiah himself inserted it by an afterthought (but see *Intr. Is.*, p. xxix), and that it links 2, 12-21 to 3, 1-7, quoting the analogy of v. 5. But (*a*) v. 5 (see above) can scarcely be Isaiah's and (*b*) 2, 22 is not at all a natural connecting link. The reason why *stay and staff* are to be *taken away* is not that they are by nature perishable, but that Jerusalem has provoked JHVH to anger (3, 8). [For the gloss in v. 22, *cf.* Job 7, 12 ff., esp. 16b (*Tant de bruit pour une omelette!*). — P. H.]

3 (1-15) Nowhere is the combination of Isaianic and editorial work more evident than here.

(1) The gloss at the end is recognized by GESEN., HITZ., CHEYNE, DILLM., &c.

(3) 𝔐 חֲמִשִּׁים. STADE (TLZ '94, col. 68, cited by KITTEL) חֲמֻשִׁים.

(7) 𝔐 חבש should probably be נגש (v. 12); נ and ב, ג and ח (phonetically) confounded.

(8) [𝔐 עֵנֵי; GRÄTZ פְּנֵי, very plausibly. LOWTH, with 𝔖, עָנָן.]

(10) 𝔐 אמרו. LOWTH suggested אשרו or אמרו אשרי; ROORDA, DUHM, CHEYNE, BUHL (LUTHARDT's *Zeitschrift*, '83, p. 233), GUTHE, GRÄTZ, ABBOTT, אשרי.

+לו (twice), with DUHM. But the omission of the needful לו may have been due to the carelessness of the author of the gloss.

(12) 𝔐 מעולל. On this ROBERTSON SMITH wrote to me in 1887: "I strongly suspect a slight corruption of the text. The ἅπ. εἰρ. מעולל for עולל is suspicious in presence of the difficulties already noted, and becomes more suspicious when we observe that all ancient tradition is unanimous in taking it to be the part. of עולל *to glean*: *their oppressors glean the last grape*, *i. e.*, exact the uttermost farthing. In this sense the singular predicate is all right; *cf.* Zech. 11, 5 (distributive). But, of course, this is not the right rendering, for it strains מעולל. It proves, however, that מעולל *child* was unknown to tradition, and this does not make it less suspicious. I fancy, therefore, that the מ is a doublet of יו, and that there was once a reading נגשם עולל, which is as easy as possible. This got corrupted into נגשיו עולל, or perhaps, rather, there was simply a variant נגשו עולל (or נגשה). From the two readings our present text arose by conflation. Of course, as soon as the traditional interpretation was fixed, נגשו naturally became נגשיו, as it was easier on this view to suppose a plurality of exactors to be meant."

𝔐 ודרך. 'ד, which spoils the metre was evidently written by mistake, and not deleted.

(13) עַמּוֹ; so LOWTH, GRÄTZ, CHEYNE, WINCKLER, after 𝔊𝔖. Comp. *Intr. Is.*, p. 18. 𝔐 עַמִּים. The same mistake as at Deut. 28, 33; 33, 3.

(16) The opening formula is doubtless editorial; it links two distinct passages (so 7, 10; 29, 13).

𝔐 נְטוּוֹת (so BÄR; נטוית GINSB.). GRÄTZ, with Qᵉrê, נְטוּיוֹת, against which see KÖNIG, *Lehrg.*, ii, 1, p. 482 (§ 128, c, end).

(17) קרקדהן; so DUHM. The second בנות ציון was probably substituted for the suffix for clearness, but spoils the rhythm.

2 ψ 62,5; and below, on v. 20 and on 5,23; 1,29). The doubled ו instead of וה does not require the artificial explanation of LAGARDE (*Semitica*, 1, 8), adopted by DUHM, but not even recorded by KÖNIG in his *Lehrgebäude* (1, 192).

(9) ואל תשא להם has been questioned by STUDER, KOHLER, DUHM, and GRÄTZ, and with good reason. 𝔊 emends, καὶ οὐ μὴ ἀνήσω αὐτούς. But the whole line may be an editorial substitute for an undecipherable original. BROWN omits it altogether as an interpolation (JBL, 1890, p. 86). [Possibly, ואל יִתַּשְּׂאוּ נפשׁתיכם, *cf.* Jer. 37,9; hardly, ואל יִתַּשְּׂאוּ אֱלֹהִים. — P. H.]

(10) The two other forms of this refrain (see *Intr.*, p. 16) suggest that a word has dropped out after בוא. This is confirmed both by the metre and by the sense. A third accentual beat is necessary to complete the first and longer half of the stichus beginning with בוא; and the sense required (note the preposition) is not *the rocks*, but *the clefts of the rocks*. Read therefore בנִקְרות הצור, or the like (see v. 21). Similarly DUHM. WINCKLER (*AT Unters.*, p. 176) derives 𝔐's בצור from the root בצר *to be hidden* (*cf.* on 65,4), but feels how unsatisfactory this is (see vv. 19.21), and suggests that בָּצוּר may mean *cleft of the rock*. But בָּצוּר standing alone, would rather mean *castle* or the like (*cf.* v. 15).
[מַהדר of 𝔐𝔊 should probably be מֶחֱרְדַּת (*cf.* 1 Sam. 14, 15) to correspond to the parallel hemistich, as J. KENNEDY has shown (*Expository Times* '97, p. 44); so, too, vv. 19.21].
The closing stichus is preserved in 𝔊 (*cf.* vv. 19.21).

(11) [a] and [b] should agree with v. 17[a] and [b] (so DUHM, GUTHE). The grave critical consequences which this involves are confirmed by the change of metre in v. 11 (comp. *Intr.*, p. 16).

(12) 𝔐𝔊 ושפל. Parallelism requires וְגָבֹהַ (KOHLER; *cf.* 30, 25), or וְנִשְׂגָּב (LAGARDE). 𝔊 combines two readings, καὶ μετέωρον καὶ ταπεινωθήσεται. So DUHM.

(13) Distribute the two epithets in 𝔐 between the two stichi (see v. 14). So DUHM.

(16) שׂכיות is doubtful. The parallelism leads us to expect a word meaning *barks,* as indeed 𝔊 θέαν πλοίων suggests. SIEGFRIED.-STADE (1893) and BACHMANN (1894) proposed ספינות ('ס elsewhere only Jon. 1, 5). The alteration involved is however considerable, and the question is whether שׂכיות may not have been the term for a particular kind of ship. In Job 40, 31 𝔊 has, corresponding to the words הַתְמַלֵּא בְשֻׂכּוֹת in 𝔐, πᾶν δὲ πλωτὸν συνελθὸν οὐ μὴ ἐνέγκωσιν; in the parallel clause we have καὶ ἐν πλοίοις ἁλιέων (= וּבְצִלְצַל דָּגִים; *cf.* 𝔊's rendering of 18, 1[a]). This suggests that in 𝔊's time שׂכות and צלצל were, according to one current tradition, terms for *ships* (GUNKEL, *Schöpfung und Chaos*, p. 50, n. 3; *cf.* MERX, *Hiob*, p. 202). Certainly, the peculiar renderings of 𝔊 are not all to be rejected as arbitrary; tradition must have been the source of some of them. GUNKEL's theory, even if accepted, does not bind us to adopt 𝔊's view of צלצל in 18, 1[a] (οὐαὶ γῆς πλοίων πτέρυγες), which is also that of 𝔗. On exegetical grounds that view is inadmissible. In a clause which presents a distinctive description of a country the addition of כנפים to צלצל must be intended to exclude all varieties of צלצל which cannot, strictly speaking, be said to have wings. Render therefore not *winged boats* (EWALD), but *shrilly buzzing flies*, or the *shrill buzzing* (*stridor acutus*, Horat. *Od.* i, 34, 15) of wings.
[P. S. 𝔐 שׂכיות החֶמדה should probably be כִּסְאוֹת הח' *costly thrones;* comp. 1 K. 10, 18-20; Jer. 43, 10 שפריר. Perhaps there was no available synonym for אניות.]

(18) 𝔐 והאלילים כליל יחלף. That this stichus is metrically too short, and stylistically both abrupt and unclassical, is obvious. But all except the first word is irrecoverably lost. 𝔊's paraphrase is worthless, being suggested by v. 20.

(20) 𝔐 עָשׂוּ; 𝔊 ἐποίησαν, or (𝔊[A]) ἐποίησεν, neglecting לו. The error of 𝔐 is obvious

in doubtful passages have been those of BÄR-DELITZSCH and GINSBURG; and KLOSTERMANN's corrected edition of *Deuterojesaia* (München, 1893) has, of course, been carefully considered. PAUL RUBEN's *Critical Remarks on some Passages of the Old Testament* (London, 1896) have not been neglected, and WINCKLER's conjectures have been recorded wherever it seemed desirable. KITTEL's new edition of DILLMANN's *Jesaia* (Leipzig, 1898), H. G. MITCHELL's work on Isaiah 1—12 (Boston, 1897), GUNNING's Jes. 40-66, Hebreeuwscher Tekst (Rotterdam, 1898), WARSZAWSKI's Peshita zu Jes. 1-39 (Giessen, 1897), BACHMANN's *A T Untersuchungen* (Berlin, 1894) and D. H. MÜLLER's *Propheten* (Vienna, 1896) may also be mentioned among the more recent aids.

Notes on Part I.

PROPHECY I.

(2,1.5-10;11-17;18.19;—3,1-15;16-4,1;2-6)

See *Intr. Is.*, pp. 14-22.

The changes of rhythm, and the sudden appearance of a more careless style of writing, are phenomena to be considered by the critic.

2 (5) LAGARDE (*Semitica*, 1,7) stumbles at ונלכה באור, but without cause. No part of v. 5. can be Isaiah's. It is an isolated stichus in a didactic style, and must have been inserted when the prophecy in 2,2-4 received its present position. The writer probably wished to condense Mic. 4,4 (which is also editorial and post-Exilic) so as to fill up a scanty space.

(6) 𝔊 begins, ἀνῆκεν γὰρ τὸν λαὸν αὐτοῦ τὸν οἶκον τοῦ Ισραηλ. Hence DUHM, כי נטש יה עמו. But ἀνῆκεν is the rendering of a misunderstood נטש' (with the mark of abbreviation); αὐτοῦ is conjectural; Κύριος is significantly absent. יה is inserted, partly to account for the ending תה in נטשתה (this idea is HOUBIGANT's), partly to help the rhythm. But (*a*) the ending תה is not unknown elsewhere (GES.-KAUTZSCH, § 44,g); and (*b*) we need not try to make the stichus metrical, for in its present form it is presumably editorial. In writing to me, in 1887, W. R. SMITH made an interesting suggestion which but for the manifold signs of editorial activity in this section I would gladly accept: "כי נטשתה gives no good connection. Read הכי (ה has been dropped after יהוה), and comp., for the tenor, 2 K. 1,3; Ezek. 8,12; Jer. 2,5; and for the form, Mic. 4,9. *Hast Thou then cast off Thy people that they have taken refuge in such vanities? Nay, Thou wilt surely rise in judgment, and prove Thyself the only true God.*" Other emendations, such as תְּמְךָ (KUENEN, *Ond.* § 42, n. 4) or תּוֹרַת עַמְּךָ (GRÄTZ; *cf.* HITZIG), need not be discussed. 𝔗 felt the harshness of 𝔐; its rendering suggests a conjectural emendation, גֹּאֵל עַמְּךָ.

The second stichus is incomplete. LOWTH by his translation suggests קֹסְמִים (so KROCHMAL) or קֹסְמֵי (so DUHM). Other less probable supplements are קֶסֶם (*Notes and Criticisms*, 1868, *ad loc.*), מִקֶּסֶם (BRENZ; GESENIUS), and מִקְסָם (LOWTH; ROORDA; EWALD, *Propheten*[2]).

(6.8) After ישפיקו at the end of v. 6, and again after אלילים at the end of v. 8, a hemistich may have fallen out. In the latter case DUHM with much plausibility supplies ואין קצה לעצבתיו. But it is also possible that the writer allowed himself some inconsistency.

(8) 𝔐 ישתחוו. In this and other *extreme* cases (among which Jud. 1,16; Jer. 31,15; Nah. 3,17 and Zech. 14,12 are not to be included) of the *enallage numeri* in the same sentence textual error must be presumed (see *e. g.* 1 S. 13,6; Hos. 4,8;

Critical Notes on Isaiah

HE ARRANGEMENT here given of the contents of the Book of Isaiah presupposes the results attained in a special Introduction to the Book by the present writer, who thought it desirable that a synthetic presentation of his personal conclusions should be preceded by a detailed analysis of the prophecies under consideration. In making his synthesis the writer has had before him as an object, to obtain some at least of the advantages of chronological arrangement, and yet not to interfere unduly with the skilful work of the ancient editors. *Cf.* the Notes on the Polychrome Translation of Isaiah (New York, London, and Stuttgart, 1898), p. 209, ll. 27ff.

A few words as to the text can hardly be deemed superfluous. The editor's object has been not only to present a text which may reasonably be called critical, but to record, in the Critical Notes, the best of those corrections which he has not seen his way to adopt. The names of those critics who have already (in most cases) advocated what seems the best emendation have also been carefully given, and, it is hardly necessary to add, the Versions have been constantly referred to. To wait for perfectly critical editions of the latter would be unduly to check the work of textual criticism. 𝔊 in particular, in spite of its faults as a translation (of which DILLMANN, *Jesaia*, p. 41, makes the most), is far too precious to be ignored.

Among the grounds of alterations, those which have regard to metre and rhythm can no longer be neglected, especially in view of the present stage of cuneiform research (*cf.* ZIMMERN, ZA, 10, 1ff.; [11, 86ff.; 12, 382ff.]; DELITZSCH, *Weltschöpfungsepos*, 1896, pp. 60-68). In this the writer has had as his chief predecessors BUDDE and DUHM. That there is such a thing as קינה-verse (the name is open to some criticism) can no longer be denied, after BUDDE's pioneering researches in ZAT, '82, '91, '92; and DUHM's commentary on Isaiah (1892) not only confirms this but exhibits other not less certain varieties of metre and rhythm besides a more or less rhythmical prose. The present editor generally coincides with DUHM, but he thinks that that critic sometimes applies metrical rules with too much strictness. And in justice to BICKELL, it should be added that in certain books or sections of books (Isaiah included) one can hardly avoid sometimes recognizing an approach to syllabic metre, though this may be undesigned.

Throughout SWETE's manual edition of the Septuagint has been referred to, and LAGARDE's *Prophetæ Chaldaice*. The editions of the Masoretic text followed

27,2 ‹ואמר› ביום ההוא
כרם חמ‹ד› ‹ענו לה›:
3 אני יהוה נצרה
לרגעים אשקנה
פן ‹יפקד› עליה
לילה ויום אצרנה ׀
חמה אין ‹לי›:

27,4 מי יתנני
שמיר ‹ו›שית
במלחמה אפשעה בה
אציתנה יחד: 5
ה או יחזק במעזי
יעשה שלום לי ◇ :

26,11 ◦ רמה ידך   בל יחזיון   יחזו ויֵבשו
קִנְאת עמ‹ךָ›   אף אש צריך   תאכלם ׀ יהוה‹:›
12 תשפת שלום לנו   כי גם כל מעשׂינו   פעלת לנו:
13 יהוה אלהינו   בעלונו אדנים   זולתך
לבד בך ‹נתהלל›   נזכיר שמך:
14 מתים בל יחיו   רפאים בל יקֻמו   לכן פקדת
ותשמידם · ותאַבד   כל זֵכר למו:

טו יספת לגוי ◦ נכבדת   12 רִחקת כל קַצְוי ארץ:
16 ◦ בַּצַּר פקד‹נ›וך   צ‹ע›קנו ‹מ›לח‹ץ›   ‹כי› מוסרך ל‹נ›ו:
17 כמו הרה   תקריב ללדת‹α›   תזעק בחבליהָ
כן היינו   מפניך יהוה ׀   הרינו חַלְנו‹:›β
18 ישועֹת בל נעשׂה ארץ   ובל יפלו ישבי תֵבֵל:
19 ‹γ›מֵתיך‹δ› יקומון   ‹ו›‹הֵ›קיצו ו‹ר›ננו   שׂכני עפר
כי טל אורֹת טלך   וארץ רפאים תפיל:

25,א יהוה אלהַי אתה
ארוממך אודה שמך
כי עשׂית פֶלא
עֵצות מֵרחֹק אמונה אֹמן:

2 כי שׂמת ◦עיר לגל
קִריה בצורה למפֵלה
ארמון ז‹ד›ים מֵעיר
לעולם לא יבּנה:

25,3 על כן יכַבדוך
עם עז קִרית גוים
עריצים ייראוך ׀
כי ‹נ›ודעה ימינך‹:›

4 היית מעוז לדל
מעוז לאבְיון בצר לו
מחסה מזֶרם צל מֵחֹרב‹ε:›
הa ‹ו›ג‹א›ון ז‹ד›ים תכניע‹ζ›:

9 ואמר ביום ההוא
הנה אלהינו
זה קִוינו לו‹[η]›
ויושיענו []
נגילה ונשׂמחה
בישועתו:

י כי תנוח יד יהוה
בהר הזה

25 ונדוש מואב תחתיו
כהִדּוּשׁ מַתְבֵּן
במי מדמֵנה

11 ופֵרשׂ ידיו בקרבו
כאשר יפָרשׂ
השֹׂחֶה לשחות
והשפיל גאֲותו
עִם ‹אָ›רבות‹›ידיו:

(α) 26,17 תחיל * (β) 18 כמו ילדנו רוח * (γ) 19 יחיו * (δ) נבלת‹ם›
(ε) 25,הa.4b כי רוח עריצים כזרם ‹ק›‹ר› ׀ כחרב בצָיון * (ζ) 25,הb חרב בצל עב זָמיר עריצים יענה
(η) 9 זה יהוה קוינו לו

26,כ לֵךְ עמי בא בחדריך
וסגר דלתיך בעדך
חבי כמעט רגע
עד יעבור זעם:

26,21 כי הנה יהוה יצא ממקומו
לפקד עֲון ישב הארץ עליו
וגלתה הארץ את דמיה
ולא תכַסה עוד על הרוגיהָ:

27,א ביום ההוא יפקד יהוה בחרבו הקשה והגדולה והחזָקה על לִוְיתן נחש ברח
12 ועל לִוְיתן נחש עקַלָּתון והרג את התנין אשר בים: והיה ביום ההוא יחבט יהוה
13 משבלת הנהר עד נחל מצרים ואתם תלֻקטו לאחד אחד בני ישראל: והיה ביום
ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים
והשתחוו ליהוה בהר הקדש בירושלם:

7 [α]* * * * * * * * * * * * *
הַכמכת מכֵּהו הכָּהו
אם כהרג הֹרְגיו הרג: []
9 לכן בזאת יְכֻפַּר עֲון יעקב
וזה כל פרי הסִר חטאתו [מנֻפצות
בשומו כל אבני מזבֵּח כאבני גִר
לא יקֻמו אשֵרים וחמנים:
י כי עיר בצורה בדד

27,יb נוֶה משֻׁלח[β] ונעֱזב כמדבר
שם ירעה עֵגל ושם ירבץ וכלה
11 ביבש קצירה תשברנה [סעִפיהָ:
נשים באות מאירות אותה
כי לא עם בינות הוא
על כן לא ירַחמנו עֹשֵׂהו
ויצרו לא יחֻננו:

26,א ביום ההוא יושר השיר־הזה בארץ יהודה
עיר עֹז לנו ישועה ישית חומות וחֵל:
2 פִתחו שערים ויבא גוי צדיק שֹׁמר אֱמֻנים:
3 יֵצר סמוך תצֹר שלום כי בך בטוח:
4 בִטחו ביהוה עדי עד כי יהוה צור עולמים:
ה כי הֵשַח ישבי מרום קִריה נשגבה
ישפילנה עד ארץ יגיענה עד עפר:[γ]
6 תרמסֶנה רגלי עניים פעמי דלים:

7 ארח לצדיק מֵישרים מעגל צדיק תפַלס:
8 אף ארח משפטיך יהוה קִוינוך
לשמך ולזכרך תאֲות נפש:
9 נפשי אִויתך[δ] אף רוחי בקרבי אשַחרך
כי משפטיך לארץ צדק למדו ישבי תבל:
י יֻחַן רשע בל למד צדק בארץ נכחות
יעַוֵל ובל יראה גֵאות יהוה:

(α) 27,6 הימים הבאים יַשְרֵש יעקב יציץ ופרח ישראל ומלאו פני תֵבל תנובה:

(β) 8 בסַאסְאה בשַלחה ריבנה הֹגה ברוחו הקשה ביום קדים:

(γ) 25,12 ומבצר משגב חמתיך הֵשח השפיל הגיע לארץ עד עפר:

(δ) 26,9 בלילה

יו

24,א.2 הנה יהוה בוקק הארץ ובולקה ועוה פניה והפיץ ישביה: והיה כָעם ככהן
כעבד כאדניו כשפחה כגברתה כקונה כמוכר כמלוה כלוה כנשה כאשר נשה
3 בו: הִבוק תִבוק הארץ והִבוז תִבוז כי יהוה דבר את הדבר הזה:

4 אבלה נבלה הארץ
אֻמללה נבלה תֵבל
אֻמללו מָרום עַם הארץ:
ה והארץ חנפה תחת ישביה
כי עברו תורת חלפו חק
הֵפרו ברית עולם:
6 על כן אלה אכלה ארץ
ויֶאשמו ישבי בה
על כן חדלו ישבי ארץ
ונשאר אנוש מִזער:
7 אבל תירוש אֻמללה גפן
נֶאנחו כל שִמחי לב:
8 שבת משוש תֻפים
חדל שאון עליזים
שבת משוש כִנור:
9 בשיר לא ישתו יין
יֵמר שֵכר לשתיו:
י נשברה קִרית תֹהו
סֻגַר כל בית מִבוא:
11 צוָחה על היין בחוצות
עברה כל שמחה
גלה משוש הארץ:
12 נשאר בעיר שַמה
ושאיה יֻכַת שער:

13 כי כה יהיה בקרב הארץ
בתוך העמים כנֹקף זַית
כעֹלֵלֹת אם כלה בציר:
14 המה ישאו קולם ירנו
בגאון יהוה צהלו מיָם:
טו על כן באיים כַבדו יהוה
באיי הים שם יהוה אלהי ישראל:
16 מכנפות הארץ זמִרת שמענו צבי
ואמר רָזִי לי רזי לי אוי לי [לצדיק

24 בֹגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו:
17 פַחד ופַחת ופח עליך יושב הארץ:
18 והיה הנס מקול הפחד יפֹל אל הפחת
והעולה מתוך הפחת ילכד בפח
כי ארֻבות ממרום נפתחו
וירעשו מוסדי ארץ:
19 רֹעַ התרֹעעה ארץ
פור התפוררה ארץ
מוט התמוטטה ארץ:
כ נוע תנוע ארץ כשִכור
והתנודדה כמלונה
וכבד עליה פשעה
ונפלה ולא תֹסיף קום:

21 והיה ביום ההוא
יפקד יהוה על צבא המרום במרום
ועל מלכי האדמה על האדמה:
22 ואֻספו אֹסֶף האסיר על בור
וסֻגרו על מַסְגֵר
ומֵרב ימים יפקדו:
23 וחפרה הלבָנה ובושה החמה
כי מלך יהוה צבאות בהר ציון
ונגד זקֵניו כבוד: [ובירושלם

25,6 ועשה יהוה צבאות
לכל העמים בהר הזה
משתה שמנים משתה שמרים
שמנים ממֻחָים שמרים מזֻקקים:
7 ובלע בהר הזה
פני הַלוט הלוט על כל העמים
והמַסֵכה הנסוכה על כל הגוים: (ז)
8 ומחה אדני יהוה דמעה מעל כל פנים
וחֶרפת עמו יסיר מֵעל כל הארץ
כי יהוה דבר:

(ז) 25,8 בלע המות לנצח

63,טו הַבֵּט משמים וראֵה מזבֻל קדשך ‹›
איה קִנְאתך וגבו‹רָ›תֶךָ המון מֵעיך ורחמיך‹›
16 ‹אל› ‹נא› ‹ת›תאפק‹› | כי אתה אבינו
כי אברהם לא ‹י›ד‹ע›נו ישׂראל לא יכי‹ר›נו
אתה יהוה אבינו גֹאלנו מֵעולם שמך:

17 למה תַּתְעֵנו יהוה מדרכיך תקשיח לבנו מיִּרְאתך
שוב למען עבדיך ‹למען› שבטי נחלתך:
18 למצער ירש‹נ›ו ‹הר› קדשך צרינו בוססו מקדשך:
19 היינו ‹כ›מֵעולם לא משלת [בם] לא נקרא שמך עליהם‹›
64,א לוא קרעת שמים ירדת מפניך הרים נזלו |
כקדח אש ‹חֲשָׁשׁ› מ‹שמ›ים תבע‹ר› אש
להודיע שמך לצריך מפניך גוים ירגזו:
2 בעשותך נוראות לא נקוה^α | ומֵעולם לא שמעו‹›

3 לא האזינ‹ה› אזן‹ עין לא ראתה
מ‹עש›יך ‹וגב›ו‹ר›תך ‹ת›עשׂה למחַכ‹י› לך:
4 ‹לו› פגעת ‹^β›עש‹י› צדק ‹ו›דרכיך יזכרו‹›
הן אתה קצפת ונחֱטא ב‹›מעל‹נ›ו ונ‹ר›שע:

ה וַנְהי כטמא כֻּלָּנו וכבגד עִדים כל צדקֹתינו
וַ‹נּ›בֹ‹ל› כֶּעלה כֻּלָּנו ועֲוננו כרוח יש‹א›נו:
6 ואין קורא בשמך מתעורר להחזיק בך
כי הסתרת פניך ממנו ותמ‹ג›גנו ביד עֲוננו:

7 ועתה יהוה אבינו אתה ‹[ומעשׂה ידך כֻּלָּנו]›:
אנחנו החמר ואתה יצרנו[]
8 אל תקצף יהוה עד מאֹד ואל לָעַד תזכר עָון
הן הבט נא ‹כי› עמך כֻלָּנו

9 ערי קדשך היו מדבר^γ ירושלם ‹לקלל›ה:
י בית קדשנו ותפארתנו אשר הִללוך אבֹתינו
היה לשׂרפת אש וכל מחמד‹י›נו ‹› לחָרבה:
11 הַעל אלה תתאפק יהוה תחשה ותעַננו עד מאד:

(α) 64,2 ירדת מפניך הרים נָזֹלו * (β) 4 את שֵׁשׁ ו * (γ) 9 ציון מדבר היתה

35,ה אז תפקחנה עיני עִורים
ואזני חֵרשים תפתחנה ׀
אז ידַלג כאיל פִּסֵּח
ותרֹן לשון אִלֵּם:

6 כי נבקעו במדבר מים
ונחלים בערָבה ׀
והיה השָׁרָב לאֲגם
וצמָּאון למבועי מים:

7 בנוֵה תנים וציים
לצאנכם ובקרכם רִבְצָה
וחָצֵר בנות יענה
היתה לקנה וגֹמא:

35,8 והיה שם מסלול טהורה
ודרך הקדש יקרא לָהּ
לא יעבְרנה טמֵא[α]
ואוִילים לא יתעו בהּ

9 ולא יהיה שם אריֵה
ופְריץ חיות בל יעלנה[β]
והלכו בָהּ גאולים ׀
ופדויי יהוה ישֻׁבון:

י ובאו ציון ברנה
ושמחת עולם על ראשם
ששון ושמחה ישיגום
נסו יגון ואנָחה:

טו

63,7 חסדי יהוה אזכיר תהלות יהוה
כעל כל אשר גמלָנו יהוה רב טוב[γ]
אשר גמלנו כרַחמיו וכרֹב חסדיו:
8 ויאמר אך עמי המה בנים לא ישַׁקרו
ויהי להם למושיע ׀ מִכָּל צָרתם:

9 לא צִר ומלאָך פניו הושיעם
באהבתו ובחֶמְלתו הוא גאלם
וַינַטלם וינַשׂאם כל ימי עולם:
י והמה מרו ועצבו את רוח קדשו
וַיֵּהפך להם לאויב הוא נלחם בם:

11 ויזכר ימי עולם[δ] שנות דֹר וָדֹר
איה המעלה מים את רֹעֵה צאנו
איה השם בקרבו את רוח קדשו:
12 מוליך לימין משה זרוע תפארתו
בוקע מים מפניהם לעשות לו שם עולם:

13 מוליכָם בתהמות[] ולא יכשלו ׀
כבהֵמה בבִּקְעה תרד [כסום במדבר]:
14 []* * * * * * * * ורוח יהוה תנחנו
* * * * * * * * * * * * * * * *
כן נִהגת עמך לעשות לך שם תפארת:

(α) 35,8 והיא לעמו הלֵך דרך * (β) 9 לא תמצא שם * (γ) 63,7 לבית ישראל * (δ) 11 משה עבדו

34,7 כי זבח ליהוה בבָצְרה
וטבח גדול בארץ אדום ׀
וירדו רְאֵמים עִמּם
ופרים עם אבירים‹:›

8 ורִוְּתה ארצם מדּם
ועפרם מחֵלב ידֻשּׁן ׀
כי יום נָקָם ליהוה
שנת שִׁלּוּמים לריב ציון:

9 ונהפכו נחליהָ לזפת
ועפרהּ לגָפְרית
והיתה ארצהּ לזפת
בֹּעֵרה ׀ לילה ויומם‹:›

י ‹ו›לא תכבה לעולם
יעלה עשָׁנהּ מדּור לדור
תחֳרַב לנֵצח נצחים
אין עֹבר בהּ ‹ואין שב›:

11 וירֵשׁוהָ קָאַת וקִפּוד
ויַנְשׁוף ועֹרב ישכנו בהּ
ונטה עליהָ ‹יהוה›
קַו תֹהו ואבני בהו:

34,12 ‹ו›שעירים ישבו בהּ
יהיו כאַיִן› חֹריהָ
ואין שם מלוכה יקראו
וכל שׂריהָ יהיו אפס:

13 ועלתה ארמנֹתיהָ סירים
קִמּוֹ‹ש› וחוח במבצריהָ
והיתה נוֵה תנּים
‹ו›חָ‹צִ›‹›ר לבנות יענה:

14 ופגשו ציים את איים
ושָׂעיר על רעֵהו יקרא
אך שם הרגיעה לילית
ומצאה להּ מנוח:

טו שם‹› קננה קִפּוז וַתְּמַלֵּט
‹²›ודגרה ‹ו›בקעה ‹ב›צֵ‹›‹›הָ
אך שם נקבצו דַיּות
‹› ‹אשה רעותהּ לא פקדו›:

16 דִּרְשׁו[α] מֵעל ספר יהוה []
אחת מהֵנּה לא נעדרה ‹›
כי פי ‹יהוה› הוא צִוּה
ורוחו ה‹›א קבצ‹›ן:

17 והוא הפיל להן גורל‹
וידו חלקַתּהּ ‹› בקָו
עד עולם יירשוהָ
לדור ודור ישכנו בהּ:

יד

35,א ישֻׂשׂו‹› מדבר וציה
ותָגל ערָבה ותפרַח
כחבַ‹צּ›לת ׀ פרֹח תפרח
ותָגֵל אף גילת ורנֵּן‹:›

2 כבוד הלבנון נתן להּ
הדר הכרמל והשרון
המה יראו כבוד יהוה
הדר אלהינו:

35,3 חַזּקו ידים רפות
וברכַּים כשלות אמצו ׀
אמרו לנמהרי לב
חִזְקו אל תיראו‹:›

4 הנה אלהיכם ‹יבא›
נָ‹ק›ם ‹י›קֹּם את עמו‹
יבוא גמול אלהים
הוא יבוא ויֹשַׁעכם:

(α) 34,16 ‹קראו

66,9 האני אשביר ולא אוליד   יאמר יהוה
אם אני המוליד ועצרתי   אמר אלהיִך:
י שִׂמְח‹י› ‹›ירושלם וגילו בה   כל אֹהביהָ
שישו אתה משוש   כל המתאבלים עליהָ:
11 למען תינקו ושבעתם   מ‹ש›ד תנחֻמיהָ
למען תמֹצו והתענגתם   מ‹ ›‹י›ן כבודה:

12 כי כה אמר יהוה הנני נֹטה אליהָ כנהר שלום וכנחל שוטף כבוד גוים
13 וינקתם על צד תנשׂאו ועל ברכַּים תשעֳשעו: כאיש אשר אמו תנַחמנו כן אנכי
14 אנַחמכם ובירושלם תנֻחמו: וראיתם ושׂש לבכם ועצמותיכם כדשא תפרחנה
טו ונודַע ‹חס›ד יהוה את עבדיו וזעמ‹ו› את איביו: כי הנה יהוה ‹כָּ›אש יבוא
16 וכַסופה מרכבֹתיו להשיב בחֵמה אפו וגערתו בלַהבי אש: כי באש יהוה נשפט
‹את כל הארץ› ובחרבו את כל בשר ורבו חללי יהוה:
18b ‹כי הנה› באה ‹הָעֵת› לקַבץ את כל הגוים והלשֹׁנות ובאו וראו את כבודי:
19 ושמתי בהם אות ושלחתי מהם פלֵיטים אל^α^ האִיים הרחֹקים אשר לא שמעו את
כ שמ‹י› ולא ראו את כבודי והגידו את כבודי בגוים: והֵביאו את כל אחיכם מכל
הגוים מנחה ליהוה^β^ על הר קדשי ירושלם אמר יהוה כאשר יביאו בני ישראל
21 את המנחה בכלי טהור בית יהוה: וגם מהם אקח ‹לַכֹּהנים ›לוים אמר יהוה:
22 כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עֹמדים לפנַי נאם
יהוה כן יעמד זרעכם ושמכם:

23 והיה מדֵי חדש בחדשו ומדֵי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחֲות לפני
24 אמר יהוה: ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בי כי תולעתם לא תמות ואִשָּׁם
לא תכבה והיו דֵּרָאון לכל בשר:

יג

34,א קִרבו גוים לשמֹע
ולאֻמים הקשיבו
תשמע הארץ ומלֹאה
תבל ו‹צאצאיהָ:

2 כי קֶצף ליהוה על כל הגוים
וחֵמה על כל צבאם
* * * * * * * * *
החֱרימם נתנם לטבח:

3 וחלליהם יֻשלכו
ופגריהם יעלה בָאְשָׁם
ונמסו הרים מדמם |
ונמַקו כל [] ‹גבעות:›

34,4 ונגֹלו כספר השמים
וכל צבאם‹[^δ^]› יבול
כנבֹל עלֶה מגפן
וכנֹבֶלת מתאֵנה:

ה כי רוְּתה ‹מזעמו
שכרה› בשמים ‹חרב י‹ה›
הנה על אדום תרד
ועל עם חֶרמ‹ו› למשפט:

6 חרב ליהוה מלאה דם
הֻדשנה מחֵלב
מדם כרים ועתודים
מחֵלב כלְיות אילים‹:›

(α) 66,19 הגוים תרשיש פו‹ט› ולוד ‹מֶשֶׁך› ‹ר‹ש› תובל ויון
*
(β) כ בסוסים וברכב ובצבים ובפרדים ובכרכרות * (γ) 34,א^d^ כל * (δ) 4 צבא השמים

65,21 ובנו בתים וישבו   ונטעו כרמים ואכלו פרְים:
22 לא יבנו ואחר יַשב   לא יטעו ואחר יאכל
כי כימי ׳העץ׳ ימי עמי   ומעשה ידיהם יבַלו בחירי:
23 לא יִגעו לריק   ולא ׳יֵלאו׳ לבֶהלה
כי זרע ברוכי יהוה המה   וצאֱצאיהם אתם:
24 והיה טרם יקראו ואני אענה   עוד הם מדַברים ואני אשמע:
כה זאב וטָלֶה ירעו כאחד   ואריֵה כבקר יאכל תבן[α]
לא ירֵעו ולא ישחיתו   בכל הר קדשי אמר יהוה:

יא

66,א כה אמר יהוה השמים כסאי   והארץ הדם רגלי
אי זה בית אשר תבנו לי   ואי זה מקום מנוחתי:
2 ואת כל אלה ידי עשתה   ׳ו׳ל׳י ה׳יו כל אלה נאם יהוה
ואל זה אביט אל עני   ונכ׳אֵ׳ה רוח וחרֵד ׳א׳ל דברי:
3 שוחט השור מכֵה איש   זובח השה עורף כלב
מעלֵה מנחה ׳נוסך׳ דם חזיר   מזכיר לבֹנה מבָרך אָון
גם המה בחרו בדרכיהם   ובשִקוציהם נפשם חפֵצה:
4 גם אני אבחר בתעֲלליהם   ומגורֹתם אביא להם
יען קראתי ואין עונה   דברתי ולא שמֵעו
ויעשו הרע בעיני   ובאשר לא חפצתי בחרו:

ה שִמעו דבר יהוה החרֵדים אל דברו אמרו אחיכם שֹנאיכם מנַדיכם למען
17 שמי ׳יכב׳ד יהוה ונראה בשמחתכם והם יֵבשו: המתקדשים והמִטַהרים אל הגנות
אַח׳ד׳ ׳אָחָד בַ׳תִ׳ו׳ךְ אכלי בשר החזיר והש׳ר׳ץ והעכבר יחדו יסֻפו נאם יהוה:
18a ואנכי מעשיהם ומחשבתיהם * * * *:

יב

66,6 קול שָאון מֵעיר   קול מֵהיכל
קול יהוה משַלם   גמול לאיביו:

7 ׳והיא׳ בטרם תחיל   ילדה ׳בן׳
בטרם יבוא חֵבל להּ   והמליטה זכר:
8 מי שמע כזאת   מי ראה כאלה
הֲיוחל ׳עַם׳ ארץ   ביום אחד
אם יִוָלד גוי   פעם אחת
כי חלה גם ילדה   ציון את בניהָ:

(α) כה,65 ונחש עפר לחמו

65,ה ‹ב›כליהם׃ האמרים קְרַב אליך אל תגש בי כי ‹י›קדּ‹ש›תיך אלה עשן באפי אש
7.6 יקדת כל היום׃ הנה כתובה לפני לא אחשה כי אם שִׁלמתי[][α] ׀ עֲוֹנֹתי‹ה›ם ועֲוֹנֹת
אבותי‹ה›ם יחדָּו אמר יהוה אשר קטרו על ההרים ועל הגבעות חֵרפוני ומדֹּתי
פְעֻלתם ראשׂנה ‹[ושלמתי]› ‹א›ל חיקם׃

[באשכול
8 כה אמר יהוה   כאשר ימצא התירוש
ואמר אל תשחיתהו   כי בְרָכה בֽו
כן אעשׂה למען עבדַי   לבלתי הַשְׁחִית הכל׃
9 והוצֵאתי מיעקב זרע   ומיהודה יורש הרי
ויִרֵשוּהָ בחירַי   ועבדַי ישכנו שמה׃
י והיה השרון לנוֵה צאן   ועֵמק עכור לרֵבץ בקר[β]׃

11 ואתם עֹזבי יהוה   השכֵחים את הר קדשי
הערכים לַגַּד שֻׁלְחָן   והממַלאים לַמְנִי מִמְסָך׃
12 ומניתי אתכם לחרב   וכֻלכם לטבח תכרעו
יען קראתי ולֹא עניתם   דברתי ולא שמעתם
ותעשו הרע בעינַי ובאשר   לא חפצתי בחרתם׃

13 לכן כה אמר   אדני יהוה
הנה עבדַי יאכלו   ואתם תרעבו
הנה עבדי ישתו   ואתם תצמאו
הנה עבדי ישׂמחו   ואתם תֵּבֹשו׃
14 הנה עבדי ירֹנּו   מטוב לב
ואתם תצעקו מכאֵב לב   ומשבר רוח ‹תְּ›ילילו׃
טו והנחתם שמכם לשבועה   והֱמיתך אדני יהוה
ולעב‹ד›‹י› ‹י›קר‹א› [לבחירַי   שם אחר׃
16 ‹›המתברך בארץ יתברך   באלהי ‹א›מֵן
והנשבע בארץ ישבע   באלהי ‹א›מֵן
כי נשכחו הצרות הראשׂנות   וכי נסתרו מעיני׃
17 כי הנני בורא שמים חדשים   וארץ חדָשה
ולא תזכרנה הראשׂנות [עד   ולא תעלינה על לב׃
18 כי אם ‹י›שישו ו‹י›גילו עדי   ‹על› אשר אני בורא
כי הנני בורא את ירושלם   ועמהּ משׂושׂ׃
19 וגלתי בירושלם [גילה   וששׂתי בעמי
ולא ישמע בהּ עוד קול בכי   וקול זְעָקה׃
כ ולא יהיה משם עוד   עול ימים
וזקֵן אשר לא ימַלא [ימות   את ימיו
כי הנער בן מֵאה שנה   והחוטא[γ] יקֻלל׃

(α) 65,6 ‹א›ל חיקם * (β) 65,י[b] לעמי אשר דרשוני * (γ) 65,כ בן מאה שנה

62,י עברו עברו בשערים פנו דרך העם
סלו סלו המסלה סקלו מַאבן
הרימו נֵס על העמים:
11 הנה יהוה השמיע אל קצה הארץ

אמרו לבת ציון הנה ישעֵך בא
הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו:
12 וקראו להם עם הקדש גאולי יהוה
ולָך יקרא דרושה עיר לא נעזבה:

ח

61,י שוש אשיש ביהוה תגל נפשי באלהי
כי הלבישני בגדי יֶשע מעיל צדקה ‹עטני
כחתן יכ‹י›ן פאֵר וככלה תעדה כֵליהָ:
* * * * * * * * * * * * * *

ט

63,א מי זה בא מאֱדום חמוץ בגדים מבָּצְרה
זה הדור בלבושו צ‹ע›ד› ברֹב כֹּחו
אני ‹נֶהְדר› בצדָקה רב ‹כֹח› להושיע:
2 מ‹ד›וע אדם ‹מ›לבושך ובגדיך כדֹרך בגת:
3 פורה דרכתי לבַדי ומֵעמים אין איש אתי
‹וָ›אדרכם באפי ‹וָ›ארמסם בחמתי

‹וַ›י‹ז נִצחם על בגדי וכל מלבושי ‹א›גְ‹אלתי:
4 כי יום נָקם בלבי ושנת גאולי באה:
ה ‹וָ›א‹בּ›יט ואין עֹזר ‹וָ›אשתומם ואין סומך
ותושע לי זרֹעי ו‹צדק›תי היא סמכתני:
6 ‹וָ›אבוס עמים באפי ‹וָ›אשַׁ‹בּ›רם בחמתי
‹וָ›או‹רִ›ד לארץ נִצחם: * * * * * * *

י

65,א נדרשתי ללוא שאלו‹ני› נמצאתי ללא בקשֻני אמרתי הִנני הנני אל גוי לא
2 ‹קֹ›רא בשמי: פֵּרשתי ידי כל היום אל עם סורר ‹ומורה› ההלכים הדרך לא טוב
3 אחר מחשבֹתיהם: העם המכעִסים אתי על פני תמיד זבחים בגנות ומקַטרים על
4 הלבֵנים: הישבים בקברים וב‹בְּ›צורים ילינו האכלים בשר החזיר ו‹מ›רק פִּגֻלים

61,3 לנחם כל אבלים [α] [¹אבל   לשום [ ]β להם פאר תחת אפר
שמן ששון תחת ²מעטה   תהלה תחת רוח כהה
וקרא להם ¹אלי³² הצדק   מטע יהוה להתפאר:
4 ובנו חרבות עולם   שממות ראשנים יקוממו

וחדשו ערי חרב   שממות דור ודור:
ה ועמדו זרים ורעו צאנכם   ובני נכר אכריכם וכרמיכם:
6 ואתם כהני יהוה תקראו   משרתי אלהינו יאמר לכם
חיל גוים תאכלו   ובכבודם תתהדרו:

7 תחת בשתם משנה   וכלמה ירק חלקם
לכן בארצם משנה יירשו   שמחת עולם תהיה להם:
8 כי אני יהוה אהב משפט   שנא גזל בעולה
ונתתי פעלתם באמת   וברית עולם אכרות להם:

9 ונודע בגוים זרעם   וצאצאיהם בתוך העמים
כל ראיהם יכירום   כי הם זרע ברך יהוה:
11 כי כארץ תוציא צמחה   וכגנה זרועיה תצמיח
כן אדני יהוה יצמיח צדקה   ותהלה נגד כל הגוים:

62,א למען ציון לא אחשה   ולמען ירושלם לא אשקוט
עד יצא כנגה צדקה   וישועתה כלפיד יבער:
2 וראו גוים צדקך [יהוה   וכל מלכים כבודך[ ]:
3 והיית עטרת תפארת ביד   וצניף מלוכה בכף אלהיך:

4 [γ]לא יאמר לך עוד עזובה   ולארצך δ עוד שממה
כי לך יקרא חפצי בה   ולארצך בעולה
כי חפץ יהוה בך   וארצך תבעל:
ה כי יבעל בחור בתולה   יבעלך בניך
ומשוש חתן על כלה   ישיש עליך אלהיך:

6 על חומתיך ירושלם   הפקדתי שמרים
כל היום וכל הלילה   תמיד לא יחשו
המזכירים את יהוה   אל דמי לכם:
7 ואל תתנו דמי לו   עד יכונן
ועד ישים את ירושלם   תהלה בארץ:

8 נשבע יהוה בימינו   ובזרוע עזו
אם אתן את דגנך עוד   מאכל לאיביך
ואם ישתו בני נכר תירושך   אשר יגעת בו:
9 כי מאספיו יאכלהו   והללו את יהוה
ומקבציו ישתהו   בחצרות קדשי:

(α) 61,3 לאבלי ציון * (β) לתת * (γ) 62,2b וקרא לך שם חדש אשר פי יהוה יקבנו * (δ) 4 לא יאמר

60,8 מי אלה כעב תעופינה   וכיונים אל ארֻבֹּתיהם:
9 כי לי ‹צ›יים ‹י›קוּ‹ו›   ואֳניות תרשיש בראשׁנה
להביא בנַיך מֵרחוק   כספם וזהבם אתם
לשם יהוה אלהַיך   ולקדוש ישראל כי פֵארך:

י ובנו בני נֵכָר חֹמֹתַיך   ומלכיהם ישָׁרתונך
כי בקִצְפִּי הכיתיךְ   וברצוני רִחמתיךְ:
11 ו‹נ›פתחו שערַיך תמיד   יומם ולַילה לא יסגרו
להביא אלַיך חיל ‹ג›וים   ומלכיהם נוהגים:α

13 כבוד הלבנון אלַיך יבוא   ברוש תִּדְהָר ותְאַשּׁור יחדָו
לפָאר מקום מקדשי   ומקום רגלַי אכַבד:
14 והלכו אלַיך שְׁחוח   בני מענַיך ‹β›מנַאציך
וקראו לָךְ עיר יהוה   ציון קדוש ישראל:

טו תחת הֱיותֵך עזובה   ושׂנואה ואין עובר
ושׂמתיךְ לגאון עולם   משׂוש דור ודור:
16 וינקת חלֵב גוים   ו‹שׁ›ד מלכים תינקי
וידעתְּ כי אני יהוה [מושיעֵך]   וגֹאלֵך אביר יעקב:
17 תחת הנחשת אביא זהב   ותחת הברזל אביא כסףγ
ושׂמתי פקֻדּתֵך שלום   ונֹגשׂיך צדקה:
18 לא ישמע עוד חָמָס בארצֵך   שׂד ושבר בגבוליך
וקראת ישועה חומֹתַיך   ושעריך תהלה:

19 לא יהיה לךְ עוד השמש לאורδ   ולנֹגה הירח לא יאיר לך
והיה לך יהוה לאור עולם   ואלהַיך לתפארתֵּךְ:
כ לא יבוא עוד שמשֵׁך   וירֵחֵך לא יֵאסף
כי יהוה יהיה לך לאור [עולם]   ושלמו ימי אבלֵך:
21 ועמֵּך כֻּלם צדיקים   לעולם יירשו ארץ
נֵצר מ‹טָ›ע ‹י›הוה   מעשה ידי‹ו› להתפאר:
22 הקטֹן יהיה לאלף   והצעיר לגוי עצום
אני יהוה * *   בעתּה אחישנה:

61,א רוח אדני יהוה עלי   יען משח יהוה אתי
לבַשׂר ענָוים שלחני   לחבש לנשברי לב
לקרא לשבוים דְּרוֹר   ול‹עִ›ורים פ‹ק›ח:
2 לקרא שנת רצון ליהוה   ויום נָקָם לאלהינו:

(α) 60,12 כי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו והגוים חרֹב יחָרבו:

(β) 14 והשתחוו על כפות רגלַיך כל *   (γ) 17 ותחת העצים נחשת ותחת האבנים ברזל

(δ) 19 יומם *

59,13 פשׁע וכַחשׁ ביהוה   ונסוג מֵאחר אלהינו
דבּר ‹עָקֵשׁ› וסרה   ‹ו›הָ‹גוּ מלב דברי שקר:
14 והֻסג אחור משפט   וצדקה מֵרחוק תעמד
כי כשלה ברְחוֹב אמת   ונכֹחה לא תוכל לבוא:
טוa ותהי האמת נעְדּרת   וסר מֵרע משת‹כֵּ›ל

ו

* * * * * * * * * *   * * * * * * * * * *
טוb וירְא יהוה ויֵּרע בעיניו   ‹ויֵּדע› כי אין משפט:
16 וירא כי אין איש   וישתוֹמם כי אין מפגיע
ותוֹשע לו זרֹעו   וצדקתו היא סמכתהו:
17 וילבש צדקה כשִּׁרְיָן   וכוֹבע ישועה בראשי
וילבש בגדי נָקָם ◇   ויַּעט כמְעיל קִנְאה:
18 כעל גמֻלות ‹גמֻ›ל ישַׁלם   חֵמה לצריו ‹כלִמּה› לאֹיביו‹α›:
19 ויִּירְאו ממערב את שם   וממזרח שמש את כבודו
כי יבוא ‹כַּנְהַ›ר ‹מֻ›צּ‹ר [יהוה   רוח יהוה נ‹שׁבה בו:
כ ובא לציון גואל   ולשָׁבי פשע ביעקב‹β›:

21 ואני זאת בריתי ‹אֹתָּ›ם אמר יהוה רוחי אשר עליך ודברַי אשר שַׂמתי בפיך
לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר יהוה מֵעתה ועד עולם:

ז

60,א קומי אורי כי בא אורֵך   וכבוד יהוה עלַיִך זרח:
2 כי הנה החשך יכַסה ארץ   וערָפל לאֻמים
ועלַיִך יזרח יהוה   וכבודו עלַיִך יֵראה:
3 והלכו גוים לאורֵך   ומלכים לנֹגהּ זרחֵך:

4 שׂאי סביב עינַיִך וראי   כֻּלם נקבצו באו לך
בנַיִך מֵרחוק יבאו   ובנֹתַיִך על צד תֵּאמַנָה:
ה אז תראי ונהרת   ופחד ור‹ה›ב לבבֵך
כי יֵהפך עלַיִך המון ים   חיל גוים יבאו לך:

6 שִׁפְעת גמלים תכַסֵּך   בִּכְרי מדְין ועֵיפה
כֻּלם משְּׁבא יבאו‹γ›   ותהלות יהוה יבַשֵּׂרו:
7 כל צאן קֵדָר יקבצו לך   אֵילי נבָיות יש‹חֲ›רוּנֶך
יעלו ‹ל›רצון על מזבחי   ובית תפ‹לַ›תי אפָאר:

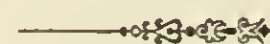

(α) 59,18 לאיים גְמול ישַׁלם   (β) 59,כ נאם יהוה   (γ) 60,6 זהב ולבונה ישאו

58,7 הלוא פרס לרעֵב לחמך וּ(α)מרודים תביא בית
כי תראה ערֹם וכסיתו ומבשָׂרך לא תתעלם:
8 אז יבקע כשחר אורך וארֻכתך מהֵרה תצמח
והלך לפניך צדקך כבוד יהוה יַאַסְפֶךָ:
9 אז תקרא ויהוה יענה תשַׁוע ויאמר הנני
אם תסיר מתוכך מוטה שלח אצבע ודַבֵּר אָון:
י ותפֵק לרעֵב לחמך ונפש נענה תשביע
וזרח בחשך אורך ואפֵלתך כצהֳרים:
11 ונחך יהוה תמיד
והשביע בצחצחות נפשך ועַצְמֹתֶךָ יחליף
והיית כגן רָוֶה וכמוצא לא יכַזבו מימיו:
12 ובנו בניך חָרְבות עולם מוסדי דור ודור תקומם
וקרא לך גֹּדֵר פרץ משובב נתיצות לשבת:

13 אם תשיב משבָּת רגלך מַעשות חפצך ביום קָדשי
וקראת לשבָת עֹנג לקדוש יהוה מְכֻבד
וכבדתו מֵעשות דרכיך ממצוא חֶפְצך ודַבר דבר:
14 אז תתענג על יהוה והרכבתיך על במותי ארץ
והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי יהוה דבר:

ה

59,א הן לא קצרה יד יהוה מֵהושיע ולא כבדה אזנו משמוע:
2 כי אם עֲוֹנֹתיכם היו מבדִלים בינכם לבין אלהיכם
וחטאותיכם הסתירו פנים מכם משמוע:
3 כי כפיכם נְגֹאלוּ בדם ואצבעותיכם בעָון
שִׂפְתותיכם דברו שקר לשונכם עַוְלה תהגה:
4 אין קרא בצדק ואין נשפט באמונה
בטוח על תֹהו ודבר שָׁוא הרוֹ עמל והולֵיד אָון:(β)
9 על כן רחק משפט ממנו ולא תשיגנו צדָקה
נקַוה לאור והנה חשך לנגֹהות באפֵלות נהַלך:
י נמַששה כעִורים קיר וכאין עינַים נמַששה
כשלנו בצהָרים כנשף . . . . . כמֵתים * * *:
11 נהמה כדֻבים כלנו וכיונים הגֹה נהגה
נקַוה למשפט ואַין לישועה רחקה ממנו:
12 כי רבו פשעינו נגדך וחטאותינו ענתה בנו
כי פשעינו אתנו ועֲוֹנֹתינו ידענום:

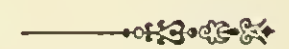

(α) 58,7 עניים

(β) 59,6.ה בֵּיצי צִפְעוֹני בקעו וקורי עכביש יארגו האֹכֵל מביציהם ימות והזורֶה תבקע אֶפְעֶה: קוריהם
7 לא יהיו לבגד ולא יתכסו במעשיהם מעשיהם מעשי אָון ופעל חָמָס בכפיהם: רגליהם לרע
8 ירֻצו וימַהרו לשפֹּך דם נקי מחשבתיהם מחשבות אָון שֹׁד ושבר במסלותם: דרך שלום לא
ידעו ואין משפט במעגלתם נתיבותיהם עקשו להם כל דֹרך בהּ לא ידע שלום:

57,11 ואת מי דאגתְּ ותיראי   כי תכַזבי
ואותי לא זכרתְּ   לא שׂמתְּ על לבֵּךְ
הלא אני מחשה   ‹ומעלִם› ‹עינַי›
‹על כן› * * *   ואותי לא תיראי:

12 אני אגּיד צדקתֵךְ   ואת מעשַׂיִךְ
ולא יועילוךְ ׀ בזַעֲקֵךְ   יצּילֻךְ ‹שִׁ›קוצַיִךְ‹:›
13 ואת כלם ישׂא רוח   יקח הבל
* * * * * *   * * * * *

* * * * * * * * * *
* * * * * * * * *
והחוסה בי ינחל ארץ
ויירש הר קדשי:
14 [α]סלו סלו פנו דרך
הרימו מִכְשׁול מדרך עמי:
טו כי כה אמר רם ונשׂא
שׁכן עַד וקדוש שמו

מרום ‹ב›קדוש אשכון
ואת דכא ושפַל רוח
להחיות רוח שפלים
ולהחיות לב נדכאים:
16 כי לא לעולם אריב
ולא לנצח אקצוף
כי רוח מלפנַי יעטוף
ונשמות אני עשׂיתי:

18.17 בעֲונוֹ ‹רֶג›עַ קצפתי ‹וָ›אכֵּהו הַסְתֵּר ו‹א›קְ‹צֹף וילך שׁובָב בדרך לבו: דרכיו
ראיתי ‹[אמר יהוה[β]]› וארפָּאֵהו ‹וָ›אֲנְ‹חהו ואשַׁלם נִחֻמִים לו ולאבֵליו ׀ בורא
כ.19 ‹אני› נ‹י›ב שׂפתים‹:› שלום שלום לָרחוק ולקרוב []: והרשעים כים נג‹ר›ש כי
21 הַשְׁקֵט לא יוכל ו‹יג›ר‹שו מימיו רפש וטיט: אין שלום אמר אלהַי לרשעים:

ד

58,א קרא בגָרון אל תחשׂך   כשופר הָרֵם קולך
והגֵּד לעמי פִּשְׁעם   ולבית יעקב חטאתם:
2 ואותי יום יום ידרשון   ודעת דרכַי יחפצון
כגוי אשר צדָקה עשׂה   ומשפט אלהיו לא עזב
ישאלוני משפטי צדק   קִרבת אלהים יחפצון:
3 למה צמנו ולא ראית   ענינו נפשנו ולא תדע
הן ביום צֹמכם תמצאו חפצ‹כם›   וכל ע‹בט› בי‹ד›כם תנגשׂו:
4 הן לריב ומצה תצומו   ולהכות באגרֹף רש‹›
לא תצומו כיום   להשמיע במרום קולכם:
ה הֲכזה יהיה צום אבחרהו   יום ענות אדם נפשו
הֲלכֹף כאגמֹן ראשו   ושׂק ואֵפר יציע
הֲלזה תקרא צום   ויום רצון ליהוה:
6 הלוא זה צום אבחרהו   ‹נאם יהוה›
פַּתֵּח חרצֻבּות רֶשַׁע   התֵּר אגֻדות ‹ח›מ‹ס›
ושַׁלַּח רצוצים חָפְשׁים   וכל מוטה תנַתק‹›:

(α) 57.14 יְאֹמַר   (β) 19 ורפאתיו

56 על יהוה לְשָׁרְתוֹ ולאהבה את שם יהוה להיות לו לעבדים כל שֹׁמר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ
7 ומחזיקים בבריתי׃ והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי עולתיהם
8 וזבחיהם יהיו לרצון על מזבחי כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים׃ נאם
אדני יהוה מְקַבֵּץ נדחי ישראל עוד אֲקַבֵּץ עליו לנקבציו׃

ג

9 כל חַיְתוֹ שדי אֵתָיו לאכל כל חַיְתוֹ ביער׃
י צֹפָו[α] עִוְרים כֻּלָּם לא ידעו הבין
כֻּלָּם כלבים אִלְּמים לא יוכלו לנבח
הֹזים שכבים אֹהבי לנום׃

11 והכלבים עַזֵּי נפש לא ידעו שָׂבְעָה
כֻּלָּם לדרכם פנו איש לבִצְעוֹ ׃
12 אֵתָיו אקחה יין ונסבאה שֵׁכר
והיה כָזֶה יום מחר גדול יֶתֶר מאד׃

57,א הצדיק אבד ואין איש שׂם על לב
ואנשי חסד נאספים באין מבין
2 כי מפני הרעה נאסף הצדיק יבוא שלום
ינוחו על משכבותם כל הלך נכחו׃

3 ואתם קִרְבוּ הנה בני עֹננה
זרע מְנָאֵפֶת וזֹנָה על מי תתענגו
4 על מי תרחיבו פה תאריכו לשון
הלוא אתם יִלְדֵי פשע זרע שקר׃[β]

6 בחַלְּקֵי נחל חלקֵך הם הם גורלֵךְ
גם להם שפכת נסך העלית מנחה[γ]׃
7 על הר גבה ונשא שמת משכבֵך
גם שם עלית לזבח זבח׃

8 ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונֵך
כי מאתי גלית ותעלי הרחבת משכבֵך
ותכרתי לָךְ מהם אהבת משכבם
ותרבי את תזנותך אתם יד חזית׃

9 ותשֻׁרי למלך בשמן ותרבי רִקֻּחָיִךְ
ותשלחי ציריך עד מֵרחק ותשפילי עד שאול׃
י ברב דרכֵּך יגעת לא אמרת נואש
חית ידך מצאת על כן לא חלית׃

(α) 56,11 והמה רֹעים

(β) 57,5 הַנֵּחָמִים בָּאֵלִים תחת כל עץ רענן שחטי הילדים בנחלים תחת סעיפי הסלעים׃

(γ) 6 הַעַל אלה אנחם

19,11 אך אוִלים שׂרי צֹען
חכמי יעצי פרעה עֵצה נבערה
איך תאמרו אל פרעה
בן חכמים אני בן מלכי קדם׃
12 אַיָּם אֵפוא חכמיך
ויגּידו נא לך ו‹י›דְ‹ע›ו
מה יָּעַץ יהוה צבאות על מצרים׃
13 נואלו שׂרי צֹען נִשְּׁאו שׂרי נֹף
‹ה›תעו את מצרים פִּ‹נּ›ת שבטיהָ׃
14 יהוה מסך בקרב‹ם› רוח עִוְעים
והתעו את מצרים בכל מעשהו
כהִתּעות שִׁכּור בקיאו׃
טו ולא יהיה למצרים מעשה
אשר יעשה ראש וזנב כִּפּה ואגמון׃

16 ביום ההוא יהיה מצרים כנשים וחרד ופחד מפני תנופת יד יהוה צבאות
17 אשר הוא מֵניף עליו׃ והיתה אדמת יהודה למצרים לחָג‹ה›׃ כל אשר יזכיר אתהּ
אליו יפחד מפני עצת יהוה צבאות אשר הוא יועץ עליו׃
18 ביום ההוא יהיו חמֵש ערים בארץ מצרים מדַברות שׂפת כנַען ונשבעות
ליהוה צבאות עיר ה‹ח›ֶרס יאמר לאחת׃
19 ביום ההוא יהיֶה מזבֵּח ליהוה בתוך ארץ מצרים ומצֵּבה אֵצל גבולהּ ליהוה׃
כ והיה לאות ולעֵד ליהוה צבאות בארץ מצרים כי יצעקו אל יהוה מפני לחצים
21 וישלח להם מושיע ‹י›ָרִב והצילם׃ ונודע יהוה למצרַים וידעו מצרים את יהוה
22 ביום ההוא ועבדו זבח ומנחה ונדרו נֵדר ליהוה ושלּמו׃ ונגף יהוה את מצרים
נגֹף ורפוא ושבו עד יהוה ונֶעתר להם ורפאָם׃
23 ביום ההוא תהיה מסִלּה ממצרים אשורה ובא אשור במצרים ומצרים באשור
ועבדו מצרים את אשור׃
24 ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה למצרים ולאשור בְרָכה בקרב הארץ׃
כה אשר ברכ‹ה› יהוה צבאות לאמר ברוך עמי מצרים ומעשה ידי אשור ונחלתי
ישראל׃

ב

56,א כה אמר יהוה שִׁמְרו משפט ועשו צְדָקה
כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להִגָּלות׃
2 אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בהּ
שֹׁמר שבָּת מֵחַלְּלו ושֹׁמר ידו מֵעשות כל רע׃

3 ואל יאמר בן הנֵּכָר הנלְוָה אל יהוה לאמר הַבְדֵּל יבדילַני יהוה מֵעל עמו
4 ואל יאמר הסרים הן אני עץ יבֵש׃ כי כה אמר יהוה לסריסים אשר ישמרו את
ה שבְּתותַי ובחרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי׃ ונתתי להם בביתי ובחומֹתַי יד
6 ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן ל‹מ›ו אשר לא יכּרת׃ ובני הנֵּכָר הנלְוים

ספר חמישי

א

משׂא מצרים

19,א הנה יהוה רֹכב על עב קל ובא מצרַים
ינעו אלילי מצרים מפניו
ולבב מצרים ימס בקרבו:
2 וסכסכתי מצרים במצרים
ונלחמו איש באחיו ואיש ברעֵהו
עיר בעיר ממלכה בממלכה:
3 ונבקה רוח מצרים בקרבו
ועצתו אבַלע
ודרשו אל האלילים ואל האִטִּים
ואל האֹבות ואל הַיִּדְּעֹנים:
4 וסִ·גּ·רתי את מצרים ביד אדנים קשה
ומלך עז ימשל בם
נאם האדון יהוה צבאות:

ה ונשתו מים מֵהים
ונהר יחֱרב ויבֵש:
6 וה·ז·ניחו נהרות
דללו וחרבו יאֹרי ·מְצ·ור
קנה וסוף קמֵלו:
7 . . . . על פי יאור
וכל מזרע יאור
יבש נדף ואיננו:
8 ואנו הדיּגים
ואבלו כל משליכי ביאור חכה
ופֹרשי מִכְמֹרֶת על פני מים אֻמְללו:
9 ובשו עֹבדי פִּשְׁתים שׂריקות []:
י והיו ·שׁ·תיהָ·[α]· מדֻכּאים
כל עֹשׂי ·שֶׂכֶ·ר אַגְמי נפש:

(α) 19,9 וארגים חוָרי

55,י כי כאשר יֵרד הגשם והשלג מן השמים
ושָׁמה לא ישוב כי אם הִרוה את הארץ
והולידהּ והצמיחהּ
ונתן זרע לזֹרע ולחם לאכל:

11 כן יהיה דברי אשר יֵצֵא מפי
לא ישוב אלַי רֵיקם
כי אם עשה את אשר חפצתי
והצליח אשר שלחתיו:

12 כי בשמחה תֵצאו
ובשלום תובלון
ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רִנה
וכל עצי השדה ימחאו כף:

13 תחת הנעצוץ יעלה ברוש
ותחת הסִרפד יעלה הֲדַס
והיה ליהוה לשם
לאות עולם לא יכרת:

54,11 עניה סערה לא נֻחמה
הנה אנכי מרביץ ‹בְּ›‹נֻ›פך א‹ד›נַיך
ויסדתיך ‹בְּס›פירים׃

12 ושמתי כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִך
ושעריך לאבני אֶקְדח
וכל גבולֵך לאבני חֵפץ׃

13 וכל ‹בֹּ›נַיִך לְמודי יהוה
ורב שלום בָּניך׀
בצדָקה תכוננ‹י›׃

14 ‹ת›רחקי מֵעֹשק כי לא תיראי
וממחִתה כי לא תקרב אלָיִך׃
טו הן גוֹ‹ר› יגו‹ר› אפס מֵא‹ו›תי
מי ‹גר› א‹תָּ›ך ‹עָלַ›יך ‹יִפּו›ל׃

16 הן אנכי בראתי חָרָשׁ
נֹפח באש פֶּחם
ומוציא כלי למעשהו
ואנכי בראתי משחית ‹לְחַבּ›ל׃

17 כל כלי יוצר עלַיך לא יצלח
וכל לשון תקום אתָּך למשפט תרשיעי
זאת נחלת עבדי יהוה
וצדקתם מאתי נאם יהוה׃

55,א הוי כל צמֵא לכו למים   ואשר אין לו ‹לחם› ‹› אכלו
ולכו שִׁבְרו בלוא כסף   ובלוא מחיר יין וחלב׃
2 למה תשקלו כסף בלוא לחם   ויגיעכם בלוא לשָׂבְעה
שִׁמְעו שמוע אלַי ואִכְלו טוב   ותתענג בדשן נפשכם׃[α]

3 ‹›אכרתה לכם ברית עולם   חסדי דוד הנאמנים׃
4 הן עֵד ל‹ע›מים נתתיו   נגיד ומצַוה לאֻמים׃
ה הן גוי לא תדע תקרא   וגוי לא ידעוך אליך ירוצו
למען יהוה אלהיך   ולקדוש ישראל כי פֵארך׃

6 דִּרְשו יהוה בהמצאו   קרָאֻהו בהיותו קרוב׃[β]
8 כי לא מחשבותַי מחשבותיכם   ולא דרכיכם דרכי נאם יהוה׃
9 כי ‹כ›‹גבוה› שמים מארץ
כן גבהו דרכַי מדרכיכם   ומחשבֹתַי ממחשבֹתיכם׃

(α) 55,3 הַטו אזנכם ולכו אלַי שמעו ותחי נפשכם

(β) 7 יעזב רשע דרכו ואיש אָון מחשבתיו וישב אל יהוה וירַחמהו ואל אלהינו כי יַרבה לסלוח׃

53,9 ויתן את ‹פ›שעים קברו
ואת רשעים ‹גד›‹שו
על לא חָמָס עשׂה
ולא מרמה בפיו:

י ויהוה חפץ דכאו ‹חל›לו
אם ‹י›שים אָשָׁם נפשו
יראה זרע יאריך ימים
וחפץ יהוה בידו יצלח:

53,11 * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * *
‹יחלץ› מ‹עמ›ל נפשו
‹ירא›ה‹ו אור ו›ישבע

בדעתו ‹פג›‹ע› ‹› עבדי לרבים
ועונתם הוא יסבל:
12 לכן ‹ינ›חל לו ‹ב›רבים
ואת עצומים יחלק שלל

12c תחת אשר הערה[α] נפשו
ואת פשעים נמנה
והוא חטא רבים נשא
ולפשעים יפגיע:

54,א רָנִּי עקרה לא ילדה פצחי[β] וצהלי לא חלה
כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר יהוה:
2 הרחיבי מקום אהלך ויריעות[γ] ‹ה›ט‹י› אל תחשׂכי
האריכי מיתריך ויתדתיך חזקי:

3 * * * * * * * * * * כי ימין ושמאול תפרצי
וזרעך גוים יירש וערים נשמות יושיבו:
4 אל תיראי כי לא תבושי ולא תכלמי כי לא תחפירי
כי בשת עלומיך תשכחי וחרפת אלמנותיך לא תזכרי עוד:

ה כי ‹ב›עליך עשיך יהוה צבאות שמו
וגאלך קדוש ישראל אלהי כל הארץ יקרא:
6 כי כאשה עזובה ועצובת רוח קראך []
ואשת נעורים כי תמאס אמר ‹[יהוה]› אלהיך:

7 ברגע קטן עזבתיך וברחמים גדולים אקבצך:
8 ב‹›קצף הסתרתי פני‹[δ]› ממך ובחסד עולם רחמתיך
אמר גאלך יהוה

9 כי‹›מי נח זאת לי ‹כ›אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ
כן נשבעתי מקצף עליך ומגער בך:

י כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה
וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט
אמר מרחמך יהוה:

(α) 53,12c למות * (β) 54,א רנה * (γ) 2 משכנותיך * (δ) 54,8 רגע

52,7 הן מומהרות על ההרים | רגלי מבַשׂר
משמיע שלום מבַשר טוב | משמיע ישועה
אֹמר לציון בא גֹאלֵך | מלך אלהיך:
9 קול צֹפַיִך נשׂאו קול | יחדָו ירַננו
כי עין בעין יראו | בשוב יהוה ציון:
8 פִּצְחו רַננו יחדָו | חָרְבות ירושלם
כי נִחם יהוה עמו | גאל ירושלם:

י חשׂף יהוה את זרוע קדשו | לעיני כל הגוים
וראו כל אפסי ארץ | את ישועת אלהינו:

* * * * * * * * | * * * * * * * *

11 סורו סורו צאו משם | טמֵא אל תגעו
צאו מתוכה הִבָּרו | נשׂאי כלי יהוה:
12 כי לא בחִפָּזון תצאו | ובמנוסה לא תלכון
כי הלך לפניכם יהוה | ומאַסִּפְכם אלהי ישראל:

13 הנה ישׂכיל עבדי
ירום ונשׂא וגבה מאד:
14 כאשר שממו עליו רבים
כן רבים יחמדוהו

מָשְׁחָת מאיש מראהו
ותֹארו מבני אדם:
טו כן ישתחֲוו גוים רבים
עליו יקפצו מלכים פיהם

כי אשר לא סֻפַּר להם ראו
ואשר לא שמעו התבוננו:
53,א מי האמין לשמֻעתנו
וזרוע יהוה על מי נגלתה:

2 ויעל כיונק לפנינו
וכשׂרש מארץ צִיה
לא תאר לו ולא הָדָר[α]
ולא מראה ונחמדהו:

3 נִבְזֶה וחֲדַל אישים
איש מכאבות וידוע חלי
וכמַסְתֵר פנים ממנו
נבזה ולא חשבנֻהו:

53,4 אכן חלָינו הוא נשׂא
ומכאבינו סבלם
ואנחנו חשבנֻהו נגֻע
מֻכֵּה אלהים ומעֻנֶּה:

ה והוא מחֻלל מפשָׁעינו
מדֻכּא מעֲונֹתינו
מוסר שלומנו עליו
ובחבֻרתו נרפא לנו:

6 כֻּלנו כצאן תעינו
איש לדרכו פנינו
ויהוה הפגיע בו
את עֲון כלנו:

7 נִגַּשׂ והוא נענה
ולא יפתח פיו
כשׂה לטבח יובל
וכרחֵל לפני גֹזזיהָ נאלמה[β]:

8 מֵעֹצר וממשפט לֻקח
ואת דרכו מי ישׂוחח
כי נגזר מארץ חיים
מפשע עמי נֻגע למות

(α) 53,2 ונראהו

(β) 7 ולא יפתח פיו

51,12	אנכי אנכי הוא מנחמך·	מ·מי ·ד·א·ג·ת ותיראי
	מאנוש ימות ומבן אדם	חציר ינתן:
13	ותשכח יהוה עשך נוטה שמים	ויסד ארץ
	ותפחד תמיד כל היום	מפני חמת המציק
	·כאשר כונן להשחית	ואיה חמת המציק:
14	מהר צעה להפתח	ולא ימות לשחת
	ולא יחסר לחמו:	

טו.16 ואנכי יהוה אלהיך רגע הים ויהמו גליו יהוה צבאות שמו: ואשם דברי בפיך
ובצל ידי כסיתיך לנ·ט·ת· שמים וליסד ארץ ולאמר לציון עמי אתה:

17	התעוררי התעוררי	קומי ירושלם
	אשר שתית מיד יהוה	את כוס חמתו
	את קבעת[α] התרעלה	שתית מצית:[β]
19	שתים הנה קראתיך	מי ינוד לך
	השד והשבר והרעב והחרב	מי ·י·נחמך:
כ	בניך עלפו שכבו[γ]	·כתוא מכמר·
	המלאים חמת יהוה	גערת אלהיך:
21	לכן שמעי נא זאת עניה	ושכרת ולא מיין:
22	כה אמר · יהוה ·אלהיך	יריב עמו
	הנה לקחתי מידך	את כוס התרעלה
	·[לא תוסיפי לשתותה עוד]·	את קבעת[δ] חמתי []:
23	ושמתיה ביד מו·ג·יך	·וביד מעניך·
	אשר אמרו לנפשך	שחי ונעברה
	ותשימי כארץ גוך	וכחוץ לעברים:
52,א	עורי עורי לבשי	עזך ציון
	לבשי בגדי תפארתך	ירושלם עיר הקדש
	כי לא יוסיף יבא בך עוד	ערל וטמא:
2	התנערי מעפר קומי	שביה ירושלם
	התפתחי· מוסרי צוארך	שביה בת ציון:
	* * * * * * * * * *	* * * * * *
	* * * * * * * * * *	* * * * * *

4.3 כי כה אמר יהוה חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו: כי כה אמר אדני יהוה
ה מצרים ירד עמי בראשנה לגור שם ואשור באפס עשקו: ועתה מה לי פה נאם
יהוה כי לקח עמי ·ח·נ·ם· ·משל היו ·מ·ח·ל·י· ·לי· נאם יהוה ותמיד כל היום שמי
6 ·מנאץ: ·לכן ·ביום ההוא ידע עמי שמי כי אני הוא המדבר:

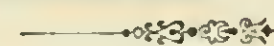

(α) 51,17 כוס * (β) 18 אין מנהל לה מכל בנים ילדה ואין מחזיק בידה מכל בנים גדלה:

(γ) 51,כ בראש כל חוצות * (δ) 22 כוס

50,י מי בכם ירא יהוה — שמע בקול עבדו
אשר הלך חשכים — ואין נגה לו
יבטח בשם יהוה — וישען באלהיו:
11 הן כלכם קדחי אש — מאירי זיקות
לכו באור אשכם — ובזיקות בערתם
מידי היתה זאת לכם — למעצבה תשכבון:

51,א שמעו אלי רדפי צדק — מבקשי יהוה
הביטו אל צור חצבתם — ואל מקבת[α] נקרתם:
2 הביטו אל אברהם אביכם — ואל שרה חוללתכם
כי אחד קראתיו — ואברכהו וארבהו:

3 כי נחם יהוה ציון — נחם כל חרבתיה
וישם [ערבתה כגן יהוה] — ו[]מדברה כעדן
ששון ושמחה ימצא בה — תודה וקול זמרה:
* * * * * * * * * — * * * * * * * *

4 הקשיבו אלי עמי — ואלי[β] האזינו
כי תורה מאתי תצא — ומשפטי לאור גוים:
ה ארגיע | אקריב צדקי — יצא ישעי
וזרעי עמים ישפטו — אלי איים יקוו[γ]:

6 שאו לשמים עיניכם — והביטו אל הארץ מתחת
כי שמים כעשן נמלחו — והארץ כבגד
תבלה תבל וישביה — כמו כנים ימותון
וישועתי לעולם תהיה — וצדקתי לא תחדל:

7 שמעו אלי יודעי צדק — עם תורתי בלבם
אל תיראו חרפת אנוש — ומגדפתם אל תחתו:
8 כי כבגד יאכלם עש — וכצמר[δ] סס
וצדקתי לעולם תהיה — וישועתי לדור דורים:

9 עורי עורי לבשי עז — זרוע יהוה
עורי כימי קדם — דורות עולמים
הלוא את היא המחצבת רהב — מחוללת תנין:
י הלוא את היא המחרבת ים — מי תהום רבה
השמה מעמקי ים דרך — לעבר גאולים:[ε]

(α) 51,א בור * (β) 4 לאומי * (γ) 51,ה ואל זרועי ייחלון * (δ) 8 יאכלם
(ε) 11 ופדויי יהוה ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגום נסו יגון ואנחה:

49,22 כה אמר אדני יהוה
הנה אשׂא אל גוים ידי   ואל עמים ארים נִסִּי
והביאו בנַיִךְ בחֹצן   ובנֹתַיִךְ על כָּתֵף תִּנָּשֶׂאנָה:
23 והיו מלכים אֹמְנַיִךְ   ושרותיהם מיניקֹתַיִךְ
אַפַּיִם ארץ ישתחֲוו לָךְ   ועפר רגלַיִךְ יְלַחֵכו
וידעת כי אני יהוה   אשר לא יֵבשו קֹוָי:

24 הֲיֻקַּח מגבור מלקוח   ואם שבי ˹עריץ˺ ימלט:
כה ˹כי˺ כה אמר יהוה
גם שבי גבור יֻקָּח   ומלקוח עריץ ימלט
ואת יריבֵךְ אנכי אריב   ואת בנַיִךְ אנכי אושיע:
26 והאכלתי את מונַיִךְ   את בשָׂרם
וכֶעסים דמם   ישכרון
וידעו כל בשׂר   כי אני יהוה
מושיעֵךְ ˹וגֹאֲלֵךְ˺   אביר יעקב:

50,א כה אמר יהוה
אי זה ספר כריתות אמכם   אשר שִׁלַּחְתִּיהָ
או מי מנּוֹשַׁי   אשר מכרתי אתכם לו
הן בעֲוֹנֹתיכם נמכרתם   ובפשעיכם שֻׁלְּחָה אמכם:
2 מדוע באתי ואין איש   קראתי ואין עונה
הֲקָצוֹר קצרה ידי מפדות   ואם אין בי כח להציל
הן בגערתי אחריב ים   אשים נהרות מדבר
ת˹י˺בַש דגתם מֵאין מים   ו˹ב˺הֶ˹מ˺ת˹ם˺ בצמא˹ה˺:
3 אלביש שמים קדרות   ושׂק אשים כסותם:
* * * * * * * *   * * * * * * * *

4 אדני יהוה נתן לי   לְשון לִמּודים
לדעת ל˹ה˺ח˹י˺ות את יעֵף   דבר * * *
[α]בבקר יעיר לי אזן˹[β]˺   לשמע כלִּמּודים: []
ה ואנכי לא מריתי   אחור לא נסוגתי:

6 גֵוי נתתי למכים   ולחיַי למרטים
פני לא הסתרתי   מכלִמּ˹ו˺ת ורֹק:
7 ואדני יהוה יעזר לי   על כן לא נכלמתי
על כן שׂמתי פני כחלָּמיש   ואֵדע כי לא אֵבוש:

8 קרוב מצדיקי מי יריב אתי   נעמְדה יחד
מי בעל משפטי   יגש אלי:
9 הן אדני יהוה יעזר לי   מי הוא ירשיעני
הן כֻּלָּם כבגד יבלו   עש יאכלם:

(α) 50,4 יעיר בבקר
(β) 50,ה אדני יהוה פתח לי אזן

49,7 כה אמר יהוה   גֹאל ישראל קדושו
לִ‹נְ›בְ‹זֵ›ה נפש למְ‹תָ›עֵ‹ב   לעבד משלים
מלכים יראו וקמו [גוי   שרים וישתחוו
למען יהוה אשר נאמן   קדש ישראל ויבחרךָ׃

8 כה אמר יהוה
בעת רצון עניתיך   וביום ישועה עזרתיך
‹וְ›אצָּרְךָ ‹וְ›אתֶּנְךָ   לברית עם * * *
להקים ארץ   להנחיל נחלות שֹׁמֵמות׃
9 לאמֹר לאסורים צאו   לאשר בחשך הגלו
על ‹כל› דרכים ירעו   ובכל שְׁפָיים מרעיתם׃
י לא ירעבו ולא יצמאו   ולא יכֵּם שָׁרָב ושמש
כי מרַחֲמָם ינַהגם   ועל מבועי מים ינַהלם׃
11 ושמתי כל הרי‹ם› לדרך   ומסלֹּת‹› ירֻמון׃
* * * * * * * *   * * * * * *
12 הנה אלה מֵרחוק יבאו   ‹ו›אלה מקצה הארץ‹›
והנה אלה [α]מים   ואלה מארץ ס‹וֵ›נים׃

13 רָנּו שמים וגילי ארץ
יפצחו הרים רִנּה
כי נִחם יהוה עמו
ועניָו ירַחם׃

14 ותאמר ציון עזבני יהוה   ואדני שכֵחני׃
טו הֲתשכח אשה עולהּ   מֵרַחם בן בטנהּ
גם אלה תשכחנה   ואנכי לא אשכחֵך׃

17.16 הן על כפַּים חקֹתיך ‹ציון› חומֹתַיִךְ נגדי תמיד׃ מִהרו ‹ב›ניך מֶהֹרסיך ומַחֲריבַיִך
18 ממֵּךְ יֵצאו׃ שאי סביב עינַיִךְ וראי כֻּלם נקבצו באו לָךְ חי אני נאם יהוה כי
כֻלם כעדי תלבשי ותקַשׁרים ככלה׃

19 כי חָרְבֹתַיִךְ ושֹׁמְמֹתַיִךְ   וארץ הֲרִסֻתֵךְ
* * * * * * * *   * * * * *
* * * * * * * *   * * * * *

כי עתה תֵּצרי מיושב   וְרָחקו מבַלעָיִךְ׃
כ עוד יאמרו באזנַיִךְ   בני שִׁכֻּלָיִךְ
צר לי המקום   גְּשה לי ואֵשבה׃

21 ואמרת בלבבֵךְ   מי ילד לי את אלה
ואני שכולה וגלמודה‹[β]›   ואלה מי גדל
הן אני נשארתי לבַדי   ‹ו›אלה איפה הם׃

(α) 49,12 מצפון ו   (β) 21 גלה וסורה

48,12 שמע אלַי יעקב וישראל מקראי
אני הוא אני ראשון אף אני אחרון:
13 אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים
קרא אני אליהם יעמדו יחדו:
14 הקבצו כלכם ושמעו מי בהם הגיד את אלה‹α›
ו‹הֱבִאוֹ יעשה חֶפְצו בבבל ו‹יודיע› זרעו ‹ב›כשדים:
טו אני אני דברתי אף קראתיו הבאותיו ו‹ה›א‹צליח דרכו:
16 [β]לא מֵראש בסֵתר דברתי מֵעת יהוה ‹ה›שמ‹עני›[γ]:

17 כה אמר יהוה גֹאַלך קדוש ישראל
אני יהוה אלהיך מלַמדך להועיל
18 מדריכך בדרך תלך: לוא הקשבת למצותי
ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים:
19 ויהי כחול זרעך וצאֱצאי מֵעיך כע‹פר
גם ע‹ת›ה› לא יכרת ולא ישמד שמו מלפני: [הארץ

כ צאו מבבל ברחו מכשדים
בקול רנה הגידו השמיעו זאת
הוציאוה עד קצה הארץ
אִמרו גאל יהוה עבדו יעקב:
21 ולא צמאו בחֳרבות הוליכם
מים מצור הזיל למו
ויבקע צור ויזֻבו מים:

22 אין שלום אמר יהוה לרשעים:

49,א שמעו איים אלַי
והקשיבו לאֻמים מֵרחוק
יהוה מבטן קראני
ממְעי אמי הזכיר שמי:

2 וישֶׂם פי כחרב חדה
בצל ידו החביאני
וישימני לחֵץ ברור
באשפתו הסתירני:

3 ויאמר לי עבדי אתה[δ]
אשר בך אתפאר:
ה[b] ו‹אכבד בעיני יהוה
ואלהי היה עזי:

4 ואני אמרתי לריק יגעתי
לתהו והבל כחי כִלֵּיתי
אכן משפטי את יהוה
ופעֻלתי את אלהי:

ה[a] ועתה אמר יהוה
יצרי מבטן לעבד לו
לשובב יעקב אליו
וישראל ‹ יֵאסף

6 [ε]נקל[ζ] להקים את שבטי יעקב
ונצ‹ו›רי ישראל להשיב
ונתתיך לאור גוים
להיות ישועתי עד קצה הארץ:

(α) 48,14 יהוה
(β) 16 קִרבו אלַי שמעו זאת
(γ) ועתה ארני יהוה שלחני ורוחו
(δ) 49,3 ישראל*
(ε) ויאמר
(ζ) מהיותך לי עבד

47,9 ותבאנה לָךְ שתֵּי אלה   רגע ביום אחד
שְׁכוֹל ואלמֹן ׳כְתֻמָּם׳   ׳י׳באו עלַיִךְ
׳[בעָצְמַת חברַיִךְ מאד]׳   ברב כשפַיִךְ [] |
ותבטחי בְרָעָתֵךְ   אמרתְּ אין רֹאֲנִי׃

י ׳הן׳ חכמתֵךְ ודעתֵּךְ   היא שובבָתֶךְ
ותאמרי בלִבֵּךְ   אני ואפסי עוד׃
11 ובא עלַיִךְ רעה   לא תדעי שִׁחְרָהּ
ותפל עלַיִךְ הוָֹה   לא תוכלי כפרהּ
ותבא ׳׳ פתאֹם שֹׁאָה   לא תדעי * * * *׃
12 עִמְדִי נא בחברַיִךְ   וברֹב כשפַיִךְ(α)
אולַי תוכלי הועיל   אולי תערוצי׃

13 נִלְאֵית ברֹב עצִתֵךְ   יעמדו נא
ויושיעֻךְ ׳הברי׳ שמים   החֹזים בכוכבים
מודיעים לֶחֳדשים   מֵאשר יבאו ׳׳ ׃
14 הנה היו כקַשׁ   אש שרפתַם
לא יצילו את נפשם   מיד לֶהבה(β)׃
טו כן היו לָךְ ׳ב׳אשר יגעת   (γ)מנעורַיִךְ
איש לְעֶבְרוֹ תעו   אין מושיעֵךְ׃

48,א שמעו זאת בית יעקב
הנקראים בשם ישראל   וממ׳ע׳י יהודה יצאו
הנשבעים בשם יהוה   ובאלהי ישראל יזכירו׃
2 לא באמת ולא בצדָקה | כי מֵעיר הקדש נקראו
ועל אלהי ישראל נסמכו   יהוה צבאות שמו׃
3 הראשֹנות מֵאז הגדתי
ומפי יצאו ׳ו׳אשמיעם   פתאֹם עשיתי וַתבאנה׃
4 מדַּעתי כי קשה אתה   וגיד ברזל עָרְפֶּךָ
ומִצְחך נחושה׃
ה ואגיד לך מֵאז   בטרם תבוא השמעתיך
פן תאמר עָצְבִּי עָשָׂם   ופִסְלִי ונִסְכִּי צִוָּם׃
6 שמעת . . . . . .   ואת׳ה׳ הלוא ת׳ע׳יד׳׳
השמעתיך חדשות מֵעתה   ו׳ב׳צרות ולא ידעתם׃
7 עתה נבראו ולא מֵאז   ׳ולפני׳׳ם ולא שמעתם
פן תאמר הנה ידעתין׃
8 גם לא שמעת גם לא ידעת   גם מֵאז לא ׳נ׳פתחה אָזְנֶךָ
כי ידעתי בגוד תבגוד   ופשֵׁע מבטן קֹרָא לך׃ [הכריתך׃
9 למען שמי אאריך אפי   ותהלתי אחמ׳ל ע׳ל׳יך לבלתי
י הנה צרפתיך ולא ׳ב׳כסף   בחרתיך בכור ׳ח׳נ׳ם׃
11 למען׳ ש׳מ׳י אעשה
כי איך יֵחל   וכבודי לאַחר לא אתן׃

(α) 47,12 באשר יגעת מנעוריִךְ * (β) 14c אין גחלת לַחְמָם אור לשבת נגדו * (γ) 47,טו סחרַיִךְ

46,3 שׁמעו אלַי בית יעקב   וכל שאֵרית בית ישראל
העמֻסים מִני בטן   הנשֻׂאים מִני רחם:
4 ועד זִקְנה אני הוא   ועד שֵׂיבה אני אסבל
אני ע‹מס›תי ואני אשׂא   ואני אסבל ואמַלט:
ה למי תדַמיוני ותַשְׁוו   ותמשִׁלוני ונדמה:

6 ה‹ס›לים זהב מכים   וכסף בקנה ישקלו
ישׂכרו צורף ויעשֵׂהו אל   יסגדו אף ישתחֲוו:
7 ישָׂאֻהו על כתֵף יסבלֻהו   ויניחֻהו תחתיו
ו‹י›עמד ממקומו לא ימיש
אף יצעק אליו ולא יענה   מצרתו לא יושיענו:
8 זִכְרו זאת והתאש‹מ›ו   השיבו פושעים על לב:

9 זכרו ראשׁנות מֵעולם
כי אנכי אל ואין עוד   אלהים ואפס כמוני:
י מגיד מֵראשית אחרית   ומקדם אשר לא נעשו
אֹמר עצתי תקום   וכל חפצי אעשה:
11 קֹרא ממזרח עַיִט   מֵארץ מֶרְחק איש עצתו
אף דברתי אף אביאנה   יצרתי אף אעשׂנה:

12 שִׁמְעו אלַי ‹א›ב‹ד›י לב   הרחוקים מצדָקה:
13 קֵרבתי צדקתי לא תרחק   ותשועתי לא תאַחר
ונתתי בציון תשועה   לישראל תפארתי:

47,א רדי ושבי על עפר   בתולת בת בבל
שבי לארץ אין כסֵּא   בת כשדים
כי לא תוסיפי יקראו לָךְ   רכה וענֻגה:
2 קחי רֵחַים וטחני קמח   גלי צַמָּתֵךְ
חֶשְׂפי שבל גלי שוק‹[α]›   עברִי נהרות: []
3 נקם אק‹ח› ולא אפ‹ר›ע   אמ‹ר› | גאלנו‹:›
4 יהוה צבאות שמו   קדוש ישראל:

ה שבי דוּמָם ובאי בחשך   בת כשדים
כי לא תוסיפי יקראו לָךְ   גבֶרת ממלכות:
6 קצפתי על עמי   חללתי נחלתי
ואתנֵם בידֵך לא שמתְּ   להם רחמים
על זקֵן הכבדתְּ   עֻלֵּךְ מאד:
7 ותאמרי לעולם אהיה   ג‹ב›ֶרת ‹ע›ַד
לא שמתְּ אלה על לבֵּךְ   לא זכרתְּ אחריתָהּ:

8 ועתה שמעי זאת עדינה   היֹשֶׁבת לבטח
האֹמרה בלבבהּ   אני ואפסי עוד
לא אֵשב אלמנה   ולא אדע שְׁכול:

(α) 47,3[a] תגָּל ערוָתֵךְ גם תֵּראה חרפתֵךְ

45,14 כה אמר יהוה ‹צבאות›   ג‹לות› מצרים
ו‹שבי› כוש וסבאים   אנשי מִדּה
עלַיך יעברו[α] * *   * * * * *
ואלַיך ישתחוו   אלַיך יתפללו
אך בָּך אל ואין עוד   אפס אלהים:
טו אכן ‹אתּ›ה אל מסתתר   אלהי ישראל מושיע:
16 בושו וגם נכלמו   ‹כל מ›תקוממ‹יו
הלכו בכלִמּה   חָרשי צ‹למ›ים:
17 ישראל נושע ביהוה   תשועת עולמים
לא תֵבשו ולא תכלמו   עד עולמי עד:

18 כי כה אמר יהוה בורא   הוא האלהים
יצר הארץ ועשׂהּ [השמים   הוא כוננהּ
לא תהו בראהּ   לשבת יצרהּ
אני יהוה ואין עוד
19 לא בסתר דברתי   ב[β]ארץ חשך
לא אמרתי לזרע יעקב   תהו ב‹קְ›שו
‹א›ני אני יהוה דֹבר צדק   מגיד מֵישרים:

כ הקבצו ובאו התנגשו יחדָו   פליטי הגוים
לא ידעו הנשׂאים   את עץ פִּסְלם
ומתפללים   אל אל לא יושיע:
21 הַגידו והגישו   אף יִוָּעצו יחדָו
מי השמיע זאת מקדם   מֵאז הגידהּ
הלוא אני יהוה ואין עוד   אלהים מבלעדַי
אל צדיק ומושיע   אַין זולתי:

22 פנו אלַי והִוָּשעו   כל אפסי ארץ
כי אני אל ואין עוד:
23 בי נשבעתי
יצא מפי צדָקה   דבר ולא ישוב
כי לי תכרע כל ברך   תשבע כל לשון:
24 אך ביהוה ל‹י›עקב   צדקות ועז
ע‹ל›יו י‹כלמ›ו ויֵבשו   כל הנחֱרים בו:
כה ביהוה יצדקו ויתהללו   כל זרע ישראל:

כרע בל
46,א ‹קֹרֵ›ס נבו
היו עצַביהם לחַיה ולבהמה נשֻׂאֹתיכם עמוסות משׂא לעֲיֵפה:
2 קרסו כרעו יחדָו
ולא יכלו מלט משָׂא
ונפשם בשבי הלכה:

(α) 45,14 ולָך יהיו אחרַיך ילכו בזִקים יעברו   (β) 19 מקום

44,26 מקים דבר ‹עבדו› ועצת מלאכיו[α]
האמר לירושלם תושב ‹[β]ול‹היכל תוסד]›
ולערי יהודה תבנינה וחרבותיה אקומם:
27 האמר לצולה חרבי ונהרתיך אוביש:
28 האמר לכורש ‹רעי› וכל חפצי ישלם []:

45,א כה אמר יהוה למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו
ל‹ת›רד לפניו גוים ומתני מלכים אפתח
לפתח לפניו דלתים ושערים לא יסגרו:
2 אני לפניך אלך והדר‹כ›ים א‹י›שר
דלתות נחושה אשבר ובריחי ברזל אגדע:

3 ונתתי לך אוצרות חשך ומטמני מסתרים
[γ]כי אני יהוה הקורא בשמך אלהי ישראל:
4 למען עבדי יעקב וישראל בחירי
ואקרא לך בשמך א‹רצ›ך ולא ידעתני ‹[δ]›:
ה אני יהוה ואין עוד זולתי אין אלהים []:

6 למען ידעו ממזרח שמש וממערבה
7 כי אפס בלעדי אני יהוה ואין עוד:
יוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא רע
אני יהוה ‹האל› עשה כל אלה:

8 הרעיפו שמים ממעל
ושחקים יזלו צדק
תפתח ארץ ‹רחמה›
ויפר‹ח› ישע * *
וצדקה תצמ‹י›ח יחד
אני יהוה בראתי‹ם›:

9 הוי רב את יצרו [תעשה חרש את חרשי אדמה
היאמר חמר ליצרו מה ופעלו‹ אין ידים ל‹ך›:[ε]
11 כה אמר יהוה קדוש ישראל ויוצרו
האתיות ‹ת›שאלוני [] ועל פעל ידי‹[ζ]› תצוני:
12 אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי
אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי:
13 אנכי העירתהו בצדק וכל דרכיו אישר
הוא יבנה עירי וגלותי ישלח[η]:

(α) 44,26 ישלים
(β) 28 ‹ה›אמר לירושלם תבנה
(γ) 45,3 למען תדע
(δ) 45,ה[b] אאזרך ילא ידעתני
(ε) 45,י הוי אמר לאב מה תוליד ולאשה מה תחילין:
(ζ) 11 על בני
(η) 13 לא במחיר ולא בשחד אמר יהוה צבאות

44,12 חרש ברזל[α] ‹י›פעל בפֶּחָם ובמקבות יִצְּרהו
ויפעלהו בזרוע כֹּחו
גם רָעֵב ואין כֹּח לא שתה מים וִיִּעָף׃
13 חרש עצים נטה קו
‹י›ת‹›כַּנֵּ‹›הו בשׂרד[β] ‹2›ו‹›במקצֻע‹›ה‹› [γ] יתָאֳרהו
ויעשהו כתבנית איש כתפארת אדם לשבת בית׃
14 . . . . ; ארזים ויקח תִרְזה
ואַלּוֹן ‹›יאַמץ לו בעצי יער
נטע אֹרן וגשם יגַדל׃
טו והיה לאדם לבָער
ויק‹ד›ת מהם ויָּחם
אף ישׂיק ואפה לחם
אף יפעל ל‹›אל וישתחו
עשהו פסל ויסגד ל‹›ו׃
16 חֶצְיו שׂרף במו אש
על ‹ג›חל‹›יו בשר ‹2›יצלה ‹1›יאכל צָלי וישבע
אף יחם ויאמר הֶאָח חמותי ראיתי אור׃
17 ושאֵריתו לאל עשה לפסלו וַיִּסגד לו
וישתחו ‹וַיִּ›תפלל אליו ‹וַיּ›אמר הַצִּילני כי אלי אתה׃
18 לא ידעו ולא יבינו
כי טח‹ו› מֵראות עיניהם מֵהשכיל לבֹּתם׃
19 ולא ישיב אל לבו ולא דעת ולא תבונה לאמר
חֶצְיו שׂרפתי במו אש
ואף אפיתי על גֶּחָליו לחם אצלה בשר ואכל
ויתרו לתועבה אעשה ל‹פס›ל עץ אסגוד׃
כ רעה אֵפר לב הוּתַל הִטָּהו
ולא יציל את נפשו ולא יאמר הלוא שקר בימיני׃

21 זכר אלה יעקב וישראל כי עבדי אתה
יצרתיך עבד לי אתה ישראל לא ת‹›שני׃
22 מחיתי כעב פשעיך וכֶענן חטאתיך
שובה אלַי כי גאלתיך׃

23 [a] רָנּו שמים כי עשה יהוה
[b] הריעו תחתיות ארץ
[c] פצחו הרים רִנה
[d] יער וכל עץ בו
[e] כי גאל יהוה יעקב
[f] ובישראל יתפאר׃

24 כה אמר יהוה גֹאלך ויצרך מבטן
אנכי יהוה עשׂה כל
נֹטה שמים לבַדי רֹקַע הארץ ‹מי› ‹אתי›׃
כה מֵפֵר אֹתות בַּדים וקסמים יהולל
משיב חכמים אחור ודעתם יסַכל׃

43 יחדו ישכבו בל יקומו   דעכו כפשתה כבו:
18 אל תזכרו ראשנות   וקדמניות אל תתבננו:
19 הנני עשה חדשה   עתה תצמח הלוא תדעוה
אף אשים במדבר דרך   בישימון נהרות:
כ תכבדני חית השדה   תנים ובנות יענה[α]:

22 ולא אתי קראת יעקב   ‹ב›י יגעת ‹› ישראל:
23 לא הביאת לי שה עלתיך   וזבחיך לא כבדתני
לא העבדתיך במנחה   ולא הוגעתיך בלבונה:
24 לא קנית לי בכסף קנה   וחלב זבחיך לא הרויתני
אך העבדתני בחטאותיך   הוגעתני בעונתיך:
כה אנכי אנכי הוא מחה פשעיך[β]   וחטאתיך לא אזכר:

26 הזכירני נשפטה יחד   ספר אתה למען תצדק:
27 אביך הראשון חטא   ומליציך פשעו בי:
28 ו‹י›חללו שרי‹ך› קדש‹י›   * * * * * * *
‹ו›אתנה לחרם יעקב   וישראל לגדופים:

44,א ועתה שמע יעקב עבדי   וישראל בחרתי בו:
2 כה אמר יהוה עשך   ויצרך מבטן יעזרך
אל תירא עבדי יעקב   וישרון בחרתי בו:
3 כי אצק מים על צמא   ונוזלים על יבשה
אצק רוחי על זרעך   וברכתי על צאצאיך:
4 וצמחו ‹כ›בין ‹מים› חציר   כערבים על יבלי מים:
ה זה יאמר ליהוה אני   וזה י‹ק›רא בשם יעקב
וזה יכתב ‹ב›ידו ליהוה   ובשם ישראל ‹י›כ‹נה:

6 כה אמר יהוה מלך ישראל   וגאלו יהוה צבאות
אני ראשון ואני אחרון   ומבלעדי אין אלהים:
7 ומי כמוני ‹י›עמד ו‹י›קרא   ויגידה ויערכה לי
מ‹י› ה‹א›ש‹›מי‹ע מ‹עולם ‹›אתיות   ואשר תבאנה יגידו ל‹נ›ו:
8 אל תפחדו ואל תרה‹ב›ו   הלוא מאז השמעתי‹› והגדתי
ואתם עדי היש אלוה   ‹2›וא‹ם› [1]צור [3]מבלעדי ‹›:

9 יצרי פסל כלם תהו   וחמודיהם בל יועילו
ועדיהם ‹› בל יראו   ובל ידעו למען יבשו:
י מי יצר אל ופסל נסך   לבלתי הועיל:
11 הן כל ‹ח›ב‹ריו יבשו   וחרש‹י›ו המה ‹י›כל‹מ‹ו›
יתקבצו כלם יעמדו   יפחדו יבשו יחד:

(α) כ[b] 43,21. כי נתתי במדבר מים נהרות בישימון להשקות עמי בחירי: עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו:
(β) כה למעני

42,כה וישפך עליו חמת אפו ועזוז כבאלהבה
ותלַהטהו מסביב ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב:

43,א ועתה כה אמר יהוה בֹּרַאך יעקב ויֹצֶרְך ישראל
אל תירא כי גאלתיך קראתיך בשמך לי אתה:
2 כי תעבר במים אתך אני ו[*]נהרות לא ישטפוך
כי תלך במו אש לא תכָּוה ולֶהָבה לא תבער בך:

3 כי אני יהוה אלהיך קדוש ישראל מושיעך
נתתי כָפְרך מצרים כוש וסְבא תחתיך:
4 מֵאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך
ואתן אדמות תחתיך ולְאֻמים תחת נפשך:

ה [α]ממזרח אביא זרעך וממערב אקַבצך:
6 אֹמר לצפון תני ולתימן אל תכלאי
הָביאי בנַי מרחוק ובנותַי מקצה הארץ:
7 כל הנקרא בשמי ולכבודי [β]יצרתיו אף עשיתיו:

8 הוי עם עִוֵּר ועינַים יש וחֵרשים ואזנַים למו
* * * * * * * * *   * * * * * *
* * * * * * * * * *   * * * * * *:
9 כל הגוים יקבצו יחדָו ויֵאספו לְאֻמים
מי בהם יגיד זאת וראשֹן ישמיענו
יתנו עֵדיהם ויצדקו ונשמע ונאמר אמת:
י אתם עֵדַי נאם יהוה ועבדַי אשר בחרתי
למען תדעו ותאמינו לי ותבינו כי אני הוא
לפנַי לא נוצר אל ואחרי לא יהיה:
11 אנכי אנכי יהוה ואין מבלעדַי מושיע:

12 אנכי הגדתי והשמעתי ואין בכם זָר ואתם עֵדַי נאם יהוה ואני גאלכם
13 מקדם [γ]ואין מידי מציל אפעל ומי ישיבנה:

14 כה אמר יהוה גֹּאַלְכם קדוש ישראל
למענְכם שלחתי בבלה . . . .
. . . .
טו אני יהוה קדושכם בורא ישראל מלככם:

16 כה אמר יהוה * * * * * * * * *
17 הנותן בים דרך ובמים עַזים נתיבה:
המוציא רכב וסוס חיל רב ועזוז

(α) ה,43 אל תירא כי אתך אני * (β) 7 בראתיו * (γ) 13 אני הוא

42,6 אני יהוה קראתיך בצדק ‹וָ›אַחְזֵק בידך
‹וָ›אצָּרְךָ ‹וָ›אתנך לברית ע֯ם לאור גוים׃
7 לפקֹח עינַים עִוְרות ‹ולפתֹּחַ אזנַים חֵרְשות›
להוציא ממַּסְגֵּר אסיר מבית כלא ישבי חשך׃

8 אני יהוה הוא שמי
וכבודי לאחר לא אתֵּן ותהלתי לפסילים׃
9 הראשׂנות הנה באו וחדשות אני מגּיד
בטרם תצמחנה אשמיע אתכם׃

42,י שירו ליהוה שיר חדש
תהלתו מקצה הארץ
‹‹ר›עם› הים ומלאו
איים וישביהם׃

11 יש‹ו›ש‹ו מדבר וער‹בה›
חצֵרים תֵּשב קֵדָר

42 ירנו ישבי סלע
מֵראש הרים יִצְוחו׃[α]

13 יהוה כגבור יֵצא
כאיש מלחמות יעיר קִנְאה
יריע אף יצריח
על איביו יתגבר׃

14 החשֵׁיתי מעולם אחריש אתאפק
כיולֵדה אפעה אשֹׁם ואשאף יחד׃
טו אחריב הרים וגבעות וכל עשׂבם אוביש
ושמתי נהרות לאיים ואגמים אוביש׃
16 והולכתי עִוְרים בדרך[β] בנתיבות לא ידעו אדריכם
אשים מַחְשָׁך לפניהם לאור ומעקשים למישור

17 אלה הדברים עשיתִם ולא עזבתים׃ נסֹגו אחור ‹ל›בשו בשת הבטחים בפסל
האמרים למסֵּכה אתם אלהינו׃

18 החֵרשים שמעו והעִוְרים הַביטו לראות׃
19 מי עִוֵּר כי אם עב‹דִ›י ‹יהוה›‹[‹ז›]›
וחֵרֵשׁ[δ] ‹› כ‹משל›‹ה›ם []
כ ר‹אִיתָ› רבות ולא תשמר פקֹח אזנַים ולא ‹ת›שמע׃

21 יהוה חפֵץ למען צדקו יגדיל תורה ‹ויאדיר›׃
22 והוא עם בזוז ושסוי
‹הֻפְּח›ו ‹בַּחו›רים כֻּלָּם ובבתי כלאים הָחְבאו
היו לבז ואין מציל משִׁסּה ואין אֹמר הָשֵׁב׃

23 מי בכם יאזין זאת יקשיב וישמע לאחור׃
24 מי נתן למ‹שוס›ה יעקב וישראל לבוזים[ε]׃

(α) 42,12 ישימו ליהוה כבוד ותהלתו באיים יגּידו׃

(β) 16 לא ידעו

(γ) 19 ועִוֵּר כעבד* יהוה

(δ) 19 כמלאכי אשלח

(ε) 24^b הלא יהוה* זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו

41,19 אתן במדבר ארז   שִׁטה והֲדַס ועץ שמן
אשים בערָבה ברוש   תִּדְהָר ותְאַשּׁוּר יחדָו:
כ למען יראו ויֵדעו   וישימו וישכילו יחדָו
כי יד יהוה עשתה זאת   וקדוש ישראל בראהּ:

21 קָרבו ריבכם   יאמר יהוה
הַגּישו עֲצֻמוֹתיכם   יאמר מלך יעקב:
22 יגּשו ויגידו לנו   את אשר תקרינה
הראשֹׁנות מה הנה הַגּידו   ונשימה לבנו

[או הבאות השמיעֻנו]   ונֵדעה אחריתן []:
23 הַגּידו האֹתיות לאחור   ונֵדעה כי אלהים אתם
אף תיטיבו ותרֵעו   ונשתעה ונִרְאֶה יחדָו:
24 הן אתם מאַין   ופעלכם מאפס[α]:

כה העירותי מצפון ויאת   ממזרח שמש יקרא בשמו
ויבוס סגנים כמו חֹמר   וכמו יוצר ירמס טיט:
26 מי הגיד מֵראש ונֵדעה   ומלפנים ונאמר צדיק
אף אין מגיד אף אין משמיע   אף אין שֹׁמע אמריכם:

27 ראשון לציון הגדתים   ולירושלם מבשׂר אתן:
28 ואֵרא ואין איש   ומאלה ואין יועץ
ואשאלם וישיבו דבר   * * * * * * * * * :
* * * * * * * *   * * * * * * * * *

29 הן כֻּלם אָון אפס מעשיהם רוח ותֹהו נסכיהם:

42,א הן עבדי אתמך בו
בחירי רצתה נפשי
נתתי רוחי עליו
משפט לגוים יוציא:

2 לא יצעק ולא ישא
ולא ישמיע בחוץ קולו:

42,3 קנה רצוץ לא ישבור
ופשתה כֵהָה לא יכבנה

לאמת יוציא משפט:
4 לא יכהה ולא ירוץ
עד ישים בארץ משפט
ולתורתו איים ייחלו:

ה כה אמר [β]יהוה   * * * * * * *
בורא השמים ונוטיהם   * * * * * * *
רֹקע הארץ   וצאצאיה יוציא
נֹתן נשָׁמה לעם עליה   ורוח להלכים בה:

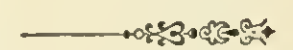

(α) 41,24 תועבה יבחר בכם

(β) 42,ה האל

40 לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו:
29 נֹתן ליָעֵף כח ולאין אונים עָצמה יַרבה:
ל ויִעפו נערים ויִגעו ובחורים כשול יכשלו:
31 וקוי יהוה יחליפו כח יעלו אֵבר כנשרים[α]:

41,א הַחרישו אֵלַי איים ולאֻמים יַחֲלוּ ‹לתוֹכַחְתִּי›
‹גשו אז ‹יְדַבֵּרו יחדו למשפט נקרבה:
2 מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו
יִתֵּן לפניו גוים ומלכים י‹ח›יִרְד›
תְ‹ש›‹מם› יְכָעפר חרבו כקש נִדָּף קשתו:
3 ירדפם יעבור שלום ארח ברגליו לא יבוא:
4 מי פעל ועשה קֹרא הדֹרות מֵראש
אני יהוה ראשון ואת אחרֹנים אני הוא:[β]

8 ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך
זרע אברהם אֹהבי
9 אשר החזקתיך מקצות הארץ ומֵאציליהָ קראתיך
ואֹמר לך עבדי אתה בחרתיך ולא מאסתיך:
י אל תירא כי עמך אני אל תשתע כי אני אלהיך
אמצתיך אף עזרתיך אף תמכתיך בימין צדקי:

11 הן יֵבשו ויכלמו כל הנֶחרים בך
יהיו כאַין ויאבדו אנשי ריבך:
12 תבַקשם ולא תמצאם אנשי מַצֻּתֶךָ
יהיו כאַין וכאפס אנשי מלחמתך:

13 כי אני יהוה אלהיך מחזיק ימינך
האֹמר לך אל תירא אני עזרתיך:
14 אל תיראי תולַעת יעקב ‹ר›מַּ‹ת›[γ] ישראל
אני עזרתיך נאם יהוה וגאלך‹[δ]› ישראל:

טו הנה שמתיך למורג[ε] חדש בעל פיפיות
תדוש הרים ותדק וגבעות כמֹץ תשים:
16 תזרֵם ורוח תשָׂאם וסעָרה תפיץ אתם
ואתה תגיל ביהוה בקדוש ישראל תתהלל:

17 העניים[ζ] מבַקשים מים ואַין לשונם בצמא נשתה
אני יהוה אענֵם אלהי ישראל לא אעזבם:
18 אפתח על שפָיים נהרות ובתוך בקעות מעיָנות
אשים מדבר לאגם מים וארץ ציה למוצָאי מים:

(α) 40,31[b] ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו

(β) 41,ה ראו איים ‹וַ›ייראו קצות הארץ יחרדו ‹יחדָו למשפט› קרבו ויאתיון: * (γ) 14 מתי ‹מעט,

(δ) 14 קדוש * (ε) 41,טו חרוץ * (ζ) 17 והאביונים

40,13 מי תִכֵּן את רוח יהוה   ואיש עצתו יודיענו׃
14 את מי נועץ ויבינֵהו
וילַמדהו בארח משפט[α]   ודרך תבונות יודיענו׃

טו הן גוים כמר מדלי   וכשחק מאזנַים נחשבו
הן איים כדַק יטול׃
16 ולבנון אין דֵי בָער   וחיתו אין די עולה׃

17 כל הגוים כאַין נגדו   מֵאפס ותהו נחשבו לו׃
18 ואל מי תדַמְיון אל   ומה דמות תערכו לו׃
19 הפסל נסך חָרָש   וצֹרף בזהב ירַקענו[β]׃
41,6 איש את רעֵהו יעזרו   ולאחיו יאמר חֲזק׃

7 ויחַזק חָרָש את צֹרף   מחליק פטיש את הולֶם פעם
אֹמר לדֶבק טוב הוא   ויחַזקהו במַסְמרים[γ]׃
40,כ . . . .   עץ לא ירקב יבחר
חרש חכם יבַקש לו   להכין פסל לא ימוט׃

21 הלוא תדעו הלוא תשמעו   הלוא הֻגד מֵראש לכם
הלוא הבינותם   מיסְדות הארץ׃
22 הישב על חוג הארץ   וישביהָ כחגבים
הנוטה כרקע שמים   וימתחם כאהל לשבת׃

23 הנותן רוזנים לאין   שפטי ארץ כתֹהו עשה׃
24 אף בל נטעו   אף בל זֹרעו
אף בל שֹׁרש   בארץ גִזְעם
וגם נשף בהם ויִבשו   וסעָרה כקש תשאם׃

כה ואל מי תדַמְיוני   ואשוֶה יאמר קדוש׃
26 שאו מרום עיניכם   וראו מי ברא אלה
המוציא במספר צבָאם   לכֻלָם בשם יקרא
מֵרב אונים ואמֻץ כח   איש לא נעדר׃

27 למה תאמר יעקב   ותדַבר ישראל
נסתרה דרכי מיהוה   ומאלהי משפטי יעבור׃
28 הלוא ידעת   אם לא שמעת
אלהי עולם יהוה   בורא קצות הארץ

(α) 40,14 וילַמדהו דעת * (β) 19 ורתֻקות כסף צורף * (γ) 41,7 לא ימוט

ג

40,א נַחמו נחמו עמי   יאמר אלהיכם:
2 דַּברו על לב ירושלם   וקראו אליהָ
כי מלאה צבאהּ   ‹›נִרְצָה עֲונהּ
כי לקחה מיד יהוה   כפלַים בכל חטאתיהָ:

3 קול קורא במדבר פַּנו   דרך יהוה
יַשרו בערָבה   מסִלה לאלהינו:
4 כל [] הר וגִבְעה ישפל   ו‹[כל גֶיא ינשא]›
והיה הֶעָקֹב למישור   והרכסים לבקעה:[α]

9 על הר גבהּ עלִי לָךְ   מבַשרת ציון
הרימי בכֹּח קולֵך   מבַשרת ירושלם
הרימי אל תיראי
אמרִי לערי יהודה   הנה אלהיכם:

י הנה [β]יהוה בחָזק יבוא   וזרֹעו משלה לו
הנה שׂכרו אתו   ופעֻלתו לפניו
11 כרֹעה עֶדרו ירעה   בזרֹע יקַבץ
טלאים ‹›בחיקו ישׂא   עלות ינַהל:

6 קול אֹמר קְרא   ו‹יא›מר מה אקרא
כל הבשר חציר   וכל חס‹ד›ו כציץ השדה:
7 יבֵש חציר נבֵל ציץ   כי רוח יהוה נשבה בו:[γ]
8 יבֵש חציר נבֵל ציץ   ודבר אלהינו יקום לעולם:

12 מי מדד בשׁעֳלו מים   ושמים בזרת תִּכֵּן
וכָל בשלִש עפר הארץ   * * * * * * *
ושקל בפלס הרים   וגבעות במאזנים:

(α) ה,40 ונגלה כבוד יהוה וראו כל בשר יחדו כי פי יהוה דבר:

(β) י * אדני

(γ) 7 אכן חציר העם

14,כ ‹איך נגזרת› ‹}מקברך   כנֵצר נתעב
* * * * * * *   לבְשן} ‹כּשֶׁת›
‹אבתיך› לא תַחד   אתּם בקבורה
כי ארצך שִׁחַתָּ   עמך הרגתָּ
לא יקּרא לעולם   זרע ‹מֵ›רֵ‹עַ›◇
21 הָכינו לבניו מטבֵּח   בעֲון אב‹יה›ם
בל יקֻמו וירשו ארץ   ו}מלאו פני תבל ע‹ר›ים:

22 וקמתי עליהם נאם יהוה צבאות והכרתי לבבל שם ושְׁאָר ונין ונכד נאם יהוה:
23 ושמתיהָ למורש קִפּד ואגמי מים וטֵאטֵאתיהָ במַטְאֲטֵא הַשְׁמֵד נאם יהוה צבאות:

13,כ לא תֵשב לנצח ולא תשכּן עד דור ודור
ולא יַהֵל שם ערבי ורֹעים לא ירבִּצו שם׃
21 ורבצו שם ציים * * * * * * * *
ומלאו בתיהם אֹחים * * * * * * * *
ושכנו שם בנות יענה ושׂעירים ירַקדו שם׃
22 ו‹ע׳נ›ו איים בא‹ר›מנותי‹הָ› ותנים בהיכלי עֹנג
וקרוב לבוא עתּהּ וימיהָ לא ימּשכו׃

14,א כי ירַחם יהוה את יעקב ובחר עוד בישראל והניחָם על אדמתם ונלוה הגר
2 עליהם ונספחו על בית יעקב׃ ולקחום עמים והביאום אל מקומם והתנחלום בית
ישראל על אדמת יהוה לעבדים ולשפחות והיו שׁבים לשׁביהם ורדו בנֹגשׂיהם׃
3 והיה ביום הָניח יהוה לך מעָצבך ומרָגזך ומן העבֹדה הקשה אשר עֻבּד בך׃
4a ונשׂאת המשל הזה על מלך בבל ואמרת

4b איך שבת נֹגשׂ שבתה מ‹ר›הֵבה׃
ה שבר יהוה מטֵה רשעים שבט משלים
6 מכּה עמים בעֶבְרה מכּת בלתי סרה
רֹדה באף גוים ‹מְ›ר‹ְדַ›ת› בלי חשׂך׃
7 נחה שקטה כל הארץ פצחו רנּה׃
8 גם ברושים שמחו לך ארזי לבנון
‹[לא יעלה הכֹּרת עלינו]› מֵאז שכבת[]׃

9 שאול מתחת רגזה לך לקראת בואך
עורר לך רפאים כל עתּודי ארץ
‹הָקִים מכסְאותם כל מלכי גוים׃
י כֻּלָּם יענו * * * * ויאמרו אליך
גם אתה חֻלֵּית כמונו אלינו נמשלת׃
11 הורד שאול גאונך הֻמְית נבליך
תחתיך יֻצַּע רִמּה ומכַסיך תולֵעה׃

12 איך נפלת משמים הֵי‹לָ›ל בן שחר
‹איך› נגדעת לארץ חולש על ‹גוִ›ת›׃
13 ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה
ממעל לכוכבי אל ארים כסאי
ואֵשב בהר מועד בירכתי צפון׃
14 אעלה על במֳתי עב אֶדַּמֶּה לעליון׃
טו אך אל שאול תורד אל ירכתי בור׃

16 ראיך אליך ישגיחו אליך יתבוננו
הֲזה האיש מרגיז הארץ מרעיש ממלכות׃
17 שׂם תבל כמדבר ועריהָ› הרס
אסיריו לא ‹פִתַּ›ח ‹› ‹[איש ‹ל›ביתו]›׃
18 ‹›מלכי גוים כֻּלָּם שכבו בכבוד []׃
19 ואתּה הָשלכתָּ ‹ב›הֻרגים מטֹעני חרב
יורדֵי אל א‹ד›ני בור כפגר מוּבס׃

ב

13,א משא בבל אשר חוה ישעיהו בן אמוץ:

2 על הר נִשְׁפֶּה שְׂאוּ נֵס   הרימו קול להם
הניפו יד ויבאו   פִּתְחֵי נדיבים:
3 אני צִוֵּיתִי ‹[לאפי]›   למְקֻדָּשָׁי
גם קראתי גבורי []   עַלִּיזֵי גַאֲוָתִי:
4 קול המון בֶּהרים   דמות עם רב
קול שאון ממ‹לָ›כות   גוים נאספים
יהוה צבאות מְפַקֵּד   צבא מלחמה:

ה באים מֵארץ מֶרְחק   מִקְצֵה השמים
יהוה וכלי זעמו   לְחַבֵּל כל הארץ:
6 הֵלִילוּ כי קרוב יום יהוה   כשׁד משַׁדַּי יבוא:
7 על כן כל יָדַיִם תרפינה   * * * * * * *
וכל לבב אנוש ימס ׀   ונבהלו * * * *‹:›
8 צירים וחבלים יֹאחֵזוּן   כַּיּוֹלֵדָה יחילון
איש אל רֵעֵהוּ יתמהו   פני להבים פניהם:

9 הנה [α]בא אכזרי   וְעֶבְרָה וחרון אף
לשום הארץ לשמה   וחטאיהָ ישמיד ממנה:
י כי‹ [β]השמים› וכסיל‹יהם›   לא יָהֵלּוּ אורם
חשך השמש בְּצֵאתוֹ   וירֵח לא יגיה אורו:
11 ופקדתי על תֵּבֵל רע‹ת›‹ה›   ועל רשעים עֲוֹנם
והשבתִּי גְּאוֹן זֵדִים   וגַאֲוַת עריצים אשפיל:
12 אוקיר אנוש מִפָּז   ואדם מכתם אופיר:

13 על כן שמים ארגיז   ותרעש הארץ ממקומה
בְּעֶבְרַת יהוה צבאות   וביום חרון אפו:
14 והיה כצבי מֻדָּח   וכצאן ואין מְקַבֵּץ
איש אל עמו יפנו   ואיש אל ארצו ינוסו:
טו כל הנמצא ידקר   וכל הַנִּסְפֶּה יפול בחרב:
16 ועלליהם יְרֻטְּשׁוּ   לעיניהם
יִשַּׁסּוּ בתיהם * * * *   ונשיהם תשגלנה:

17 הנני מעיר עליהם   את מדי * * * * * *
אשר כסף לא יחשבו   וזהב לא יחפצו בו:
18 * * * וקשתות * * *   * * * * * * * *
* * * * נערים * * *   ‹ונערות› ‹תְּ›רַטֵּשְׁנָה
[] על בנים לא תחוס עינם   ‹[ופרי בטן לא ירַחמו]›:
19 והיתה בבל צבי ממלכות   תפארת גְּאוֹן כשדים
כמהפכת אלהים   את סדם ואת עמרה:

(α) 13,9 יום יהוה
(β) 13,י כוכבי

ספר רביעי

א

21,א משׂא[α] ‹כשד›ים

כסופות   בנגב לחלוף
ממדבר בא   מארץ נוראה:
2 חזות קָשָׁה   הֻגַּד לי
הבוגד בוגד   והשודד שודד
עלי עילם   צורי מדי
כל אנ‹ח›תה   השבתי:
3 על כן מלאו   מָתְנַי חלחלה
צירים אחזוני   כצירי יולֵדה
נעֲיתי משמֹע   נבהלתי מֵראות:
4 תעה לבבי   פלָּצוּת בִּעתתני
את נשף חִשְׁקי   שׂם לי לחרָדה:
ה עָרֹךְ השֻׁלְחן   צפֹה הצפית[β]
קומו השרים   משחו מגֵן:

6 כי כה אמר   אלַי אדני
לֵךְ העמֵד המצַפה   אשר יראה יגּיד:
7 וראה רכב   צמד פָּרשים
רכב חמור   רכב גמל
והקשיב קשב   רב קשב:
8 ויקרא ‹ב›א‹זני›   על מִצְפָּה אדני
אנכי עֹמד   תמיד יומם
ועל משמרתי   אנכי נִצּב   כל הלילות:
9 והנה זה בא   רכב איש   צמד פָּרשים
ויען ויאמר   נפלה נפלה בבל
י וכל פסילי אלהיה   שִׁבַּר לארץ:
מדֻשׁתי   ובן גָּרְני
אשר שמעתי   מֵאת יהוה צבאות
אלהי ישראל   הגּדתי לכם:

(α) 21,א מדבר
(β) 21,ה אכול שתה

21,13 משא בערב

ביער ⸢בָּעֶרֶ⸣ב תלינו   ארחות דדנים:
14 לקראת צמא   התיו מים
ישבי ארץ תימא   בלחמו ⸢קַ⸣דמו נדד:
טו כי מפני חרבות נדדו   מפני חרב ⸢ל⸣טושה
ומפני קשת דרוכה   ומפני כבד מלחמה:

17.16 כי כה אמר אדני אלי בעוד שנה כשני שכיר וכלה כל כבוד קדר: ושאר מספר
‹2›גבורי ⸢קשת בני קדר ימעטו כי יהוה אלהי ישראל דבר:

16,2 א שִׁלְחוּ ‹אשׁכר מושל› ארץ מסלע מדברה אל הר בת ציון: וְהיה כעוף נודד
קן מְשֻׁלח תהיינה בנות מואב מעברות לארנון:

3 הביאי עֵצה   עשי פלילה
שיתי כלַיל צלֵּךְ   בתוך צהֳרים
סתרי נִדּחים   נודד אל תגַלי:

4 יגורו בָךְ נִדָּחַי מואב הוי סֵתר למו מפני שודד

כי אָפֵס ‹חֹמֵץ› כלה שֹׁד›   תמו רמסים מן הארץ:
ה והוכן בחסד כִּסֵּא
וישב עליו באמת   באהל דוד
שֹׁפט ודרש משפט   ומהִר צדק:

6 שמענו גאון מואב גֵּא מאד גאוֹתו וגאונו ועברתו לא כן בדיו:

7 לכן ייליל מואב למואב   כֻּלֹּה ייליל
לאשישי קיר חרשת   הגו אך נכָאים:
8 כי [אֻמְלָל] סמדר חשבון   []גפן שִׂבְמה
בעלי גוים   הלמו שְׂרוקיהָ
עד יַעְזֵר נגעו   תעו מדבר
שלֻחֹתיהָ נטשו   עברו ים:

9 על כן אבכה בבכי יַעְזֵר   גפן שִׂבְמה
ארַיֶּוךְ דמעתי   חשבון ואֶלְעָלֵה
כי על קיצֵךְ ועל קצירֵךְ   הֵידָד נפל:
י ונאֱסף שמחה וגיל   מן הכרמל
ובכרמים לא ירֻנן   לא ירֹעע
יין ביקבים לא ידרךְ[α]   הֵידָד הִשְׁבַּתִּי:

11 על כן מֵעַי למואב ככנור יהמו   וקרבי לקיר חרשׂת
* * * * * * * * * * * * * * * * * * * *

12 והיה [β]כי נִלְאָה מואב על הבמה ובא אל מקדשו להתפלל ולא יוכל ‹ובֹש מואב
מכמוש מבטחו›:
14.13 זה הדבר אשר דבר יהוה אל מואב מֵאז: ועתה דבר יהוה לאמר בשלש
שנים כשני שָׂכיר ונִקלה כבוד מואב בכל ההמון הרב ושאָר מעט מזער לוא
כביר:

ב

21,11 משא ‹אדום›
אלַי קרא משֵּׂעיר   שמר מה מלַּילה   שמר מה מליל:
12 אמר שמר   אתא בקר   וגם לילה
אם תבעָיון בעָיו   שֻׁבו אֵתָיו:

(α) 16,10 הדרך   (β) 12 כי נראה

ספר שלישי

א

15,א משׂא מואב

כי בלַיל שֻׁדד   ער מואב נדמה
כי בלַיל שֻׁדד   קיר מואב נדמה׃

2 עלתה בית דיבן   הבמות לבכי
על נבו ועל מֵידְבא   מואב יֵיליל
בכל ראשיו קָרחה   כל זקן גרועה׃
3 בחוצֹתיו חגרו שק   על גגותיו מספֵּד
וברחֹבֹתיו כֻּלֹּה יֵיליל   הָמַר בבכי׃
4 ותזעק חֶשְׁבון ואֶלְעָלֵה   עד יַהַץ נשמע קולם

על כן חַלְצי מואב יריעו   נפשו ירעה לו׃
ה לבי למואב יזעק * *   בָּריחיו * * עד צֹער[α]
כי מעלֵה הלוחית   בבכי יעלה בו
כי דרך חֹרֹנַים   זעקת שבר יְרָעֵעוּ׃
6 כי מי נִמְרים   [דשא   מְשַׁמּות יהיו
כי יבֵשׁ חציר כלה   ירק לא היה׃

7 על כן יִתְרָה עשׂו   ופקֻדתם
על נחל הערבים   ישׂאום
8 כי הקיפה הזעקה   את גבול מואב
עד אֶגְלַים יִלְלתהּ   ובאר אֵלים יללתהּ׃
9 כי מי דימון   מלאו דם
* * * * * *   * * * * *
כי אשית על דימון   נוספות
לפלֵיטת מואב אַריה   ולשאֵרית אדָמה׃

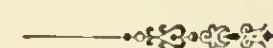

[α] ה,15 עגלת שלשיה

38,כ ׳רְצֵה׳ יהוה להושיעני
ונגינות׳׳ נְנַגֵּן
כל ימי חיינו
על בית יהוה׃

ו

39,א בעת ההיא שלח מראדך בלאדן בן בלאדן מלך בבל סרִ׳ס׳ים ומנחה אל
2 חזקיהו ׳כ׳׳ שמע׳ כי חלה ויחזק׃ וישמח עליהם חזקיהו וַיַּרְאֵם את ׳בית נְכֹ׳תֹ׳
את הכסף ואת הזהב ואת הבשמים ואת השמן הטוב ואת כל בית כליו ואת
כל אשר נמצא באוצרֹתיו לא היה דבר אשר לא הֶרְאָם חזקיהו בביתו ובכל
3 ממשלתו׃ ויבא ישעיהו הנביא אל המלך חזקיהו ויאמר אליו מה אמרו האנשים
4 האלה ומאַין יבאו אליך ויאמר חזקיהו מארץ רחוקה באו אלי מבבל׃ ויאמר מה
ראו בביתך ויאמר חזקיהו את כל אשר בביתי ראו לא היה דבר אשר לא
6.ה הראיתים באוצרֹתי׃ ויאמר ישעיהו אל חזקיהו שמע דבר יהוה[α]׃ הנה ימים באים
ונשׂא כל אשר בביתך ואשר אצרו אבֹתיך עד היום הזה בבל לא יִוָּתֵר דבר
8.7 אמר יהוה׃ ומבניך אשר יֵצאו ממך[β] יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל׃ ויאמר
חזקיהו אל ישעיהו טוב דבר יהוה אשר דברת ויאמר כי יהיה שלום ואמת בימי׃

(α) ה,39 צבאות

(β) 7 אשר תוליד

ה,38 אל ישעיהו לאמר: הלוך ואמרת אל חזקיהו כה אמר יהוה אלהי דוד אביך
שמעתי את תפלתך ראיתי את דמעתך הנני יוסף על ימיך חמש עשרה שנה:
7.6 ומכף מלך אשור אצילך ואת העיר הזאת וגנותי על העיר הזאת:[α] וזה לך האות
8 מאת יהוה אשר יעשה יהוה את הדבר הזה אשר דבר: הנני משיב את ה‹צל
המעלות אשר ירדה ‹ה›שמש במעלות אחז אחרנית[β] ותשב השמש עשר מעלות
במעלות אשר ירדה:

ה

9 מכתם לחזקיהו מלך יהודה בחלתו ויחי מחליו:

י אני אמרתי אלכה — בדמי ימי
בשערי שאול פקדתי — יתר שנותי:
11 אמרתי לא אראה יה — בארץ החיים
לא אביט אדם עוד — עם יושבי חלד:

12 דורי נסע ונגלה מני — כאהל רעים
קפדתי כארג חיי — מדלה יבצעני
מיום עד לילה תשלימני — שועתי עד בקר
13 כארי כן ישבר — כל עצמותי[γ]:

14 כסוס[δ] כן אצפצף — אהגה כיונה
דלו עיני למרום — יהוה עשקה לי ערבני:
טו מה אדבר ואמר לו — והוא עשה
. . . . — על מר נפשי:

16 אדני . . . . — . . . .
הניח לרוחי והחלימני — והחייני:
* * * * * * * * * — * * * * * *
* * * * * * * * * — * * * * * *

17 הנה לשלום מר לי — * * * * * *
* * * * * * * * * — * * * * * *
ואתה חשכת נפשי — משחת בלי־על
כי השלכת אחרי גוך — כל חטאי:

18 כי לא שאול תודך — מות יהללך
לא ישברו יורדי בור — אל חסדך:
19 חי חי הוא יודך — כמוני היום
אב לבנים יודיע — אל אמתך:

(α) 38,22.21 ויאמר ישעיהו ישאו דבלת תאנים וימרחו על השחין ויחי: ויאמר חזקיהו מה אות כי אעלה בית יהוה:

(β) 8 עשר מעלות (γ) 13 מיום עד לילה תשלימני (δ) 14 ענור

37,לה וגנותי על העיר הזאת להושיעה
למעני ולמען דוד עבדי:
36 ויצא מלאך יהוה ויכה במחנה אשור מאה ושמנים וחמשה אלף וישכימו
בבקר והנה כלם פגרים מתים:

ג

22 זה הדבר אשר דבר יהוה עליו
בזה לך לעגה לך — בתולת בת ציון
אחריך ראש הניעה — בת ירושלם:
23 את מי חרפת וגדפת — ועל מי הרימותה קול
ותשא מרום עיניך — אל קדוש ישראל:
24 ביד עבדיך חרפת [הרים — אדני ותאמר
ב‹ר›כבי אני עליתי מרום — ירכתי לבנון
‹ו›אכרת קומת ארזיו — מבחר ברושיו
‹ו›אבוא מ‹ל›ו‹ן› קצו — יער כרמלו:
כה אני קרתי ושתיתי — מים ‹זרים›
‹ו›אחרב בכף פעמי — כל יארי ‹מצור›:
26 ‹[למרחוק אותה עשיתי]› — הלוא שמעת []
מימי קדם ויצרתיה — עתה הבאתיה
‹ו›ת‹ה›י להשאות גלים נצים — ערים בצרות:
* * * * * * * * * * — * * * * * * *
27 וישביהן קצרי יד — חתו ובשו
היו עשב שדה וירק דשא — חציר גגות וש‹פ›י‹ם› ‹:›
28 ‹לפני› ‹קמ›ך | ושבתך — וצאתך ובואך ‹ ›:
29 ו‹ה›התרגזך אלי | [α]ושא‹ו›נך — עלה באזני
ושמתי חחי באפך — ומתגי בשפתיך
והשבתיך בדרך — אשר באת בה:

ל וזה לך האות אכול השנה ספיח ובשנה השנית שחים ובשנה השלישית
31 זרעו וקצרו ונטעו כרמים ואכול פרים: ויספה פליטת בית יהודה הנשארה שרש
32 למטה ועשה פרי למעלה: כי מירושלם תצא שארית ופליטה מהר ציון קנאת
יהוה[β] תעשה זאת:

ד

38,א בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבוא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר
2 אליו כה אמר יהוה צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה: ויסב חזקיהו פניו אל
3 הקיר ויתפלל אל יהוה: ויאמר אנה יהוה זכר נא את אשר התהלכתי לפניך
4 באמת ובלב שלם והטוב בעיניך עשיתי ויבך חזקיהו בכי גדול: ויהי דבר יהוה

(α) 37,29 יען התרגזך אלי
(β) 32 צבאות

36,22 מִצְוַת המלך היא לאמר לא תעֲנֻהוּ׃ ויבא אֶלְיקים בן חלקיהו אשר על הבית
וּשֶׁבְנָא הסֹּפר ויואח בן אסף המזכיר אל חזקיהו קרועי בגדים ויגדו לו את דברי
רב שקה׃

37,א ויהי כשמע המלך חזקיהו ויקרע את בגדיו ויתכַּס בשׂק ויבא בית יהוה׃
2 וישלח את אליקים אשר על הבית ואת שבנא הסופר ואת זקני הכהנים מתכסים
3 בשׂקים אל ישעיהו בן אמוץ הנביא׃ ויאמרו אליו כה אמר חזקיהו יום צרה
4 ותוכֵחה ונאָצה היום הזה כי באו בנים עד מַשְׁבֵּר וכח אין לֵלֵדה׃ אולי ישמע
יהוה אלהיך את דברי רב שקה אשר שלחו מלך אשור אדניו[α] והוכיח בדברים
אשר שמע יהוה אלהיך ונשאת תפלה בעד השאֵרית הנמצאה׃

6.ה ויבאו עבדי המלך חזקיהו אל ישעיהו׃ ויאמר אליהם ישעיהו כה תאמרון
7 אל אדניכם כה אמר יהוה אל תירא מפני הדברים אשר שמעת[β]׃ הנני נותן בו
רוח ושמע שמועה ושב אל ארצו והפלתיו בחרב בארצו׃

9b.8 וישב רב שקה וימצא את מלך אשור [] ‹בלכיש›׃ וישמע על תרהקה מלך
37 כוש לאמר יצא להלחם אתך‹:› וישמע׀ ויסע וילך וַיֵּשב סנחריב מלך אשור וַיֵּשב
38 בנינְוה׃ ויהי הוא משתחֲוה בית ‹נסרך› אלהיו ו‹אדרמלך ושַׂראצר בניו› הִכֻּהו בחרב
והמה נמלטו ארץ אֲרָרט וימלך אסרחדן בנו תחתיו׃

ב

.9c ‹וילך סנחריב עד לבנה[γ]› וישלח מלאכים אל חזקיהו לאמר׃[δ] * * * *
אל ישִּׁאך אלהיך אשר אתה בוטח בו לאמר לא תנתן ירושלם ביד מלך אשור׃
11 הנה אתה שמעת אשר עשו מלכי אשור לכל הארצות להחרימָם ואתה תנצל׃
12 הַהצילו אותם אלהי הגוים אשר השחיתו אבותי את גוזן ואת חָרן ורצף ובני עֶדן
14.13 אשר בתלַשׂר׃ איֵּה מלך חמָת ומלך ארפד ומלך לעיר ספרוים ‹› ו‹עַוה›׃ ויקח
חזקיהו את הספר‹› מיד המלאכים ויקראֵהו ויעל בית יהוה ויפרשֵׂהו חזקיהו לפני
16.טו יהוה׀ [ε]לאמר׃ יהוה‹[ζ]› אלהי ישראל ישב הכרֻבים אתה הוא האלהים לבַדך לכל
17 ממלכות הארץ אתה עשית את השמים ואת הארץ׃ הטֵה יהוה אזנך ושמע פקח
יהוה עינֶ‹י›ך וראֵה ושמע את כל דברי סנחריב אשר שלח לחָרף אלהים חי׃
19.18 אָמְנם יהוה החרי‹מו› מלכי אשור את כל ה‹גוים› ואת ארצם׃ ונתֹן את אלהיהם
כ באש כי לא אלהים המה כי אם מעשה ידי אדם עץ ואבן ויאַבדום׃ ועתה יהוה
אלהינו הושיענו מידו ויֵדעו כל ממלכות הארץ כי אתה יהוה ‹אלהים› לבַדך׃

21 וישלח ישעיהו בן אמוץ אל חזקיהו לאמר כה אמר יהוה אלהי ישראל אשר
33 התפללת אלי אל סנחריב מלך אשור * * *׃ לכן כה אמר יהוה אל מלך אשור

לא יבוא אל העיר הזאת
ולא יורה שם חץ
ולא יקַדמנה מגֵן
ולא ישפך עליה סללה׃[η]

(α) 37,4 לחָרף אלהים חי

(β) 6 אשר גדפו נערי מלך אשור אותי

(γ) 8b נלחם על לִבְנה כי שמע כי נסע מלכיש *

(δ) 37,י כה תאמרון אל חזקיהו מלך יהודה לאמר *

(ε) טו ויתפלל חזקיהו אל יהוה *

(ζ) 16 צבאות

(η) 34 בדרך אשר בא בה ישוב ואל העיר הזאת לא יבוא נאם יהוה׃

ספר שני

א

36,א ויהי[α] ‹בעת ההיא› עלה סנחריב מלך אשור על כל ערי יהודה הבצֻרות
2 ויתפשם: וישלח מלך אשור את רב שקה מלכיש ירושלמה אל המלך חזקיהו
3 בחיל כבד ויעמד בתעלת הברכה העליונה במסלת שדה כובס: ויצא אליו
אליקים בן חלקיהו אשר על הבית ושבנא הספר ויואח בן אסף המזכיר:
4 ויאמר אליהם רב שקה אמרו נא אל חזקיהו כה אמר המלך הגדול מלך אשור
ה מה הבטחון הזה אשר בטחת: אמר״תָ״ אך דבר שפתים עצה וגבורה למלחמה
6 עתה על מי בטחת כי מרדת בי: הנה בטחת על משענת הקנה הרצוץ הזה על
מצרים אשר יסמך איש עליו ובא בכפו ונקבה כן פרעה מלך מצרים לכל הבטחים
8 עליו:[β] ועתה התערב נא את אדני המלך[γ] ואתנה לך אלפים סוסים אם תוכל
9 לתת לך רכבים עליהם: ואיך תשיב את פני [δ]אחד עבדי אדני הקטנים ותבטח
י לך על מצרים לרכב ולפרשים: ועתה המבלעדי יהוה עליתי על הארץ הזאת
להשחיתה יהוה אמר אלי עלה אל הארץ הזאת והשחיתה:
11 ויאמר אליקים ושבנא ויואח אל רב שקה דבר נא אל עבדיך ארמית כי
12 שמעים אנחנו ואל תדבר אלינו יהודית באזני העם אשר על החומה: ויאמר רב
שקה האל אדניך ואליך שלחני אדני לדבר את הדברים האלה הלא על האנשים
13 הישבים על החמה לאכל את חראיהם ולשתות את שיניהם עמכם: ויעמד רב
שקה ויקרא בקול גדול יהודית ויאמר שמעו את דברי המלך הגדול מלך אשור:
14.טו כה אמר המלך אל ישא לכם חזקיהו כי לא יוכל להציל אתכם: ואל יבטח אתכם
חזקיהו אל יהוה לאמר הצל יצילנו יהוה לא תנתן העיר הזאת ביד מלך אשור:
16 אל תשמעו אל חזקיהו כי כה אמר המלך[ε] עשו אתי ברכה וצאו אלי ואכלו
17 איש גפנו ואיש תאנתו ושתו איש מי בורו: עד באי ולקחתי אתכם אל ארץ
21 כארצכם ארץ דגן ותירוש ארץ לחם וכרמים:[ζ] ויחרישו ולא ענו אתו דבר כי

(α) 36,א בארבע עשרה שנה למלך חזקיהו

(β) 7 וכי תאמר״ון״ אלי אל יהוה אלהינו בטחנו הלוא הוא אשר הסיר חזקיהו את במתיו ואת מזבחתיו ויאמר ליהודה ולירושלם לפני המזבח הזה תשתחוו:

(γ) 8 אשור (δ) 9 פ·ח·ת (ε) 16 אשור

(ζ) 18 פן יסית אתכם חזקיהו לאמר יהוה יצילנו ההצילו אלהי הגוים איש את ארצו מיד מלך אשור:
19 איה אלהי חמת וארפד איה אלהי ספרוים ‹ואיה אלהי ארץ שמרון ה›כי הצילו את שמרון מידי:
מי בכל אלהי הארצות האלה אשר הצילו את ארצם מידי כי יציל יהוה את ירושלם מידי:

22 ‹באו ממרחק גוי עצום   מקצות הארץ›
* * * * * * * * *   * * * * * *
* * * * * * * * *   * * * * * *
* * * * * * * * *   * * * * * *
6 ועילם נשא אשפה   ברכב [α]פרשים
וקיר עֵרה מגֵן   * * * * * *:
7 * * * * [β]מבחר עמקיך   מלאו רכב
והפרשים שת שתו השערה   * * * * * *:
8 ויגַל את מָסַךְ יהודה
ותביטו [γ] אל נשק בית היער:
9a ואת בקיעי עיר דוד ראיתם כי רבו[δ]
11b ולא הבַטתם אל עֹשֶׂיהָ
ויצרהּ מֵרחוק לא ראיתם:
12 ויקרא אדני יהוה צבאות[ε]
לבכי ולמִספֵּד ולקָרחה ולחגֹר שׂק:
13 והנה ששׂון ושמחה
הרֹג בקר ושחֹט צאן
אכל בשר ושתות יין
אכול ושתו כי מחר נמות:
14 ונגלה באזני יהוה צבאות
אם יכֻפּר העָון הזה לכם עד תמֻתון‹[ζ]›:

(α) 22,6 ‹אדם›   (β) 7 ויהי   (γ) 8 ביום ההוא
(δ) 9.10 ותקַבצו את מי הברֵכה התחתונה: ואת בתי ירושלם ספרתם ותתצו הבתים לבַצר החומה:
11 ומקוָה עשיתם בין החומתַים למי הברֵכה הישָׁנה
(ε) 12 ביום ההוא   (ζ) 14 אמר אדני יהוה צבאות

I,17 דִּרשו משפט ‹יַסְּרו ›חמוץ›
שפטו יתום ריבו אלמנה:

18 לכו נא ונוָכחה יאמר יהוה
אם יהיו חטָאיכם כשנים כשלג ילבינו
אם יאדימו כתולע כצמר יהיו:
19 אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו:
כ ואם תמאנו ומריתם חרב תאֻכּלו
כי פי יהוה דבר:

21 איכה היתה לזונה קִריה נאמנה
‹ציון› מלֵאתי משפט צדק ילין בהּ[α]:
22 כספֵּך היה לסִגים סָבְאֵך ‹מוּהָל›[β]:
23 שרַיִך סוררים וחברי גנבים
כֻּלּו אֹהב שׁחד ורֹדף שלמֹנים
‹[›ריב אלמנה לא יבוא יתום לא ישפטו [] :
אלהם]›
24 לכן נאם האדון[γ] אביר ישראל
הוי אנחם מצרי ואנקמה מֵאויְבי:
כה ואשיבה ידי עלַיך ואצרף ‹בַּבֹּר› סגיך
ואסירה כל בדילָיִך:
26 ואשיבה שפטַיך כבראשנה ויֹעצַיך כבתחלה
אחרי כן יקרא לך עיר קִריה נאמנה:
[הצדק

27 ציון במשפט תפדה [יחדָו ושביהָ בצדקה:
28 ושבר פשעים וחטאים ועֹזבי יהוה יכלו:

יז

22,א משׂא גיא ‹חזָיון›

מה לָּךְ אֵפוא כי עלית כלָּךְ לגגות:
2 תשֻׁאות מלֵאה עיר הומיה קִריה עליזה
חללַיִך לא חללי חרב ולא מֵתי מלחמה:
3 כל קצינַיִך נדְדו יחד ‹מקשת אֻסּרו›
כל ‹נמצאַיִך ›אֻסּרו יחדָו› מֵרחוק ברחו:
4 על כן אמרתי שעו מני אמָרר בבכי
אל תאיצו לנַחמני [ומבוכה על שֹׁד בת עמי:
ה כי יום מהומה ומבוסה לאדני יהוה צבאות
בגי ‹חזָיון מקַרקר קִר ושוע› אל ההר:

(α) I,21 ועתה מרַצחים (β) 22 במים (γ) 24 יהוה צבאות

18,7 בעת ההיא יובל שַׁי ליהוה צבאות ‹מֵ›עם ממֻשך ומוֹרָט ומֵעם נורא מן הוא
והלאה גוי ‹קוקו› ומבוסה אשר בזאו נהרים ארצו אל מקום שם יהוה צבאות
הר ציון׃

יו

1,א חזון ישעְיהו בן אמוץ
אשר חזה על יהודה וירושלם בימי עזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה׃

2 שמעו שמַים והאזיני ארץ   כי יהוה דבר
בנים גדלתי ורוממתי   והם פשעו בי׃
3 ידע שור קֹנהו   וחמור אֵבוס בעליו
ישראל לא ידע   עמי לא התבונן׃
4 הוי גוי חֹטא   עם כבד עָון
זרע מרֵעים   בנים משחיתים
עזבו את יהוה   נִאצו את קדוש ישראל ‹נָזֹרו› אחור׃
ה על מה תֻכו עוד   תוסיפו סרה
כל ראש לחֳלי   וכל לבב דוָי׃
6 מכף רגל ועד ראש   אין בו ‹מתם›
פצע וחבורה   ומכה טריה
לא זרו ולא חֻבשו   ולא רֻככה בשמן׃
7 ארצכם שמָמה‹[α]›   עריכם שרֻפות אש
אדמתכם לנגדכם   זרים אכלים אתה[]׃
8 ונותרה בת ציון   כסֻכה בכרם
כמלונה במִקְשָׁה   כעיר נצורה׃
9 לולי יהוה צבאות   הותיר לנו שׂריד
כמ‹עַ›ט כסדם היינו   לעמֹרה דמינו׃

י שִׁמעו דבר יהוה   קציני סדם
האזינו תורת אלהינו   עם עמֹרה׃
11 לָמה לי רֹב זבחיכם   יאמר יהוה
שבעתי עלות אילים   וחֵלב מריאים
ודם פרים וכבשים   ועתודים לא חפצתי׃
12 כי תבאו ‹לְרָ›אות פני   מי בקש זאת מידכם‹׃›
13 רמֹס חצֵרי ׀ לא תוסיפו   הביא ‹מנחֹת›
שוא קטרת   תועֵבה היא לי
חדש ושבָּת   קרא מקרא
לא אוכל * * * *   ‹צ‹ו›ם› ועצָרה׃
14 חָדְשיכם ומועדיכם   שנאה נפשי
היו עלי לטֹרח   נלאיתי נשא׃
טו ובפָרִשכם כפיכם   אעלים עיני מכם
גם כי תרבו תפלה   ידיכם דמים מלֵאו׃
16 רחצו הזכו [אינני שֹׁמע   הסירו רֹע מעלְליכם מנגד עיני [β]

(α) 1,7 ושמָמה כמהפכת ‹סדֹם›
(β) 1,17.16 חִדלו הרֵע: למדו היטֵב

33,22 כי יהוה שׁפטנו
יהוה מחֹקקנו
יהוה מלכנו
הוא יושיענו׃

33,23 אז חֻלק עד שלל מרבה
פִּסְחים בזזו בז׃
24 ובל יאמר שָׁכֵן חליתי
העם הישב בה נשֻׂא עָון׃

יד

22,טb על שֶׁבְנא אשר על הבית

16b.טa כה אמר ‹β›יהוה צבאות לך בא אל הסֹכן הזה׃ [] חצבי מרום קברו חקקי
17.16a בסלע משכן לו [מה לך פה ומי לך פה כי חצבת לך פה קבר]׃ הנה יהוה
18 מטַלטלך טַלְטֵל הגבר ועֹטְך עטֹה׃ צנוף יצנפך צנֵפה כדור אל ארץ רחבת ידים
שָׁמה תמות ושמה מרכבות כבודך קלון בית אדניך׃

ב.19 והדפתיך ממצבך וממעמדך ‹א›הֶרסך׃ והיה ביום ההוא וקראתי לעבדי
21 לאליקים בן חלקיהו׃ והלבשתיו כֻּתָּנְתך ואבנֵטך אחַזקנו וממשלתך אתן בידו
22 והיה לאב ליושב ירושלם ולבית יהודה׃ ונתתי מפתֵּח בית דוד על שכמו ופתח
23 ואין סגר וסגר ואין פתח׃ ותקעתיו יתֵד במקום נאמן והיה לכסֵּא כבוד לבית
אביו׃

24 ותלו עליו כל כבוד בית אביו הצאֱצאים והצפִעות כל כלי הקטָן מכלי
כה האגנות ועד כל כלי הנבלים׃ ביום ההוא נאם יהוה צבאות תמוש היתֵד התקועה
במקום נאמן ונגדעה ונפלה ונכרת המשׂא אשר עליהָ כי יהוה דבר׃

טו

18,א הוי ארץ צִלְצַל כנפים׃
2 השׁלח בים צירים ובכלי גמא על פני מים
לכו מלאכים קלים אל גוי ממֻשך ומורָט
אל עם נורא מן הוא גוי קוקו ומבוסה
[והלאה] אשר בזאו נהרים ארצו׃
3 כל ישבי תבל ושׁכני ארץ
כנשׂא נֵס הרים תראו וכתקֹע שופר תשמעו׃

4 כי כה אמר יהוה אלי אשקֳטה ואביטה במכוני
כחם צח עלי אור כעב טל בחֹם קציר׃
ה כי לפני קציר כתם פרח ובֹסר גֹמל יהיה נֹצה
וכרת הזלזַלים במַזְמֵרות ואת הנטישות הסיר הֵתַז׃
6 יֵעזבו יחדָו לעיט הרים ולבהֱמת הארץ
וקץ עליו העַיט וכל בהֱמת הארץ עליו תחרף׃

(α) 33,23 נטשו חבליִך בל יחזקו כן תָּרְנם בל פרשו נֵס
(β) טa,22 ארני
(γ) 18,א אשר מֵעבר לנהרי כוש

טו,**32** * * * * * [α]יֵעָרֶה
עלינו רוח ממרום
והיה מדבר לכרמל
ו‹ה›כרמל ליער יֵחשב:
16 ושכן במדבר משפט
וצדקה בכרמל תֵּשב:

32,17 והיה מעשה הצדקה שלום
ועבֹדת [β]ה‹מ›ש‹פ›ט ‹›בטח עד עולם:
18 וישב עמי בנוֵה שלום [שאננות:[γ]
ובמשכנות מבטַחים ובמנוחֹת
כ אשריכם זרעי על כל מים
משַׁלחי רגל השור והחמור:

א,**33** הוי שודד ואתה לא שדוד
ובוגד ולא בגדו בך
כהתִמך שודד תוּשַׁד
כ‹כ›ַלֹתך לבגד יבגדו בך:
2 יהוה חָננו לך קוינו
* * * * * * * *
הֱיֵה זר‹ע›‹נו› לבקרים
אף ישועתנו בעת צרה:
3 מקול המון נדדו עמים
מֵרֹמְמֻתך נפצו גוים:
4 ואֻסף ‹ש›לל כמ‹ו› אֹסף החסיל
כמַשק גֵבים שׁקק בו:
ה נשגב יהוה כי שֹׁכן מרום
מִלֵא ציון משפט וצדקה:
6 [δ]חֹסן ישועֹת חכמת ודעת
יראת יהוה היא אוצרו:
7 הן ‹אֲרִאֵלִ›ם צעקו חֻצה
מלאכי שלום מר יבכָּיון:
8 [ε]הֵפֵר ברית מאס ערים
לא חשב אנוש:
9 אבל‹ה› אֻמללה ארץ
החפיר לבנון קמל
היה השרון כערָבה
ונֹער בשן וכרמל:
י עתה אקום יאמר יהוה
עתה אֵרוֹמָם עתה אנשא:
11 תהרו חשַׁש תלדו קש
רוחכם אש תאכלכם:

33,12 והיו עמים משרפות שיד
קוצים כסוחים באש יִצַּתּו:
13 ‹שְׁ›מעו רחוקים אשר עשיתי
‹ךְ›דעו קרובים גבֻרתי:
14 פחדו בציון חטאים
אחזה רעָדה חנֵפים
מי יגור לנו אש אוכלה
מי יגור לנו מוקדי עולם:
טו הֹלך צדקות ודבר מישרים[ζ]:
16 הוא מרומים ישכן
מצדות סלעים משגַּבו
לחמו נִתָּן מימיו נאמנים:
17 מלך ביפִיו תחזינה עיניך
תראינה ארץ מַרְחַקים:
18 לבך יהגה אימה
אַיֵה ספר‹[η]› אַיֵה שֹׁקל
איה [] * * * * * * *:
19 את עם נועז לא תראה
עם עמקי שפה משמוע
נלעג לשון אין בינה:
כ [θ]עיניך תראינה ירושלם
נָוֶה שאנן אהל בל יצען
בל יסע יתֵדתיו לנצח
וכל חבליו בל ינתקו:
21 כי ‹› ‹שם ‹נה›ר יהוה› לנו
מקום ‹יא›רים רחבי ידַיִם
בל תלך בו אֳני שַׁיִט
וצי אדיר לא יעברנו:

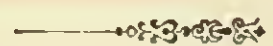

(α) טו,32 עד * (β) 17 הצדקה * (γ) 19 וברד ברֶדת היער ובשִׁפְלה תשפל העיר:
(δ) 33,6 והיה אמונת עתיך * (ε) 8 נשמו מסלות שבת עֹבר ארח
(ζ) טו מֹאס בבצע מעשקות נֹער כפיו מתמך בשחד אטם אזנו משמע דמים ועֹצם עיניו מֵראות ברע
(η) 18 ‹ספר את המגדלים› * (θ) כ,33 חזֵה ציון קרית מועדנו * (ι) 21 נהרים

31 כן יֵרד יהוה צבאות לצבֹא על הר ציון ועל גבעתהּ:

ה כצפֳּרים עָפות כן יגֵן יהוה צבאות על ירושלם
גנון והציל פסוח והמליט:

7.6 שובו לאשר העמיקו סָרה בני ישראל: כי ביום ההוא ימאסון איש אלילי כספו
ואלילי זהבו אשר עשו ל‹ה›ם ידי‹ה›ם חֵטא:

* * * * * * * * * * *   * * * * * * * *
* * * * * * * * * * *   * * * * * * * *

8 ונפל אשור בחרב לא איש וחרב לא אדם תאכלנו
ונס לו מפני חרב ובחוריו למַס יהיו:
9 וסלעו ממָּגור יעבור וחתו מנֵּס שריו
נאם יהוה אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלם:

32,א הן לצדק ימלך מלך
ו‹›שׂרים למשפט ישׂרו:
2 והיה איש כמחבֵא רוח
וסֵתר זרם * * * *
כפלגי מים בצָיון
כצל סלע כבֵד בארץ עיֵפה:

3 ולא ‹ת›שׁ‹ע›ֶינה עיני ראים
ואזני שמעים תקשבנה:
4 ולבב נמהרים יבין לדעת
ולשון עלּגים תמַהר לדַבר צָחות:
ה לא יקרא עוד לנָבָל נדיב
ולכילַי לא יֵאמר שׁוע:

32,6 כי נבל נבָלה ידַבר
ולבו י‹ח›ש‹ב› אָון
לעשות חֹנף * * *
ולדַבר אל יהוה ת‹ו›ע‹ה
להריק נפש רעֵב
ומשקה צמֵא יחסיר:

7 וכֵלַי כליו רעים
הוא זִמות יעץ
לחַבל ענוים באמרי שקר
ובדַבר אבְיון משפט:
8 ונדיב נדיבות יעץ
והוא על נדיבות יקום:

9 נשים שאננות קֻמנה שמַענה קולי
בנות בטחות האזנה אמרתי:
י ימים על שנה תרגזנה בטחות
כי כלה בציר אֹסף בלי יבוא:
11 ‹ח›רֲדָ‹ה› שאננות רגָזה בטחות
פשטה וערה וחגורה על חלצַים:
12 על שדַים ספדים
על שדי חמד על גפן פֹּריה:
13 על אדמת עמי קוץ שמיר תעלה
כי על כל בתי משוש קרְיה עליזה:
14 כי ארמון נֻטש המון עיר עֻזב
עפל ובַחן היה בעד מערות עד עולם
משוש פרָאים מרעֵה עדרים:

30 בליל חמיץ יאכלו אשר זרה ברַחת ובמִּזְרֶה:
כה והיה על כל הר גבֹה
ועל כל גִּבְעה נשָׂאה פלגים יִבְלי מים
ביום הרג רב בנפֹל מגדלים:
26 והיה אור הלבָנה כאור החמָּה
ואור החמה יהיה שבעתַים[a]
ביום חבש יהוה את שבר עמו
ומַחץ מכָּתו ירפא:

27 הנה שם יהוה בא ממרחק   בֹּער אפו וכבֶד משָׂאה
שפתיו מלאו זעם   ולשונו כאש אכלת:
28 ורוחו כנחל שוטף   עד צַוָּאר יחצה
להנָפה גוים בנָפת שוְא   ורסן מַתְעה על לְחָיֵי עמים:

29 השיר יהיה לכם   כלֵיל התקדש חג
ושמחת לבב כהולך בחליל   לבוא בהר יהוה אל צור ישראל:
ל והשמיע יהוה את הוד קולו   ונַחת זרועו יַרְאה
בזעף אף ולהב אש אוכלה   נפץ וזרם ואבן ברד:

32.31 כי מקול יהוה יֵחת אשור בשבט יַכֶּה: והיה כל מעבַר מטֵּה מוסָדה אשר יניח
יהוה עליו בתֻפים ובכנֹּרות ובמלחמות תנופה נלחם ב(a)ם:

33 כי ערוך מאתמול תָּפְתֶּה[β]   הוּכַן הֶעֱמִיק הִרְחִב [בה:
מדֻרָתָהּ אש ועצים הרבֵּה   נשמת יהוה כנחל גָּפְרית בֹּערה

31,א הוי היֹּרדים   מצרַים לעזרה
על סוסים ישעֵנו   [1]ו[3]על [4]רכב [5]כי [6]רב
[7]ו[2]יבטחו [8]על פָּרשים   כי עצמו מאד
ולא שעו על קדוש ישראל   ואת יהוה לא דרשו:
2 וגם הוא חכם ויבֵא רע   ואת דבריו לא הסיר
וקם על בית מרֵעים   ועל עזרת פֹּעלי אָון:
3 ומצרַים אדם ולא אל   וסוסיהם בשר ולא רוח
ויהוה יטה ידו   וכשל עוזר ונפל עזֻר
ויחדָו כלם יכלָיון:

* * * * * * * * * * * * * * * *

4 כי כה אמר יהוה אלי
כאשר יהגה האריֵה   והכפיר על טרפו
אשר יקרא עליו   מלֹא רֹעים
מקולם לא יֵחת   ומֵהמונם לא יענה

(a) 30,26 כאור שבעת הימים
(β) 33 יֻהַכַּן הוא למלך

30,8 עתה בוא כָּתְבָהּ[α] ועל ספר חֻקָּהּ
ותהי ליום אחרון לְעֵד עד עולם:
9 כי עם מרי הוא בנים כֶּחשים
בנים לא אבו שמוע תורת יהוה:
י אשר אמרו לראים לא ולחזים לא תחזו לנו נכֹחות
דַּברו לנו חלקות [תראו חזו מהתַלּות:
11 סורו מִנֵּי דרך הַטּו מִנֵּי ארח
הַשביתו מפנינו את קדוש ישראל:

12 לכן כה אמר קדוש ישראל יען מָאָסְכם בדבר הזה ותבטחו בעֹקֶשׁ ונלוז ותשענו
13 עליו: לכן יהיה לכם העָון הזה כפרץ נֹפל נִבְעֶה בחומה נשגבה אשר פתאֹם
14 לפֶתע יבוא שִׁבְרָהּ: ושְׁבָרָהּ כשֵׁבר נֵבל יוצרים כתות לא יחמל ולא ימצא
טו במכִתתו חרש לחתות אש מיקוד ולחשוף מים מגֶּבא: כי כה אמר אדני יהוה
קדוש ישראל

בשובה ונַחת תִּוָּשׁעון
בהַשְׁקֵט ובבִטְחה תהיה גבורתכם
16 ולא אביתם: ותאמרו
לא כי על סוס ננום על כן תנוסון
ועל קל נרכב על כן יִקַּלּו רדפיכם:
17 [β]מפני גערת חמשה תנֻסו עד אם נותרתם
כתֹרן על ראש ההר וכנֵּס על הגבעה:

18 * * * * * * * * * *
ולכן יחַכה יהוה לחננכם
ולכן ירום לרַחֶמְכם
כי אלהי משפט יהוה
אשרי כל חוכי לו:
19 כי עם בציון ישב בירושלם בכו לא תבכה
חנון יָחְנְךָ לקול זַעקך כשָׁמְעתו עָנָךְ:
כ ונתן לכם אדני לחם צר ומים לחץ
ולא יכנף עוד מוריך
והיו עיניך ראות את מוריך:
21 ואזניך תשמענה דבר מֵאחריך לאמר
זה הדרך לכו בו כי תימינו וכי תשמאילו:
22 וטמֵּאתָ את צִפּוי פסילי כספך
ואת אפֻדת מַסֵּכת זהבך
תזרֵם כמו דָוָה צֵא תאמר לו:
23 ונתן מטר זרעך אשר תזרע את האדמה
ולחם תבואת האדמה והיה דשֵׁן ושמֵן
ירעה מקניך ביום ההוא כר נרחב:
24 והאלפים והעֲיָרים עֹבדי האדמה

(α) 30,8 על לוח אתם
(β) 17 אלף אחד מפני גערת אחד

29,16 הַפְּכְּכֶם אם כחֹמֶר היֹצֵר יֵחָשֵׁב כי יאמר מעשה לעֹשֵׂהוּ לא עשני ויֵצֶר אמר
17 ליצרו לא הבין: הלא עוד מעט מזער

ושב לבנון לכרמל
והכרמל ליער יֵחָשֵׁב:
18 ושמעו ביום ההוא החֵרשים דברי ספר
ומֵאֹפל ומֵחשך עיני עִוְרים תראינה:
19 ויספו עֲנָוים ביהוה שמחה
ואֶבְיוני אדם בקדוש ישראל יגילו:
כ כי אָפֵס עריץ וכלה לץ
ונכרתו כל שֹׁקדי אָוֶן:
21 מחטיאי אדם בדבר ולמוכיח בשער יקֹשׁון
ויַּטּו בתֹהו צדיק:
22 לכן כה אמר יהוה אֶל בית יעקב אשר פדה את אברהם
23 לא עתה יֵבוש יעקב ולא עתה פניו יחוָרו:
כי בראֹתו ^α^מעשה ידי בקרבו יקדישו שמי
והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו:
24 וידעו תֹעי רוח בינה ורוגנים ילמדו לֶקח:

30,א הוי בנים סוררים נְאֻם יהוה
לעשות עֵצה ולא מני
ולנסך מַסֵּכה ולא רוחי
למען ספות חטאת על חטאת:
2 ההלכים לרדת מצרַים ופי לא שאלו
לעוז במעוז פרעה ולַחְסות בצל מצרים:
3 והיה לכם מעוז[β] לבשת והֶחסות[γ] לכלִמה:
4 כי היו בצֹען שׂריו ומלאכיו חנֵס יגיעו:
ה כל הִבְאִיש על עם לא יועילו
לעָם לא לעֵזר <δ> כי לבשת וגם לחרפה:

6 משא בהמות נגב

* * * * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * בארץ צרה וצוקה
לביא ולַיִש מֵהֶם אֶפְעֶה ושָׂרָף מעופף
ישאו על כתף עֲיָרים חיליהם ועל דבֶּשֶׁת גמלים אוצרותם
7 על עם לא יועילו:[ε] הבל וריק יעזרו:[ζ]

(α) 29,23 ילדיו * (β) 30,3 פרעה * (γ) בצל מצרים * (δ) 30,ה ולא להועיל
(ε) 30,7 ומצרים (ζ) לכן קראתי לזאת רַהַב הַמָּשְׁבָּת

29,א הוי אר◦אל אר◦אל   קרית חנה דוד
ספו שנה על שנה   חגים ינקפו:
2 * * * * * * * *   * * * * * * * *
* * * * * * *   * * * * * * * *
והציקותי לאר◦אל   והיתה תאניה ואניה
והיתה לי כאר◦אל ׀   וחניתי כדו*ד* עליך:
3 וצרתי עליך מצב   והקימתי עליך מצרת:
4 ושפלת מארץ תדברי   ומעפר תשח אמרתך[α]:

ה והיה כאבק דק המון זריך וכמץ עבר המון עריצים

6 והיה לפתע פתאם: מעם יהוה צבאות תפקד
ברעם וברעש וקול גדול   סופה וסערה ולהב אש אוכלה:

7 והיה כחלום חזון לילה המון כל הגוים הצבאים על אר◦אל וכל . . . . ומצדתה
8 והמציקים לה: והיה כאשר יחלם הרעב והנה אוכל והקיץ וריקה נפשו וכאשר
יחלם הצמא והנה שתה והקיץ והנה עיף ונפשו שוקקה כן יהיה המון כל הגוים
הצבאים על הר ציון:

9 התמ◦הו ותמהו   השתעשעו ושעו
שכרו ולא יין   נעו ולא שכר:
י כי נסך עליכם יהוה   רוח תרדמה
ויעצם את עיניכם[β]   ואת ראשיכם[γ] כסה:

11 ותהי לכם חזות הכל כדברי הספר החתום אשר יתנו אתו אל יודע ספר לאמר
12 קרא נא זה ואמר לא אוכל כי חתום הוא: ונתן הספר על אשר לא ידע ספר
לאמר קרא נא זה ואמר לא ידעתי ספר:

13 ויאמר יהוה יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כב◦ד◦ני ולבו רחק ממני
ותהי יראתם אתי מצות אנשים מלמדה:

14 לכן הנני יוסף להפליא[δ]   הפלא ופלא
ואבדה חכמת חכמיו   ובינת נבניו תסתתר:
* * * * * * * * *   * * * * * * * *

טו הוי המעמיקים מיהוה   לסתר עצה
והיה במחשך מעשיהם   * * * *
ויאמרו מי ראנו   ומי ידענו
* * * * * * * *   * * * *

(α) 29,4 והיה כאוב מארץ קולך   ומעפר אמרתך תצפצף
(γ) י   החזים
(β) 29,י את הנביאים
(δ) 14 את העם הזה

28,י.9 את מי יורה דֵעה ואת מי יבין שמועה גמולי מֵחלב עתיקי משדִים: כי צַו
11 לצו צו לצו קַו לקו קו לקו זְעֵיר שם זעיר שם: כי בלעגי שפה ובלשון אחרת
12 ידַבר אל העם הזה: אשר אמר אליהם זאת המנוחה הניחו לעיֵף וזאת המרגֵעה
13 ולא אבו שמוע: והיה להם דבר יהוה צַו לצו צו לצו קַו לקו קו לקו זְעֵיר שם
זעיר שם למען ילכו וכשלו אחור ונשברו ונוקשו ונלכדו:

14 לכן שמעו דבר יהוה   אנשי לצון
משלי העם הזה   אשר בירושלם:
טו כי אמרתם כרתנו   ברית את מות
ועם שאול   עשינו חֹזֶה
שׁוֹט שוֹטף כי עבר   לא יבואֵנו
כי שמנו כָזָב מחסֵנו   ובשקר נסתרנו:
16 לכן כה אמר   אדני יהוה
הנני יֹסֵד בציון אבן   אבן בֹּחַן
פִּנַּת יִקְרת מוּסָד   המאמין לא יָמִישׁ:
17 ושמתי משפט לקו   וצדָקה למשקלת
ויָעָה ברד מחסֵה[α] [מות   וסֵתר מים ישטפו:
18 וכֻפּר בריתכם את   וחזותכם את שאול לא תקום
שוט שוטף כי יעבר   והייתם לו למרמס:
19 מִדֵּי עָבְרו   יקח אתכם
כי בבקר בבקר יעבר   ביום ובלילה
והיה רק זְוָעה   הבין שמועה:[β]
* * * * * * * *   * * * * * * *
21 כי כהר פרצים יקום   כעֵמק בגבעון ירגז
לעשות מעשֵׂהו [יהוה   זר מעשהו
ולעבד עבֹדתו   נכריה עבדתו:
22 ועתה אל תתלוצצו   פן יחזקו מוסריכם
כי כלה ונחרָצה   שמעתי מֵאת [γ]יהוה צבאות[δ]:

23 האזינו ושמעו קולי
הקשיבו ושמעו אמרתי:
24 הֲכל היום יחרש החֹרש
[ε]יפַתח וישַׂדד אדמתו:
כה הלוא אם שִׁוה פניהָ
והֵפיץ קֶצח וכַמֹּן יזרק
ושׂם חטה ושׂעֹרה
וכֻסמת גבֻלתו:
26 ויִסְּרוֹ יהוה למשפט
אלהיו יורנו:

28,27 כי לא בֶחרוץ יוּדַשׁ קֶצח
ואוֹפַן עגָלה על כַּמֹּן יוּסב
כי במַּטֶה יֵחבט קצח
וכמֹן בשבט:
28 לחם יודק
כי לא לנצח ידושנו
והמם גלגל עגלתו
וחרוצו לא ידֻקֶּנּו:
29 גם זאת מעם יהוה[ζ] יצאה
הפלִא עֵצה הגדיל תושיה:

(α) 28,17 כוב   (β) 28,כ כי קצר המַּצָּע מֵהשְׂתָרֵע והמסֵּכה צרה כהתכנס:
(γ) 22 אדני * (δ) על כל הארץ * (ε) 24 לזרע * (ζ) 29 צבאות

11,טו והחרי‹ב› יהוה‹[α]› את לשון ים והניף ידו על הנהר []
והִכָּהו לשבעה נחלים [מצרים והדריך בנעלים:

16 והיתה מסִלה לשאָר עמו אשר ישאר מֵאשור כאשר היתה לישראל ביום עלֹתו
מֵארץ מצרים:

12,א ואמרת ביום ההוא

אודך יהוה
כי אנפת בי
‹ו›‹י›ישָׁ‹ב› אפך
‹וַת›נַחמני:
2 הנה אל ישועתי
אבטח ולא אפחד
כי עָזי וזִמְרָת‹י› יה[β]
ויהי לי לישועה:

12,3 ושאבתם מים בששון ממעיְני
4 הישועה: ואמרתם ביום ההוא

הודו ליהוה קראו בשמו
הודיעו בעמים עליֹלתיו
הזכירו כי נשְׂגב שמו:
ה זמרו יהוה כי גֵאות עשה
מ‹וּ›דַעת זאת בכל הארץ:
6 צַהלי ורֹני יושבת ציון
כי גדול בקרבֵּך קדוש ישראל:

יב

20,א בשנת בֹא תרתן אשדודה בשלֹח אתו סרגֹון מלך אשור וילחם באשדוד
3 וילכדה:[γ] ויאמר יהוה כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחֵף שלש שנים אות
4 ומופֵת על מצ‹רַ›ים ועל כוש: כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש
ה נערים וזקֵנים ערום ויחֵף וחשו‹פֵי› שֵׁת[δ]: וחתו ובשו מכוש מבָּטם ומן מצרַים
6 תִפְארתם: ואמר ישֵׁב האי הזה ביום ההוא הנה כה מַבָּטנו אשר נסנו שם לעזרה
להִנָּצֵל מפני מלך אשור ואיך נמלט אנחנו:

יג

28,1-6 הוי עטרת גֵאות שִׁכֹּרי אפרַים וגו׳:

7 וגם אלה ביַין שגו ובשכר תעו
כהן ונביא שגו בשכר
נבלעו מן היין תעו מן השכר
שגו ברֹאֶה פקו ‹ב›פליליה:
8 כי כל שלחנות מלאו צֹאָה בלי מקום:
[קיא

(α) 11,טו ב‹עְצֶ›ם רוחו
(β) 12,2 יהוה
(γ) 20,2 בעת ההיא דבר יהוה ביד ישעְיהו בן אמוץ לאמר לֵך ופתחת השק מֵעל מתניך ונעלְךָ תחלץ מֵעל רגלך ויעש כן הלך ערום ויחֵף:
(δ) 4 ערְות מצרים

10,29 עברו מעבָּרה   גֶּבע מלון לָנו
חרדה הרָמה   גִּבְעת שאול נסה:
ל * * * * * *   צַהלי קולֵךְ בת גַּלִּים
הקשיבי לַיְשה   עֲנִ‹יָ›הָ ענָתות:
31 נדדה מַדְמֵנה   ישבי הַגֵּבים הֵעִיזו:
32 עוד היום בנֹב לעמד   ינֹפֵף ידו
הר ב‹ת› ציּוֹן   גִּבְעת ירושלם:

10,33 הנה האדון יהוה צבאות
מסָעֵף פֻּארָה במַעֲרָצה
ורמי הקומה גדֻעים
והגבהים ישפלו:
34 ונִקַּף סִבְכי היער בברזל
והלבנון באדי‹ר›‹יו› יפול:

11,א ויצא חֹטר מגֶּזע ישי
ונֵצר משרשיו יפר‹ח›:
2 ונחה עליו רוח יהוה
רוח חכמה ובינה
רוח עֵצה וגבורה
רוח דעת ויראת יהוה:[α]

3 ולא למראֵה עיניו ישפוט
ולא למשמע אזניו יוכיח:

11,4 ושפט בצדק דלים
והוכיח במישור לענ‹יי› ארץ
והכה ‹ע›ר‹י›צ‹ים› בשֵׁבט פיו
וברוח שפתיו ימית רשע:

ה והיה צדק אֵזור מָתְניו
והאמונה ‹חג›ור חלציו:
6 וגר זאֵב עם כבש
ונמֵר עם גדי ירבץ
ועגל וכפיר ‹רֹעים› יחדו
ונער קטֹן נֹהג בם:

7 ופרה ודב ‹ת›רעינה
יחדו ירבצו ילדיהן
ואריֵה כבקר יאכל תבן:
8 ושִׁעֲשַׁע יונק על חֻר פתן
ועל מ‹ע›ָרת צִפְעוני
גמול ידו הדה:

9 לא ירֵעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דֵעה את יהוה כמים לים
מכסים:
י והיה ביום ההוא שרש ישי אשר עֹמד לנֵס עמים אליו גוים ידרשו והיתה
מנֻחתו כבוד:

11 והיה ביום ההוא יוסיף אדני שֵׁנית ידו לקנות את שאָר עמו אשר ישאר
מאשור וממצרַים ומפתרוס ומכוש ומֵעילם ומשנער ומֵחמָת ומאיי הים:

12 ונשא נֵס לגוים   ואסף נִדְחי ישראל
ונפֻצות יהודה יקַבץ   מֵארבע כנפות הארץ:
13 וסרה קִנאת אפרַים   וצֹררי יהודה יכּרתו[β]:
14 ועפו בכָתֵף פלשתים ימה   יחדו יבֹזו את בני קדם
אדום ומואב מִשְׁלוח ידם   ובני עמון מִשְׁמַעְתם:

(α) 11,3[a] ו‹ה›ריחו ביראת יהוה

(β) 13[b] אפרים לא יקנא את יהודה   ויהודה לא יצֹר את אפרים

10,11.י כאשר מצאה ידי ‹למ›מ‹ל›כת ה‹אל›ה› ופסיליהם מירושלם[α]: הלא כאשר
12 עשיתי לשמרון ולאליליה כן אעשה לירושלם ולעצביה: והיה כי יבצע אדני את
כל מעשהו בהר ציון ובירושלם ‹י›פקד על פרי גדל לבב מלך אשור ועל תפארת
13 רום עיניו: כי אמר
בכח ידי עשיתי
ובחכמתי כי נבנותי
ו‹א›ס‹י›ר גבולת עמים
ועתידתיהם שו‹ס›תי
ו‹א›ו‹ר›ד . . . . . * * *
* * * יושבים * * *:
14 ותמצא כקן ידי
לחיל העמים
וכאסף ביצים עזבות
כל הארץ אני אספתי
ולא היה נדד כנף
ופצה פה ומצפצף:
טו[a] היתפאר הגרזן על החצב בו
אם יתגדל המשור על מניפו

10,טו[c] כהניף שבט ‹את› מרימיו
כהרים מטה לא עץ:

נשבע יהוה צבאות לאמר

14,24 אם לא כאשר דמיתי כן היתה
וכאשר יעצתי היא תקום:
כה לשבר אשור בארצי
ועל הרי אבוסנו[β]:
26 זאת העצה היעוצה על כל הארץ
וזאת היד הנטויה על כל הגוים:
27 כי יהוה צבאות יעץ ומי יפר
וידו הנטויה ומי ישיבנה:

10,16 לכן ישלח האדון יהוה צבאות במשמניו רזון
ותחת כבדו יקד יקד כיקוד אש:
17 והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה
ובערה ואכלה שיתו ושמירו ביום אחד:
18 וכבוד יערו וכרמלו מנפש ועד בשר יכלה
והיה כמ‹ס›ס נסס:
19 ושאר עץ יערו מספר יהיו ונער יכתבם:
כ והיה ביום ההוא לא יוסיף עוד שאר ישראל ופליטת בית יעקב להשען על
21 מכהו ונשען על יהוה קדוש ישראל באמת: שאר ישוב שאר יעקב אל אל גבור:
23.22 כי אם יהיה עמך ישראל כחול הים שאר ישוב בו כליון חרוץ שוטף צדקה: כי
כלה ונחרצה אדני יהוה צבאות עשה בקרב כל הארץ:

24 לכן כה אמר אדני יהוה צבאות אל תירא עמי ישב ציון מאשור בשבט
כה יככה ומטהו ישא עליך בדרך מצרים: כי עוד מעט מזער וכלה זעמ‹י› ואפי על
26 תבליתם: ועורר עליו יהוה צבאות שוט כמכת מדין בצור עורב ומטהו על הים
27 ונשאו בדרך מצרים: והיה ביום ההוא

יסור סבלו מעל שכמך
ועלו מעל צו‹א›ר‹ך› ‹י›ח‹ד›ל‹:›

28 . . . . | בא על עית
עבר במגרון למכמש יפקיד כליו:

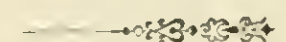

(α) 10,י ומשמרון

(β) 14,כה[b] וסר מעליהם עלו וסבלו מעל שכמו יסור

23,12 [α]לא תוסיפי עוד לעלוז   המעֻשָּׁקה <> בת צידון
כתימ׳ה׳ קומי עֲבֹרי   גם שם לא ינות לך:
13 הן ארץ כשדים‹β›‹γ›   יס׳ד׳הָ׳ לציים
הקימו בח׳ו׳נ׳י׳הם׳   עוררו ארמנותיהָ
* * * * * * * * *   שָׂ׳מָהָ׳ למפלה:
14 הֵילילו אנ׳יות תרשיש   כי שֻׁ׳ד׳ד מָעֻזכן

טו והיה ביום ההוא ונשכחת צֹר שבעים שנה כימי מלך אחד מקץ שבעים שנה
יהיה לצֹר כשירת הזונה:

16 a קחי כִנּור   d הֵטיבי נַגּן
b סֹבּי עיר   e הַרבי שיר
c זונה נשכחה   f למען תזכרי:

17 והיה מקץ שבעים שנה יפקד יהוה את צר ושבה לאֶתְנַנָּ׳ה׳ וזנתה את כל
18 ממלכות הארץ על פני האדמה: והיה סחרהּ ואתננהּ קדש ליהוה לא יֵאצר ולא
יַחסן כי לישבים לפני יהוה יהיה סחרהּ לאכל לשָׂבְעה ולמכַסה עתיק:

י

14,28 בשנת מות המלך אחז היה ה׳דבר׳ הזה:

29 אל תשמחי פלשת כלֵּך
כי נשבר שֵׁבט מַכֵּךְ
כי משׁרש נחש יֵצא צֶפע
ופריו שָׂרָף מעופף:

ל ורעו ב׳כְרֵי׳ דלים
ואביונים לבֶטח ירבצו
והֵמַתי ברעב ‹ז׳ר׳עֵ׳ך
ושאֵריתך ׳א׳הרג:

14,31 הֵילילי שער זַעקי עיר
נָמוֹג פלשת כלֵּך
כי מצפון עשן בא
ואֵין בודד במוְעָדיו:

32 ומה יענה ׳מלך עמי
אם יַדַברו לו׳ מלאכי גוי
כי יהוה יִסַּד ציון
ובהּ יחסו עניי עמו:

יא

10,ה הוי אשור שֵׁבט אפי
ומַ׳טֵּ׳ה׳[δ] זעמי:
6 בגוי חָנֵף אשַׁלחנו
ועל עם עברתי אצַונו
לשלל שָׁלָל ולבֹז בַּז
ולשימו מִרְמָס כחֹמר חוצות:

7 והוא לא כן ידַמה

10 ולבבו לא כן יחשֹׁב
כי להשמיד בלבבו
ולהכרית גוים לא מעט:
8 כי יאמר
הלא שׂרַי יחדָּו מלכים:
9 הלא ככרכמיש כַּלְנו
אם לא כארפד חמָת
אם לא כדמשק שֹׁמרון:

(α) 23,12 ויאמר   (β) 13 זה העם לא היה   (γ) אשור   (δ) 10,ה הוא בידם

ח

* * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * *
1,29 כי יתֵבֹשו מֵאילים אשר חמדתם
ותחפרו מֵהַגַּנות אשר בחרתם:

ל,1 כי תהיו כאֵלה נֹבלת עלֶהָ
וכגַנה אשר מים אין להּ:
31 והיה החסֹן לנעֹרֶת ופֹעלו לניצוץ
ובערו שניהם יחדו ואין מכבה:

2,2 והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית יהוה בראש ההרים ונשׂא מִגבעות
3 ונהרו אליו כל הגוים: והלכו עמים רבים ואמרו

לכו ונעלה אל הר יהוה
אל בית אלהי יעקב
ויֹרנו מדרכיו
ונֵלכה בארחֹתיו
כי מציון תצא תורה
ודבר יהוה מירושלם:

2,4 ושפט בין הגוים
והוכיח לעמים רבים
וכתתו חרבותם לאִתים
וחניתותיהם למַזמֵרות
לא ישׂא גוי אל גוי חרב
ולא ילמדו עוד מלחמה:
* * * * * * * * * *

ט

23,א משא צֹר

הֵילילו אניות תרשיש כי שֻׁדַּד מָעֻזכן[α]
* * * * * * * * * * * * * * * * *
2 נדמו ישבי אי סֹחר צידון
עֹבֵר ים מַלְאָכוּ | [12] במים רבים:
3 זרע שִׁחֹר [β] קצירו [] תבואתה סְחַר גוים:
4 בושי צידון כי אמר ים[γ] לא חלתי ולא ילדתי
ולא גִדלתי בחורים רוממתי בתולות:[δ]

6 עִברו תרשישה הֵילילו ישבי אי:
7 הזאת לכם עליזה מִימי קדם קַדְמָתהּ
יֹבִלוהָ רגליהָ מֵרחוק לגור:
8 מי יעץ זאת על צֹר המעֻטֶּרה
אשר סֹחריהָ [ε] שׂרים [] נכבַּדי ארץ:
9 יהוה צבאות יעצהּ לחלל גְּאון
להָקֵל כל צבי כל נכבַּדי ארץ:
[תרשיש
י עִבְרִי ארצֵך . . בת אין . . . עוד:
11 ידו נטה על הים הרגיז ממלכות
יהוה צִוה אל כנען לַשְׁמִד מָעֻזּיהָ:

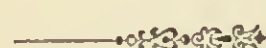

(α) 23,א מארץ כתים נגלה למו (β) 3 יְאוֹר (γ) 4 מעוז ים לאמר
(δ) ה כאשר שֵׁמַע למצרים יחילו כשֵׁמע צֹר: (ε) 8 כִּנְעָנִיהָ

ו

17,א משׂא דמשק

2 הנה דמשק מוסר מֵעיר והיתה ‹› מפָּלה׃ עֲזֻבות עריה עדי עד לעדרים

3 תהיינה ורבצו ואין מחריד׃ ונשבת מִבצר מֵאפרַים וממלכה מדמשק ושאָר ארם
ככבוד בני ישראל יהיו נאם יהוה צבאות׃

17,4 והיה ביום ההוא יִדַּל כבוד יעקב
ומִשְׁמַן בשרו יֵרזה׃
ה והיה כאסֹף קציר קמה
וזרֹעו שִׁבֳּלים יקצור
והיה כמלַקט שִׁבֳּלים בעֵמק רפָאים׃
ונשאר בו עֹלֵלות כנֹקף זַית
6 שנַים שלשה גרגרים בראש אמיר
ארבעה חמשה בסעִפיה הפֹּריה
נאם יהוה צבאות׃
7 ביום ההוא ישעה האדם על עֹשֵׂהו
ועיניו אל קדוש ישראל תראינה׃
8 ולא ישעה אל [β]מעשה ידיו

17 ואשר עשו אצבעֹתיו לא יראה[γ]׃

9 ביום ההוא יהיו ערֵיך עֲזֻבות[12]
כעזובת החֹרש והאמיר[12][δ]׃
י כי שכחת אלהי ישעֵך
וצור מָעֻזֵּךְ לא זכרת
על כן תטעי נִטְעֵי נַעֲמנים
וזמֹרת זָר תזרעֶנּוּ׃
11 ביום נִטְעֵךְ תשַׂגְשֵׂגִי
ובבקר זרעֵך תפריחי
נֵד קציר ביום נַחֲלָה
וכאֵב אנוש׃

12 הוי המון עמים רבים — כהֲמות ימים יהמָיון
ושְׁאון לאֻמים [כבירים] — כשְׁאון מים [] ישָּׁאון[ε]׃
13 * * * * * * * [רוח — וגער בו ונָס ממֶרחק
ורֻדַּף כמֹץ הרים לפני — וכגַלְגַּל לפני סופה׃
14 לעֵת ערב והנה בלָּהה — בטרם בֹּקר איננו
זה חֵלק שוסינו — וגורל לבֹזזינו׃

ז

28,א הוי עטֶרת גֵאות שִׁכֹּרי אפרַים
וציץ נֹבֵל צבי תפאַרתו
על ראש גיא שמנים הלומי יין׃
2 הנה חָזָק ואמִּץ ליהוה
כזרם ברד שער קטב
כזרם מים כבירים שֹׁטפים
הניח לארץ ביד׃
3 ברגלַים תֵּרמסנה
עטֶרת גֵאות שכורי אפרים׃

28,4 [] וציצת נֹבֵל צבי תפאַרתו
על ראש גיא שמנים
(והיתה) כבכורה בטרם קיץ
יראה הראה אותה
בעודה בכפו יבלענה׃
ה ביום ההוא יהיה יהוה צבאות לעטֶרת [צבי
ולצפירת תפאָרה לשאָר עמו׃
6 ולרוח משפט ליושב על המשפט
ולגבורה למשיבי מלחמה שערה׃

(α) 17,6 אלהי ישראל
(β) 8 המזבחות
(γ) והאשֵׁרים והחמנים
(δ) 9 אשר עזבו מפני בני ישראל והיתה שממה
(ε) 13 לאֻמים כשְׁאון מים רבים ישָּׁאון

8,17.16 צור תעודה חתום תורה בלמדי: וחכיתי ליהוה המסתיר פניו מבית יעקב
18 וקויתי לו: הנה אנכי והילדים אשר נתן לי יהוה לאתות ולמופתים בישראל מעם
יהוה צבאות השכן בהר ציון:

19 וכי יאמרו אליכם דרשו אל האבות ואל הידענים המצפצפים והמהגים הלא
כ עם אל אלהיו ידרש בעד החיים אל המתים: לתורה ולתעודה אם לא יאמרו
כדבר הזה

* * * * * אשר אין לו שחר:
21 ועבר בה נקשה ורעב
והיה כי ירעב והתקצף
וקלל במלכו ובאלהיו ופנה למעלה:
22 * * * * * ואל ארץ יביט
והנה צרה וחשכה [12]מועף צוקה
ואפלה . . . . * * * :[α]

23b כעת הראשון הקל ארצה זבלון וארצה נפתלי והאחרון הכביד דרך הים עבר
הירדן גליל הגוים:

9,א העם ההלכים בחשך ראו אור גדול
ישבי בארץ צלמות אור נגה עליהם:
2 הרבית הגילה הגדלת השמחה
שמחו לפניך כשמחת [בקציר] כאשר יגילו בחלקם שלל:
3 כי את על סבלו ואת מטת שכמו
שבט הנגש בו החתת כיום מדין:
4 כי כל סאון סאן ברעש ושמלה מגוללה בדמים
והיתה לשרפה מאכלת אש:

ה כי ילד ילד לנו בן נתן לנו
ותהי המשרה על שכמו
ויקרא שמו פלא יועץ
אל גבור אבי עד שר שלום:

6 רבה המשרה ולשלום אין קץ
על כסא דוד ועל ממלכתו
להכין אתה ולסעדה במשפט ובצדקה
מעתה ועד עולם קנאת יהוה[β] תעשה זאת:

(α) 8,23a כי הלא מועף לאשר מוצק לה

(β) 9,6 צבאות

7 השכירה ב·עֶבר· ·ה·נהר^α^ את הראש ושַׂער הרגלִים וגם את הזקָן תספה: * * * *
22.21 והיה ביום ההוא יחַיה איש עגלת בקר ושתי צאן: והיה מֵרֹב עשׂות חלב יאכל
23 חמאה כי חמאה ודבש יאכל כל הנותר בקרב הארץ * * * * * * : והיה ביום
ההוא יהיה כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן באלף כסף לשמיר ולשַׁית יהיה:
כה.24 בחצים ובקשת יבוא שמה כי שמיר ושַׁית תהיה כל הארץ: וכל ההרים אשר
במַּעְדֵּר יֵעדרון לא ·י·בוא שמה יראת שמיר ושית והיה למִשְׁלח שור ולמִרְמס שה:

8,א ויאמר יהוה אלי קח לך גִלָּיון גדול וכתב עליו בחרט אנוש למַהר שלל חש
3.2 בז: ו·ה·עידה לי עֵדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכְריהו בן יְבֶרכְיָהו: ואקרב
4 אל הנביאה ותהר ותלד בן ויאמר יהוה אלי קְרא שמו מַהר שלל חש בז: כי
בטרם יֵדע הנער קרֹא אבי ואמי ישׂא את חיל דמשק ואת שְׁלל שמרון לפני
מלך אשור:

ה ויֹּסף יהוה דבּר אלי עוד לאמר:

6 יען כי מאס העם הזה את מי השלֹח ההלכים לְאַט
ו·מְ·ס·ו·ם מפני·^β^ * * * * * * * * * * * * * * * * :
7 ולכן הנה אדני מעֲלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים^γ^
ועלה על כל אפיקיו והלך על כל גדותיו:
8 וחלף ביהודה שטף ועבר עד צוָּאר יגּיע
* * * * * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * * * * * *
והיה מֻטות כנפיו מלא רֹחב ·א·רץ
כ·י· עמנו אל:

9 ·ד·עו עמים . . . והאזינו כל מרחַקי ארץ
התאזרו וחֹתּו התאזרו וחֹתּו:
י עֻצו עֵצה ותֻפָר דברו דבר ולא יקום
כי עמנו אל:

11 כי כה אמר יהוה אלַי בחֶזְקת היד ויִסְּרני מִלֶּכת בדרך העם הזה לאמר:
12 לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר
ואת מוראו לא תיראו ולא תעריצו:
13 את יהוה צבאות אתו תקדישו
והוא מוראֲכם והוא מעריצכם:
14 והיה ^δ^לאבן נגף
ולצור מִכְשול לשני בתי ישראל
לפח ולמוקֵש ליושב ירושלם:
טו וכשלו בם רבים ונפלו ונשברו ונוקשו ונלכדו:

(α) 7,כ במלך אשור
(β) 8,6 את רצין ובן רמליהו
(γ) 8,7 את מלך אשור ואת כל כבודו
(δ) 14 למקדש ו

6 קדוש קדוש קדוש יהוה צבאות
מלא כל הארץ כבודו:
ה ויָנעו אמות הסִפים מקול הקורא והבית ימלא עשן: ואֹמר אוי לי כי נדמֵיתי כי
איש טמֵא שפתַים אנכי ובתוך עם טמֵא שפתַים אנכי ישֵׁב כי את המלך יהוה
6 צבאות ראו עיני: ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו רִצְפה במלקחַים לקח מֵעל
7 המזבח: ויגע על פי ויאמר הנה נגע זה על שפתיך וסר עֲונך וחטאתך תכֻפּר:
9.8 ואשמע את קול אדני אֹמר את מי אשלח ומי ילך לנו ואֹמר הנני שלחֵני: ויאמר
לך ואמרת לעם הזה
שמעו שמוע ואל תבינו   וראו ראו ואל תדעו:
י השְׁמֵן לב העם הזה   ואזניו הַכְבד ועיניו הָשַׁע
פן יראה בעניו ובאזניו ישמע   ולבבו יבין וְשָׁב ורפא לו:
11 ואֹמר עד מתי אדני ויאמר · [יושב   [שמָמה:
עד אשר אם שאו ערים מֵאין   ובתים מֵאין אדם והאדמה תשאר
12 ורִחַק יהוה את האדם   ורבּה העזובה בקרב הארץ:
13 ועוד בה עשיריה   ושבה והיתה לבָער
כאֵלה וכאַלון   אשר בשלֶכת מצֶבת בם
זרע קדש מצַבתה:

7,א ויהי בימי אחז בן יותם בן עזיהו מלך יהודה עלה רצין מלך ארם ופֶקח בן
2 רמליהו מלך ישראל ירושלם למלחמה עליה ולא יכל להלחם עליה: ויֻגד לבית
דוד לאמר נחה ארם על אפרים ויָנע לבבו ולבב עמו כנוע עצי יער מפני רוח:
3 ויאמר יהוה אל ישעיהו צא נא לקראת אחז אתה ושאָר ישוב בנך אל קצה
4 תעָלת הברֵכה העליונה אל מסִלת שדה כובס: ואמרת אליו השמר והשקט אל
תירא ולבבך אל ירַך משני זנבות האודים העשֵׁנים האלה בחֳרי אף רצין וארם
ה.6 ובן רמליהו: יען כי יעץ עליך ארם רעה אפרים ובן רמליהו לאמר: נעלה ביהודה
7 ונקיצֶנה ונבקִעֶנה אלינו ונמליך מלך בתוכה את בן טבאל: כה אמר אדני יהוה
9.8 לא תקום ולא תהיה: כי ראש ארם דמשק וראש דמשק רצין:[α] וראש אפרים
שמרון וראש שמרון בן רמליהו * * * * * אם לא תאמינו כי לא תֵאמנו:
י.11 ויוסף יהוה דבר אל אחז לאמר: שאל לך אות מֵעם יהוה אלהיך העמק
13.12 שאלה או הגבה למעלה: ויאמר אחז לא אשאל ולא אנסה את יהוה: ויאמר
14 שמעו נא בית דוד המעט מכם הלאות אנשים כי תלאו גם את אלהי: לכן יתן
16 אדני הוא לכם אות הנה העלמה הרה וילדת בן וקראת שמו עמנואל:[β] כי בטרם
ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב תֵעזב האדמה אשר אתה קץ מפני שני
מלכיה:[γ]

19.18 והיה ביום ההוא ישרק יהוה לזבוב[δ] ולדבורה[ε]: ובאו ונחו כלם בנחלי הבתות
כ ובנקיקי הסלעים ובכל הנעצוצים ובכל הנהללים: ביום ההוא יגלח אדני בתער

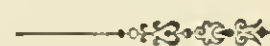

(α) 7,8 ובעוד ששים וחמש שנה יֵחַת אפרים מֵעם
(β) טו חמאה ודבש יאכל לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב:
(γ) 17 יביא יהוה עליך ועל עמך ועל בית אביך ימים אשר לא באו למיום סור אפרים מֵעל יהודה את מלך אשור:
(δ) 18 אשר בקצה יארי מצרים
(ε) אשר בארץ אשור

9 בכל זאת לא שב אפו
ועוד ידו נטויה׃

12 והעם לא שב עד ‹›מכֵּהו
ואת יהוה‹α› לא דרשו׃
13 ויַכרת יהוה מישראל ראש וזנב
כִּפה ואגמון יום אחד׃
14 זקן ונשוא פנים הוא הראש
ונביא מורה שקר הוא הזנב׃
טו ויהיו מאַשרי העם הזה מתעים
ומאֻשריו מבֻלעים׃ [אדני
16 על כן על בַּחוריו לא י‹›פְ‹›שׂח
ואת יתֹמיו ואת אלמנֹתיו לא
כי כלּו חנֵף ומֵרע [ירַחם
וכל פה דֹבר נבָלה
בכל זאת לא שב אפו
ועוד ידו נטויה׃

17 כי בערה כאש רִשְׁעה
שמיר ושַׁית תאכל
ותצַּת בסִבכי היער
ויתּ‹›הפּ‹›כו גֵּאוּת עשן׃
18a בעֶבְרת יהוה‹β› נִ‹›צְּ‹›ת‹›ה ה‹›ארץ
ויהי העם כמאכלת אש׃
19 ויגזר על ימין ורעֵב
ויאכל על שמאול ולא שבֵעו
18c איש אל אחיו לא יחמלו
19c איש בשר ‹›רֵ‹›עו יאכלו׃
כ מנַשה את אפרַים ואפרים את
יחדָּו המה על יהודה [מנשה
בכל זאת לא שב אפו
ועוד ידו נטויה׃

10,א הוי החֹקקים חִקְקֵי אָון
ומכַתבים עמל כתֵּבו׃
2 להטות מִדין דלים
ולגזל משפט ענִיי עמי
להיות אלמנות שְׁלָלם
ואת יתומים יבֹזו׃
3 ומה תעשו ליום פקֻדה
ולשואה ממרחק תבוא
על מי תנוסו לעזרה
ואנה תעזבו כבודכם׃
4 בלתי כרעִ‹›ת ‹›חת אסיר
ותחת הרוגים יפלו
בכל זאת לא שב אפו
ועוד ידו נטויה׃

5,26 ונשא נס לגוי‹› מֵרחוק
ושרק לו מקצה הארץ
והנה מהֵרה קל יבוא׃
27 אין עיֵף ואין כושל בו‹γ›
ולא נפתח אֵזור חלציו
ולא נִתַּק שרוך נעליו׃
28 אשר חצּיו שנונים
וכל קשתֹתיו דרֻכות
פרסות סוסיו כצַּר נחשבו
וגַלְגִּליו כסופה׃
29 שאָגה לו כלביא
‹›ישאג ככפירים
וינהֹם ויאחז טרף
ויפליט ואין מצּיל׃

ל וינהם עליו ביום ההוא כנהֲמת ים ונִבַּט לארץ והנה חשך צר ....׃

* *

ה

6,א בשנת מות המלך עזיָּהו ואראה את אדני ישב על כסא רם ונשא ושוליו
2 מלֵאים את ההיכל׃ שרפים עֹמדים ממעל לו שש כנפים שש כנפים לאחד בשתַּים
3 יכַסה פניו ובשתים יכַסה רגליו ובשתים יעופף׃ וקרא זה אל זה ואמר

(α) 9,12 צבאות * (β) 18 צבאות * (γ) 5,27 לא ינום ולא יישן

5,11 הוי משכימי בבקר   שֵׁכר ירדפו
מאַחרי בנשף   יין ידליקם:
12 והיה כנור ונבל תֹּף וחליל   ויין משתיהם
ואת פֹּעל יהוה לא יביטו   ומעשה ידיו לא ראו:
13 לכן גלה עמי   מבלי דעת
וכבודו מְזֵה⁾ רעָב   והמונו צִחֵה צמָא:
14 לכן הרחיבה שאול נפשהּ   ופָערה פיהָ לבלי חק
וירד הדרהּ והמונהּ   ושאונהּ ועלֵז בהּ:[α]
17 ורעו כבשים . . . . .   ⁽וַחֳרָ⁾בות מֵחים[β] יאכלו:

18 הוי משכי העָון   בחבלי השָׁוא
וכעבות העגָלה   חטאה * * * *:
19 האמרים ימַהר יחישה   מעשהו למען נראה
ותקרב ותבואה   עצת קדוש ישראל ונֵדעה:

כ הוי האמרים לרע טוב   ולטוב רע
שמים חשך לאור   ואור לחשך
שמים מר למתוק   ומתוק למר:

21 הוי חכמים בעיניהם   ונגד פניהם נבֹנים
* * * * * * * * * * *   * * * * * * * * :

22 הוי גבורים לשתות יין   ואנשי חיל למסך שֵׁכר:
23 מצדיקי רשע עֵקב שֹׁחד   וצדקת צדיק⁾ יסירו ממנו
* * * * * * * * * * * *   * * * * * * * * :
24 לכן כאכל קש לשון אש   וחֲשַׁש לֶהָבה ירפה
שרשם כַּמָּק יהיה [צבאות   ופִרְחם כאָבָק יעלה
כי מאסו את תורת יהוה   ואת אמרת קדוש ישראל נִאצו:
כה על כן חרה אף יהוה בעמו ויֵּט ידו עליו ויַּכֵּהו וירגזו ההרים ותהי נבלתם
כסוחה בקרב חוצות בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה:

ד

9,7 דבר שלח אדני ביעקב   9,9 לבֵנים נפלו וגזית נבנה
ונפל בישראל: שקמים גֻּדּעו וארזים נחליף:
8 וידעו העם כלו   י וישַׂגב יהוה את צר⁽י⁾[γ] עליו
אפרַים ויושב שמרון   ואת אֹיביו יסַכסך:
⁽המקשים ערפם⁾ בגאֲוה   11 ארם מקדם ופלשתים מֵאחור
ובגֹדל לבב לאמר: ויאכלו את ישראל בכל פה

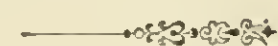

(α) טו.5,16 וישח ארם וישפל איש ועיני גבהים תשפלנה: ויגבה יהוה צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה: *   (β) 17 ג⁽דָ⁾ים   *   (γ) י,9 רצין

4,א והחזיקו שבע נשים באיש אחד ביום ההוא לאמר לחמנו נאכל ושמלתנו
נלבש רק יקרא שמך עלינו אסף חרפתנו:

2 ביום ההוא יהיה צמח יהוה לצבי ולכבוד ופרי הארץ לגאון ולתפארת
3 לפליטת ישראל: והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו כל הכתוב
4 לחיים בירושלם: אם רחץ אדני את צאת בנות ציון ואת דמי ירושלם ידיח
ה מקרבה ברות משפט וברות בער: וב‹›א ‹והי›ה[1 2 3] על כל מכון הר ציון ועל
6 מקראה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה[α]: ו‹›היה לצל‹β› מחרב ולמחסה
ולמסתור מזרם וממטר:

ב

5,א אשירה נא לידידי
שירת דודי‹ם› לכרמו

כרם היה לידידי
בקרן בן שמן:
2 ויעזקהו ויסקלהו
ויטעהו שרק
ויבן מגדל בתוכו
וגם יקב חצב בו
ויקו לעשות ענבים
ויעש באשים:

3 ועתה יושב ירושלם
ואיש יהודה
שפטו נא ביני
ובין כרמי:
4 מה לעשות עוד לכרמי
ולא עשיתי בו

5 מדוע קויתי לעשות ענבים
ויעש באשים:

ה ועתה אודיעה נא אתכם
את אשר אני עשה לכרמי
הסר משוכתו
והיה לבער
פרץ גדרו
והיה למרמס:
6 ואשיתהו בתה
לא יזמר ולא יעדר

ועלה שמיר ושית [מטר:
ועל העבים אצוה מהמטיר עליו
7 כי כרם יהוה צבאות בית ישראל
ואיש יהודה נטע שעשועיו
ויקו למשפט והנה ‹משפח›
לצדקה והנה צעקה:

ג

8 הוי מגיעי בית בבית שדה בשדה יקריבו עד אפס מקום
והושבתם לבדכם בקרב הארץ:
9 ‹לכן נגלה› באזני יהוה צבאות
אם לא בתים רבים לשמה יהיו גדלים וטובים מאין יושב:
י כי עשרת צמדי כרם יעשו בת אחת וזרע חמר יעשה איפה:

(α) ה,4 כי על כל כבוד חפה

(β) 6 יומם

2,19 ובאו במְעָרות צֻרים   ובמחִלּות עפר
מפני פחד יהוה   ומֵהדר גאונו
בקומו לערֹץ הארץ׃[α]

3,2.א כי הנה האדון יהוה צבאות מסיר מירושלם ומיהודה מַשְׁעֵן ומשעֵנה[β]׃ גבור
3 ואיש מלחמה שופט ונביא וקסם וזקן׃ שר חמשים ונשׂוא פנים ויועץ וחכם חרשים
4.ה ונבון לחש׃ ונתתי נערים שׂריהם ותעלולים ימשלו בם׃ ונִגַּשׂ העם איש באיש
6 ואיש ברֵעֵהו ירהבו הנער בזקן והנִּקְלֶה בנכבד׃ כי יתפשׂ איש באחיו בית אביו
7 שִׂמלה לכה קצין תהיה לנו והמכשֵׁלה הזאת תחת ידך׃ ישׂא ביום ההוא לאמר לא אהיה חֹבשׁ ובביתי אין לחם ואין שִׂמלה לא תשִׂמֻני קצין עם׃

8 כי כשלה ירושלם ויהודה נפל
כי לשונם ומעלְליהם על יהוה
לַמרות עֵני כבודו׃
9 הַכָּרת פניהם ענתה בם
וחטאתם[γ] הגידו לא כִחדו
אוי לנפשם כי גמלו להם רעה׃[δ]
12 עמי נֹגשׂיו עולל ונשים משלו בו
עמי מאַשריך מַתעים וארחֹתיך בלּעו׃

13 נצב לריב יהוה   ועמד לדין עמו׃
14 יהוה במשפט יבוא   עם זקני עמו ושריו
ואתם בִּערתם הכרם   גזֵלת הֶעני בבתיכם׃
טו מלכם תדַכאו עמי   ופני עניים תטחנו
נאם אדני יהוה צבאות׃

16 ויאמר יהוה
יען כי גבהו בנות ציון
ותלכנה נטוות גרון   ומשַׂקרות עינים
הלוך וטפף תלכנה   וברגליהם תעַכסנה׃
17 ושִׂפּח אדני קדקדהֶן[ζ]   ויהוה פָּתְהֵן יְעָרה׃[η]
24 והיה תחת בֹּשֶׂם מק יהיה   ותחת חגורה נִקְפָּה
ותחת מעשה מִקְשֶׁה קָרחה   ותחת פתיגיל מחגֹרת שק[θ]

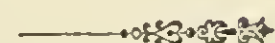

(α) 2,כ ביום ההוא ישליך האדם את אלילי כספו ואת אלילי זהבו אשר עשׂה לו להשתחֲות לחפרפרות
21 ולעטַלֵּפים׃ לבוא בנִקְרות הצֻּרים ובסעִפי הסלעים מפני פחד יהוה ומֵהדר
22 גאונו בקומו לערץ הארץ׃ חִדלו לכם מן האדם אשר נשָׁמה באפו כי בַמֶּה נחשב הוא׃

(β) 3,א כל מִשְׁעַן לחם וכל משען מים   (γ) 9 כסדם

(δ) 11.י אשרי צדיק כי טוב לו כי פרי מעלליהם יאכלו׃ אוי לרשע רע לו כי גמול ידיו יֵעשה לו׃

(ε) 12 דרך   (ζ) 17 בנות ציון

(η) 19.18 ביום ההוא יסיר אדני את תפאֶרת העכסים והשביסים והשׂהרנים׃ הנטִפות והשֵּׁרות
21.כ והרעלות׃ הפאֵרים והצעדות והקִשֻּׁרים ובתי הנפש והלחשים׃ הטבָּעות ונזמי האף׃
23.22 המחלצות והמעטפות והמִטפחות והחריטים׃ והגִּלְינים והסדינים והצניפות והרדידים׃

(θ) 26-24e כִּי תחת יפי׃ מתַיך בחרב יפלו וגבורתֵך במלחמה׃ ואנו ואבלו פתחיהָ ונִקָּתה לארץ תשב׃

ישעיה

ספר ראשון

א

2,א הדבר אשר חזה ישעיהו בן אמוץ על יהודה וירושלם׃

* * * * * * * * * * * * * *

ה ית יעקב לכו ונלכה באור יהוה׃
6 כי נטשתה עַמך   בית יעקב
כי מלאו ‹קסמֵ› מקדם   ועֹננים כפלשתים
ובילדי נכרים ישׂפיקו׃
7 ותמלא ארצו כסף וזהב   ואין קֵצה לאֹצרתיו׃
8 ותמלא ארצו סוסים   ואין קֵצה למרכבֹתיו׃
ותמלא ארצו אלילים
למעשה ידיו ישתחו‹ה›   לאשר עשו אצבעֹתיו׃
9 וישח אדם וישפל איש   ‹ואל תשׂא להם›׃
י בוא ב‹נִקְרות ה›צור   והִטמן בֶעפר
מפני פחד יהוה   ומֵ‹הדַר› גאֹנו׃
‹בקומו לערץ הארץ›

* * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * *
11 ‹[ושח]› ‹‹ גַבְהות ‹ה›אדם
‹ו›שפֵל [] רום אנשים
ונשׂגב יהוה לבַדו ביום ההוא׃

12 כי יום ליהוה צבאות על כל גֵאֶה
ועל כל נִשׂא ו‹גבֹה›׃   [ורם
13 ועל כל ארזי הלבנון הרמים []
ועל כל אַלוני הבשן ‹[‹‹הנשׂאים]›׃

2,14 ועל כל הֶהרים הרמים
ועל כל הגבעות הנשׂאות׃
טו ועל כל מגדל גבֹה
ועל כל חומה בצורה׃

16 ועל כל אניות תרשיש
ועל כל ‹שכי›ות החֶמְדה׃
17 ושח גבְהות האדם
ושפל רום אנשים
ונשגב יהוה לבַדו ביום
ההוא׃]

18 והאלילים . . . .׃
* * * * * * * * *
* * * * * * * * *
* * * * * * * * *

* * * * * * * * *
* * * * * * * * *
* * * * * * * * *
* * * * * * * * *

HE present edition of the *Sacred Books of the O. T.* in Hebrew exhibits the reconstructed text on the basis of which our new Version in the *Polychrome Bible* has been prepared by the learned contributors mentioned on the inside page of the back cover.

Departures from the Received Text are indicated by critical marks: ‹› (*i. e.* V = *Versions*) designate a reading adopted on the authority of the Ancient Versions (‹α›, ‹β›, &c. indicate that the respective glosses relegated to the foot of the page are omitted in the Versions, esp. 𝔊 (*cf.* Is. **23**, 13); — ‹› (*i. e.* c = *conjecture*) are used for Conjectural Emendations; and ‹› (*i. e.* נ = נקוד), for changes involving merely a departure from the Masoretic points, or a different division of the consonantal text (*e. g.* ‹הַמָּשְׁבָּת›, Is. **30**,7). A פסק | indicates transposition of the Masoretic סוף פסוק; — ° ° are used in cases where the קרי has been adopted instead of the כתיב, and ‖ ‖ for changes introduced by reason of Parallel Passages. A small note of exclamation (! *e. g.* **9**,5) calls attention to readings deliberately preferred on the strength of some Heb. MSS or early printed editions of good authority. Doubtful Words or Passages are enclosed in notes of interrogation (? ?). Occasionally two critical marks are combined, *e. g.* ‹‖ ‖›, *i. e.* Deviations from the Received Text suggested by the Versions as well as by Parallel Passages; or ‹›, *i. e.* Departures from the Masoretic points, supported by the Versions, &c. [] calls attention to transposed passages, the traditional position of the words in the Received Text being marked by [] while the transposed words are enclosed in [ ]. If there are two transpositions close together, *braces*, {}, are used for the sake of clearness, instead of the brackets, to indicate the second transposition (*e. g.* **56**,11). To preserve the symmetry of the typographical arrangement of the stanzas the last words of long hemistichs have often been placed in the lines above or below, with] before them (*e. g.* **60**,20). The fact that there is no corresponding [, and that the] is not marked with ›, ›, &c. in such cases should prevent any confusion of this] with the ‹[ ]›, ‹[ ]› indicating transpositions. In cases where two or three consecutive words are transposed the traditional sequence is indicated by ¹ ² ³ &c. respectively prefixed to the individual words (*e. g.* **61**,3) Transposition of consonants is indicated by figures above the respective letters (*e. g.* **57**,3). Passages corrupted beyond emendation are indicated by . . . . ., while * * * * point to *Lacunæ* in the original. In the English Translation ⁺ ⁺ indicate words implied, but not expressed, in the Heb. *Cf.* Transl. of *Isaiah*, p. v.

The Ancient Versions are referred to in the *Notes* under the following abbreviations: 𝔐 = Masoretic Text; 𝔊 = LXX; 𝔗 = Targum; 𝔖 = Peshita; 𝔄 = Saadya's Arabic Version; 𝔍 (*i. e.* St. Jerome) = Vulgate (𝔍ᴬ = Codex Amiatinus); Ά = Aquila; Θ = Theodotion; Σ = Symmachos. ࠌ denotes the Samaritan recension of the Pentateuch. 𝔊ᴬ means Codex Alexandrinus (A), 𝔊ᶜʳ = Codex rescriptus Cryptoferratensis (Γ), 𝔊ᴰᵘ = Fragmenta rescripta Dublinensia (O), 𝔊ᴹʳ = Codex Marchalianus (Q), 𝔊ˢ = Sinaiticus (א), 𝔊ⱽ = Vaticanus (B).

In addition to these symbols it might be well to add the explanation of the following abbreviations: SBOT = *The Sacred Books of the Old Testament*; — ICA = CHEYNE's *Book of Isaiah Chronologically Arranged* (1870); — *Proph. Is.* = his *Prophecies of Isaiah* (1st ed., 1880-81; 3rd ed., 1884); — *Intr. Is.* or *Intr.* = his *Introduction to the Book of Isaiah* (1895; German translation by J. BÖHMER, Giessen, 1897); — *Complut.* = the Greek text of Isaiah in the Complutensian Polyglot (1514-17); — *alt.* = as an alternative (*cf.* p. 121, l. 7); *ex hyp.* (*e. g.* p. 128, l. 37) = ex hypothese; — *v. l.* = varia lectio.

The heavy-faced figures in the left margin of the *Notes* (**1**, **2**, **3**, &c.) refer to the chapters, the numbers in ( ) to the verses of the Hebrew text. The mark ‸ means *omit(s)* or *omitted by*.

Explanation of Colors

LIGHT BLUE (*e. g.* 2,1) is used to indicate Passages written (at any rate in the main) as well as inserted by the Redactors of the Book of Isaiah (without distinction of first or second editors). — LIGHT RED (*e. g.* 51,1) is used for Prophetic or Poetic Passages written neither by Isaiah, nor by the Second Isaiah (see p. 126, l. 25), nor by the editors. — DARK PURPLE (*e. g.* 42,1-4) indicates the Poems in which the עבד יהוה (see p. 126, l. 44) is referred to, while LIGHT PURPLE (*e. g.* 61,1) is used for certain passages (in cc. 61.62) written in imitation of those original poems (in DARK PURPLE). — The Original Prophecies of the Second Isaiah (cc. 40-48) have been printed in DARK RED. In cc. 36-39, on the other hand, DARK RED is used to distinguish the *Second Narrative* from the *First Narrative*, the latter being printed in DARK BLUE. — DARK BLUE is also used for the *Links* connecting the Songs on the עבד יהוה with the prophetic framework (see p. 127, l. 14) as well as for the *Oracle on Tyre* in c. 23, where some later prophetic writer (of course not the author of the *First Narrative*, p. 26, or the inserter of the Songs on the עבד יהוה) seems to have made use of some slight fragments of Isaiah. It is hardly necessary to add that the author of the *Second Narrative* (p. 27, ll. 22 ff.) is not identical with the Second Isaiah (cc. 40-48). Compare the introductory remarks prefixed to the explanatory Notes on the English Translation of *Isaiah* in the *Polychrome Bible*, pp. 129 ff.

List of Contributors

Genesis: C. J. BALL (London).
Exodus: H. E. RYLE (Cambridge).
Leviticus: S. R. DRIVER and H. A. WHITE [α] (Oxford).
Numbers: J. A. PATERSON (Edinburgh).
5 Deuteronomy: G. A. SMITH (Glasgow).
Joshua: W. H. BENNETT (London).
Judges: GEO. F. MOORE (Andover).
Samuel: K. BUDDE (Strassburg).
Kings: BERNHARD STADE (Giessen) and F. SCHWALLY (Strassburg).
10 Isaiah: T. K. CHEYNE (Oxford).
Jeremiah: C. H. CORNILL (Breslau).
Ezekiel: C. H. TOY (Cambridge, Mass.).
Hosea: ALBERT SOCIN [β] (Leipzig) and KARL MARTI (Bern).
Joel: FRANCIS BROWN (New York).
15 Amos: JOHN TAYLOR (Winchcombe).
Obadiah: A. HARPER (Melbourne).
Jonah: FRIEDRICH DELITZSCH (Berlin).
Micah: J. F. MCCURDY (Toronto).
Nahum: ALFRED JEREMIAS (Leipzig).
Habakkuk: W. H. WARD (New York). 20
Zephaniah: E. L. CURTIS (New Haven).
Haggai: G. A. COOKE (Oxford).
Zechariah: W. R. HARPER (Chicago).
Malachi: CLAUDE G. MONTEFIORE and I. ABRAHAMS (London).
Psalms: J. WELLHAUSEN (Göttingen). 25
Proverbs: AUGUST MÜLLER [γ] and EMIL KAUTZSCH (Halle.)
Job: C. SIEGFRIED (Jena).
Song of Songs: R. MARTINEAU [δ] (London) and J. P. PETERS (New York).
Ruth: C. A. BRIGGS (New York).
Lamentations: MORRIS JASTROW, Jr. (Philadelphia). [ε] 30
Ecclesiastes: PAUL HAUPT (Baltimore).
Esther: T. K. ABBOTT (Dublin).
Daniel: A. KAMPHAUSEN (Bonn).
Ezra-Nehemiah: H. GUTHE (Leipzig).
Chronicles: R. KITTEL (Leipzig). 35

[α] Died vii/30'98. * [β] Died vi/24'99. * [γ] Died ix/12'92. * [δ] Died xii/14'98.
[ε] Professor ABRAHAM KUENEN who had agreed to do the Book died xii/10'91.